NOU Norges offentlige utredninger **2000: 25**

Etter inntekts- oppgjørene 2000

Rapport nr. 2, 2000 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene
Avgitt til Arbeids- og administrasjonsdepartementet 21. juni 2000

Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning

Oslo 2000

Til meny

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene la 21. januar i år fram sin hovedrapport foran årets inntektsoppgjør. Rapporten bygget som vanlig på til dels foreløpig materiale. I et notat av 21. mars i år la utvalget fram oppdaterte lønnstall. I tillegg vurderte utvalget sitt anslag på konsumprisveksten i 2000 fra januarrapporten.

Beregningsutvalget legger nå fram sin rapport nr. 2 for 2000 - «Etter inntektsoppgjørene 2000». I rapporten er ny statistikk og annet materiale innarbeidet. Det gis her oversikter over lønns- og inntektsutviklingen, prisutviklingen og utviklingen i konkurranseevnen. Det er også korte oversikter over utviklingen i internasjonal økonomi og norsk økonomi. Utvalgets prisanslag for 2000 er gjennomgått på nytt, og hovedtrekkene i årets inntektsoppgjør er omtalt.

Beregningsutvalget presenterer i denne rapporten en del nytt materiale. Det er framskaffet en del ny statistikk som kaster lys over fordelingen av *inntekt for individer* . Det er spesielt lagt vekt på å redegjøre for enkelte trekk ved fordelingen av arbeids- og kapitalinntekter. I denne rapporten er det også for første gang i Beregningsutvalgets rapporter tatt inn lønnstall for visse *utdanningsgrupper* . I et vedlegg presenteres rapporten fra en arbeidsgruppe som utvalget har satt ned for å se på ulike indikatorer for å beskrive lønnsomhetsutviklingen i industrien.

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Eystein Gjelsvik, Landsorganisasjonen i Norge, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Albert Johansen, Akademikernes Fellesorganisasjon, Stein Gjerding, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Kine Eide, Akademikerne, Eirik Solberg, Kommunenes Sentralforbund, Brynjar Indahl, Finansdepartementet og Gisle Frøiland, Statistisk sentralbyrå.

Oslo, 21.06.2000

Svein Longva
leder
Lars Haartveit
Olav Magnussen
Bernhard Nestaas
Øystein Olsen
Stein Reegård
Tove Storrødvann
Bjørn Tore Stølen
Bente Svendsgam
Lars Erik Wærstad
Tormod Belgum sekretariatsleder
Ragnhild Nersten
Jens-Oscar Nergård
Torbjørn Eika
Camilla Birkeland

Espen Erlandsen

Kapittel 1
Den samlede inntektsutviklingen

Økt oljepris bidro i 1999 til at disponibel realinntekt for Norge økte med 4,5 prosent fra 1998 til 1999. Redusert oljepris og nedgang i petroleumsproduksjonen var de viktigste faktorene bak et markert fall i disponibel realinntekt i 1998, etter klar og til dels meget sterk vekst tidligere på 1990-tallet. Mens produksjonsutviklingen bidro markert til veksten i disponibel realinntekt for Norge i alle årene i perioden 1990–98, gjorde den ikke det i fjor. I markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge har lønnskostnadene som andel av faktorinntekt økt de seks siste årene. Ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet økte andelen med 3 prosentpoeng fra 1998 til 1999, og var da oppe i 74,1 prosent, som er den klart høyeste lønnskostnadsandelen på 1990-tallet.

1.1 Disponibel inntekt for Norge

Etter flere år med sterk vekst i disponibel inntekt for Norge var utviklingen svak fra 1997 til 1998. Ifølge reviderte nasjonalregnskapstall var økningen bare 1,3 milliarder kroner. Kraftig økning i oljeprisen bidro til en markert økning i 1999. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser en økning fra året før på vel 66,5 milliarder kroner, som er på linje med gjennomsnittet for årene 1994 til 1997.

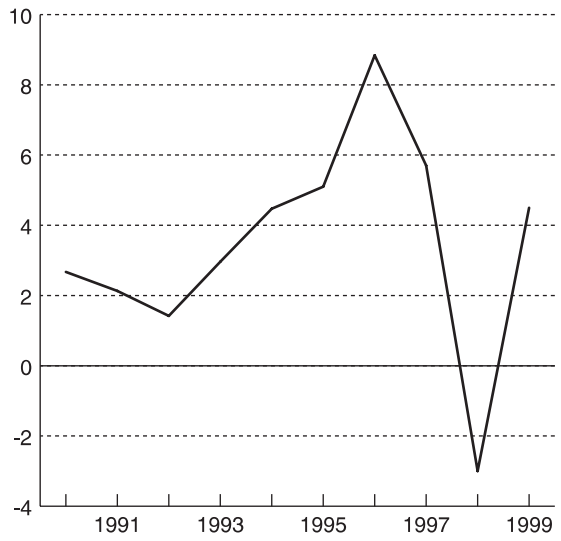

Figur 1.1 Disponibel realinntekt for Norge. Prosentvis vekst fra året før
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.1: Inntektsutviklingen i Norge. Milliarder kroner (løpende priser) [1)]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999*
Bruttonasjonalprodukt	722,7	763,4	784,9	823,7	867,6	928,7	1016,6	1096,2	1109,4	1192,8
- Kapitalslit	124,4	127,7	131,8	137,6	142,7	150,3	157,5	167,1	180,7	191,9
= Nettonasjonalprodukt	598,3	635,7	653,2	686,1	724,9	778,5	859,1	929,0	928,7	1000,9
+ Formuesinntekt og lønn fra utlandet, netto	-21,5	-25,3	-17,5	-19,8	-15,4	-11,9	-11,7	-11,0	-7,6	-12,3
= Nasjonalinntekt	576,8	610,4	635,7	666,3	709,4	766,6	847,4	918,1	921,0	988,7
+ Stønader og løpende overføringer fra utlandet, netto	-7,5	-7,9	-9,0	-9,5	-12,2	-13,1	-9,7	-9,8	-11,5	-12,6
= Disponibel inntekt for Norge	569,3	602,5	626,7	656,8	697,2	753,6	837,6	908,3	909,6	976,1

* Foreløpige tall
1) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Etter at *disponibel realinntekt* for Norge for første gang på 1990-tallet falt fra 1997 til 1998, var det i 1999 igjen markert vekst. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var økningen i fjor 4,5 prosent, mens nedgangen i 1998 ifølge reviderte nasjonalregnskapstall var 3,0 prosent. Veksten i 1999 er vel 1 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for de foregående 10 årene.

Tabell 1.2: Vekst i disponibel realinntekt for Norge [1)] ***. Prosent***

	Endring fra året før									
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999*
Vekst i disponibel realinntekt	2,7	2,1	1,4	3,0	4,5	5,1	8,8	5,7	-3,0	4,5
Bidrag til vekst, prosentpoeng: [2)]										
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass [3)]	0,8	2,3	1,8	0,2	2,1	1,4	2,0	1,4	-1,0	-0,1
Produksjonsvekst i øvrige næringer [3)]	1,6	1,4	2,2	3,0	4,5	2,9	3,6	3,7	2,7	0,3
Endring i bytteforholdet	0,7	-0,9	-3,8	0,1	-2,4	0,2	2,8	0,5	-4,9	4,9
Herav prisutviklingen på råolje og gass	1,7	-1,8	-2,1	-0,1	-1,8	-0,9	3,2	-0,2	-4,7	4,2
Endring i rente og stønadsbalansen overfor utlandet	-0,4	-0,6	1,2	-0,4	0,3	0,5	0,5	0,1	0,2	-0,6

* Foreløpige tall

1) Inntektstallene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring, men eksklusive kapitalslit.
2) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.
3) Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Veksten i disponibel realinntekt kan splittes i *bidrag* fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet («terms of trade»). Vekstbidragene er vist i tabell 1.2, der bidraget fra produksjonsvekst er oppdelt i petroleumsvirksomhet og øvrige næringer.

I årene 1990–97 var bidragene fra *produksjonsveksten i petroleumsvirksomheten* til veksten i disponibel realinntekt for Norge store, om lag 1/3-del av det samlede bidraget fra produksjonsveksten i hele økonomien. I 1998 var det for første gang på 1990-tallet nedgang i petroleumsproduksjonen, og bidraget kom ned i -1,0 prosentpoeng. I 1999 ga nedgangen i petroleumsproduksjonen et vekstbidrag på -0,1 prosentpoeng.

I 1999 ga *produksjonsveksten i øvrige næringer* et ubetydelig bidrag til veksten i disponibel realinntekt for Norge, etter å ha gitt markerte vekstbidrag i de foregående seks årene. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var vekstbidraget 0,3 prosentpoeng i 1999, som er det klart laveste på 1990-tallet.

Oljeprisutviklingen har vært helt dominerende for *utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet* de siste to årene. I fjor førte økte oljepriser til at utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet bidro markert til veksten i disponibel realinntekt for Norge. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var vekstbidraget 4,2 prosentpoeng, som nesten innebærer en full reversering av det negative bidraget reduserte oljepriser førte til året før. Også prisutviklingen på andre produkter bidro til å øke disponibel realinntekt for Norge i fjor, men bidraget var langt mer beskjedent.

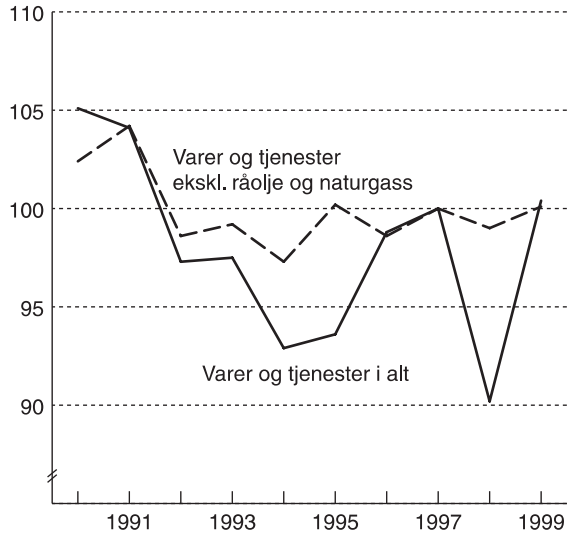

Figur 1.2 Bytteforholdet overfor utlandet. 1997=100
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Overskudd i Norges driftsbalanse overfor utlandet gjennom hele 1990-tallet har medført en stadig reduksjon i Norges nettogjeld, og Norge kom i 1996 over i en netto fordringsposisjon. I tråd med denne utviklingen har vekstbidragene fra *endringene i rente- og stønadsbalansen* de senere årene gjennomgående vært positive. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var imidlertid bidraget i 1999 på -0,6 prosentpoeng. Forverringen henger blant annet sammen med at utlendingers investeringer i Norge har vært konsentrert om rentebærende objekter, mens norske plasseringer i utlandet i større grad er preget av aksjekjøp, blant annet Statens petroleumsfond. Dermed vris Norges nettoavkastning fra renter og over til utbytte og kursgevinster. Denne effekten forsterkes av den økte rentedifferansen mellom Norge og utlandet som oppsto i 1998. Løpende rentebetalinger registreres i likhet med utbytte som en del av rente- og stønadsbalansen, mens kursgevinster inngår i posten omvurderinger i kapitalregnskapet.

1.2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Faktorinntekt beregnes som nettonasjonalprodukt (eller nettoproduktet for en næring) fratrukket netto produksjonsskatter, eller som summen av lønnskostnader og driftsresultat. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte faktorinntekten for økonomien som helhet i fjor med 8,6 prosent etter en nedgang på 0,7 prosent året før. Forløpet domineres av utviklingen i petroleumssektoren. Eksklusive petroleumsvirksomheten økte faktorinntekten i 1998 med 7,2 prosent og med 2,4 prosent i 1999.

Veksten i de samlede *lønnskostnadene* i Norge gikk ned fra 9,7 prosent i 1998 til 6,3 prosent i 1999. Dette var en følge av at både lønns- og sysselset-

tingsveksten ble redusert. Etter at *driftsresultatet* for økonomien som helhet falt kraftig i 1998, var det i fjor en markert økning. Denne utviklingen er sterkt preget av petroleumssektoren. Driftsresultatet i petroleumsutvinning og rørtransport ble nær halvert fra 1997 til 1998 og utviklingen ble nesten helt reversert i fjor. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall falt driftsresultatet for de øvrige sektorene med 9,9 prosent i 1999, etter å ha gått ned med 0,7 prosent året før.

Tabell 1.3: Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner [1)]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999*
Nettonasjonalprodukt	598,3	635,7	653,2	686,1	724,8	778,4	859,1	929,0	928,7	1000,9
- Netto produksjonsskatter	78,3	82,5	87,4	94,0	104,9	118,1	129,8	143,4	148,2	153,7
= Faktorinntekt	520,0	553,2	565,8	592,1	619,9	660,3	729,3	785,6	780,5	847,3
- Lønnskostnader	357,2	374,0	388,2	396,2	415,8	440,1	470,6	509,6	558,9	594,3
= Driftsresultat	162,8	179,2	177,7	195,8	204,1	220,2	258,7	276,0	221,6	253,0
- Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	51,6	53,3	51,5	52,8	55,7	60,8	102,5	114,8	61,8	109,0
= Driftsresultat i øvrige sektorer	111,2	125,9	126,1	143,1	148,4	159,4	156,2	161,2	159,8	143,9

* Foreløpige tall
1) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.4: Faktorinntektsutviklingen. Vekst fra året før i prosent

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999*
Nettonasjonalprodukt	7,0	6,3	2,7	5,1	5,7	7,4	10,4	8,1	0,0	7,8
Faktorinntekt	7,9	6,4	2,3	4,6	4,7	6,5	10,4	7,7	-0,7	8,6
Lønnskostnader	3,8	4,7	3,8	2,1	4,9	5,8	6,9	8,3	9,7	6,3
Driftsresultat	18,1	10,1	-0,8	10,2	4,2	7,9	17,5	6,7	-19,7	14,1
Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	44,1	3,3	-3,4	2,5	5,5	9,2	68,7	12,0	-46,2	76,5
Driftsresultat i øvrige sektorer	8,9	13,2	0,2	13,5	3,7	7,4	-2,1	3,2	-0,8	-9,9

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

1.3 Endringer i funksjonell inntektsfordeling

I tabell 1.5 og 1.6 og figur 1.3–1.4 vises tall for lønnskostnader og driftsresultat for hovedgrupper av sektorer for å belyse hovedtrekk ved utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen.

Tabell 1.5: Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *
Alle næringer	357,2	374,0	388,2	396,2	415,8	440,1	470,6	509,6	558,9	594,3
Offentlig forvaltning [1)]	99,1	106,8	113,5	117,4	122,3	128,2	137,3	145,2	158,3	169,3
Ideelle organisasjoner, boligtjenester og eget bruk	11,3	11,9	12,4	12,5	12,8	13,1	14,1	14,9	15,2	15,9
Markedsrettet virksomhet [2)]	246,8	255,3	262,3	266,3	280,7	298,8	319,2	349,5	385,4	409,2
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	8,5	9,6	10,2	11,1	11,6	11,9	12,5	13,7	14,6	15,4
Markedsrettet virksomhet ellers	238,3	245,8	252,1	255,2	269,0	286,9	306,7	335,8	370,8	393,8
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	232,4	238,7	245,1	248,0	261,8	279,5	299,2	327,7	361,6	383,6
Industri	61,7	63,9	64,7	67,1	71,1	75,8	79,8	86,9	93,2	95,7
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	22,9	24,0	24,9	25,8	27,2	29,4	31,0	34,8	37,7	39,1
Råvarebasert industri	14,9	15,3	15,1	15,6	16,3	17,5	18,2	19,0	20,4	21,1
Øvrige industrisektorer	23,9	24,6	24,7	25,7	27,6	28,9	30,6	33,1	35,1	35,6
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	170,7	174,9	180,3	180,8	190,6	203,8	219,4	240,8	268,4	287,9
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning [1)]	27,8	28,6	29,2	29,6	29,4	29,1	29,2	28,5	28,3	28,5
Ideelle organisasjoner, boligtjenester og eget bruk	3,2	3,2	3,2	3,2	3,1	3,0	3,0	2,9	2,7	2,7
Markedsrettet virksomhet [2)]	69,1	68,3	67,6	67,2	67,5	67,9	67,8	68,6	69,0	68,8
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	2,4	2,6	2,6	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6
Markedsrettet virksomhet ellers	66,7	65,7	64,9	64,4	64,7	65,2	65,2	65,9	66,4	66,3
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	65,0	63,8	63,1	62,6	63,0	63,5	63,6	64,3	64,7	64,6
Industri	17,3	17,1	16,7	16,9	17,1	17,2	17,0	17,0	16,7	16,1
Verkstedindustri og skipsbyggings industri mv.	6,4	6,4	6,4	6,5	6,5	6,7	6,6	6,8	6,8	6,6
Råvarebasert industri	4,2	4,1	3,9	3,9	3,9	4,0	3,9	3,7	3,6	3,5

Tabell 1.5: Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *
Øvrige industrisektorer	6,7	6,6	6,4	6,5	6,6	6,6	6,5	6,5	6,3	6,0
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	47,8	46,8	46,4	45,6	45,9	46,3	46,6	47,3	48,0	48,4

* Foreløpige tall
1) Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor tatt ut av offentlig forvaltning i denne oppstillingen.
2) Markedsrettet virksomhet, er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.5 viser at mens de *samlede lønnskostnadene* i 1999 ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var 594,3 milliarder kroner, var lønnskostnadene innenfor markedsrettet produksjon 409,1 milliarder kroner. Forskjellen utgjøres av lønnskostnadene i offentlig forvaltning, i ideelle organisasjoner og i produksjonen av boligtjenester.

I 1993 utgjorde lønnskostnadene i offentlig forvaltning [1] 29,6 prosent av de totale lønnskostnadene. Gjennom de fem påfølgende årene har lønnskostnadene i offentlig forvaltning utgjort en stadig mindre del av de totale lønnskostnadene, noe som i første rekke reflekterer at sysselsettingen i markedsrettet virksomhet har tatt seg opp. I 1998 var andelen 28,3 prosent, men økte i fjor til 28,5 prosent.

Industriens lønnskostnader som andel av de totale lønnskostnadene holdt seg fra 1990 til 1998 stabilt rundt 17 prosent. I fjor gikk denne andelen ned til 16,1 prosent.

Tabell 1.6: Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *
Alle næringer 1)	196,8	212,3	211,5	228,5	235,3	249,7	289,1	306,0	253,1	285,5
Offentlig forvaltning 2)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ideelle organisasjoner, boligtjenester og eget bruk	39,4	44,1	46,6	49,3	49,5	49,3	48,8	47,3	45,2	46,6
Markedsrettet virksomhet 3)	157,4	168,2	164,9	179,2	185,8	200,3	240,3	258,7	207,9	238,9
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	51,6	53,3	51,5	52,8	55,7	60,8	102,5	114,8	61,8	109,0
Markedsrettet virksomhet ellers	105,8	114,9	113,4	126,4	130,0	139,6	137,8	143,9	146,1	129,9

1. Eksklusive vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen.

Tabell 1.6: Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	100,9	108,0	113,4	124,7	130,2	139,1	138,4	142,4	147,0	134,4
Industri	14,5	13,6	14,9	18,6	19,6	25,4	21,8	22,5	24,0	15,3
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv	3,1	3,9	4,0	4,7	4,2	5,0	5,6	6,7	8,3	7,3
Råvarebasert industri	5,6	2,4	0,8	3,7	5,8	11,0	8,8	8,2	10,6	6,8
Øvrige industrisektorer	5,8	7,3	10,1	10,2	9,6	9,3	7,4	7,6	5,1	1,3
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	86,4	94,4	98,5	106,1	110,5	113,7	116,7	119,9	123,0	119,1

* Foreløpige tall
1) Forskjellen mellom totalt driftsresultat og driftsresultatet for næringsvirksomhet skyldes en korreksjonspost i nasjonalregnskapet for frie banktjenester, som er beregnet fra rentemarginene i bankene. Dette regnes ikke som verdiskapning for økonomien under ett.
2) Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor tatt ut av offentlig forvaltning i denne oppstillingen.
3) Markedsrettet virksomhet, er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Driftsresultat (jfr. tabell 1.6) påvirkes sterkt av den generelle konjunktursituasjonen i norsk og internasjonal økonomi, og viser derfor betydelig svingninger fra år til år. Prisene på en del norske eksportprodukter er spesielt konjunkturfølsomme, noe som fører til sterke fluktuasjoner i driftsresultatet i en del næringsgrupper. Bevegelsene i oljeprisen er av særlig betydning ettersom overskuddene i oljevirksomheten i perioder har utgjort en betydelig del av samlet driftsresultat i Norge.

I årene 1990 til 1995 utgjorde driftsresultatet i *petroleumssektoren* rundt 24 prosent av næringenes samlete driftsresultatet. Markerte bevegelser i oljepris og volum har bidratt til kraftige svingninger i denne andelen i de siste fire årene. I 1996 økte denne andelen til 35,5 prosent og videre til 37,5 prosent i 1997. Petroleumssektorens andel av samlet driftsresultat falt deretter til 24,4 prosent i 1998 for deretter å øke til 38,2 prosent i fjor, som er det høyeste nivået på 1990-tallet.

Driftsresultatet i *markedsrettet virksomhet på fastlandet* falt ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 8,5 prosent i 1999 mot en økning på 3,2 prosent året før. I *industrien* falt driftsresultatet med 36,0 prosent, og kom ned i 15,3 milliarder kroner, eller vel 10 milliarder lavere enn toppnivået i 1995. Etter at industriens andel av det samlete driftsresultatet i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge var oppe i over 18 prosent i 1995, har andelen gjennomgående blitt redusert. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene var andelen vel 11 prosent i 1999. Utviklingen i driftsresultatet i industrien er i stor grad dominert av svingningene i de råvarebaserte sektorene, men nedgangen fra 1998 til 1999 var særlig sterk i industrisektorer som i stor grad leverer konsumvarer til hjemmemarkedet. Det må understrekes at nasjonalregnskapets

tall for driftsresultat etter sektor er størrelser det er knyttet spesielt stor usikkerhet til, og at revisjonene her kan være forholdsvis store.

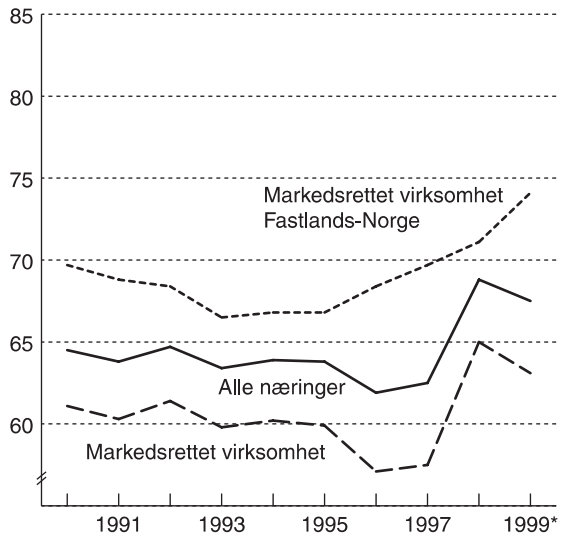

Figur 1.3 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt
Kilde: Statistisk sentralbyrå

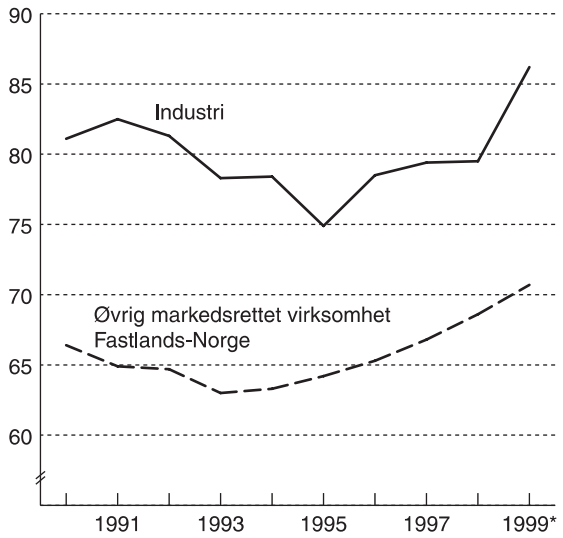

Figur 1.4 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt
Kilde: Statistisk sentralbyrå

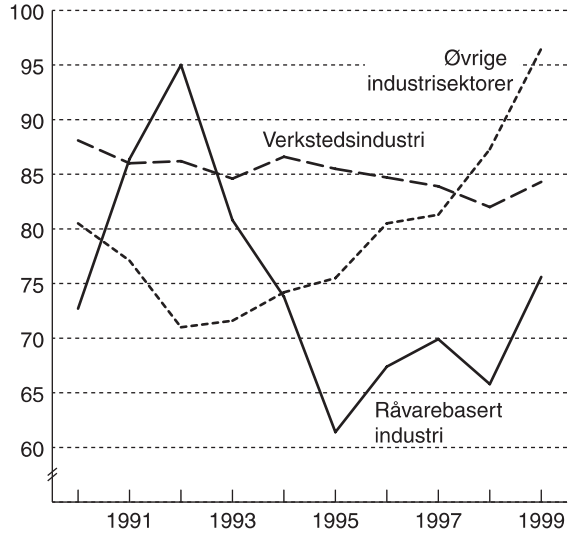

Figur 1.5 Lønnskostnader i prosent av faktor- inntekt
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figurene 1.3 til 1.5 viser hvordan lønnskostnadene som andel av faktorinntekten har utviklet seg over tid for en del næringsgrupper. I *markedsrettet virksomhet* lå lønnskostnadsandelen i første halvdel av 1990-tallet forholdsvis stabilt på rundt 60 prosent (jfr. figur 1.3). Andelen kom i 1996 og 1997 ned i 57 prosent, men har i de to siste årene ligget klart høyere enn 60 prosent. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var lønnskostnadsandelen 65,0 prosent i 1998 og 63,1 prosent i 1999. Utviklingen i driftsresultatet i petroleumsvirksomheten kan forklare noe av denne utviklingen.

I *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* har det vært en jevnt synkende tendens i lønnskostnadsandelen fra slutten av 1980-tallet og til og med 1993, hvor den var nede i 66,5 prosent. Lønnskostnadsandelen var forholdsvis stabil i de neste to årene, men har deretter vist en markert stigning. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var andelen i 1999 kommet opp i 74,1 prosent, som er den klart høyeste observasjonen på 1990-tallet.

Figur 1.4 viser utviklingen i lønnskostnadsandelen i *industrien* og i *den øvrige markedsrettete virksomheten i Fastlands-Norge* . I industrien nådde lønnskostnadsandelen en topp i 1991 med 82,5 prosent. I løpet av de fire påfølgende årene sank andelen, og kom ned i knappe 75 prosent i 1995, men har deretter økt. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at lønnskostnadsandelen i industrien var 86,2 prosent i 1999. Utviklingen i *øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* fulgte et noe annet forløp i første halvdel av 1990-tallet. Andelen falt inntil 1993, hvor den var 63,0 prosent. Deretter har lønnskostnadsandelen økt og var i 1999 kommet opp i 70,7 prosent.

Figur 1.5 viser utviklingen i lønnskostnadene som andel av faktorinntekten for ulike deler av *industrien* . Gjennom perioden fra 1990 til 1998 har det vært en forholdsvis jevn nedadgående tendens i lønnskostnadsandelen i *verkstedindustrien* , men ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte andelen noe i 1999. I *den råvarebaserte industrien* er det store fluktuasjoner i lønnskostnad-

sandelen. Dette reflekterer konjunkturfølsomheten i denne virksomheten. Store prisendringer gir seg utslag i kraftige svingninger i faktorinntekt og driftsresultat. Fra et toppnivå i 1992 på 95,0 prosent, bidro høy prisvekst i 1994 og 1995 til at lønnskostnadsandelen ble kraftig redusert, og den kom nede i 61,4 prosent i 1995. Deretter har det vært en tendens til økning og lønnskostnadsandelen var i 1999 kommet opp i 75,6 prosent. I første halvdel av 1990-tallet beveget lønnskostnadsandelen i *den øvrige industrien* seg i motsatt retning av den råvarebaserte industrien, om enn med klart mindre endringer. Etter at et bunnpunkt ble nådd i 1992 med en andel på 71,0 prosent har den steget. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene, har økningen vært spesielt kraftig de to siste årene, og lønnskostnadsandelen var i 1999 hele 96,5 prosent.

1.4 Den institusjonelle inntektsfordelingen

I dette avsnittet presenteres hovedtrekk i inntektsutviklingen i Norge etter *institusjonell sektorinndeling* . Det vises kun tall for total disponibel inntekt for de ulike gruppene av inntektsmottakere. I neste kapittel gis imidlertid en nærmere presentasjon og analyse av inntektsutviklingen for husholdningssektoren.

Tabell 1.7: Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *
Offentlig forvaltning	184,8	182,0	179,8	184,6	208,0	245,3	290,6	327,0	301,0	338,2
Stat	89,0	79,1	68,8	68,4	86,7	119,0	158,4	181,4	157,0	178,1
Kommune	95,8	102,8	111,0	116,2	121,3	126,3	132,2	145,6	144,0	160,1
Finansinstitusjonene	8,3	12,7	15,4	14,4	12,9	6,7	15,0	16,1	18,6	23,5
Ikke-finansielle foretak	12,4	16,9	14,4	17,9	20,4	20,4	23,2	23,2	4,4	2,5
Husholdninger	363,9	391,0	417,1	439,9	455,9	481,2	508,8	541,9	585,6	611,9
Disponibel inntekt for Norge	569,3	602,5	626,7	656,8	697,2	753,6	837,6	908,3	909,6	976,1
Memo: Disponibel inntekt for Norge ekskl. driftsresultatet i petroleumssektoren	517,7	549,2	575,1	603,9	641,4	692,7	735,1	793,4	847,8	867,1
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning	32,5	30,2	28,7	28,1	29,8	32,5	34,7	36,0	33,1	34,6
Stat	15,7	13,1	11,0	10,4	12,4	15,8	18,9	20,0	17,3	18,3
Kommune	16,8	17,1	17,7	17,7	17,4	16,7	15,8	16,0	15,8	16,4
Finansinstitusjonene	1,5	2,1	2,5	2,2	1,9	0,9	1,8	1,8	2,0	2,4
Ikke-finansielle foretak	2,2	2,8	2,3	2,7	2,9	2,7	2,8	2,6	0,5	0,3
Husholdninger	63,9	64,9	66,6	67,0	65,4	63,9	60,7	59,7	64,4	62,7

Tabell 1.7: Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *
Disponibel inntekt for Norge	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Memo: Husholdningenes disponible inntekt som andel av disponibel inntekt for Norge ekskl. driftsresultatet i petroleumssektoren	70,3	71,2	72,5	72,8	71,1	69,5	69,2	68,3	69,1	70,5

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Disponibel inntekt i *offentlig forvaltning* var ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall 338,2 milliarder kroner i 1999. Dette er i prinsippet det beløpet som i 1999 var disponibelt for offentlig konsum og sparing. Sparingen kan enten være i form av netto realinvesteringer eller ved at det offentlige øker sine fordringer på andre grupper (netto finansinvestering).

I de første årene på 1990-tallet vokste disponibel inntekt for offentlig forvaltning mindre enn inntektene for landet som helhet. Økte stønadsutbetalinger til husholdninger og en generelt sett svak utvikling i aktivitetsnivået som bremset skatteinngangen - bidrar til å forklare utviklingen. Svekkelsen av statens budsjettbalanse i disse årene førte også til en reduksjon i offentlig forvaltnings netto renteinntekter. Denne utviklingen snudde imidlertid i 1994 og i 1997 var offentlig forvaltnings andel av disponibel inntekt for Norge økt med i overkant av 8 prosentpoeng. Økningen hadde blant annet sammenheng med det generelle konjunkturoppsvinget samt økte inntekter fra petroleumsvirksomheten. Reduserte oljepriser bidro til at offentlig forvaltnings andel ble redusert med knappe 3 prosentpoeng fra 1997 til 1998. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at offentlig forvaltnings andel av disponibel inntekt for Norge økte med 1,5 prosentpoeng fra 1998 til 1999, og var da oppe i 34,6 prosent.

Finansinstitusjonenes andel av disponibel inntekt for Norge har vært forholdsvis stabil de 10 siste årene. I 1995 falt andelen imidlertid klart, noe som kan føres tilbake til store overføringer fra Norges Bank til statsforvaltningen.

Ikke-finansielle foretak økte gjennomgående sine inntekter noe sterkere enn totalen gjennom første halvdel av 1990-tallet. I årene 1993 til 1997 lå andelen forholdsvis stabilt på noe under 3 prosent, før den kom ned i 0,5 prosent i 1998 og 0,3 prosent i 1999. Redusert oljepris og økte rentekostnader var en viktig faktor bak den markerte nedgangen i 1998. Den svake utviklingen fra 1998 til 1999, til tross for kraftig oljeprisvekst, har blant annet sammenheng med reduserte driftsresultat for øvrig virksomhet og en ytterligere økning i rentekostnadene.

Husholdningssektoren (inklusive ideelle organisasjoner) er den klart største av de institusjonelle sektorene målt ved disponibel inntekt. I de siste 10 årene har husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge svingt rundt 64 prosent. Sett i forhold til disponibel inntekt for Norge eksklusive drift-

sresultatet i petroleumssektoren, har husholdningenes disponible inntekt utgjort rundt 70 prosent de siste 10 årene.

Boks 1.1 Noen inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapingen i landet, utført av innenlandske produsenter i markedsrettet og ikke-markedsrettet virksomhet. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* som netto verdiskaping eller netto inntekt opptjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalprodukt også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og andre primære inntekter fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader og andre løpende overføringer fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge* . Ved å deflatere disponibel inntekt for Norge med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, kommer en fram til begrepet *disponibel realinntekt for Norge* .

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de produkter Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

Nettonasjonalprodukt (nettoprodukt i en næring) fratrukket *netto produksjonsskatter* og *lønnskostnader* gir *driftsresultat* . Lønnskostnadene omfatter kontant- og naturallønn utbetalt til arbeidstakerne og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Driftsresultatet utgjør det beregnede overskuddet og kan tolkes som godtgjøring til produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med til dels store feilmarginer i disse anslagene.

I *den institusjonelle inntektsfordelingen* splittes disponibel inntekt for Norge etter hvilke institusjonelle sektorer inntektene tilfaller. Blant institusjonelle sektorer skiller en vanligvis mellom: Offentlig forvaltning, finansielle foretak, ikke-finansielle foretak, husholdninger og utlandet.

Offentlig forvaltning består av statsforvaltningen (inklusive trygdeforvaltningen) og kommuneforvaltningen. Inntektene består i hovedsak av skatt på inntekt og formue, trygde- og pensjonspremier og produksjonsskatter. De viktigste postene på utgiftssiden ved beregning av disponibel inntekt er produksjonssubsidier og stønader til private konsumenter.

Finansforetak består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskaper, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner.

Ikke-finansielle foretak (selskaper) består av statsforetak (inklusive statens forretningsdrift), kommuneforetak og private ikke-finansielle foretak.

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge og ideelle organisasjoner med virksomhet rettet mot husholdningene.

Kapittel 2
Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

I dette kapitlet redegjøres det nærmere for inntektsutviklingen for husholdningene samlet sett, for enkelte lønnstakerhusholdninger og utviklingen i pensjonsytelser. I tillegg redegjøres det for utviklingen i inntektsfordelingen for yrkestilknyttede og pensjonister på individnivå. Det er benyttet både makrodata basert på nasjonalregnskapet og mikrodata fra Statistisk Sentralbyrås inntektsregister.

Inntekt kan defineres som mulig konsum over en periode uten at realverdien av formuen reduseres. Dette begrepet omfatter alle pengemessige og ikke-pengemessige inntekter (f.eks. naturalytelser og ikke-realiserte gevinster).

I praksis er det meget vanskelig å måle et slikt fullstendig inntektsbegrep. Det er to hovedproblemer: For det første finnes det ikke datakilder som kan belyse viktige inntektskomponenter. Dette gjelder i hovedsak inntekter som ikke er resultat av markedstransaksjoner og der markedsprisen er vanskelig tilgjengelig (f.eks. fordel av egen bolig og urealiserte gevinster). For det andre kan det være betydelig avvik mellom målte og reelle verdier på enkelte inntektskomponenter. Dette gjelder spesielt frynsegoder og verdistigning på realkapital. Mulighetene for å lage gode estimater på slike inntekter kan være forskjellige på makro- og mikronivå. Det er derfor forskjeller i inntektsbegrepene basert på mikro- og makrodata.

I avsnitt 2.1 gjengis tall for husholdningssektorens disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapstall. Dette inntektsbegrepet inneholder bl.a. en beregnet verdi av boligtjenester i makro.

I avsnitt 2.2 presenteres mer detaljerte tall for reallønnsutviklingen for utvalgte eksempler på lønnstakerhusholdninger der en spesielt fokuserer på betydningen av ulik lønnsutvikling og skattesystemet. I dette avsnittet ses det kun på årslønn. I avsnitt 2.3 omtales kort utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 1997 til 1999.

I avsnitt 2.4 redegjøres det til slutt for en del trekk ved inntektsutviklingen for yrkestilknyttede og pensjonister på individnivå. Til dette formålet utnyttes Statistisk Sentralbyrås inntektsstatistikk som hovedsakelig inneholder selvangivelsesstatistikk. Først ses det på fordelingen etter lønnsinntekt før skatt. Deretter brukes samlet inntekt etter skatt (deriblant lønns-, nærings- og kapitalinntekter og overføringer). Beregnet verdi av fordel ved egen bolig og renteutgifter er utelatt fra dette inntektsbegrepet for å unngå en for stor asymmetri mellom formuesinntekter og -utgifter.

2.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren

– *Husholdningenes disponible realinntekt gikk ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet opp med 2,2 prosent fra 1998 til 1999. Dette er 3 prosentpoeng lavere enn veksten i 1998, og den laveste veksten i disponibel realinntekt siden 1990. Lønnsinntektene og stønadene fra det offentlige ga de*

største bidragene til inntektsveksten. Regnet per person gikk disponibel realinntekt opp med 1,5 prosent i 1999.

Nasjonalregnskapets inntektsregnskap inneholder en samlet oversikt over husholdningssektorens inntekter og utgifter, dvs. etter at en har summert over alle økonomiske enheter hjemmehørende i husholdningssektoren. (For en nærmere redegjørelse for hva som inngår i husholdningssektoren se boks 2.1). Figur 2.1 viser husholdningenes disponible inntekt som andel av disponibel inntekt for Norge totalt, og som andel av disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren. Som det framgår av figuren, gikk husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge totalt opp med i underkant av 5 prosentpoeng fra 1997 til 1998. Denne utviklingen hadde i stor grad sammenheng med de lave oljeinntektene og den høye veksten i husholdningenes disponible inntekt i 1998. I 1999 steg oljeinntektene kraftig og veksten i husholdningenes disponible inntekt flatet ut, dette bidro til at husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge falt. Husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren har vist en nedadgående tendens i konjunkturoppgangen etter 1993 og fram til 1997. For 1998 og 1999 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at denne andelen har steget noe.

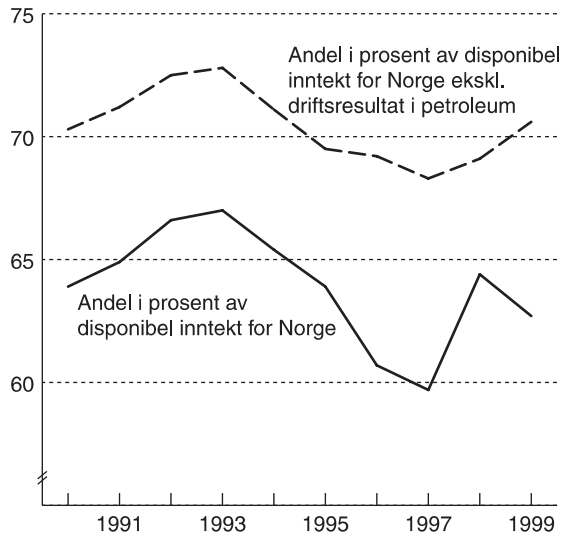

Figur 2.1 Husholdningenes disponible inntekt.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.1 viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på ulike poster. Det har på 1990-tallet vært høy vekst i disponibel realinntekt for husholdningene. Spesielt høy var veksten i årene 1991–1993 og 1996–1998. I følge foreløpige nasjonalregnskapstall, økte husholdningenes disponible realinntekter med 2,2 prosent i 1999. Dette er 3prosentpoeng lavere enn veksten i 1998.

Tabell 2.1: Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter [1]. 1990–1999 Milliarder kroner

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999*
Inntekter	550,2	580,6	609,2	629,0	642,6	676,4	713,3	754,3	824,9	874,8
Lønnsinntekter	276,0	289,0	299,3	310,5	326,4	346,7	371,2	402,0	441,5	468,9
Blandet inntekt [2]	74,7	81,9	84,4	88,3	89,9	92,5	93,6	94,7	98,0	101,2
Herav: Tjenester fra egen bolig	*34,8*	*40,3*	*43,0*	*45,7*	*45,8*	*45,2*	*44,7*	*42,9*	*44,3*	*46,0*
Formuesinntekter	46,3	46,1	48,7	46,3	39,2	44,0	44,4	43,2	54,0	59,3
Herav: Avkastning på forsikringskrav [3]	*19,2*	*18,8*	*20,5*	*20,0*	*17,2*	*18,5*	*18,6*	*18,7*	*19,6*	*19,8*
Offentlige stønader	115,3	125,0	134,0	139,5	141,9	146,7	154,5	161,0	172,2	184,8
Andre inntekter [4]	37,9	38,7	42,7	44,4	45,2	46,4	49,6	53,5	59,1	60,6
Utgifter	186,4	189,7	192,0	189,1	186,7	195,1	204,5	212,5	239,2	262,9
Skatt av inntekt og formue	86,1	89,4	88,2	94,1	101,3	109,2	119,0	131,2	142,6	151,7
Formuesutgifter	72,7	70,7	70,7	60,8	48,1	46,6	44,4	37,8	47,7	58,9
Andre utgifter [4]	27,5	29,6	33,1	34,1	37,4	39,3	41,1	43,5	48,9	52,3
Disponibel inntekt	363,9	391,0	417,1	439,9	455,9	481,2	508,8	541,9	585,6	611,9
Disponibel realinntekt [5]	448,0	463,5	481,7	498,0	509,9	525,8	547,6	569,1	598,6	611,9
Vekst i disponibel realinntekt, prosent	2,1	3,5	3,9	3,4	2,4	3,1	4,1	3,9	5,2	2,2

* Foreløpige tall.
1) På grunn av avrundingsfeil summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallet.
2) Blandet inntekt er den delen av driftsresultatet som tilfaller husholdningssektoren. Denne inntekten inkluderer også avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie i egen næringsvirksomhet. Boligtjenester, eller driftsresultat fra egen bolig, er avkastningen av boligkapitalen. Som det fremgår av tabellen utgjør boligtjenester fra egen bolig omtrent halvparten av blandet inntekt.
3) Avkastning på forsikringskrav er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikringsselskap, og private pensjonskasser og fond. Disse fordringene er i all hovedsak verdien av private livs- og pensjonsforsikringer.
4) Andre inntekter- og utgifter består av skadeforsikringserstatninger, premier og ytelser til og fra kasser og fond, overføringer til og fra ideelle organisasjoner og stønader til og fra utlandet.
5) 1999-kroner. Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.2: Disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Endring i milliarder 1999-kroner.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *
Endring i disponibel realinntekt	9,2	15,5	18,2	16,2	12,0	15,9	21,7	21,5	29,6	13,3
Bidrag fra										
- Lønnsinntekter	-4,1	2,8	3,1	5,8	13,6	13,7	20,7	22,6	29,2	17,5
- Blandet inntekt	4,2	5,1	0,4	2,5	0,6	0,6	-0,3	-1,3	0,8	1,0
- Offentlige stønader	6,5	6,2	6,6	3,2	0,9	1,5	6,0	2,8	7,0	8,8
- Skatt av inntekt og formue	0,8	0,0	4,2	-4,7	-6,7	-6,1	-8,7	-9,7	-8,0	-5,9
- Netto formuesinntekter	0,8	3,4	3,7	9,0	6,4	7,2	2,8	5,7	0,7	-6,0
- Andre inntekter netto	1,0	-2,0	0,3	0,5	-2,8	-1,0	1,3	1,5	-0,1	-2,1

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.3: Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *
Vekst i disponibel realinntekt, prosent	2,1	3,5	3,9	3,4	2,4	3,1	4,1	3,9	5,2	2,2
Bidrag fra										
- Lønnsinntekter	-0,9	0,6	0,7	1,2	2,7	2,7	3,9	4,1	5,1	2,9
- Blandet inntekt	1,0	1,1	0,1	0,5	0,1	0,1	-0,1	-0,2	0,1	0,2
- Offentlige stønader	1,5	1,4	1,4	0,7	0,2	0,3	1,1	0,5	1,2	1,5
- Skatt av inntekt og formue	0,2	0,0	0,9	-1,0	-1,4	-1,2	-1,7	-1,8	-1,4	-1,0
- Netto formuesinntekter	0,2	0,8	0,8	1,9	1,3	1,4	0,5	1,0	0,1	-1,0
- Andre inntekter netto	0,2	-0,5	0,1	0,1	-0,6	-0,2	0,3	0,3	0,0	-0,4

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.2 og 2.3 viser hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1990–1999 [2] . Bidraget fra lønnsinntektene var små og til dels negative i perioden 1990–1993. I perioden 1994–1998 steg bidraget fra lønnsinntektene markert. Til tross for dette, har kjøpekraftsutviklingen for husholdningene vært jevn. Med unntak for 1996, var bidragene fra offentlige stønader forholds-

2. Bidragene fra de ulike inntekts- og utgiftskomponentene må ses i sammenheng. Et eksempel kan være at når det positive bidraget fra lønnsinntektene øker, medfører dette automatisk at det negative bidraget fra skatt av inntekt og formue også øker.

vis lave i perioden 1993–1997, og de negative bidragene fra skatter økte til og med 1997. Denne utviklingen har i stor grad sammenheng med de automatiske stabilisatorene i økonomien.

Vekstbidraget fra *lønnsinntektene* er for 1999 anslått til 17,5 milliarder 1999-kroner som tilsvarer 2,9 prosentpoeng. Dette er 2,2 prosentpoeng lavere enn lønnsbidraget i 1998.

Offentlige stønader , som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, har i perioden 1990–1999 gitt positive bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. I perioden 1990 til 1995 var det gjennomgående en avtakende tendens i bidraget fra stønadsveksten. Nedgangen i antall arbeidsledige forklarer mye av denne utviklingen. Nasjonalregnskapstall viser imidlertid at bidraget fra offentlige stønader tok seg markant opp i 1996, og var da nesten på høyde med bidragene i begynnelsen på 1990-tallet. For 1997 viser nasjonalregnskapstall at vekstbidraget fra offentlige stønader var på ett halvt prosentpoeng. I 1998 økte dette bidraget igjen til i overkant av 1 prosentpoeng, som må ses i sammenheng med en økning i pensjonssatsene, vekst i antall pensjonister, samt innføring av kontantstøtteordningen. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at offentlige stønader bidro med 1,5 prosentpoeng til økningen i husholdningenes disponible realinntekt i 1999.

Bidraget fra *skatt av inntekt og formue* vil være negative selv med uendrede gjennomsnittlige skattesatser så lenge realinntektene øker. I forbindelse med skattelettelsen ved innføringen av det nye skattesystemet i 1992 bidro denne utgiftsposten med om lag 1 prosentpoeng til den sterke veksten i husholdningenes disponible realinntekt fra 1991 til 1992. De negative vekstbidragene for årene 1993–1999 har sammenheng med realinntektsveksten som har funnet sted i denne perioden. For 1999 viser nasjonalregnskapstall at skatt av inntekt og formue bidro til å redusere veksten i husholdningenes disponible realinntekt med 5,9 milliarder 1999-kroner, tilsvarende 1 prosentpoeng.

Husholdningenes formuesinntekter består av renter på bankinnskudd, aksjeutbytte, beregnet avkasting på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Formuesutgiftene består i all hovedsak av gjeldsrenter. Posten *netto formuesinntekter* bidro positivt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1990–1997. Denne utviklingen henger blant annet sammen med den sterke finansielle konsolideringen i husholdningene, med betydelig gjeldsnedbetaling eller økning av fordringer. Vekstbidraget fra husholdningenes netto formuesinntekter var på 1 prosentpoeng i 1997. I 1998 endret dette bildet seg noe. En markant økning i rentene i 3. kvartal 1998 bidro til en økning i husholdningenes renteutgifter. Denne utgiftsøkningen ble til en viss grad motvirket av at husholdningenes aksjeutbytte også økte, slik at posten kun ga et svakt positivt bidrag til den sterke veksten i husholdningenes disponible realinntekt i 1998. For 1999 viser foreløpige tall fra nasjonalregnskapet at utviklingen fra 1998 har fortsatt. Det har vært en betydelig økning i netto renteutgifter. Inntektene fra aksjeutbytte har ikke økt like sterkt, slik at posten netto formuesinntekter ga et negativt vekstbidrag på 6 milliarder 1999-kroner til økningen i husholdningenes disponible realinntekt. Dette tilsvarer et negativt vekstbidrag på 1 prosentpoeng.

Figur 2.2 Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner Prosentvis endring fra året før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

2.1.1 Disponibel realinntekt og antall personer

Inntektstall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for endringer i husholdningenes antall og sammensetning. Disponibel realinntekt regnet per person kan for 1999 anslås til i overkant av 136 000 1999-kroner. Med omtrent 2,2 personer per husholdning (jfr. Inntekts- og formuesundersøkelsen 1997) blir gjennomsnittlig disponibel realinntekt per husholdning rundt 300 000 kroner. I tabell 2.4 vises årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet per person i perioden 1990–1999. For 1999 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at veksten var på 1,5 prosent. Dette er 3 prosentpoeng lavere enn veksten i 1998, og den laveste veksten i disponibel realinntekt per person på hele 1990-tallet.

Tabell 2.4: Vekst i disponibel realinntekt per person [1]. Prosent

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *
Disponibel realinntekt per person	1,7	2,9	3,3	2,8	1,9	2,6	3,6	3,3	4,5	1,5

* Foreløpige tall
1) Basert på tall fra folkemengden ved utgangen av året.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 2.1 Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Utviklingen i husholdningenes *disponible realinntekter* blir i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i netto formuesinntekter og prisutviklingen.

– En personhusholdning kan ha *inntekt* fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt og blandet inntekt, som er driftsresultatet fra næringsvirksomhet, som inkluderer avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie. Husholdningene kan ha formuesinntekter som består av renteinntekter på bankinnskudd, utbytte på aksjer, avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Husholdningen kan også ha inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens blandet inntekt og trygder er hovedinntekter for henholdsvis personlig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge konvensjonene i nasjonalregnskapet regnes som konsumert i sin helhet det året de anskaffes. I tråd med dette inngår derfor ikke beregnet avkastning på varige konsumgoder (utenom bolig) som inntekt i nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningene er derimot eiere av produksjonssektoren for boligtjenester i regnskapet, og mottar følgelig den beregnede avkastningen på boligkapitalen i denne sektoren som en del av sin inntekt.
– *Skatten* for ulike husholdninger kan variere selv om den samlede inntekten i utgangspunktet er lik. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengige av hvordan husholdningene innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekt dem i mellom. Videre kan fortsatt en husholdning til en viss grad påvirke skattens størrelse ved sin finansielle tilpasning.
– I nasjonalregnskapet kommer husholdningenes totale formuesutgifter til fratrekk ved beregning av disponibel inntekt. Kjøp av varige konsumgoder utenom bolig regnes i nasjonalregnskapet som konsum og ikke som investe-

– ring. I tråd med dette tas det ikke hensyn til at beholdningen av de varige konsumgodene (utenom bolig) gir en avkastning gjennom flere år. Hvis kjøp av disse varige godene lånefinansieres kommer renteutgiftene til fradrag ved beregning av disponibel inntekt i nasjonalregnskapet.
– Beregninger av *disponibel realinntekt* krever en omregning til faste priser, dvs. en må dividere den løpende inntekten med en *prisindeks* . Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med en felles prisindeks - enten konsumprisindeksen eller nasjonalregnskapets prisindeks for husholdningers og ideelle organisasjoners totale forbruk. I beregningene i denne rapporten er den sistnevnte prisindeksen benyttet.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte utrykk for *levekår* . Ett problem i denne forbindelse er knyttet til bruk av en felles prisindeks som nevnt ovenfor. En får ikke tatt hensyn til at husholdninger kan ha ulik forbrukssammensetning og at prisene på ulike varer og tjenester varierer

for ulike husholdninger. Videre bør det påpekes at offentlig konsum ikke er med i beregningene selv om denne posten er et viktig bidrag til levekårene. Skatt på inntekt og formue kommer til fradrag i disponibel inntekt, og endringer i produksjonsskatter tas hensyn til gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene det aktuelle året. Et eksempel på dette er avkastning på husholdningenes forsikringskrav.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserte aksjegevinster/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike om- vurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmulighetene over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene.

2.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger

– *Lønnstakere hadde en gjennomsnittlig økning i reallønn etter skatt på om lag 2,9 prosent fra 1998 til 1999.*

Avsnitt 2.1 gjengir tall for husholdningenes samlede disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet, som i tillegg til lønnsinntekter bl.a. omfatter pensjonsinntekter, blandet inntekt (i hovedsak driftsresultatet fra næringsvirksomhet) og netto formuesinntekter, jfr. boks 2.1. I dette avsnittet studeres inntektsutviklingen for ulike grupper lønnstakerhusholdninger, som har lønn som hovedinntektskilde. Den totale *lønnsveksten* , avhenger bl.a. av den tariffmessige lønnsøkningen det forhandles om under lønnsoppgjørene og av virkningen av lønnsglidningen. I tillegg vil skatter og økning i priser normalt bidra til at realverdien av den totale lønnsøkningen blir mindre enn økningen i det nominelle lønnstillegget. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som belyser hvordan skatter og priser påvirker *reallønn etter skatt.*

Utgangspunktet for beregningene i dette avsnittet er gjennomsnittlig årslønn for lønnstakere som har utført et fullt normalårsverk uten overtid. Økningen i gjennomsnittlig reallønn etter skatt for lønnstakere med et fullt normalårsverk (uten overtid) var om lag 2,9 prosent fra 1998 til 1999. Veksten i husholdningenes reallønnsinntekter, som i tillegg til lønnsveksten er påvirket av utviklingen i antall utførte årsverk, var om lag 3,9 prosent i samme periode. Veksten i husholdningenes disponible realinntekt regnet per person var om lag 1,5 prosent fra 1998 til 1999. Negative vekstbidrag fra netto formuesinntekter og blandet inntekt for husholdningene som gruppe og ulik vekst i antall årsverk og antall personer var viktige kilder til den ulike inntektsveksten for de to inntektsbegrepene. [3]

3. Den ulike inntektsveksten skyldes bl.a. også at de to inntektsbegrepene er forskjellige og at det er benyttet ulike deflatorer.

Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 1997 til 1999 for hovedgrupper av lønnstakere

Reglene for beskatning av inntekt har i stor grad vært uendret i perioden 1992 til 2000. Maksimal skatt på alminnelig inntekt har vært 28 prosent i disse årene. Maksimal marginalskatt på lønn var 48,8 prosent i 1992, 49,5 prosent fra 1993 til 1998 og 49,3 prosent i 1999. I 2000 utgjør maksimal marginalskatt på lønn 55,3 prosent som følge av innføring av et nytt trinn i toppskatten. Skattesatser og inntektsgrenser mv. for inntektsårene 1996 til 2000 fremgår i vedlegg 9, tabell 9.1.

I tabell 2.5 legger Beregningsutvalget fram beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt for hovedgrupper av lønnstakere fra 1997 til 1999. Det er i hovedsak tatt utgangspunkt i datamaterialet for årslønnsveksten som gjengis i tabellene 3.1 og 3.2.

Tabell 2.5 viser at lønnstakere som har hatt en årslønn og en lønnsvekst som tilsvarer gjennomsnittet for alle grupper, har fått en økning i reallønn etter skatt på om lag 2,9 prosent fra 1998 til 1999. Det er sett bort fra endringer i skattemessige fradrag den enkelte måtte ha hatt. Når en forutsetter at netto fradragene vokser i takt med lønnen, vil størrelsen på fradragene i liten grad påvirke veksten i reallønn etter skatt i denne perioden, jfr. boks 2.2.

Boks 2.2 Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i reallønn etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller de fleste lønnstakere.
- En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende mulighetene til å tilpasse seg endringer i skattesystemet.
- Barnetrygd regnes som negativ skatt. Det er ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter, herunder kontantstøtten som ble innført fom. 1.8.1998.
- Det er brukt samme prisindeks (konsumprisindeksen) for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn. Konsumprisindeksen økte med 2,3 prosent både fra 1997 til 1998 og fra 1998 til 1999.

Beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Siden det forhandles bare om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnen være av særlig interesse.
- Beregningsmåten tilsier likevel at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved at en trekker inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefami-

lier tar en også hensyn til forsørgerfradraget i skatt og barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. En kommer deretter fram til endring i reallønn etter skatt ved å deflatere endringen i den nominelle lønnsinntekten etter skatt med endringen i konsumprisindeksen.

Tabell 2.5: Beregnet vekst i årslønn for heltidsansatte i utvalgte forhandlingsområder. Enslige uten fradrag

Grupper	Årslønn i 1999, kr	1997/98		1998/99	
		Lønns-vekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
Industriarbeidere 1)	242 400	5,6	3,1	4,7	2,5
Industrifunksjonærer 2)	334 800	6,8	4,0	4,9	2,8
HSH-bedrifter i varehandel	246 900	6,1	3,5	4,9	2,7
Herav ledende		4,8	2,5		
Bankvirksomhet 3)	313 600	6,8	3,9	5,9	3,5
Herav ledende		6,4	3,8		
Statsansatte 4)	272 200	6,4	3,8	4,7	2,9
Skoleverket 4)5)	268 300	5,8	3,3	4,5	2,8
Kommuneansatte 5)	240 800	5,9	3,3	5,0	2,8
Veid snitt av alle grupper 6)	278 400	6,2	3,7	4,9	2,9

1) Gjelder for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke. Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter
2) Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.
3) Forretnings- og sparebanker.
4) Både lønnsnivået og lønnsveksten for statsansatte, kommuneansatte og skoleverket gjelder per årsverk.
5) Ansatte i skoleverket med gjennomsnittlig årslønn på 268 300 kroner falt ut av toppskatteposisjon (269 100 kroner) i 1999. Vekst i reallønn etter skatt er derfor relativt høy fra 1998 til 1999 for denne gruppen.
6) Gjennomsnittet er veid med andel av total utbetalt lønn som vekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

For industriarbeidere økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med om lag 2,5 prosent fra 1998 til 1999, mens økningen for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter var om lag 2,8 prosent i samme periode. For kommuneansatte økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med 2,8 prosent fra 1998 til 1999, mens veksten for statsansatte var på om lag 2,9 prosent. For ansatte i skoleverket økte reallønnen etter skatt med om lag 2,8 prosent i denne perioden. Dette er en relativt stor vekst i forhold til anslått lønnsvekst før skatt. Årsaken er at gjennomsnittet for ansatte i skoleverket falt ut av toppskatteposisjon i 1999.

Tabellen illustrerer at ansatte i HSH-bedrifter innen varehandelen har fått en vekst i reallønn etter skatt på om lag 2,7 prosent fra 1998 til 1999. I samme periode hadde ansatte innen bankvirksomhet en tilsvarende kjøpekraftsutvikling på om lag 3,5 prosent.

Beregningsutvalget har også sett på hva familie- typer kan bety for kjøpekraftsutviklingen. I tabell 2.6 har en beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for lønnstakere med en lønnsinntekt i 1999 på henholdsvis 250 000 kroner og 450 000 kroner. Beregningene er utført for enslige lønnstakere, for lønnstakere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar der begge ektefeller arbeider og har to barn. Det er beregningsmessig forutsatt at barna er mellom 3 og 12 år.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 2.2.

Utvalget har i beregningene i tabell 2.6 lagt til grunn en lønnsvekst på 6,2 prosent fra 1997 til 1998 og 4,9 prosent fra 1998 til 1999.

Tabell 2.6 illustrerer hvordan kjøpekraften for de valgte husholdningstypene påvirkes av skatteendringene fra 1998 til 1999. Med de forutsetningene som er valgt, økte reallønnen etter skatt for de utvalgte typehusholdningene med mellom 1,8 prosent og 2,8 prosent i denne perioden. At barnetrygden ble redusert fra 1998 til 1999 for barn mellom 3 og 16 år var en viktig kilde til lavere reallønnsvekst etter skatt for lønnstakere med barn enn for lønnstakere uten barn. Reduksjonen av toppskatten bidro videre til størst vekst i reallønn etter skatt for lønnstakere med de høyeste inntektene.

Tabell 2.6: Beregnet vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger.

	1997–1998		1998–1999	
Lønnsinntekt	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
250 000 kroner i 1999				
Enslig lønnstaker uten barn [1)]	6,2	3,6	4,9	2,7
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år [2)]	6,2	2,7	4,9	1,8
450 000 kroner i 1999				
Enslig lønnstaker uten barn [1)]	6,2	3,6	4,9	2,8
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år [2)]	6,2	3,0	4,9	2,2
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 300 000 kroner og den andre 150 000 kroner [3)]	6,2	2,6	4,9	2,3

1) Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.
2) Ektepar med én inntekt vil bli liknet i klasse 2.
3) Ektefellene i dette typehusholdet vil bli liknet særskilt i klasse 1.

Kilde: Beregningsutvalget.

2.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 1997 til 1999

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnpensjon (som er et grunnbeløp (G) for enslige og 0,75 G for ektefeller), særtillegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1,5 for ektepar) og særtillegg. Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden blir endret 1. mai hvert år gjennom en økning av grunnbeløpet i folketrygden, eventuelt også i kombinasjon med en oppjustering av særtilleggssatsene. Utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige født uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993 til 1.5.2001 fremgår av vedlegg 9, tabell 9.2. Det vises for øvrig til tabellene 3.1 og 3.2 som bl.a. beskriver det gjennomsnittlige årslønnsnivået for noen hovedgrupper av lønnstakere.

Tabell 2.7 viser beregnet vekst i minstepensjon og vekst i disponibel realinntekt for minstepensjonister uten andre inntekter eller formue fra 1997 til 1999. Veksten i utbetalt minstepensjon på vel 7,5 prosent fra 1998 til 1999 må ses i sammenheng med overhenget til 1999 som følge av at minstepensjonen ble økt med 1 000 kroner per måned fra 1. mai 1998 for enslige pensjonister og med om lag 940 kroner per måned for gifte pensjonister og visse grupper samboende pensjonister.

Tabell 2.7: Utviklingen i minstepensjonene. [1] ***Prosentvis endring per år.***

	Minstepensjon i 1999, kr	1997/98		1998/99	
		Vekst i utbetalt pensjon	Vekst i disponibel realinntekt	Vekst i utbetalt pensjon	Vekst i disponibel realinntekt
Enslig	83 256	13,2	10,7	7,6	5,2
Ektepar	143 288	14,6	12,0	8,1	5,7

1) Veksten i utbetalt minstepensjon fra 1997 til 1999 gjelder dem som var minstepensjonister gjennom hele denne perioden.

Kilde: Beregningsutvalget.

Pensjonister har rett på særfradrag for alder og uførhet mv. og betaler lav trygdeavgift på inntekter som ikke gir opptjening av pensjonspoeng. En særskilt skattereduksjonsregel sikrer videre at minstepensjonister uten særlig formue eller inntekter utenom pensjon ikke skal betale skatt. Denne fordelen avtrappes gradvis ved økende inntekt.

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin pensjonsinntekt i takt med økningen i grunnbeløpet. Økningen i grunnbeløpet var 5,75 prosent fra 1997 til 1998 og om lag 4,5 prosent fra 1998 til 1999. Dette bidro isolert sett til at realinntekten før skatt steg med om lag 3,4 prosent fra 1997 til 1998 og om lag 2,2 prosent fra 1998 til 1999.

Den gjennomsnittlige pensjonsinntekten for pensjonister som gruppe har reelt sett økt betydelig de siste årene og har trolig vært vel på høyde med inntektsutviklingen for flere grupper yrkesaktive. Foruten økninger i grunnbeløpet skyldes denne inntektsveksten at en stadig større del av de nye pen-

sjonistene har tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker dermed etter hvert som nye pensjonistkull kommer til, selv om ikke pensjonen for den enkelte pensjonist øker. For pensjonister med minstepensjon har også endringer i særtillegget påvirket utviklingen.

Kommentarene foran gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse. Økningen i rentenivået i 1998 og 1999 har isolert sett gitt et positivt vekstbidrag i disponibel realinntekt for pensjonister med netto renteinntekter.

For utviklingen i disponibel realinntekt for den enkelte pensjonist kan resultatet variere noe, avhengig av bl.a. pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Pensjonsregulering i 2000

Resultatet av pensjonsoppgjøret innebærer at grunnbeløpet øker med 2 140 kroner til 49 090 kroner f.o.m. 1. mai 2000. Dette innebærer en økning i det gjennomsnittlige grunnbeløpet fra 1999 til 2000 på om lag 4,2 prosent Gjennomsnittlig minstepensjonen for 2000 blir dermed 86 754 kroner for enslige og 149 320 kroner for ektepar. Se også vedleggstabell 9.2.

2.4 Fordeling av inntekt

Beregningsutvalget legger i dette avsnittet fram en del statistikk som kaster lys over fordelingen av *inntekt for individer.* Det er spesielt lagt vekt på å redegjøre for enkelte trekk ved fordelingen av arbeids- og kapitalinntekter.

2.4.1 Nærmere om fordelingen av lønnsinntekt før skatt

Tabell 2.8 illustrerer fordelingen av lønnsinntekt [4] (inkludert sykepenger og arbeidsledighetstrygd) blant lønnstakere for 1986, 1993 og 1998. Fokus er på fordelingen og utviklingen i lønnsinntekt for heltidsarbeidende. I tallmaterialet (selvangivelsesstatistikk) har det imidlertid ikke vært mulig å identifisere arbeidstiden til den enkelte. Analysen er derfor avgrenset til individer med en lønnsinntekt som overstiger 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Vi får da i stor grad med de lavest lønte heltidsansatte både i stat, kommune og i den organiserte delen av privat sektor. Analysen vil også omfatte en del deltidsansatte, men disse vil i stor grad ha lønnsarbeid som hovedbeskjeftigelse. Andelen deltidsansatte som kommer med i gruppen, har trolig vokst utover på 90-tallet.

Tabell 2.8 viser blant annet hvor stor del av de samlede lønnsinntektene de ulike inntektsgruppene mottar. I 1998, som er det siste år det per i dag finnes statistikk for, mottok de 10 prosentene av individene med lavest lønnsinntekt (1. desil, se boks 2.3 for en nærmere forklaring av desilbegrepet) 5,5 prosent av de samlede lønnsinntektene. Desil 2 mottok 1 prosentpoeng mer. Deretter øker andelen med 0,6 - 1,0 prosentpoeng mellom hver desil

4. Lønnsinntekt inneholder også verdien av opsjoner i arbeidsforhold, men denne er ikke mulig å identifisere i tilgjengelig statistikk. Beregningsutvalget vil derfor undersøke mulighetene for å forbedre statistikken på dette området.

inntil 9. desil, som mottar 13,1 prosent av samlet lønnsinntekt eller 1,9 prosentpoeng mer enn desil 8. De 10 prosentene med høyest lønnsinntekt (10. desil) mottok i 1998 20,1 prosent av samlet lønnsinntekt.

Ser man på utviklingen over tid, er det en stor grad av stabilitet i inntektsfordelingen. Alle desilene endret sin andel av de samlede lønnsinntektene relativt lite. De 10 prosentene med de høyeste lønnsinntektene økte sin andel med 1,1 prosentpoeng fra 1986 til 1998. Dette har skjedd på bekostning av stort sett alle de andre gruppene. Det må nevnes at selv om inntektsfordelingen er relativt stabil, kan det være en betydelig mobilitet blant individene mellom inntektsgruppene i perioden.

Tabell 2.8: Fordelingen av total lønnsinntekt [1] for personer med lønn over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn [2] . 1986, 1993 og 1998

Desil	1986		1993		1998		Reell endring [3] 1986–98. Prosent
	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	
1	88 670	5,6	124 705	5,6	152 798	5,5	14,3
2	104 078	6,6	145 885	6,6	180 291	6,5	14,9
3	117 813	7,4	163 252	7,4	202 288	7,3	13,8
4	128 727	8,1	178 460	8,1	221 013	8,0	13,8
5	138 450	8,7	193 058	8,7	238 765	8,7	14,3
6	150 203	9,5	208 527	9,4	257 527	9,4	13,7
7	164 265	10,4	226 650	10,2	279 615	10,2	12,9
8	181 718	11,5	250 445	11,3	309 546	11,2	12,9
9	209 221	13,2	289 713	13,1	360 028	13,1	14,1
10	301 683	19,0	432 905	19,6	552 428	20,1	21,4
Alle	158 483	100,0	221 360	100,0	275 430	100,0	15,2
Gini-koeffisient		0,199		0,202		0,207	
Antall personer [4]		1 346 000		1 430 246		1 604 027	

1) Lønnsdefinisjonen er hentet fra selvangivelsesregisteret. Dette innebærer at bl.a. overtid, arbeidsledighetstrygd og enkelte naturalytelser er inkludert.
2) Alle personer med lønnsinntekt over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn er med. Dette tilsvarer en grense på 80 640 kroner i 1986, 113 520 kroner i 1993 og 137 820 kroner i 1998.
3) Endring i realverdien (målt i 1998-kroner) av gjennomsnittlig lønnsinntekt for det enkelte desil.
4) Antall personer som oppfyller definisjonen i note 2, øker med 258 000 personer fra 1986 til 1998. Ettersom sysselsettingen av lønnstakere i denne perioden bare økte med 229 000 personer, må dette også ha sammenheng med at antall deltidsarbeidende i denne gruppen har økt noe utover 90-tallet.

Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk (1993, 1998), Inntekts- og Formuesundersøkelsen (1986). Statistisk sentralbyrå.

Målt ved Gini-koeffisienten (se boks 2.3 for en forklaring av Gini-koeffisienten) har forskjellene i lønnsinntekt samlet sett økt svakt fra 1986 til 1998.

En del av denne endringen kan trolig tilskrives at skattegrunnlaget økte på slutten av 80-tallet slik at inntektsbegrepet i selvangivelsesstatistikken ble mer omfattende. Dette gjaldt bl.a. en del frynsegoder. Det er grunn til å tro at andelen denne type inntekt utgjør av samlet lønnsinntekt, gjennomgående øker med høyere inntekt.

Siste kolonne i tabell 2.8 viser den prosentvise endringen i gjennomsnittlig reallønnsinntekt fra 1986 til 1998. Samlet sett økte gjennomsnittlig reallønnsinntekt med 15,2 prosent. De 10 prosentene med de høyeste inntektene hadde den klart største økningen i reallønnsinntektene med 21,4 prosent. Desilene 1 til 9 hadde alle en noe lavere vekst i realinntektene enn gjennomsnittet og den laveste økningen hadde desil 7 og 8 med 12,9 prosent.

2.4.2 Nærmere om fordelingen av samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede.

I dette avsnittet ses det på sammensetningen og fordelingen av samlet inntekt for yrkestilknyttede. Gruppen vi studerer utvides i forhold til forrige avsnitt med selvstendig næringsdrivende. Analysen begrenses til individer med en yrkesinntekt (sum av lønnsinntekt og næringsinntekt) som minst utgjør 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn.

Tabell 2.9 viser sammensetningen av de ulike inntektskomponentene i 1993 og 1998 etter at individene er sortert etter stigende inntekt etter skatt (desiler). Tabellen viser at lønnsinntekt er den viktigste inntektskilden for alle desilene, spesielt for desil 1 til desil 8. Med unntak av desil 1 og 10 stiger lønnsandelen fra 1993 til 1998. Andelen næringsinntekt er relativt høy for desil 1 og er fallende til desil 5 for begge årene. Deretter stiger andelen med samlet inntekt. Med unntak av desil 1 faller andelen næringsinntekt fra 1993 til 1998 for alle desilene.

For høyinntektsgruppene (spesielt desil 10) utgjorde kapital- og næringsinntekter en relativt stor andel av samlet inntekt både i 1993 og 1998. Kapitalinntektenes relative betydning har økt mens næringsinntektenes andel har sunket. Andelen som kapitalinntekt utgjør av samlet inntekt øker med økt inntekt i både 1993 og i 1998. Med unntak av desil 1 og 10 utgjør kapitalinntektene en mindre andel av de samlete inntekter i 1998 enn i 1993. Nedgangen i andelen må ses i lys av at renteutgiftene ikke er trukket fra i inntektsbegrepet vi benytter samtidig som at rentenivået har falt fra 1993 til 1998. Desil 1 har en negativ andel, dvs. at de hadde et netto tap på sine kapitalplasseringer både i 1993 og 1998, selv om tapet ble redusert.

Boks 2.3 Begreper i fordelingsanalyser

Desil- og persentiltabeller:

I fordelingsanalyser rangeres ofte individene etter inntekt etter skatt og grupperes deretter i like store grupper. En vanlig type gruppering er å dele antallet individer i 10 like store deler. Disse gruppene kalles ofte for desiler, hvor de 10 prosentene med lavest inntekt kalles desil 1, de neste 10 prosentene for desil 2 osv. til de 10 prosentene med høyest inntekt, som kalles desil 10.

Individene kan også grupperes i mindre grupper. En inndeling i 100 like store grupper kalles ofte for persentiler. Den prosenten med lavest inntekt

kalles persentil 1, og prosenten med høyest inntekt kalles persentil 100. I tabell 3 er desil 10 oppdelt i fem like store deler. Dvs. at hver gruppe inneholder to persentiler.

Gini-koeffisienten:

I analyser av inntektsfordelinger er det behov for et summarisk mål på ulikhet som kan benyttes ved sammenlikning av inntektsfordelinger i ulike situasjoner. For eksempel kan virkninger på inntektsulikheten av endringer i skatte- og overføringsordninger belyses ved hjelp av endring i Gini-koeffisienten. Gini-koeffisienten (G) varierer mellom 0 og 1, og ulikheten er større jo større G er. Dersom G=0 er inntekten likt fordelt mellom alle individer i gruppen som studeres, mens G=1 betyr at det er en person som mottar all inntekt. Gini-koeffisienten representerer bare en av flere mulige metoder for å kvantifisere ulikhet mellom fordelinger. Det viser seg at Gini-koeffisienten vektlegger sterkest endringer som skjer i den sentrale delen av fordelingen og i mindre grad endringer som skjer i toppen og bunnen av fordelingen.

Tabell 2.9 viser også at samtlige desiler har økt andelen av samlet inntekt som betales i skatt fra 1993 til 1998. Mye av denne økningen kan forklares med renteutviklingen og inntektsbegrepet vi nytter. Rentenivået falt fra 1993 til 1998. Ettersom renteutgiftene er fradragsberettiget trekker dette i retning av høyere skatt. Rentenedgangen har også bidratt til å redusere renteutgiftene. Ettersom renteutgifter ikke er tatt med i inntektsbegrepet vi studerer, vil dette bidraget til høyere inntekt bli borte og dermed også trekke i retning av at skatteandelen øker. En annen medvirkende årsak er at progressiviteten i beskatningen av lønn fører til at skatteandelene øker noe siden samtlige desiler har hatt en reallønnsøkning fra 1993 til 1998.

Tabell 2.9: Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for yrkestilknyttede[1]. Andel i prosent av gruppens samlete inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1993 og 1998

					Samlet gj.sn. inntekt før skatt			
1993 Desil	Lønns-inntekt	Nærings-inntekt	Kapital-inntekt [2]	Over-føringer	Andel	Nivå	Skatt mm.	Inntekt etter skatt
1	92,5	10,4	-4,5	1,6	100,0	131 390	26,8	73,2
2	88,9	6,8	1,4	3,0	100,0	160 129	25,1	74,9
3	89,4	5,8	1,5	3,3	100,0	177 263	25,2	74,8
4	89,6	5,4	1,7	3,3	100,0	192 448	25,4	74,6
5	89,6	5,3	1,8	3,3	100,0	207 774	25,8	74,2
6	89,2	5,6	1,9	3,3	100,0	223 853	26,2	73,8
7	88,3	6,1	2,0	3,5	100,0	242 684	26,7	73,3
8	86,6	7,3	2,3	3,7	100,0	267 965	27,5	72,5
9	83,8	9,7	2,8	3,7	100,0	311 886	29,0	71,0

Tabell 2.9: Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for yrkestilknyttede[1]. Andel i prosent av gruppens samlete inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1993 og 1998

					Samlet gj.sn. inntekt før skatt			
1993 Desil	Lønns-inntekt	Nærings-inntekt	Kapital-inntekt [2]	Over-føringer	Andel	Nivå	Skatt mm.	Inntekt etter skatt
10	65,4	19,0	13,6	2,1	100,0	539 231	31,3	68,7
Alle	83,2	9,6	4,2	3,0	100,0	245 462	27,6	72,4
1998 Desil								
1	91,0	10,4	-3,1	1,8	100,0	162 396	27,7	72,3
2	90,2	6,0	0,9	2,9	100,0	196 910	26,3	73,7
3	90,9	4,9	1,0	3,2	100,0	218 448	26,7	73,3
4	90,9	4,7	1,1	3,3	100,0	237 131	27,0	73,0
5	91,0	4,5	1,1	3,3	100,0	255 870	27,5	72,5
6	90,5	4,8	1,2	3,5	100,0	275 527	28,0	72,0
7	89,5	5,3	1,4	3,8	100,0	298 928	28,7	71,3
8	87,8	6,4	1,7	4,1	100,0	330 811	29,6	70,4
9	84,9	8,8	2,4	4,0	100,0	389 474	31,5	68,5
10	65,0	15,3	17,9	1,9	100,0	709 716	33,2	66,8
Alle	83,6	8,3	5,0	3,1	100,0	307 529	29,6	70,4

1) Lønnstakere og selvstendig næringsdrivende med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Disse utgjorde 1 558 140 personer i 1993 og 1 725 072 personer i 1998.
2) Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.10 viser desilenes andel av de ulike inntektskomponentene. Desilenes andeler av lønnsinntekt, næringsinntekt og overføringer endrer seg relativt lite mellom desilene fra 1993 til 1998. Den største endringen skjer for kapitalinntekter hvor desil 10 øker sin andel fra 70,8 prosent i 1993 til hele 82,8 prosent i 1998. Med unntak av desil 1 reduserer alle de andre desilene sin andel. Desil 10s andel av lønnsinntekter øker også. Samlet sett fører dette til at desil 10 øker sin andel av samlede inntekter etter skatt fra 20,9 prosent i 1993 til 21,9 prosent i 1998. Også her blir andelene til de andre desilene med unntak av desil 1 redusert.

Samlet sett økte forskjellene i samlet inntekt etter skatt fra 1993 til 1998. Gini-koeffisienten for yrkestilknyttede steg fra 0,210 i 1993 til 0,218 i 1998. En kan legge merke til at Gini-koeffisienten er klart høyere for fordelingen av samlet inntekt etter skatt, enn for fordelingen av lønnsinntekter før skatt (tabell 2.8). Årsaken til dette er at både kapitalinntekter og næringsinntekter er skjevere fordelt enn lønnsinntekter i tillegg til at folk med høye lønnsinntekter ofte også har høye kapital- og næringsinntekter.

Tabell 2.10: Fordelingen av ulike inntektskomponenter for yrkestilknyttede [1]***. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1998-priser. 1993 og 1998***

						Inntekt etter skatt		
1993 Desil	Lønns-inntekt	Nærings-inntekt	Kapital-inntekt [2]	Over-føringer	Skatt mm.	Andel	Nivå	Vekst 93–98
1	6,0	5,8	-5,7	2,8	5,2	5,4	106 166	
2	7,0	4,6	2,1	6,3	5,9	6,8	132 394	
3	7,8	4,3	2,6	7,9	6,6	7,5	146 261	
4	8,4	4,4	3,1	8,6	7,2	8,1	158 404	
5	9,1	4,7	3,6	9,2	7,9	8,7	170 172	
6	9,8	5,3	4,1	10,0	8,6	9,3	182 341	
7	10,5	6,3	4,8	11,5	9,6	10,0	196 236	
8	11,4	8,3	6,0	13,3	10,9	10,9	214 381	
9	12,8	12,8	8,5	15,5	13,3	12,5	244 433	
10	17,3	43,4	70,8	14,9	24,9	20,9	408 806	
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	195 959	
Gini-koeffisient						0,210		
1998 Desil								
1	5,7	6,6	-3,3	3,0	5,0	5,4	117 347	10,5
2	6,9	4,6	1,1	6,1	5,7	6,7	145 080	9,6
3	7,7	4,2	1,4	7,2	6,4	7,4	160 083	9,5
4	8,4	4,4	1,6	8,2	7,0	8,0	173 100	9,3
5	9,1	4,6	1,9	8,8	7,7	8,6	185 549	9,0
6	9,7	5,2	2,2	10,1	8,5	9,2	198 349	8,8
7	10,4	6,2	2,7	12,0	9,4	9,8	213 173	8,6
8	11,3	8,3	3,6	14,3	10,8	10,8	232 923	8,6
9	12,9	13,5	6,0	16,2	13,5	12,3	266 828	9,2
10	17,9	42,5	82,8	14,2	26,0	21,9	473 785	15,9
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	216 627	10,5
Gini-koeffisient						0,218		

1) Lønnstakere og selvstendige med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette var en gruppe på 1 558 140 personer i 1993 og 1 725 072 personer i 1998.
2) Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.4.3 Nærmere om fordelingen av kapitalinntekter for yrkestilknyttede

Tabell 2.11 gir en oversikt over fordelingen av de ulike kategorier kapitalinntekter for yrkestilknyttede. I tabellen er de 10 prosentene med høyest samlet inntekt oppdelt videre i 5 grupper. De gjennomsnittlige kapitalinntektene øker systematisk med økende samlet inntekt.

Tabell 2.11: Gjennomsnittlig kapitalinntekt 1) for yrkestilknyttede 2). Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1998-priser. 1993 og 1998

1993 Desil	Rente-inntekt	Utbytte	Realisasjons-gevinst/tap	Andre kapital-inntekter	Kapitalinntekter i alt	
					Nivå	Andel
1	2 204	234	-9 683	746	-6 499	-5,7
2	2 435	56	-495	393	2 389	2,1
3	2 837	76	-442	515	2 986	2,6
4	3 177	105	-394	622	3 510	3,1
5	3 542	136	-350	755	4 082	3,6
6	3 872	195	-329	925	4 663	4,1
7	4 354	287	-344	1 193	5 489	4,8
8	5 063	491	-313	1 636	6 877	6,0
9	6 276	1 135	-333	2 660	9 738	8,5
10	16 784	36 923	6 927	20 029	80 663	70,8
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	7 654	2 193	-172	4 162	13 837	2,4
93/94	8 723	3 122	-119	4 887	16 613	2,9
95/96	9 919	5 318	52	6 543	21 832	3,8
97/98	12 913	11 036	962	11 154	36 065	6,3
99/100	44 709	162 951	33 914	73 401	314 975	55,3
Alle	5 054	3 964	-576	2 947	11 390	100,0
1998 Desil						
1	1 595	633	-7 938	600	-5 110	-3,3
2	1 512	115	-314	387	1 700	1,1
3	1 728	137	-237	481	2 109	1,4
4	1 906	217	-192	582	2 513	1,6
5	2 061	259	-106	701	2 915	1,9
6	2 255	357	-104	856	3 364	2,2
7	2 502	554	-56	1 117	4 117	2,7
8	2 875	968	53	1 612	5 508	3,6
9	3 769	2 281	349	2 842	9 241	6,0
10	12 478	69 874	23 143	21 192	126 687	82,8
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	4 775	4 449	743	4 678	14 645	1,9
93/94	5 591	6 149	1 229	5 682	18 651	2,4

Tabell 2.11: Gjennomsnittlig kapitalinntekt 1) for yrkestilknyttede 2) . Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1998-priser. 1993 og 1998

1993 Desil	Rente-inntekt	Utbytte	Realisasjons-gevinst/tap	Andre kapital-inntekter	Kapitalinntekter i alt	
					Nivå	Andel
95/96	6 981	10 717	1 989	8 566	28 253	3,7
97/98	9 312	23 305	4 909	13 666	51 192	6,7
99/100	35 730	304 753	106 846	73 368	520 697	68,0
Alle	3 268	7 539	1 460	3 037	15 304	100,0

1) Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.
2) Lønnstakere og selvstendige med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette var en gruppe på 1 558 140 personer i 1993 og 1 725 072 personer i 1998.

Kilde: Inntekts- og Formuesundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå

Kapitalinntektene øker markert fra 1. til 2. desil og fra 8. til 9. desil, men fra 9. til 10. desil ser vi at økningen er betydelig.

Inntektene av de fleste typer kapitalinntekter øker med økende inntekt, men det er noen unntak. Renteinntektene var i 1998 svært like i desilene 1 til 8. De gjennomsnittlige renteinntektene var noe over 3 ganger så store i desil 10 som i desil 9. For de andre kategoriene av kapitalinntekter var forskjellene langt større. I 1998 var de gjennomsnittlige utbyttene under 600 kroner for desilene 1 til 7 og desil 8 hadde 968 kroner. 9. desil og 10. desil hadde derimot henholdsvis 2 281 kroner og 69 874 kroner i utbytte. Realisasjoner av kapitalgevinst/tap viser nesten den samme fordelingen, men med noe lavere nivå. Andre kapitalinntekter, som blant annet omfatter leieinntekter, avkastning av pensjonsforsikring og enkelte næringsinntekter (opptjent utenbygds), viste et liknende mønster, men økningen fra 9. til 10. desil var klart mindre. Renteinntektene utgjorde den største andelen av kapitalinntekter for desilene 1 til 9, men den minste andelen av desil 10s kapitalinntekter.

På grunn av lavere rentenivå var renteinntektene målt i 1998-kroner for alle inntektsgruppene langt lavere i 1998 enn i 1993. Realinntektene fra de andre kapitalartene har i denne perioden økt for nesten alle inntektsgruppene. Økningen er imidlertid langt sterkere for de 10 prosent rikeste enn for de andre gruppene. Det framgår videre at de fleste desilene i gjennomsnitt hadde et netto realisasjonstap både i 1993 og 1998.

Oppsplittingen av 10. desil viser at det er de 2 prosentene (persentil 99 og 100) med høyest inntekt som har de helt høye kapitalinntektene. I gjennomsnitt hadde personer i denne gruppen (som i 1998 besto av om lag 34 500 personer) om lag 520 000 kroner i kapitalinntekter i 1998, noe som svarer til at denne 2-prosentsgruppen la beslag på 68 prosent av de samlede kapitalinntektene. Dette er en økning på om lag 13 prosentpoeng fra 1993. Dette kommer hovedsakelig av at denne gruppen har økt sine inntekter fra utbytte og realisasjonsgevinster betydelig siden 1993.

2.4.4 Nærmere om fordelingen av samlet inntekt etter skatt for pensjonister og trygdede

Tabell 2.12 viser desilenes andel av de ulike inntektskomponentene for pensjonister og trygdede. Samlet inntekt etter skatt har økt mer enn gjennomsnittet for desil 1 til 6, mens desil 7 til 10 har hatt en noe lavere vekst. Dette har ført til at inntektsforskjellene målt ved Gini-koeffisienten har blitt redusert fra 0,247 til 0,230. Dette er hovedsakelig på grunn av en utjevning i overføringene hvor desil 1 til 5 har fått økt andel overføringer, mens desil 7 til 10 har fått reduserte andeler. Overføringer utgjør om lag 88 prosent av pensjonistenes samlede inntekt i 1998 (se vedleggstabell 9.3). Hovedårsaken til utjevningen kommer av at grunnbeløpet i pensjonsytelsene har økt relativt mye, jfr. avsnitt 2.3. I tillegg har særtillegget blitt økt flere ganger i perioden.

Ellers viser tabellen at de fleste desilene, med unntak av desil 1, 2, 3 og 10, har fått redusert andelene av de samlede kapitalinntektene som pensjonistene mottar. Dette har blant annet sammenheng med at pensjonister stort sett mottar renteinntekter (se også vedleggstabell 9.4). På grunn av fallende rentenivå har renteinntektene blitt betydelig redusert. Desil 10 mottar på den andre siden hovedsakelig andre kapitalinntekter som bl.a. aksjegevinster og utbytte. Til tross for den kraftige økningen i kapitalinntekter, har desil 10 sin andel av pensjonistenes og de trygdedes inntekter etter skatt blitt redusert fra 1993 til 1998.

Tabell 2.12: Fordelingen av ulike inntektskomponenter for pensjonister [1]. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1998-priser. 1993 og 1998

						Inntekt etter skatt		
1993 Desil	Lønns-inntekt	Nærings-inntekt	Kapital-inntekt [2]	Over-føringer	Skatt mm.	Andel	Nivå	Vekst 93–98
1	3,2	-2,9	-0,3	4,5	2,1	4,2	44 135	
2	3,1	0,7	3,3	5,9	2,5	6,0	62 681	
3	2,6	2,0	4,7	6,6	2,5	6,9	71 583	
4	3,5	4,1	6,0	7,4	4,0	7,7	80 003	
5	4,5	5,6	6,1	8,6	6,0	8,5	88 964	
6	6,3	7,2	6,8	9,7	8,3	9,5	98 823	
7	7,8	8,5	7,5	11,0	10,5	10,6	110 372	
8	10,9	11,1	9,2	12,4	12,9	11,9	124 477	
9	17,6	16,5	12,3	14,3	16,4	13,8	144 478	
10	40,5	47,1	44,3	19,6	34,9	21,0	219 075	
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	104 458	
Gini-koeffisient						0,247		
1998 Desil								
1	2,9	-6,3	0,1	4,8	3,1	4,5	52 535	19,0

Tabell 2.12: Fordelingen av ulike inntektskomponenter for pensjonister [1]. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1998-priser. 1993 og 1998

						Inntekt etter skatt		
1993 Desil	Lønns-inntekt	Nærings-inntekt	Kapital-inntekt [2]	Over-føringer	Skatt mm.	Andel	Nivå	Vekst 93–98
2	3,4	1,2	3,3	6,1	3,2	6,3	73 215	16,8
3	2,9	3,2	4,9	6,9	3,3	7,2	83 524	16,7
4	3,7	4,6	4,6	7,8	4,7	7,9	92 243	15,3
5	4,7	5,9	4,6	8,8	6,3	8,7	100 984	13,5
6	6,5	7,4	5,2	9,8	8,3	9,5	110 624	11,9
7	8,6	8,2	6,0	11,0	10,6	10,5	122 116	10,6
8	11,6	10,9	7,3	12,3	12,7	11,7	136 418	9,6
9	18,6	16,0	9,7	14,0	15,9	13,4	156 822	8,5
10	37,1	48,9	54,4	18,5	31,8	20,4	237 492	8,4
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	116 597	11,6
Gini-koeffisient						0,230		

1) Omfatter trygdede og pensjonister hvor pensjonsytelsene overstiger eventuell yrkesinntekt og er minst lik minstepensjon. Dette var en gruppe på 936 082 personer i 1993 og 958 445 personer i 1998.
2) Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.4.5 Nærmere om fordelingen av kapitalinntekter mellom kvinner og menn

Fordelingen av kapitalinntekter mellom de ulike inntektsgruppene er relativt skjev mellom kvinner og menn. Figur 2.3 viser at denne forskjellen har økt mellom 1993 og 1997 [5]. I tillegg til at menn mottok mesteparten av økningen i kapitalinntekter fra 1993 til 1997, ble også kvinners samlede kapitalinntekter redusert. Dette har sammenheng med at kvinner hovedsakelig mottok renteinntekter. Blant annet på grunn av redusert rentenivå er renteinntektene blitt nærmere halvert over perioden. Kvinners andel av renteinntekter, utbytte og aksjegevinster, ble redusert fra om lag 32 prosent i 1993 til om lag 22 prosent i 1997.

Skjevfordelingen mellom kvinner og menn kan være et resultat av at ulike inntektsarter er ulikt fordelt mellom ektefeller/samboere i husholdningene. Mens kvinner for eksempel mottar all barnetrygd/kontantstøtte i en husholdning, kan det være slik at menn hovedsakelig mottar kapitalinntektene. Samtidig kan menn stå for betaling av kapitalutgiftene. Siden kapitalutgifter ikke er med i denne statistikken vil dette kunne moderere bildet som er gitt i figur 2.3.

5. I figur 2.3 er kun renteinntekter, utbytter og aksjegevinster/tap inkludert i samlede kapitalinntekter. Andre kapitalinntekter er utelatt. Foreløpig er kun 1997-tall tilgjengelige.

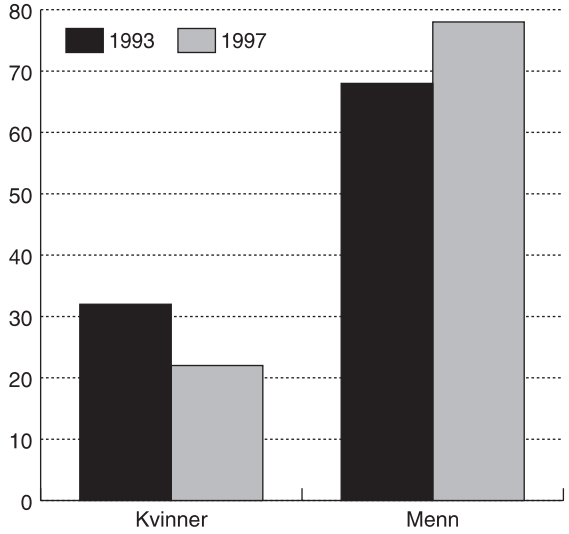

Figur 2.3 Fordeling av kapitalinntekter mellom kvinner og menn. 1993 og 1997
Populasjonen er definert som bosatte kvinner og menn 17 år og over.

Kilde: Sjølvmeldingsstatistikk 1997, Statistisk Sentralbyrå.

Boks 2.4 Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som blir lagt til grunn i hoveddelen av avsnitt 2.4, er inntekt etter skatt. Dette begrepet kommer fram på følgende måte:

Yrkesinntekt
- Lønn (inkl. sykepenger)
- Netto næringsinntekt

+ Kapitalinntekter
- Renteinntekter
- Aksjeutbytte
- Netto realisasjonsgevinster
- Andre kapitalgevinster

+ Skattepliktige overføringer
- Pensjoner fra folketrygden
- Tjenestepensjon mv.
- Arbeidsledighetstrygd
- Mottatte bidrag mv.

+ Skattefrie overføringer
- Barnetrygd
- Bostønad
- Stipend
- Forsørgerfradrag
- Sosialhjelp

= Samlet inntekt

– Utliknet skatt og negative overføringer
– Utliknet skatt
– Bidrag av overføringer (tvungen pensjonspremie i arbeidsforhold og betalt underholdsbidrag)

= Inntekt etter skatt

Svakheter med begrepet inntekt etter skatt

Inntekt etter skatt gir ikke et fullgodt inntrykk av den samlede inntekten som individer har til forbruk. Et fullstendig inntektsbegrep, som viser størrelsen på de faktiske inntektene og dermed forbruksmulighetene, inkluderer både kontanter og inntektskomponenter utenom kontanter (f.eks. naturalytelser og ikke-realiserte gevinster). Dette innebærer at alle arbeidsinntekter, netto kapitalinntekter, overføringer, næringsinntekter, verdiendring på realkapital og annen formue (realisert og urealisert), arv og gaver, verdien av botjenester og andre varige forbruksgoder, frynsegoder, verdien av hjemmeproduksjon mv. i prinsippet burde være inkludert i inntektsbegrepet. Flere av disse komponentene er beheftet med betydelige måleproblemer og er derfor ikke inkludert i statistikken. Heller ikke renteutgifter er inkludert i inntektsbegrepet som er lagt til grunn i denne analysen.

Kapittel 3
Lønnsutviklingen i senere år

- *For både arbeidere og funksjonærer i industrien i NHO-bedrifter er årslønnsveksten fra 1998 til 1999 beregnet til 4,7 prosent. I forretnings- og sparebanker har lønnsveksten vært 5,9 prosent og 4,5 prosent i forsikring. For heltidsansatte i HSH-bedrifter er lønnsveksten beregnet til 4,9 prosent. For ansatte i staten, skoleverket og i kommunene er lønnsveksten beregnet til henholdsvis 4,7 prosent, 4,5 prosent og 5,0 prosent. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten fra 1998 til 1999 for alle grupper under ett er anslått til 4,9 prosent mot 6,2 prosent året før.*
- *Overhenget til 2000 anslås til 1,3 prosent for alle grupper under ett. Dette er mindre enn halvparten av overhenget til 1999. For industriarbeidere er overhenget beregnet til 1,2 prosent og til 2,0 prosent for industrifunksjonærer. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er overhenget beregnet til 1 prosent, mens overhenget for statsansatte og for ansatte i forretnings- og sparebanker er beregnet til 1,4 prosent. For ansatte i kommunene og i skoleverket er overhenget beregnet til henholdsvis 0,8 prosent og 1,1 prosent.*
- *I løpet av den siste tiårsperioden har det generelt sett vært en utjevning i gjennomsnittlig lønn mellom kvinner og menn innen alle hovedområder utvalget har tall for. Tilnærmingen har vært sterkest blant ansatte i staten, skoleverket og i varehandelen. I de siste årene har utviklingen vært mer sammensatt; med en viss tilnærming innen noen grupper og stabilitet eller svakt økende lønnsforskjeller for andre grupper. Fra 1998 til 1999 har det vært en viss tilnærming i enkelte grupper som for eksempel i forretnings- og sparebanker og i forsikring og uendrede forskjeller for andre blant de grupper utvalget har tall for.*
- *Fra 1998 til 1999 var veksten i topplederes lønninger i privat næringsvirksomhet om lag 5 -16 prosent litt avhengig av hvilke bedriftsstørrelser en ser på. Særlig sterk var lønnsveksten for ledere i de store bedriftene (over 250 ansatte/lønnsforhold) med 16,5 prosent. Lønnsveksten fra 1998 til 1999 har vært hele 25,6 prosent blant den fjerdedelen som tjener mest av lederne i bedrifter med over 250 ansatte/lønnsforhold.*

3.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere

I Beregningsutvalgets rapport fra januar i år (NOU 2000:4), ble det lagt fram statistikk og beregninger over lønnsutviklingen fra 1998 til 1999 og dessuten anslag på overhenget i lønningene til 2000 for ulike grupper. I rapport av 21. mars 2000 ble det på grunnlag av ny eller mer fullstendig lønnsstatistikk for 1999 gitt en oppdatert oversikt. I rapport av 21. mars ble det også på grunnlag av Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaveregister presentert tall for lønnsutviklingen i 1999 for toppledere i privat næringsvirksomhet. I denne rapporten er det bare mindre endringer siden rapporten i mars. Utvalget gir imidlertid en oversikt over resultatene av lønnsoppgjørene i 2000 for en del grupper, jfr. vedlegg 2.

Beregningene av lønnsutviklingen bygger i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Beregningsutvalget presenterer tall for gjennomsnittlig årslønn både for heltidsansatte, dvs. arbeidstakere som har utført et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid og gjennomsnittlig lønn per årsverk. Det siste begrepet omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Beregningene av lønnsvekst er ført fram til 1999 og gjengis i tabellene 3.1 og 3.2. Begge tabellene bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år.

Statistisk sentralbyrå har foretatt en full omlegging av lønnsstatistikken i privat sektor. En har fått en individbasert statistikk som per i dag dekker alle lønnstakere med unntak av hotell- og restaurantvirksomhet og primærnæringene, og som er sammenlignbar mellom næringer, jfr. boks 3.1. Det er tall etter den nye lønnsstatistikken for årene 1997–99.

Boks 3.1 Ny lønnsstatistikk

Statistisk sentralbyrå har etablert ny strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Statistikken er enhetlig og dekker per i dag alle næringer med unntak av hotell- og restaurantvirksomhet og primærnæringene. Den er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

Dekning

Statistikken bygger på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i alle næringshovedområder [1)] med unntak av primærnæringene og hotell- og restaurantvirksomhet. Utvalgene varierer i størrelse fra vel 50 til om lag 80 prosent av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav fra forhandlingsstatistikken. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid.

Lønnsbegrep

Strukturstatistikken for lønn er basert på kontantlønnsbegrepet, gjennomsnittlig månedsfortjeneste. I månedsfortjenesten inngår fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Lønnsbegrepet omfatter ikke overtidsgodtgjørelse og naturalytelser, men det innhentes opplysninger om overtidsgodtgjørelse og gis tall for gjennomsnittlig overtidsgodtgjørelse per måned som en tilleggsopplysning. Den faste avtalte lønnen er gitt for en oppgitt lønnsperiode (per time, dag, uke, 14 dager, måned osv.), mens de andre lønnskomponentene er for perioden «hittil i år». Lønnsendringer inngår fra

det tidspunkt de er avtalt, slik at tidspunktet for eventuelle etterbetalinger ikke påvirker den beregnede lønnsutviklingen.

Kjennemerker

SSB samler videre inn opplysninger om alder, kjønn og stilling for den enkelte ansatte. Stil

lingskodene og stillingsbetegnelsene SSB får inn, er kjente betegnelser innen de enkelte næringsområder. Det foretas omkoding til stillingskoder i tråd med internasjonale anbefalinger og for å kunne rapportere statistikken etter de retningslinjer SSB har på området. SSB kopler også til datamaterialet opplysninger om høyeste fullførte utdanning fra registeret over befolkningens høyeste utdanning. Her gjenstår det fortsatt en god del arbeid for å få til en stillingskoding som har nok detaljert informasjon for sentrale brukere av statistikken.

Status

Strukturstatistikken ble etablert første gang per oktober 1997. Det ble for samme tidspunkt gjennomført tellinger etter gammelt opplegg (dobbelt-telling). Dette ble også gjentatt ved tellingen per oktober 1998 for arbeiderstatistikken i NHO-bedrifter. Fra og med oktober 1999 er SSBs nye strukturstatistikk også her det eneste datagrunnlaget.

Kvartalsstatistikk

SSB har arbeidet med etablering av en ny kvartalsvis lønnsindeks. Hovedhensikten med denne indeksen er måling av lønnsendring gjennom året til bruk i konjunkturovervåkingen. Det er siden 1. kvartal 1998 innhentet opplysninger for et utvalg av bedrifter i noen hovednæringsområder. Utvalget er trukket blant de bedriftene som er med i strukturstatistikken og det foretas rotasjon av utvalget en gang i året. SSB publiserte for første gang endringstall etter den kvartalsvise lønnsstatistikken i juni i 1999 for industrien, olje- og gassutvinning og bergverksdrift, bygg- og anleggsvirksomhet og samferdsel. Etter hvert vil de kvartalsvise lønnsndeksene bli utvidet til å omfatte de samme næringsområder som strukturstatistikken.

De kvartalsvise lønnsindeksene blir publisert om lag tre måneder etter statistikkvartalets utløp.

[1)] I følge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182)

Boks 3.2 Grunnlag og metoder for beregning av lønnsnivå og lønnsvekst

Lønnsstatistikken som innhentes har noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst i tabellene 3.1 og 3.2 er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg,

men inklusive andre typer tillegg. Dvs. at månedsfortjenesten består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoretillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel tilknyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I privat sektor er dette sikret gjennom SSBs nye lønnsstatistikk. I offentlig sektor produseres lønnsstatistikkene ved hjelp av registre i henholdsvis Arbeids- og administrasjonsdepartementet og Kommunenes Sentralforbund. Lønnsbegrepene her er forenlig med de i SSBs nye lønnsstatistikk. I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Videre inngår bonus i lønnsbegrepet. Derimot inngår ikke opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs, jfr. boks 3.1 for nærmere omtale av lønnsbegrepet.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er utført både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk og per årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «per årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I noen områder står deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I det kommunale- og fylkeskommunale tariffområdet arbeider ca 58 prosent av de ansatte deltid, mens andelen er vel 40 prosent i varehandelen og om lag 1/3 i skoleverket. For de andre gruppene/næringene i tabellene 3.1 og 3.2 ligger andelen rundt 20 prosent eller lavere.

Fram til og med 1998 var metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabellene 3.1 og 3.2 annerledes for arbeidere i NHO-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode var at for arbeidere registrerte en timefortjenesten for alle kvartaler, mens en for de fleste grupper av månedslønte bare registrerte den faste månedsfortjenesten en gang i året. Fra og med 1999 registrerer en fast avtalt lønn en gang i året også for arbeidere i NHO-bedrifter. For ansatte i NHO-bedrifter innhentes det i tillegg opplysninger om fast avtalt lønn «hittil i år», dvs. fra 1.1 til tellingstidspunktet for statistikken (september/oktober).

For arbeidere i NHO-bedrifter ble årslønn og årslønnsvekst fram til og med 1998 beregnet ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke multiplisert med 1950 timer i året.

For gruppene/næringene i tabellene 3.1 og 3.2 med unntak av for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter, beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f. eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i den faste avtalte lønnen siden oktober året før. I tillegg innhentes det for alle grupper opplysninger om uregelmessige tillegg «hittil i år», f. eks. skift- og smusstillegg, som inngår med 1/9 i den totale månedsfortjenesten dersom statistikkens tellingstidspunkt er i oktober. Bonus o.l. innhentes for de 4 siste kvartaler og inngår med 1/12.

Økningen i den faste avtalte lønnen deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker.

For arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter tas det ved beregning av årslønn utgangspunkt i lønnsstatistikken for de 9 første månedene for alle lønnskomponenter, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus. I tillegg har en avtalt lønn per 1. oktober.

For flere grupper vil det normalt være rimelig å la lønnsnivået per september/oktober løpe ut året, f. eks. for funksjonærer i NHO-bedrifter, ansatte i HSH-bedrifter i varehandel, bank, forsikring, staten, skoleverket og kommunene. Ved beregning av årslønnsvekst fra 1998 til 1999 er dette også lagt til grunn for arbeidere i NHO-bedrifter. Dette gjelder under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om utviklingen.

Det legges til grunn at bonus fordeler seg jevnt over året (fast påslag per tidsenhet, f.eks. per måned), mens veksten i uregelmessige tillegg fra året før som et utgangspunkt legges til avtalerevisjonen 1.4 eller 1.5 alt etter hvilken gruppe en ser på.

Det gjelder både privat og offentlig sektor bortsett fra for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter. Her kan sammenhengen mellom avtalt lønn «hittil i år» og på tellingstidspunktet og informasjon om tarifftilleggene si noe om når veksten i uregelmessige tillegg er kommet.

Bonus i f.eks. 4. kvartal 1999 får vi oversikt over i januar/februar 2001. Først da kan vi beregne endelig årslønn for 1999.

I beregningene av årslønn for heltidsansatte i privat sektor inngår de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk.

Av tabell 3.1 og tabell 3.2 framgår lønnsutviklingen i noen store forhandlingsområder. Størrelsen på lønnsveksten har variert og viste en fallende tendens fram til 1993/1994. Deretter har veksttakten økt noe igjen, særlig fra 1997 til 1998. I 1999 har veksttakten avtatt.

Fra 1998 til 1999 kan lønnsveksten i de store forhandlingsområdene beregnes til 4,7 prosent både for arbeidere og funksjonærer i industrien i NHO-bedrifter og for statsansatte. For ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er lønnsveksten beregnet til 4,9 prosent. For kommuneansatte er veksten beregnet til 5,0 prosent og for ansatte i skoleverket til 4,5 prosent. Den sterkeste gjennomsnittlige lønnsveksten fra 1998 til 1999 har det vært blant ansatte i forretnings- og sparebanker med 5,9 prosent, se fotnote 5 tabell 3.1.

Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved vurdering av utviklingen i ett enkelt år. Variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper kan bl.a. ha sammenheng med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner).

Tabell 3.1: Beregnet årslønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Heltidsansatte [1)]

	Industri arbeidere [2)]	Industri-funksjonærer [3)]	HSH-bedrifter i varehandel [4)]	Forretnings- og sparebanker [5)]	Statsansatte	Skoleverket	Kommune-ansatte
1989–90		6,2	7,9	6,1			
1990–91		5,4	5,9	5,9			
1991–92		3,8	3,6	3,0			
1992–93		3,5	3,5	3,6			
1993–94		3,5	3,3	3,8			
1994–95		3,8	4,0	3,7			
1995–96		4,3	5,4	4,7			
1996–97		4,7	4,1	4,9			
1997–98		6,8	6,1	6,8			
1998–99		4,7	4,9	5,9			
1989–94		24,5	26,6	24,5			
Gj. sn per år		4,5	4,8	4,5			
1994–99		26,7	27,0	28,8			
Gj. sn per år		4,9	4,9	5,2			
Årslønn 1999, kr		334 800	246 900	313 600			

1) I beregningene av årslønn fra og med 1997 for heltidsansatte i privat sektor inngår de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk for privat sektor.
2) Industriarbeidere i NHO-bedrifter
3) Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter
4) Omfatter varehandelsbedrifter som er medlemmer i HSH. Lønnsveksten i HSH-området fra 1998 til 1999 er sterkt preget av at langt flere HSH-bedrifter er med i statistikk for 1999 enn i tidligere år. På individnivå har økningen vært særlig stor for personer i stillingsgrupper med lønn under gjennomsnittet for HSH-bedrifter, noe som har trukket lønnsveksten ned. Tallet i tabell 3.1 for 1998–99 gjelder for ansatte i identiske bedrifter, dvs. bedrifter som er med i statistikken både i 1998 og 1999. I varehandelen totalt er årslønnsveksten fra 1998 til 1999 beregnet til 5,0 prosent, i engroshandel totalt til 4,8 prosent og i detaljhandel totalt til 3,7 prosent, se vedleggstabell 9.6.
5) Fondsmeklere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994–95, men er med i årene etter. Lønnsveksten fra 1998 til 1999 er påvirket av utbetaling i Kreditkassen fra et «ansettelsesfond» som ble bygd opp gjennom avsetninger i 1997 og 1998. Årslønnsvirkningen i 1999 utgjorde om lag prosent for hele tariffområdet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 3.2: Beregnet lønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Per årsverk [1)]

	Industriarbeidere [2)]	Industrifunksjonærer [3)]	HSH-bedrifter i varehandel [4)]	Forretnings- og sparebanker [5)]	Statsansatte	Skoleverket [6)]	Kommuneansatte [7)]
1989–90	5,6				5,4	4,6	4,3
1990–91	4,8				4,9	3,8	5,5
1991–92	3,0				4,3	3,6	2,9
1992–93	2,4				2,6	2,1	2,5
1993–94	2,9				2,2	1,7	2,4
1994–95	3,4				3,1	2,7	2,8
1995–96	4,2				4,4	4,1	4,4
1996–97	3,7				4,3	3,5 [8)]	3,9
1997–98	5,6				6,4	5,8	5,9
1998–99	4,7			6,0	4,7 [9)]	4,5	5,0
1989–94	20,1				20,9	16,8	18,8
Gj. sn per år	3,7				3,9	3,2	3,5
1994–99	23,5				25,1	22,3	24,0
Gj. sn per år	4,3				4,6	4,1	4,4
Lønn 1999, kr	242 400			305 900	272 200	268 300	240 800

1) Begrepet «per årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.
2) Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter. I perioden 1989–98 er tallene for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.
3) Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter
4) Omfatter varehandelsbedrifter som er medlemmer i HSH.
5) Se fotnote 5 i tabell 3.1.
6) Omfatter alle stillinger knyttet til undervisningen lønnet i samsvar med avtaler inngått mellom staten og hovedsammenslutningene i staten/Norsk Lærerlag.
7) Oslo og Bærum er ikke med i tallene i perioden 1990–94. Oslo er heller ikke med for 1995–99.
8) Veksten fra 1996 til 1997 er påvirket av at det kom inn en ny stor gruppe i statistikken i 1997 med lavere gjennomsnittslønn. Antall årsverk på grunntrinnet økte med vel 5000 årsverk, noe som bidro til å trekke lønnsveksten for skoleverket totalt ned. I perioden 1.10.96 til 1.10.97 var veksten i månedsfortjenesten 3,9 prosent totalt, mens den var 5,7 prosent for identiske personer.
9) Eksklusiv BA-selskapene.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Vedleggstabell 9.6 viser lønnsutviklingen for noen flere grupper.

Tallene i utvalgets rapporter har tradisjonelt hatt mest fokus på å beskrive utviklingen over tid i lønn og de komponenter som har bidratt til denne. Selve lønnsnivået er gitt bare for enkelte år. Utvalget vil i senere rapporter gå nærmere inn på lønnsforskjeller og spredning i lønnsnivå for ulike grupper. I denne rapporten er det for første gang tatt inn lønnstall for visse *utdanningsgrupper*

som viser lønnsnivå og lønnsutvikling i årene 1997–99, jfr. vedleggstabellene 9.7 og 9.8. Tabellene mangler bl.a. tall for fagutdanning, noe utvalget vil komme tilbake til i senere rapporter.

Vedleggstabellene 9.7 og 9.8 er framkommet ved å koble lønnsstatistikken mot registeret over befolkningens høyeste utdanning. Tabellene viser lønnsnivå og lønnsutvikling for heltidsansatte (9.7) og per årsverk (9.8). Imidlertid har vi foreløpig bare tall per årsverk for næringene i privat sektor. Det er liten forskjell mellom lønnsnivået for heltidsansatte og lønn per årsverk i de ulike næringene bortsett fra i varehandelen der omfanget av deltidsarbeid er størst i de gruppene i privat sektor som er med i tabellene 9.7 og 9.8.

Den sterkeste lønnsveksten i perioden 1997–99 har det vært for utdanningsgruppene med inntil 4 års utdanning og mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet i industrien og i varehandelen.

Vedleggstabellene 9.7 og 9.8 viser videre at det er betydelige lønnsforskjeller for samme utdanningsgrupper mellom de ulike næringer/sektorer.

I vedleggstabell 9.9 vises lønnsutviklingen per årsverk for utdanningsgrupper i det kommunale tariffområdet. Utdanningsgrupperingen her er ikke sammenlignbar med grupperingen i vedleggstabellene 9.7 og 9.8.

I tabell 3.3 har en beregnet gjennomsnittlig lønnsutvikling for to hovedsektorer:

– ansatte i industrien
– ansatte i offentlig forvaltning

Samlet årslønnsvekst fra 1998 til 1999 for alle grupper er beregnet til 4,9 prosent mot 6,2 prosent i fjor. Fra 1998 til 1999 var lønnsutviklingen ganske lik i de to hovedsektorene det gis tall for i tabell 3.3. Tabellen viser videre at lønnsveksten i offentlig forvaltning har vært noe svakere enn i industrien i perioden 1989–99. Dette skyldes hovedsakelig svakere lønnsvekst i første halvdel av perioden.

Tabell 3.3: Årslønnsvekst i prosent for alle grupper og for to hovedsektorer i økonomien.

År	Alle grupper [1)]	Industrien [2)]	Offentlig forvaltning [3)]
1989–90	5,3	5,8	4,8
1990–91	5,3	5,1	4,9
1991–92	3,6	3,3	3,5
1992–93	2,9	2,9	2,4
1993–94	2,7	3,1	2,2
1994–95	3,0	3,6	2,8
1995–96	4,4	4,2	4,3
1996–97	4,3	4,1	3,9
1997–98	6,2	6,1	6,0
1998–99	4,9	4,7	4,8
1989–99	51,7	52,1	47,4
Gj.sn per år	4,3	4,3	4,0
Årslønn 1999, kr	278 400	281 000	255 700

1) Beregning basert på statistikk for grupper som samlet mottar knapt 90 prosent av samlet utbetalt lønn i Norge.
2) Omfatter arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter.
3) Omfatter det kommunale- og det statlige tariffområdet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

I tabell 3.4 er årslønnsveksten de siste årene for hovedgruppene i tabellene 3.1 og 3.2 splittet opp i bidrag fra overheng, bidrag fra sentralt fastlagte tarifftillegg og bidrag fra lønnsglidning. I offentlig sektor har bidraget fra lønnsglidningen i perioden 1995–99 ligget i størrelsesorden 0–3/4 prosent i året. For gruppene i privat sektor har det variert mellom 1 og 2 prosent unntatt for industrifunksjonærer. For store grupper industrifunksjonærer avtales ikke sentrale tillegg. For disse avtales alle tillegg lokalt, blant annet som resultat av lokale forhandlinger. Dette medfører at all lønnsendring for disse betraktes som lønnsglidning i hht. Beregningsutvalgets definisjon av dette.

Tallene i tabell 3.4 for industriarbeidere, staten, skoleverket og kommunene er basert på lønn per årsverk. For de andre er det lønn for heltidsansatte.

Boks 3.3 Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f.eks. endrede kvalifikasjoner blant arbeidstakerne, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner). For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer. Utvalget mener en bør være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om forskjeller i lønnsutviklingen mellom ulike grupper/næringer fordi strukturendringer kan virke noe forskjellig. Særlig gjelder dette over en så lang tidsperiode som i tabellene 3.1 og 3.2.

Utvalget har fått beregnet hva endringer i *aldersstrukturen* har betydd for lønnsveksten for noen grupper. På slutten av 1980-årene og begynnelsen av 1990-årene utgjorde den en forholdsvis stor andel av lønnsveksten for disse gruppene, men har avtatt de siste årene og var nær null i 1996 og negativ for noen grupper i 1997. For 1998 foreligger det tall for ansatte i bank og forsikring.

I 1989 f. eks. utgjorde endringer i aldersstrukturen ca 1,8 prosentpoeng av lønnsveksten i forretnings- og sparebanker og ca 0,8 prosentpoeng blant funksjonærer i NHO-bedrifter, mens virkningene i 1994 utgjorde om lag 0,5 prosentpoeng for begge grupper.

Endringer i lønnsveksten som følge av endringer i aldersstrukturen kan bl.a. komme av at andelen yngre arbeidstakerne blir redusert ved oppsigelser/innskrenkninger. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og slike endringer i sysselsettingen trekker lønnsveksten opp. Endringer i aldersstrukturen kan også skyldes liten nyrekruttering/stagnasjon i sysselsettingen i mange områder og/eller at rekrutteringen skjer på høyere lønnsnivå (alder) enn gjennomsnittet fra før. Slike endringer trekker vanligvis lønnsveksten opp. I 1997 med økning i sysselsettingen var det f. eks. i

funksjonærgruppa i NHO-bedrifter en rekruttering av yngre aldersgrupper med lønnsnivå noe under gjennomsnittet, noe som trakk samlet lønnsvekst ned.

Lønnsøkning som følge av endringer i aldersstrukturen antas å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøking er derfor lagt til midt i året (1. juli).

3.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

3.2.1 Lønnsutviklingen for arbeidere i LO-NHO-området

– *For INDUSTRIARBEIDERE steg årslønn per årsverk (både heltid og deltid) fra 1998 til 1999 med 4,7 prosent, mens veksten året før var 5,6 prosent.*

Lønnsoverhenget for industriarbeidere inn i 1999 var 2,8 prosent. På grunn av forbundsvise lønnsoppgjør i 1998 med senere reguleringstidspunkter og tarifftillegg som var langt høyere enn i 1999, skyldes omlag 60 prosent av den gjennomsnittlige lønnsveksten fra 1998 til 1999 tillegg gitt i 1998.

Tabell 3.5 viser utviklingen i timefortjenesten, fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere i industrien (menn + kvinner) fra samme kvartal året før. Timefortjenestene er beregnet eksklusive overtidstillegg og omregnet til 37,5 t/uke.

På grunn av statistikkomlegging og metodiske endringer er 1998- og 1999-tallene beheftet med større usikkerhet enn før innenfor enkelte bransjer eller enkelte tariffområder.

Lønnsoverhenget inn i 2000 er beregnet til 1,2 prosent.

Lønnsoppgjøret for arbeidere i LO-/NHO-området ble gjennomført som et samordnet oppgjør. Etter streik og fornyet mekling ble tilleggene gitt med virkning fra konfliktens slutt 9. mai 2000 innenfor alle arbeidergrupper.

Gjennomsnittlig tarifftillegg for industriarbeidere ble kr 2,11, eksklusive prosenttillegg som over tid automatisk fører til en økning i visse former for uregelmessige tillegg. Vanligvis omfatter slike tillegg noe i underkant av 5 prosent av tillegget på grunnsatsene, slik at det totale tarifftillegget for industriarbeidere basert på Beregningsutvalgets årslønnsbegrep kan beregnes til tilnærmet kr 2,20.

Tarifftillegget slår ut med et bidrag på 1,1 prosent i årslønnsveksten fra 1999 til 2000.

Lønnsoverheng og tarifftillegg utgjør således 2,3 prosent. I tillegg kommer bidraget fra lønnsglidningen i løpet av 2000, som ikke vil være klar for statistikk for 2000 foreligger i begynnelsen av 2001.

Tabell 3.4 viser at bidraget fra lønnsglidningen var 1,6(1,56) prosent i gjennomsnitt for de siste 5 årene og 1,7 prosent i 1999. På grunn av ny form for lønnsregistrering er forholdet mellom beregningene for lønnsoverheng og bidrag fra lønnsglidning det påløpende år mer usikker i 1999/2000 enn tidligere.

Tabell 3.4: Samlet årslønnsvekst fra året før dekomponert i overheng, tarifftillegg og lønnsglidning. 1995–99.

	1995	1996	1997	1998	1999	Gj.sn 1995–99
Industriarbeidere:						
Årslønnsvekst	3,4	4,2	3,7	5,6	4,7	
Herav:						
Overheng	1,1	1,2	1,6	1,3	2,8	
Tarifftillegg	0,8	1,4	0,6	2,7	0,2	
Lønnsglidning	1,4	1,6	1,5	1,6	1,7	1,6
Industrifunksjonærer:						
Årslønnsvekst	3,8	4,3	4,7	6,8	4,7	
Herav:						
Overheng	1,4	1,7	2,2	2,3	3,3	
Lønnsglidning	2,4	2,6	2,5	4,5	1,4	2,7
HSH-bedrifter i varehandel						
Årslønnsvekst	4,0	5,4	4,1	6,1	4,9 2)	
Herav:						
Overheng	0,9	1,5	1,6	1,1	1,7	
Tarifftillegg	1,0	2,1	1,0	3,2	0,8	
Garantitillegg	0,2	0,2	0,2	0,1	0,3	
Lønnsglidning	1,9	1,6	1,3	1,7	2,1	1,7
Forretnings- og sparebanker:						
Årslønnsvekst	3,7	4,7	4,9	6,8	5,9	
Herav:						
Overheng	1,2	1,6	1,5	1,5	2,3	
Tarifftillegg	1,0	2,0	1,4	3,1	1,0	
Lønnsglidning	1,5	1,1	2,0	2,2	2,6	1,9
Statsansatte:						
Årslønnsvekst	3,1	4,4	4,3	6,4	4,7 3)	
Herav:						
Overheng	0,9	1,6	2,2	1,8	3,7 3)	
Tarifftillegg	1,9	2,6	1,5	3,8	0,6 3)	
Lønnsglidning	0,3	0,2	0,6	0,8	0,4 3)	0,5
Skoleverket:						
Årslønnsvekst	2,7	4,1	3,5 1)	5,8	4,5	
Herav:						
Overheng	0,8	1,4	2,0	1,3	3,7	
Tarifftillegg	1,7	2,6	1,6	4,0	0,7	
Lønnsglidning	0,2	0,1	-0,1	0,5	0,1	0,2

Tabell 3.4: Samlet årslønnsvekst fra året før dekomponert i overheng, tarifftillegg og lønnsglidning. 1995–99.

	1995	1996	1997	1998	1999	Gj.sn 1995–99
Kommuneansatte:						
Årslønnsvekst	2,8	4,4	3,9	5,9	5,0	
Herav:						
Overheng	0,9	1,1	2,6	1,3	4,4	
Tarifftillegg	1,6	3,0	0,9	4,3	0,2	
Lønnsglidning	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3

1) Tallet er påvirket av at det kom inn en ny stor gruppe i statistikken i 1997, se fotnote 8, tabell 3.2.
2) Se fotnote 4, tabell 3.1
3) Eksklusiv BA-selskapene.

Kilde: Beregningsutvalget, Kommunenes Sentralforbund og Arbeids- og administrasjonsdepartementet

Opptjening av 2 ekstra feriedager i 2000, som tas ut i 2001, vil ikke føre til økt årslønn, etter den beregningsmetoden utvalget benytter, men vil isolert øke de påløpte kostnadene per arbeidet time med ca. 0,8 prosentpoeng i 2000.

Avtalte tarifftillegg per 1. april 2001 bidrar til årslønnsveksten med om lag 0,8 prosentpoeng fra 2000 til 2001. To nye feriedager i 2002 vil øke kostnadene med ytterligere 0,8 prosentpoeng per arbeidet time.

De gjennomsnittlige *tarifftilleggene* , inklusive den direkte effekten av skifttillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art er beregnet til (totale nivåtillegg):

Per 1.april 1991:	134 øre/time, 1,5 prosent.
Per 1.april 1992:	38 øre/time, 0,4 prosent.
Per 1.april 1993:	65 øre/time, 0,7 prosent.
Våren 1994: 1)	126 øre/time, 1,3 prosent.
Per 1.april 1995:	108 øre/time, 1,1 prosent
Våren 1996: 2)	212 øre/time, 2,0 prosent
Per 1.april 1997:	91 øre/time, 0,9 prosent
Våren/sommeren 1998: 2)	432 øre/time, 3,7 prosent
Per 1.april 1999:	28 øre/time, 0,3 prosent
Per 9.mai 2000:	220 øre/time, 1,7 prosent
Per 1.april 2001: 3)	148 øre/time, 1,1 prosent

1) Ca. 3/4 av tarifftilleggene etter lønnsoppgjøret i LO-NHO området i 1994 gjelder fra 2. kvartal 1994 og ca. 1/4 gjelder fra 3.kvartal.
2) Både i 1996 og 1998 var det en del arbeidskonflikter som resulterte i at tarifftilleggene ble gitt fra et noe senere tidspunkt enn det normale ved utløp av den enkelte tariffavtale eller bransjeavtale. Ca. 2/3 av tillegget fikk virkning i 2. kvartal og ca. 1/3 i 3. kvartal.
3) Anslag

På grunn av forbundsvise lønnsreguleringer både i 1994,1996 og 1998, ble sentrale lønnstillegg gitt fra det tidspunkt de enkelte bransjeavtalene hadde utløp. De fleste har utløp 31.mars.

– *For arbeidere i BYGGEVIRKSOMHET ble årslønnsveksten fra 1998 til 1999 5,8 prosent, mot 6,9 prosent året før.*

Byggevirksomhet består av arbeidere innenfor tømrerfaget, murere, grunnarbeid innenfor stein-, jord- og sementarbeid, bygge- og tømmermestere, elektrotekniske installasjonsfirmaer, malermestere, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagermestere o.l.

Etter flere år med lav gjennomsnittlig lønnsvekst for byggevirksomhet før 1994, har det i takt med bedre tider for byggevirksomhet, vært en jevnt stigende lønnsvekst fra årsskiftet 1993/94 med 1,2 prosent lønnsvekst fra 1. kvartal 1994 til om lag 8 prosent i 4. kvartal 1998, i forhold til samme kvartal året før. Tallene for 1999 tyder for denne sektoren på en avtakende lønnsvekst i 1999 og inn i 2000.

Tarifftillegget for byggearbeidere i 2000 ble kr 1.70 per time, inklusive generelt tillegg og forbundsvise tillegg gjennom økning i minstelønnssatsene. Dette betyr isolert sett et bidrag på 1 prosent lønnsvekst fra 1999 til 2000. Den gjennomsnittlige lønnsveksten i bransjen styres imidlertid i større grad av typen arbeidsoppdrag med akkordbestemt avlønning etc.

Anleggsbransjen består av kraftlinjefirmaer og anleggsbedrifter med oppdrag både innenfor kraftverkssektoren, oljerelaterte virksomheter og veiprosjekter (inkl. tunnelarbeider).

For bygge- og anleggsvirksomhet under ett er lønnsveksten fra 1998 til 1999 beregnet til 5,6 prosent.

Tabell 3.5: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke. Endring i prosent fra samme kvartal året før

Tidsrom	Lønnsøkning per time	Herav: Tariffmessig økning	Herav: Lønnsglidning	Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
1994 1. kvartal	2,9	0,8	2,2	75
1994 2. kvartal	2,7 1)	1,1	1,7	62
1994 3. kvartal	3,0 1)	1,3	1,7	55
1994 4. kvartal	3,0	1,3	1,7	57
1995 1. kvartal	2,9	1,3	1,6	55
1995 2. kvartal	3,5	1,4	2,1	59
1995 3. kvartal	3,6	1,1	2,5	69
1995 4. kvartal	3,6	1,1	2,5	69
1996 1. kvartal	4,2	1,1	3,1	74

Tabell 3.5: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke. Endring i prosent fra samme kvartal året før

Tidsrom	Lønnsøkning per time	Herav: Tariffmessig økning	Herav: Lønnsglidning	Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
1996 2. kvartal	3,8 1)	1,4	2,4	66
1996 3. kvartal	3,9 1)	2,1	1,8	47
1996 4. kvartal	4,6 1)	2,1	2,5	55
1997 1. kvartal	3,6	2,0	1,6	44
1997 2. kvartal	4,3 1)	1,6	2,7	62
1997 3. kvartal	3,9 1)	0,9	3,1	79
1997 4. kvartal	3,4 1)	0,9	2,5	75
1998 1. kvartal	3,5	0,9	2,6	74
1998 2. kvartal	5,6 1)	3,0	2,6	47
1998 3. kvartal	6,1 1)	3,9	2,2	36
1998 4. kvartal	7,2	3,9	3,3	46
1999	4,7			

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.
1) Korrigert for etterbetalinger.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk frem til 1998. Fra 1999 er grunnlagsmaterialet innsamling til SSBs strukturstatistikk per 1. oktober og data for «hittil i år» (3 første kvartaler)

– *For LANDTRANSPORT som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v. økte årslønn fra 1998 til 1999 med 4,8 prosent mot 6,4 prosent året før.*

Det ble konflikt i tariffoppgjøret 1998, slik at tilleggene ble gitt med virkning fra første del av juni, istedenfor fra 1. april.

Innenfor rutebilsektoren ble det i 2000 gitt et tarifftillegg på i størrelsesorden kr 3,70, mens grossister/speditører fikk kr 3,20, samt noen grupper lavere. Innenfor gruppen landtransport som Beregningsutvalget tidligere har presentert tall for (med utgangspunkt i NHOs tidligere kvartalsstatistikk), er tarifftillegget i gjennomsnitt ca. kr 3,50 gitt fra 9. mai 2000. Dette gir et utslag i årslønnsveksten fra 1999 til 2000 på 2,1 prosent.

Tilsvarende vil tarifftilleggene for 2001 variere innenfor enkeltgrupper fra 1 kr per time til 3 kr per time avhengig av lønnsnivået innenfor respektive tariffavtaler.

En del nye grupper eller tariffavtaler innenfor transportrelatert virksomhet har innrapportert tall til lønnsstatistikken for 1999. Utvalget vil i neste rapport for 2001 se på hvilken måte transportsektoren skal inngå i utvalgets rapporter og hvordan transport samlet sett skal presenteres.

Overgang til ny form for innrapportering

Fra 1998 til 1999 er det foretatt en omlegging av innrapporteringen for arbeidere i LO-NHO-området. Man foretok i 1998 en dobbelttelling ved at den nye strukturstatistikken ble samlet inn parallelt med den gamle kvartalsstatistikken for arbeidere i LO-NHO-området. Man har stort sett fått dekket lønnsnivåene for alle vesentlige tariffavtaler for tidsperiodene:

- «hittil i år» 1999(i praksis ca. 3 første kvartaler av året) i forhold til tilsvarende periode av 1998.
- «siste lønnsperiode» ved rapporteringstidspunkt som betyr fra ca. 1. oktober 1998 til ca. 1. oktober 1999.

Den gamle kvartalsstatistikken registrerte gjennomsnittlig lønnsnivå per kvartal. I overgangen mellom ny og gammel statistikk har man forsøkt så langt råd er å sammenligne tall innsamlet gjennom SSBs struktursstatistikk for 1999 med tilsvarende statistikk fra dobbelttellingen i 1998. For en del avtaler har man vært nødt til å sammenligne med kvartalsstatistikken for arbeidere for året 1998. For noen avtaler eller områder har man holdt bedrifter utenfor beregning av vekst, der sammenligningen mellom 1998- og 1999-innrapporteringen viser åpenbare feil. For noen avtaler har man beregnet veksten for de samme bedriftene (identiske bedrifter)i de to årene. Dessuten er det for større avtaler i utvalgstellingen tatt hensyn til størrelsesgrupper av bedrifter.

Selv om man på grunn av ulike periodiseringer i datamaterialet og ulike kildematerialer i overgangen fra 1998 til 1999 ikke kan beregne eksakt utviklingen over tid i løpet av 1999, bekrefter materialet en betydelig nedgang i lønnsveksten i 1999 i forhold til samme tidsperioder i 1998.

3.2.2 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

- *Veksten i årslønn for industrifunksjonærer(heltid) i NHO-bedrifter ble 4,7 prosent fra 1998 til 1999, mot 6,8 prosent året før.*

Lønnsveksten for industrifunksjonærene (som utgjør vel 60 prosent av alle funksjonærer innenfor NHO-området) gjennom året målt mot samme perioder året før, synes å ha været stabil.

Lønnsvekst «hittil i år» 1999(i praksis ca. 3 første kvartaler av året) i forhold til tilsvarende periode av 1998 var 4,7 prosent. Lønnsveksten for «siste lønnsperiode» ved rapporteringstidspunkt, som i praksis betyr fra ca. 1. oktober 1998 til ca. 1. oktober 1999 var også 4,7 prosent

Betydelige endringer i statistikkgrunnlaget for funksjonærene fra 1998, kan ha påvirket nivå- og veksttall i forhold til fastsatte beregninger etter det tidligere opplegget. NHO valgte å nedlegge sin funksjonærstatistikk per 1. september etter gammel mal fra og med 1998. Statistikk for 1998 er således basert på data med den nye innsamlingsformen, med SSB som primær innsamler av data. På grunn av at innrapporterte tall fra SSB var en utvalgsundersøkelse og at tallene for 1997 og 1998 inneholdt noe forskjellige lønnsbegreper, ble lønnsveksten fra 1997 til 1998 basert på bransjevekter og lønnsbe-

greper fra NHOs funksjonærstatistikk per 1. september 1997 og opplysninger om reguleringstidspunkter i 1997 (jfr. vedlegg 4 i NOU 1999:12).

I 1999-undersøkelsen er funksjonærene blitt innrapportert etter samme mal som i 1998, ved et utvalg av bedrifter som SSB har trukket til strukturstatistikken. I tillegg inneholder utvalget bedrifter som NHO har supplert, med primært mål å dekke tariffavtaler for arbeidere. Innsamlingsmåten for arbeidere og funksjonærer er nå lik.

Ettersom man for 1998 for første gang baserte seg på utvalg, er bransjevektene endret. Både vektgrunnlaget mellom bransjene og beregningsmetodene er lagt om, i tillegg til at lønnsopplysninger for «hittil i år» (3 kvartaler) både i 1998 og 1999 danner basis for årslønnsveksten, sammen med lønnsnivå per 1. oktober de respektive år.

NHO samler ikke lenger inn reguleringstidspunktene i løpet av året (siste gang 1997), men sammenstillingen mellom lønnsnivåene per 1. oktober og «hittil i år» (3 første kvartaler) bidrar til informasjonen, slik at man kan beregne lønnsvekst fra 1998 til 1999 på en relativt presis måte. Som i andre områder må man eventuelt anslå endringer etter 1. oktober. Bonus er med i tallene, mens overtid ikke er med.

Gjennomsnittlig lønnsvekst for funksjonærer i alle sektorer innenfor NHO-området (hvor man har godt nok grunnlag for beregning av utviklingstall) er 4,8 prosent fra 1998 til 1999. I tillegg til industrifunksjonærer er funksjonærer i transport, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet, forskningsinstitusjoner, rengjøring etc. med (Gruppen dekker om lag 90 prosent av alle funksjonærgruppene innenfor NHO-bedrifter.)

3.2.3 Lønnsutviklingen i andre områder i næringsvirksomhet

I *hotell og restaurantvirksomhet* ble det for alle unntatt prosentlønnet serveringspersonale i lønnsoppgjøret våren 1999 gitt et generelt tillegg på kr 1,20 per time fra 1. april. Videre blir det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 1999 på kr 1,08 per time.

I hoteller og restauranter steg den gjennomsnittlige timefortjenesten for fastlønte (heltid og deltid) etter NHOs lønnsstatistikk med 3,5 prosent for menn og kvinner under ett fra oktober 1998 til oktober 1999.

For heltidsansatt prosentlønnet serveringspersonale steg den gjennomsnittlige timefortjenesten med 2,4 prosent for voksne menn og kvinner under ett fra perioden 1. mai 1998 – 31. oktober 1998 til 1. mai 1999 – 31. oktober 1999.

På grunnlag av statistikk for april og oktober 1999 er lønnsveksten per årsverk for alle fastlønte beregnet til 4,8 prosent fra 1998 til 1999, mens lønnsveksten for prosentlønte steg med 5,3 prosent fra 1998 til 1999.

For fastlønte og prosentlønte under ett er lønnsveksten per årsverk fra 1998 til 1999 beregnet til 4,1 prosent [6].

I lønnsoppgjøret våren 2000 ble det for alle unntatt prosentlønnet serveringspersonale gitt et generelt tillegg på kr 1,50 per time og et lavlønnstillegg

6. Andelen timer utført av prosentlønte serveringspersonale går fortsatt ned, mens andelen timer utført av fastlønte går opp. Prosentlønte har i gjennomsnitt et langt høyere lønnsnivå enn fastlønte. Dette bidrar til at lønnsveksten for hele området stiger langt svakere enn for de to enkeltgruppene.

på kr 2,- per time til alle fastlønte fra 9. mai. Potten på kr 0.20 per time til forbundsvise tilpasninger ble brukt til å øke ansiennitetssatsene fra fire år og oppover med k r1,- per time. Videre blir det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 2000.

Overhenget til 2000 for fastlønte er beregnet til 1,6 prosent. Sammen med de sentrale tarifftilleggene og de forbundsvise tilpasningene, gir dette en årslønnsvekst fra 1999 til 2000 på 4 prosent for fastlønte før garantitillegget 1. oktober 2000 og lønnsglidningen er regnet med. I 1999 bidro garantitillegget til årslønnsveksten med 0,3 prosentpoeng, mens lønnsglidningen i sum var tilnærmet null.

I 2001 er det for fastlønte i hotell- og restaurantvirksomhet gitt kr 3 per time fra 1. april som gir et bidrag til årslønnsveksten 2000–2001 på 2,2 prosentpoeng.

Som en del av lønnsoppgjøret i 2000, er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002. Opptjening av 2 ekstra feriedager i 2000, som tas ut i 2001, vil ikke føre til økt årslønn, etter den beregningsmetoden utvalget benytter, men vil isolert sett øke de påløpte kostnadene per arbeidet time med om lag 0,8 prosentpoeng i 2000.

I *forretnings- og sparebanker* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten i følge lønnsstatistikken for 1999 med 4,9 prosent for heltidsansatte menn og kvinner under ett fra 1. september 1998 til 1. september 1999.

I oppgjøret våren 1999 ble det gitt et generelt tillegg på alle lønnstrinn på kr 3 725 eller i gjennomsnitt 1,4 prosent fra 1. mai. I følge opplysninger fra Finansnæringens Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 0,5 prosent 1. januar 1999 og 1,0 prosent 1. juli 1999.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 1999 og lønnstilleggene i 1999, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1998 til 1999 til 5,9 prosent for heltidsansatte. Gjennomsnittlig lønnsvekst per årsverk fra 1998 til 1999 har utvalget beregnet til 6,0 prosent. Lønnsveksten fra 1998 til 1999 er påvirket av utbetaling i Kreditkassen fra et «ansettelsesfond» som ble bygd opp gjennom avsetninger i 1997 og 1998. Årslønnsvirkningen i 1999 utgjorde om lag prosent for hele tariffområdet.

I lønnsoppgjøret våren 2000 ble det gitt et generelt tillegg på 1,3 prosent på alle trinn på lønnsregulativet fra 1. mai. I følge opplysninger fra Finansnæringens Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 0,4 prosent 1. januar 2000.

Overhenget til 2000, beregnet til 1,4 prosent, og det sentrale tillegget i 2000, gir en årslønnsvekst på om lag 2 prosent fra 1999 til 2000. I tillegg kommer lokale tillegg 1. januar og 1. juli 2000 og annen lønnsglidning (strukturendringer). I 1999 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen 2,6 prosentpoeng, mens bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt har vært 1,9 prosentpoeng i perioden 1995–99.

I 2001 er det avtalt et generelt tillegg på 1,2 prosent fra 1. mai som bidrar til årslønnsveksten 2000–2001 med 0,8 prosentpoeng.

Som en del av lønnsoppgjøret i 2000, er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002. Opptjening av 2 ekstra feriedager i 2000, som tas ut i 2001, vil ikke føre til økt

årslønn, etter den beregningsmetoden utvalget benytter, men vil isolert sett øke de påløpte kostnadene per arbeidet time med om lag 0,8 prosentpoeng i 2000.

I *forsikringsvirksomhet* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten i følge lønnsstatistikken for 1999 med 3,6 prosent for heltidsansatte menn og kvinner under ett fra 1. september 1998 til 1. september 1999.

I lønnsoppgjøret våren 1999 ble det enighet om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,0 prosent. I følge opplysninger fra Finansnæringens Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 1,0 prosent 1. januar 1999.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 1999 og lønnstilleggene i 1999, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1998 til 1999 til 4,5 prosent for heltidsansatte. Gjennomsnittlig lønnsvekst per årsverk fra 1998 til 1999 har utvalget også beregnet til 4,5 prosent.

I lønnsoppgjøret våren 2000 ble det gitt et generelt tillegg på 1,3 prosent på alle trinn på lønnsregulativet fra 1. mai. I følge opplysninger fra Finansnæringens Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 1,2 prosent 1. januar 2000.

Overhenget til 2000, beregnet til 1,3 prosent, og det sentrale tillegget i 2000, gir en årslønnsvekst på knapt 2 prosent fra 1999 til 2000. I tillegg kommer lokale tillegg 1. januar og annen lønnsglidning (strukturendringer). I 1999 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen 1,5 prosentpoeng, mens bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt har vært 1,7 prosentpoeng i perioden 1995–99.

I 2001 er det avtalt et generelt tillegg på 1,2 prosent fra 1. mai som bidrar til årslønnsveksten 2000–2001 med 0,8 prosentpoeng.

Som en del av lønnsoppgjøret i 2000, er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002. Opptjening av 2 ekstra feriedager i 2000, som tas ut i 2001, vil ikke føre til økt årslønn, etter den beregningsmetoden utvalget benytter, men vil isolert sett øke de påløpte kostnadene per arbeidet time med om lag 0,8 prosentpoeng i 2000.

I *varehandel* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten i følge lønnsstatistikken for 1999 for alle heltidsansatte med 2,8 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1998 til 1. september 1999. For ansatte i bedrifter som var med i statistikken både i 1998 og 1999 (identiske bedrifter) var lønnsveksten 4,8 prosent i den samme perioden.

I lønnsoppgjøret våren 1999 mellom LO Service og HSH ble det enighet om et generelt tillegg på 1,20 kroner per time, samt justeringer av minstelønnssatsene. HSH og YS ble enige om en avtale med et tillegg på 1,20 kroner per time. Det ble også gitt et garantitillegg fra 1. februar i 1999.

For ansatte i identiske bedrifter i HSH-området har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1998 til 1999 til 4,9 prosent. Lønnsveksten i HSH-området fra 1998 til 1999 er sterkt preget av at langt flere HSH-bedrifter er med i statistikken for 1999 enn i tidligere år. På individnivå har økningen vært særlig stor for personer i stillingsgrupper med lønn under gjennomsnittet for HSH-bedrifter, noe som har trukket lønnsveksten ned. I varehandelen totalt er årslønnsveksten fra 1998 til 1999 beregnet til 5,0 prosent, i engroshandel totalt til 4,8 prosent og i detaljhandel totalt til 3,7 prosent, se vedleggstabell 9.6.

I lønnsoppgjøret våren 2000 ble LO og HSH enige om et generelt lønnstillegg til alle på kr 1,50 per time fra 1. april. Videre ble det etter mønster av avtalen i LO/NHO-området gitt lavlønns/likelønnstillegg på kr 1,50,- per time for avtaleområder med lønnsnivå mellom 87,1 prosent og 92 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, dvs totalt kr 3,- per time. For avtaleområder med lønnsnivå lavere enn 87 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn var lavlønns/likelønnstillegget på kr 2,- per time, dvs totalt kr 3,50 per time. Dessuten ble det som i LO/NHO-oppgjøret gitt k r0,20 til forbundsvise tilpasninger. Disse forhandlingene omfattet overenskomstene HSH har med Handel og Kontor, Norsk Transportarbeiderforbund, Norsk Arbeidsmandsforbund, EL og IT – forbundet og Kommuneforbundet. Overenskomsten mellom HSH og Handel og Kontor er den største.

For varehandelsbedriftene i HSH gir overhenget til 2000, beregnet til 1 prosent, og de sentrale tilleggene, de forbundsvise tilpasningene og garantitillegget fra 1. februar (bidrar til årslønnsveksten med 0,1 prosentpoeng) en årslønnsvekst på knapt 3 prosent fra 1999 til 2000. For 1999 er bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen beregnet til 2,1 prosentpoeng for ansatte i identiske bedrifter, se fotnote 4 i tabell 3.1 for nærmere omtale. I perioden 1995–98 har bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt vært 1,6 prosentpoeng.

I 2001 er det avtalt et generelt tillegg på kr 1,- per time fra 1. april og lavlønnstillegg som i 2000. Dette er beregnet å bidra til årslønnsveksten 2000–2001 med 1,3 prosentpoeng.

Som en del av lønnsoppgjøret i 2000, er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002. Opptjening av 2 ekstra feriedager i 2000, som tas ut i 2001, vil ikke føre til økt årslønn, etter den beregningsmetoden utvalget benytter, men vil isolert sett øke de påløpte kostnadene per arbeidet time med om lag 0,8 prosentpoeng i 2000. Deltidsansatte som arbeider 3 dager eller mindre per uke kan kreve at den avtalefestede ferien plasseres i arbeidsfrie perioder.

3.2.4 Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

Lønnsstatistikken for statstilsatte per 1. oktober 1999 omfattet 132 210 arbeidstakere som utførte 123 745 årsverk. Lønnsveksten per årsverk fra 1. oktober 1998 til 1. oktober 1999 var på 2,4 prosent. For heltidstilsatte var økningen også 2,4 prosent i samme periode. For heltidstilsatte menn var økningen 2,3 prosent, og for kvinner 2,5 prosent. Virkningen av de lokale forhandlingene per 1. september 1999 er ikke med i statistikktallene. Derimot er det sentrale justeringsoppgjøret per 1. august 1999 og de lokale forhandlingene per 1. september 1998 med i tallene. Tallene er eksklusiv BA-selskapene (særlovsselskaper med begrenset ansvar).

Årslønnsveksten fra 1998 til 1999 er på grunnlag av lønnsstatistikk per 1. oktober 1999 beregnet til 4,7 prosent.

I lønnsforhandlingene for 2. avtaleår (1998–2000) våren 1999 ble det gitt følgende tillegg:

– en avsetning på 1,09 prosent per 1. august 1999 til sentrale justeringsforhandlinger og endringer av begynnerlønninger fra 1. august. Forhan-

dlingene skulle ta hensyn til virksomhetenes rekrutterings- og konkurransesituasjon, samt grupper med særlig svak lønnsutvikling. Lavtlønte prioriteres samtidig som kvinner skulle ha en større andel av lønnsmidlene enn en prorata fordeling tilsa.
– en pott på 0,4 prosent til lokale forhandlinger per 1. september 1999. I tillegg kommer 0,1 prosent i frigjorte lønnsmidler. Kvinner burde få en større andel av potten enn en prorata fordeling tilsa.

I oppgjøret mellom staten og Politiets Fellesforbund ble det enighet om de samme tillegg som for statsansatte ellers.

I hovedoppgjøret våren 2000 ble staten, LO-Stat, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund-Stat, Akademikernes Fellesorganisasjon, Akademikerne og Norsk Lærerlag enige om å anbefale Riksmeklingsmannens skisse som bl.a. omfattet følgende:
– det gis et generelt tillegg på kr 5000 på alle lønnstrinn på lønnstabellen fra 1. mai 2000.
– det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 15. juli 2000 innenfor en økonomisk ramme på 2,2 prosent per dato.
– med virkning fra 1. september 2000 forhandles det innenfor en ramme på 0,85 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.
– med virkning fra *1. mai 2001* gis et generelt tillegg på kr 2 2000 på lønnstabellen.
– det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 1. september 2001 innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent per dato.
– med virkning fra 1. oktober 2001 forhandles det innenfor en ramme på 0,6 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.

I oppgjørene mellom staten og Politiets Fellesforbund, Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutisk Forening la Riksmeklingsmannen fram en skisse som er tilnærmet lik skissen for hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag og som partene anbefalte.

Skoleverket.

Lønnsstatistikken for skoleverket per 1. oktober 1999 omfattet 98 355 arbeidstakere som utførte 86 148 årsverk. Lønnsveksten per årsverk fra 1. oktober 1998 til 1. oktober 1999 var 1,9 prosent. Lønnsveksten for heltidstilsatte i alt var også 1,9 prosent. For heltidsansatte menn og kvinner var lønnsveksten henholdsvis 1,7 og 2,1 prosent. Virkningen av de lokale forhandlingene per 1. september 1999 er ikke med i statistikktallene. Derimot er det sentrale justeringsoppgjøret per 1. august 1999 og de lokale forhandlingene per 1. september 1998 med i tallene.

Årslønnsveksten fra 1998 til 1999 er på grunnlag av lønnsstatistikk per 1. oktober 1999 beregnet til 4,5 prosent.

Elementene i lønnsoppgjøret for staten både i 2000 og i 2001 vil være gjeldende også for skoleverket.

Lønnsvekst i det statlige tariffområdet

Overhenget i det statlige tariffområdet inn i 2000 er anslått til 1,25 prosent. I staten er overhenget 1,4 prosent og i skoleverket 1,1 prosent. Sammen med de avtalte tilleggene i 2000 gir dette en årslønnsvekst i det statlige tariffområdet fra 1999 til 2000 på om lag 3 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 1999 bidro lønnsglidningen til årslønnsveksten fra 1998 til 1999 med 0,3 prosentpoeng. I perioden 1995–99 har bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt vært 0,4 prosentpoeng.

I 2001 gir de avtalte tilleggene et bidrag til årslønnsveksten fra 2000 til 2001 på om lag 1 prosentpoeng.

Som en del av lønnsoppgjøret i 2000, er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002 for statsansatte. I staten avsettes det ikke midler til feriepenger året før utbetalingen skjer, slik som prinsippene er for privat sektor og for kommuner og fylkeskommuner. Budsjettvirkningen eller kostnadene av økt ferie for statsansatte i 2001 og 2002 vil derfor i hovedsak komme i disse to årene. For skoleverket er de 2 ekstra feriedagene både i 2001og 2002 tatt ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør ett lønnstrinn eller 1,6 prosent med virkningsdato 1. januar 2001.

Kommunene

I følge lønnsstatistikk for 1999 fra Kommunenes Sentralforbund steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten per årsverk for kommunale arbeidstakere og ansatte som er timelønte med 1,5 prosent fra 1. oktober 1998 til 1. oktober 1999. Ansatte i Oslo er ikke med i disse lønnsveksttallene. Lønnsutviklingen inkluderer ikke resultatet av de lokale forhandlinger med virkningsdato 1. desember 1999 på 0,6 prosent. Derimot er resultatet av de lokale forhandlingene per 1. november 1998 på 0,78 prosent med i veksttallet. Årslønnsveksten fra 1998 til 1999 i tabell 3.2 er korrigert for dette.

I lønnsoppgjøret i 1999 i det kommunale tariffområdet brøt LO, YS og AF forhandlingene med KS og oppgjørene gikk til mekling. Den 20 . mai satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som partene anbefalte. Avtalen innebar:

- avsetning til lokale forhandlinger 1. desember 1999 tilsvarende 0,05 prosent som bidrag til årslønnsveksten eller 0,6 prosent per dato.
- endring av lønnsrammer m.m. fra 1. august 1999 tilsvarende 0,09 prosent som bidrag til årslønnsveksten eller om lag 0,2 prosent per dato.

Akademikerne og KS ble enige om en avtale 1. mai. Avtalen innebar at det gjennomføres lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,6 prosent med virkning fra 1. desember.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 1999 er lønnsveksten per årsverk beregnet til 5,0 prosent fra 1998 til 1999. Justeringer av særavtaler for e-verkene bidrar med 0,05 prosent til årslønnsveksten fra 1998 til 1999.

I hovedoppgjøret i det kommunale tariffområdet våren 2000 ble KS, LO, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Akademikernes Fellesorganisasjon og Akademikerne enige om å anbefale Riksmeklingsmannens skisse til ny

hovedtariffavtale i kommunene fra 1. mai 2000 til 30. april 2002. Skissen betyr følgende tillegg:

– det gis et generelt tillegg på kr 5 000 fra 1. mai 2000.
– det er gjennomført sentrale justeringer per 1. mai på 1,1 prosent.
– det er avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. august på 1,5 prosent.
– med virkning fra *1. mai 2001* gis et generelt tillegg på k r2 200.
– det er gjennomført sentrale justeringer på 0,4 prosent per 1. juli.
– det er avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. november på 0,9 prosent.

Tre enkeltforbund i kommunesektoren var uenige i riksmeklingsmannens skisse og tok ut medlemmer i streik. Det var Norsk Lærerlag, Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere og Det norske maskinistforbund.

Overhenget til 2000, beregnet til 0,8 prosent, og de avtalte lønnstilleggene i 2000 gir et bidrag til årslønnsveksten fra 1999 til 2000 på om lag 3 2/3 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 1999 er bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten fra 1998 til 1999 beregnet til knapt 0,4 prosentpoeng. I perioden 1995–99 har bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt vært 0,3 prosentpoeng.

I 2001 gir de avtalte tilleggene et bidrag til årslønnsveksten fra 2000 til 2001 på om lag 1 prosentpoeng.

Som en del av lønnsoppgjøret i 2000, er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002. Regnskapsforskriftene for kommunene innebærer at det må avsettes midler til feriepenger året før utbetalingen skjer. Dette er i tråd med de prinsippene som gjelder for privat sektor, mens statlige virksomheter som nevnt ikke gjør en slik avsetning. Denne merutgiften kan stipuleres til ca 1 mrd kr i 2000, jfr. brev av 26. mai fra Statsministeren til KS, sitert i vedlegg 2.

3.2.5 Lønnsutviklingen for ledere i privat næringsvirksomhet

Utvalget presenterer i dette avsnittet opplysninger om lederlønn fra følgende kilder:

– aksjeselskapers årsberetning til Brønnøysundregisteret om lønn og annen godtgjørelse til administrerende direktør/daglig leder for årene 1995–98.
– Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaveregister (LTO) for årene 1995–1999.

Siden utvalgets januarrapport, jfr. NOU 2000:4 er det kommet foreløpige tall for lederlønn i 1999 basert på LTO-registeret. Det er ikke nye tall fra Brønnøysundregisteret siden januar.

Det vises til boks 3.4 for nærmere omtale av datagrunnlag, lønnsbegrep m.m.

1. Tall fra Brønnøysundregisteret

Lønnsbegrepet som skal brukes i *årsberetningene til aksjeselskaper* og som skal innberettes til Brønnøysundregisteret er hjemlet i aksjelovens § 11–12, hvor det bl.a. heter:

> «...Dessuten skal gis opplysning om de samlede utgifter til lønn og annen godtgjørelse til henholdsvis bedriftsforsamling, representantskap, samt revisor og administrerende direktør».

Dette er et omfattende lønnsbegrep og skal i prinsippet omfatte all godtgjøring til toppleder, herunder fordel ved opsjoner, fordel ved kjøp av aksjer til underkurs og naturalytelser.

Lønnsutviklingen fra 1995 til 1998 har variert en del etter bedriftsstørrelse, jf tabell 3.6. I 1996 og 1997 varierte lønnsveksten mellom i underkant av 3 og 8 prosent, mens den var mellom om lag 7 og 15 prosent i 1998. Den sterkeste gjennomsnittlige veksten i perioden 1995–98 under ett har det vært for ledere i bedrifter med over 250 ansatte og i bedrifter med 100 til 249 ansatte. Fra 1997 til 1998 var lønnsveksten spesielt sterk for ledere i bedrifter med over 250 ansatte med 15,4 prosent. Gjennomsnittlig lønnsvekst for lønnstakere under ett var til sammenlikning 4,4 prosent fra 1995 til 1996, 4,3 prosent fra 1996 til 1997 og 6,2 prosent fra 1997 til 1998.

Boks 3.4 Datagrunnlag, lønnsbegrep m.m. for lederlønnsberegningene

Datagrunnlag

Utvalget har fått bearbeidet opplysninger om lederlønn fra følgende kilder:

- SSBs ordinære lønnsstatistikk for varehandel, bank- og forsikringsvirksomhet og forretningsmessig tjenesteyting for årene 1990–98, jfr. rapport 1/1999, NOU 1999:12.
- NHOs lønnsstatistikk for funksjonærer for årene 1990–97, jfr. rapport 1/1999, NOU 1999:12.
- Opplysninger i aksjeselskapers årsberetning til Brønnøysundregisteret om lønn og annen godtgjørelse til administrerende direktør/daglig leder for årene 1995 – 98. Mange aksjeselskapene oppgir ikke lønn til administrerende direktør/daglig leder i årsberetningene. Også for de større bedriftene, med mer enn 25 ansatte, er det mange som ikke følger opp aksjelovens krav på dette punktet.
- Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaveregister (LTO) for årene 1995–1999.

Lønnsbegrepet

SSBs lønnsstatistikk og *NHOs lønnsstatistikk* for funksjonærer (nedlagt 1998) er basert på det lønnsbegrepet vi ellers bruker i lønnskapitlet i rapportene, dvs. kontant månedsfortjeneste inklusive alle tillegg utenom overtidsbetaling.

Lønnsbegrepet som skal brukes i *årsberetningene til aksjeselskaper* og som innberettes til *Brønnøysundregisteret* er hjemlet i aksjelovens § 11–12, hvor det bl.a. heter:

> «....Årsberetningen skal gi opplysning om hvor mange personer som var ansatt i selskapet ved regnskapsårets slutt. Dessuten skal gis opplysning om de samlede utgifter til lønn og annen godtgjørelse til henholdsvis bedriftsforsamling, representantskap, samt revisor og administrerende direktør. ...»

Dette er et omfattende lønnsbegrep og skal i prinsippet omfatte all godtgjøring til toppleder, herunder opsjoner, aksjer til underkurs og naturalytelser.

LTO-registeret inneholder alle typer ytelser fra arbeidsgiver/oppdragsgiver til arbeidstaker/oppdragstaker utbetalt på individnivå. Summene på LTO-registeret fordeles på ulike koder. Det er tatt utgangspunkt i kode 111-A som omfatter *all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse for arbeid* som ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I tillegg er tatt med kode 112-A som omfatter *skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser* som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I 1995 omhandlet kode 111-A begge disse kodene, mens 112-A i 1996 ble skilt ut som en egen kode for naturalytelser. For å kunne få en realistisk sammenligning mellom 1995 og 1996 har det derfor vært nødvendig å benytte summen av 111-A og 112-A for 1996.

Ved å ta utgangspunkt i kodene 111 og 112 i LTO-registeret er fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold med i lønnsbegrepet, men denne fordelen lar seg ikke skille ut fra annen godtgjørelse. Derimot er ikke fordel ved kjøp av aksjer til underpris med i disse kodene. Slik fordel blir registrert på egen kode i LTO-systemet (kode 132). Utvalget presenterer tall både på grunnlag av summen av kodene 111 og 112 og på grunnlag av et utvidet lønnsbegrep som også inkluderer kode 132. Det første lønnsbegrepet er i store trekk det samme som vi bruker ellers i kapittel 3. Det inneholder imidlertid en del naturalytelser som ikke er med i lønnsbegrepet, f.eks. i tabellene 3.1 og 3.2. Naturalytelsene utgjør en liten andel, om lag 0,3 prosent av lønn og honorarer i gjennomsnitt, og er dermed av liten betydning for lønnsnivå og lønnsutvikling.

Lederbegrepet

I materialet fra *SSB lønnsstatistikk* inngår direktører og disponenter. I prinsippet er toppledere (administrerende direktører) med i materialet, men de lar seg ikke skille ut entydig.

I materialet fra *Brønnøysundregisteret* er det toppleder eller administrerende direktør/daglig leder som inngår. Utvalget presenterer tall for lønnsutviklingen 1995–98 fra Brønnøysundregisteret både for *alle* ledere som inngår i materialet i de to årene og for *identiske* ledere, dvs. ledere som er med i materialet i to år etter hverandre. Tall utvalget presenterer ellers i rapporten, jfr. tabell 3.1 er for alle personer som inngår i lønnsstatistikken hvert år.

I *LTO-registeret* er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. Her er «leder» definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn. I tillegg har en lagt til grunn at samme person må ha hatt høyest utbetalt beløp i foretaket i begge årene når en f. eks. beregner lønnsveksten fra 1996 til 1997. Grunnen til dette er at vi ønsker å unngå at stillingsopprykk påvirker lønnsveksten for denne gruppen. I de tilfeller hvor vi har personer (her definert som ledere) som har høyest lønn i mer enn ett foretak, inngår bare personen/foretaket hvor lønnen er høyest i datagrunnlaget.

Boks 3.5 Nærmere om opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen

Opsjonsordninger i arbeidsforhold innebærer normalt at det inngås en kontrakt mellom eierne av en bedrift og ledelsen og de ansatte om et fremtidig kjøp av f. eks. en aksje eller obligasjon til en forhåndsbetalt pris (kjøpsopsjon). Ved inngåelse av en opsjonsavtale utenfor arbeidsforhold, betaler kjøper en opsjonspremie som vederlag for retten til å utøve opsjonen. Opsjonspremien uttrykker normalt markedsverdien av opsjonen på det tidspunkt avtalen inngås. For opsjoner ervervet i arbeidsforhold settes gjerne opsjonspremien lavere dersom det i det hele tatt betales opsjonspremie.

Til og med inntektsåret 1995 ble gevinst ved innløsning eller salg av opsjon på aksje eller grunnfondsbevis i arbeidsforhold skattlagt som lønnsinntekt i det året opsjonen ble innløst eller solgt.

Fra og med inntektsåret 1996 ble det innført nye regler som innebar at fordel ved en opsjon ble skattlagt som lønnsinntekt ved *tildelingstidspunktet* for opsjonen. (Unntak ikke-børsnoterte salgsopsjoner i arbeidsforhold som først skal skattlegges ved innløsning eller salg.) Videre ble ytterligere gevinst ved innløsning eller salg av opsjonen skattlagt som lønnsinntekt. Ved innløsning, salg eller bortfall av opsjonen, ble det gitt fradrag i alminnelig inntekt for differansen mellom utgangsverdien og den fordelen som det er skattlagt for ved tildelingstidspunktet.

I skatteopplegget for 1999 ble reglene for beskatning av opsjoner i arbeidsforhold igjen endret slik at bare opsjoner der den beregnede fordelen overstiger 600 000 kroner skal beskattes ved *ervervet* . En forutsetning er at et visst

antall ansatte tilbys opsjoner. Er fordelen mindre enn 600 000 kroner skal fordelen beskattes ved salg eller innløsning av opsjonen. Fordelen som oppnås i ansettelsesforhold ved at ansatte får aksjer eller kjøper aksjer til underpris, er i utgangspunktet skattepliktig som lønn. Fordelen utgjør differansen mellom salgsverdien på ervervstidspunktet og det den ansatte eventuelt har betalt for aksjen. Dersom alle ansatte i et aksjeselskap etter en generell ordning i bedriften har fått tilbud om aksjekjøp i selskapet, kan imidlertid den skattepliktige fordelen settes til differansen mellom 80 prosent av antatt salgsverdi og det den ansatte har betalt for aksjen. Reduksjonen i den skattepliktige fordelen kan likevel ikke overstige 1 000 kroner per person (endret til 1 500 kroner i skatteopplegget for 1999). Gevinst ved realisasjon av aksjene skattlegges som kapitalinntekt (28 prosent).

Fra og med inntektsåret 2000 blir det ingen beskatning ved *tildelingen* av ikke-børsnoterte opsjoner. Det skal ikke lenger stilles noen beløpsmessig begrensning eller vilkår. Gevinsten ved *salg* eller *innløsning* av opsjonen vil bli beskattet som lønnsinntekt og inngå i grunnlaget for arbeidsgiveravgift. Endringen gjelder opsjoner på både børsnoterte og ikke-børsnoterte *aksjer* og *grunnfondsbevis.*

Det blir ingen endringer for *børsnoterte opsjoner*, dvs. opsjon der selve opsjonen er børsnotert. Slike opsjoner skal fortsatt beskattes ved tildelingen, ved at kursverdien ved tildeling (minus eventuelt vederlag) behandles som lønnsinntekt. Gevinst ved senere innløsning eller salg av opsjonen behandles fortsatt også som lønnsinntekt.

Tabell 3.6: Lønnsutviklingen i prosent for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper. 1995–98. Bedrifter med 25 ansatte og over. Alle ledere.

Antall ansatte	Antall ledere med oppgitt lønn i 1998	Antall ledere i alt i 1998	Gj.sn lønn 1998 1)	Vekst 1995–96	Vekst 1996–97	Vekst 1997–98 1)
25–49	3 132	3 629	467 976	3,4	2,2	6,7
50–99	1 363	1 561	588 776	2,9	5,7	9,7
100–249	755	876	746 411	8,1	8,2	8,4
250 og over	377	452	1 056 820	6,7	4,1	15,4

1) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.6 viser at det var 5 627 ledere med oppgitt lønn i 1998 i bedrifter med 25 ansatte og over. Antall ledere i statistikken blir redusert til 4 158 (jfr. tabell 3.7) når en går fra alle til identiske, dvs ledere som var med både i 1997 og 1998. Avhengig av hvilke bedriftsstørrelser en ser på, var lønnsveksten for identiske ledere i bedrifter med over 25 ansatte om lag 6–8 prosent i 1996, om lag 5 -10 prosent i 1997 og om lag 10 til knapt 17 prosent i 1998. Lederne i bedriftene med over 250 ansatte har også for identiske ledere hatt den sterkeste lønnsutviklingen fra 1995 til 1998.

Tabell 3.7: Lønnsutviklingen i prosent for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper. 1995–98. Bedrifter med 25 ansatte og over. Identiske ledere.

Antall ansatte	Antall ledere med både i 1997 og 1998	Gj.sn. lønn 1998 1)	Vekst 1995–96	Vekst 1996–97	Vekst 1997–98 1)
25–49	2 413	469 368	7,7	5,4	10,0
50–99	995	570 247	5,7	10,0	9,7
100–249	522	745 105	6,2	9,0	9,7
250 og over	228	1 010 991	7,4	6,0	16,7

1) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

2. Lønnsutviklingen for identiske ledere i aksjeselskaper og i allmenne børsnoterte selskaper etter LTO-registeret

Utvalget har i dette avsnittet sett på lønnsnivå og lønnsutvikling etter to lønnsbegreper:

– Det første omfatter *all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse,* dvs. lønn og honorarer m.m for arbeid som ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet (kode 111) og *skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser* som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet (kode 112), jfr. boks 3.4.
– Det andre er et utvidet lønnsbegrep som i tillegg til postene i første strek-

punkt også omfatter kode 132, fordel ved kjøp av aksjer til underpris.

Fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold er med i det første lønnsbegrepet, men lar seg ikke skille ut som egen post. Fordel ved kjøp av aksjer til underpris er registrert på egen kode og kan således behandles særskilt. Det første lønnsbegrepet er i store trekk det samme som vi bruker ellers i kapittel 3. Det inneholder imidlertid en del naturalytelser som ikke er med i lønnsbegrepet, slik det anvendes i lønnsstatistikken og f. eks. i tabellene 3.1 og 3.2. Naturalytelsene utgjør en liten andel, om lag 0,3 prosent av lønn og honorarer i gjennomsnitt, og er dermed av liten betydning for lønnsnivå og lønnsutvikling.

Tabell 3.8: Lønnsutviklingen [3] for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1995–99. Bedrifter med 25 lønnsforhold og over. Identiske ledere.

	Antall lønnsforhold [1]			
	25–49	50–99	100–249	250 og over
1995–96	5,7	6,9	7,5	6,5
1996–97	7,3	6,2	9,2	8,0
1997–98	6,2	6,4	10,1	18,1
1998–99 [2]	5,7	8,2	11,2	16,5
1995–99	27,3	30,7	43,7	58,3
Gj.sn. per år	6,2	6,9	9,5	12,2
Gj.sn. lønn [3] 1999	435 313	545 458	713 717	1 044 595
Antall ledere 1998 og 1999	4 701	2 053	1 080	500

1) Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.
2) Foreløpige tall
3) Omfatter lønn (inklusiv fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer og naturalytelser

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I LTO-registeret er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. «Leder» er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn både i 1995 og 1996, i 1996 og 1997 osv., jfr. boks 3.4. Det kan ikke utelukkes at en på denne måten i noen tilfeller har fått med personer som har høy lønn pga. sin spisskompetanse uten å være toppleder. Utvalget tror ikke dette er noe stort problem.

Lønnsnivået for identiske ledere i bedrifter med 25 ansatte og over er lavere i LTO-materialet enn i Brønnøysundregisteret. Det skyldes i hovedsak at det er flere lønnsforhold enn ansatte, dvs. at det er med noen flere mindre bedrifter i tabell 3.8 enn i tabell 3.7 (som viser tall fra Brønnøysundregisteret).

En kan derfor ikke direkte sammenlikne lønnsnivå for ledere som er sortert etter henholdsvis antall ansatte og antall lønnsforhold.

Sammenliknet med 1995–96 var det en tiltakende lønnsvekst fra 1996 til 1997 for toppledere etter LTO-registeret. Fra 1995 til 1996 hadde identiske ledere i bedrifter med over 25 lønnsforhold gjennomgående en lønnsvekst på om lag 6–7 prosent, mens veksten var om lag 6–9 prosent fra 1996 til 1997.

Fra 1997 til 1998 var lønnsveksten for toppledere i de minste bedriftene (25–49 lønnsforhold) lavere enn året før, 6,2 prosent mot 7,3 prosent. Denne gruppen omfatter over halvparten av lederne tabellen dekker. For topplederne i de andre størrelsesgruppene var lønnsveksten større i 1998 enn året før. Særlig gjaldt dette for toppledere i bedrifter med over 250 lønnsforhold som hadde en vekst på 18,1 prosent fra 1997 til 1998.

Fra 1998 til 1999 har lønnsveksten vært 16,5 prosent for ledere i bedrifter med over 250 lønnsforhold. For de andre størrelsesgruppene har lønnsveksten vært fra om lag 5 til om lag 11 prosent. Gjennomsnittlig lønnsvekst for lønnstakere under ett var 4,9 prosent fra 1998 til 1999.

I perioden 1995–99 har lønnsveksten i gjennomsnitt for lønnstakere vært 21,3 prosent eller 4,9 prosent per år. Topplederne har til dels hatt en langt sterkere lønnsvekst. Tabell 3.8 viser at i denne perioden varierte lønnsveksten fra om lag 27 prosent for lederne i bedrifter med 25–49 lønnsforhold til om lag 58 prosent for lederne i de største bedriftene. For den siste gruppen var lønnsveksten særlig sterk i 1998 og 1999 med en samlet vekst på 37,6 prosent.

Tabell 3.9 viser lønnsnivå og lønnsutvikling når en inkluderer kode 132, fordel ved kjøp av aksjer til underkurs i materialet.

Tabell 3.9: Lønnsutviklingen [2], inkl. fordel ved aksjekjøp til underkurs for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1996–99. Bedrifter med 25 lønnsforhold og over. Identiske ledere.

		Fordel ved aksjekjøp til underkurs			Samlet godtgjørelse [2]		
Antall lønnsforhold [1]	Antall 'ledere' i 1998	Gj. sn beløp 1998	Gj. sn beløp 1999 [3]	Gj. sn beløp 1999 [3]	Vekst 1996–97	Vekst 1997–98	Vekst 1998–99 [3]
25–49	4 701	107	77	435 390	7,3	6,2	5,7
50–99	2 053	570	714	546 172	7,7	6,2	8,3
100–249	1 080	785	416	714 133	11,0	8,3	11,1
250 og over	500	432	2 235	1 046 830	9,5	17,0	16,7

1) Se fotnote 1, tabell 3.8
2) Omfatter lønn (inklusiv fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer, naturalytelser og fordel ved kjøp av aksjer til underkurs
3) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I 1997 betydde fordel ved kjøp av aksjer til underkurs mest for lederne i de større bedriftene. Ved å inkludere fordel ved kjøp av aksjer til underkurs (kode 132) i lønnsbegrepet økte gjennomsnittlig lønnsvekst fra 9,2 prosent til

11,0 prosent for ledere i bedrifter med 100–249 lønnsforhold og fra 8,0 prosent til 9,5 prosent i bedrifter med over 250 lønnsforhold, jfr. tabellene 3.8 og 3.9.

Fordelen ved kjøp av aksjer til underkurs vil i hovedsak svinge i takt med utviklingen i aksjekursene. I 1998 har fordelen for de gruppene som er med i tabell 3.9 i gjennomsnitt betydd mindre enn i 1997, noe som gir lavere vekst fra 1997 til 1998 enn når fordel ved kjøp av aksjer til underkurs holdes utenom lønnsbegrepet. F. eks. ble veksten for toppledere i bedrifter med over 250 lønnsforhold redusert fra 18,1 til 17,0 prosent når fordel ved aksjekjøp til underkurs inkluderes i lønnsbegrepet.

Fra 1998 til 1999 betydde fordel ved kjøp av aksjer til underkurs mindre for lønnsveksten enn i de to foregående årene. F. eks. økte lønnsveksten med 0,2 prosentpoeng for toppledere i bedrifter med over 250 lønnsforhold og med 0,1 prosentpoeng i størrelsesgruppen 50–99 lønnsforhold.

Tabell 3.10 viser fordelingen av lønnsinntekt blant de 500 ledere i bedrifter med over 250 lønnsforhold i 1998 og 1999, jfr. tabell 3.8. De er gruppert i kvartiler etter stigende lønn, dvs. at det er en fjerdedel (125 ledere) i hvert kvartil.

Tabell 3.10: Spredning i gjennomsnittslønn [1] etter kvartil blant administrerende direktører i bedrifter med over 250 lønnsforhold [2] . 1998 og 1999

Kvartil	1998	1999 [3]	Vekst 1998–99 [3]
1. kvartil	452 511	482 410	6,6
2. kvartil	655 755	701 022	6,9
3. kvartil	848 242	948 741	11,8
4. kvartil	1 628 759	2 046 205	25,6
Alle	896 317	1 044 595	16,5

1) Se fotnote 3, tabell 3.8
2) Se fotnote 1, tabell 3.8
3) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.10 viser at lederne i 4. kvartil har en gjennomsnittslønn på vel 2 mill. kroner i 1999 og at veksten har vært hele 25,6 prosent fra 1998 til 1999. Det er først og fremst lederne i denne gruppen som trekker opp gjennomsnittlig lønnsvekst for lederne i bedrifter med 250 lønnsforhold og over. I 1. og 2. kvartil har lønnsveksten vært knapt 7 prosent fra 1998 til 1999. Gjennomsnittlig lønnsnivå er også langt lavere med om lag 482 000 kroner i 1. kvartil og om lag 701 000 kroner i 2. kvartil.

I boks 3.5 kommer en nærmere inn på opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen.

3.3 Lønnsoverhenget

Overhenget til 2000 for gruppene i tabell 3.11 er klart lavere enn til 1999, særlig gjelder dette for kommuneansatte. Overhenget til 2000 varierer fra 0,8

prosent for ansatte i kommunene til 2,0 prosent for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter. For industriarbeidere er overhenget beregnet til 1,2 prosent, til 1,4 prosent for statsansatte og til 1 prosent for heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen. Samlet overheng til 2000 kan beregnes til 1,3 prosent. Samlet overheng til 1999 for de samme gruppene var 3,2 prosent og til 1998 1,6 prosent.

Tabell 3.11: Lønnsoverhenget

Område/gruppe:	1998	1999	2000
Ansatte i NHO-bedrifter:	1,8	3,1	
Arbeidere i alt	1,6	3,0	1,4
Industriarbeidere	1,3	2,8	1,2
Industrifunksjonærer	2,3	3,3	2,0
HSH-bedrifter i varehandel	1,1	1,7	1
Forretnings- og sparebanker	1,5	2,3	1,4
Det statlige tariffområdet:	1,6	3,6	
Staten	1,8	3,5 2)	1,4 3)
Skoleverket	1,3	3,7	1,1
Kommunene	1,3	4,4	0,8
Veid gjennomsnitt 1)	1,6	3,2	1,3

1) Omfatter noen flere grupper enn de som er med i tabellen
2) Inklusiv BA-selskapene
3) Eksklusiv BA-selskapene

Kilde: Beregningsutvalget

Boks 3.6 Lønnsoverhenget

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget per definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tarifftillegg og lønnsøkninger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen i kalenderåret for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Det kan argumenteres for å holde bonus utenom lønnsbegrepet ved beregning av overheng. Bonus er en lønnsutbetaling som ofte skyldes spesielle forhold i ett år og ikke kommer igjen til neste år. Motargumenteter er bl.a. at bonus får et stadig større omfang og at bonus også kan være knyttet til den vanlige aktiviteten gjennom hele året. I beregningene er det lagt inn en jevn fordeling av bonus over året, dvs. et

fast påslag per måned/tidsenhet. Dermed får det liten betydning om bonus inkluderes eller holdes utenfor ved beregning av overheng.

Det utarbeides ikke statistikk per 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter har en fram til og med 1998 brukt forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. Fra og med 1999 har en for ansatte i NHO-bedrifter opplysninger om utbetalt lønn «hittil i år» (3 første kvartaler) og utbetalt lønn per 1. oktober. For å kunne beregne overheng må en gjøre forutsetninger om lønnsutviklingen i 4. kvartal. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag.

Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tarifftillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer.

3.4 Lønnsutviklingen for kvinner og menn

Utvikling i lønnsforskjeller mellom kvinner og menn

I dette avsnittet har en i hovedsak lagt til grunn samme lønnsbegrep som ellers i kapittel 3. Tabell 3.12 og 3.13 viser lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn. I tabell 3.12 presenteres hovedgruppene. I tabell 3.13 er en del av hovedgruppene fordelt videre på undergrupper. Tabellene viser gjennomsnittlig årslønn for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn samt gjennomsnittlig årslønn for kvinner og menn i 1999.

Årsaker til lønnsforskjeller mellom kvinner og menn kan skyldes forskjeller i alder, utdanning og stillingsplassering. Dette kan da igjen skyldes at menn og kvinner gjør ulike valg og har ulike preferanser. Ulike konkurranseforhold sektorene imellom kan og bidra til å forklare en del av forskjellene i lønn mellom kvinner og menn. Dessuten kan strukturendringer, som er omtalt i boks 3.3, påvirke utviklingen i lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Lønnsforskjellene som omtales i dette avsnittet vil derfor uttrykke «bruttoforskjeller». I NOU 2000:4 vedlegg 5, presenteres analyser som belyser lønnsgapet mellom kvinner og menn nærmere. Hovedkonklusjonene fra disse analysene er at lønnsforskjeller mellom kvinner og menn innenfor samme sektor i stor grad skyldes ulik stillingsplassering.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn kan imidlertid også skyldes ulike former for diskriminering. Vi kan her skille mellom det man kaller stillingsdiskriminering (ulik adgang til stillinger), direkte diskriminering (ulik lønn for likt arbeid) samt verdsettingsdiskriminering (kvinnedominerte yrker mindre verdsatt enn mannsdominerte yrker) jfr. NOU 2000:4 vedlegg 5.

Utviklingen fra 1998 til 1999

Vi har for 1999 fått et brudd i serien på områdene HSH-bedrifter i varehandelen, forretnings- og sparebanker, varehandel i alt, forretningsmessig tjenes-

teyting og forsikring. For disse områdene var tallene til og med 1998 ikke inklusive direktør, disponent etc. For 1999 er lønn for disse lederne inkludert slik at lønnsstatistikken nå skal omfatte alle ansatte på området. For å kunne sammenligne tallene er det laget en ny tallserie for 1998 som inkluderer alle ansatte på området. Vi ser av den nye tallserien for 1998 og 1999 at forretningsmessig tjenesteyting, forretnings- og sparebanker og varehandel totalt har hatt en tilnærming i det relative lønnsnivået mellom kvinner og menn. For de andre områdene er det uendret bortsett fra på anleggs og næringsdrift under statsansatte som har hatt en nedgang. Imidlertid skyldes dette i hovedsak et brudd i statistikken ved at BA-selskapene (Posten, NSB etc.) er utelatt.

Tall for NHO-bedrifter foreligger foreløpig ikke for 1999.

Utviklingen fra 1990 til 1999

Det har i perioden 1990–99 i gjennomsnitt vært en bedring i kvinners relative lønnsnivå innen alle de hovedgruppene vi har tall for. Den sterkeste tilnærmingen mellom kvinners og menns lønnsnivå har det på 90-tallet vært blant statsansatte, skoleverket og innen varehandel.

Det er fortsatt forholdsvis store variasjoner i størrelsen på lønnsforskjellene mellom kvinner og menn hovedgruppene imellom. Imidlertid er disse gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. I gruppen industriarbeidere f.eks. er stillingsstrukturen relativt enhetlig, mens den er mer sammensatt blant annet i forretnings- og sparebanker og i kommunene.

Et veidd gjennomsnitt av gruppene som inngår i tabell 3.12 og 3.13 (hvor sysselsettingen er brukt som vekter), viser at samlet sett utgjorde heltidsansatte kvinners lønn om lag 86 prosent av heltidsansatte menns lønn i 1998. I 1990 var andelen 85 prosent. Gruppene som inngår omfatter om lag 60 prosent av alle heltidsansatte.

Vi har ikke noe godt mål for lønnsforskjellen mellom alle kvinner og menn under ett. Levekårsundersøkelsen 1996 viser at gjennomsnittlig timelønn (inklusiv overtidsbetaling) for kvinner utgjorde 80,6 prosent av gjennomsnittlig timelønn for menn, mens levekårsundersøkelsen 1991 viste en andel på 81,3 prosent.

Forhold som kan forklare forskjellen mellom Levekårsundersøkelsen og resultatet av sammenveiingen av 3.12 og 3.13, er bl. a. at Levekårsundersøkelsen inkluderer overtid, mens det lønnsbegrep vi bruker i denne rapporten som nevnt ikke har med overtid. Videre inkluderer også Levekårsundersøkelsen deltidssysselsatte, som i stor grad er kvinner. Det er dessuten knyttet usikkerhet til disse resultatene fra Levekårsundersøkelsen, fordi den er en utvalgsundersøkelse og basert på opplysninger direkte fra inntektstakerne. Bl. a. i Beregningsutvalgets rapport nr. 1 1998 (NOU 1998:2) er det en nærmere gjennomgang av tallene fra Levekårsundersøkelsen.

Vedleggstabell 9.5 viser utviklingen for arbeidere innen en del bransjer i industrien. Innenfor flere enkeltbransjer var det fortsatt tilnærming mellom kvinners og menns gjennomsnittlige timefortjeneste fra 1997 til 1998. Det var imidlertid tilbakegang eller stagnasjon i andre bransjer. I treindustrien og i elektrokjemisk industri, som er sterkt mannsdominerte bransjer, var gjennomsnittlig timelønn for kvinner høyere enn for menn i 1998. Det foreligger foreløpig ikke 1999-tall.

Tabell 3.13 viser at innenfor landtransport, hvor kvinneandelen er lavest, er forskjellen minst mellom kvinners og menns gjennomsnittlige årslønn. Innenfor området behandling av klienter i kommunesektoren – som har den høyeste kvinneandelen – er imidlertid lønnsforskjellen relativt stor, og den økte fra 1995 til 1998. Hovedforklaringen til denne store forskjellen i gjennomsnittslønn mellom kvinner og menn i klientbehandlende stillinger i kommunesektoren er at de har ulik utdanning og stillingsplassering. Om lag 30 prosent av legene og 90 prosent av hjelpepleierne er kvinner.

Flere undersøkelser [7] har vist at det er en sterk tendens til at lønnsnivået er lavest der en finner den største andelen kvinner. Ser vi spesielt på industrien, viser kolonnene 2 og 3 i vedleggstabell 9.5 at det ikke er en slik entydig sammenheng, men sterkt kvinnedominerte bransjer, som f.eks. konfeksjonsfabrikker og vaskerier og renserier, har lavere gjennomsnittlig lønnsnivå enn de øvrige bransjer. Motsatt ser vi en tendens til høyere gjennomsnittlig lønnsnivå i sterkt mannsdominerte bransjer – som elektrokjemisk industri og grafisk industri.

Likelønnstrekk ved lønnsoppgjør

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene er av sentral betydning for hvordan de relative lønnsforskjellene mellom kvinner og menn utvikler seg:

1. Formen på de sentrale tilleggene, dvs om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper m.v. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom kvinner i større grad enn menn er representert i lavlønnsgruppen.
2. Fordelingen av de lokale tilleggene.
3. De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til forskjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

Nedenfor gis hovedtrekk ved lønnsoppgjørene våren 2000 for noen grupper i privat sektor og for offentlig sektor.

Privat sektor

Oppgjøret i *LO/NHO-området* ble gjennomført ved sentrale forhandlinger. Fra 9. mai ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,50 per time og et særskilt lavlønns-/likelønnstillegg på kr 2,00 per time for overenskomster med lønnsnivå lavere enn 87 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. For overenskomster med lønnsnivå mellom 87 og 92 prosent ble det i tillegg til det generelle tillegget gitt et særskilt lavlønns-/likelønnstillegg på kr 1,50 – per time. Dette ga – som følge av høy kvinneandel i lavere lønte bransjer – oppgjøret en likelønnsprofil.

Avtalen mellom *LO* og *HSH* ga de samme sentrale lønnstilleggene som LO/NHO-oppgjøret. Avtalen gjelder fra 1. april 2000.

Både mellom *LO / NHO* og *LO / HSH* ble det enighet om et aktivitetsprogram for å fremme likestilling.

7. Bl.a. Marianne Nordli Hansen (ISF): Hva betyr andelen kvinner i et yrke for lønn. Søkelys på arbeidsmarkedet nr. 2/94.

I *forretnings- og sparebanker* og *forsikringsvirksomhet* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,3 prosent.

Offentlig sektor

I *staten* ble det gitt et generelt kronetillegg på kr 5000 fra 1. mai. I tillegg ble det avsatt en pott til sentrale justeringsforhandlinger på 2,2 prosent med virkning fra 15. juli. Partene var bl.a. enige om at kvinner skulle få en større andel av potten enn en proratafordeling tilsa. Med virkning fra 1. september 2000 skal det forhandles innenfor en ramme på 0,85 prosent Det ble også bl.a. enighet om at de sentrale parter tilrår at partene lokalt kartlegger eventuelle kjønnsbetingede lønnsforskjeller på alle nivå, og forhandlingene skal bidra til å fjerne disse.

I *kommunene* ble det også gitt et kronetillegg på kr 5000 fra 1. mai. Det er gjennomført sentrale justeringer per 1. mai på 1,1 prosent. Dessuten er det avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. august på 1,5 prosent.

Nærmere omtale av lønnsoppgjørene i 2000 er gitt i vedlegg 2.

Tabell 3.12: Gjennomsnittlig årslønn [1] for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i noen store områder. Heltidsansatte.

												Årslønn 1999		
												Menn	Kvinner	
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998	1999	Kr	Kr	Kvinneandel [2]
Industriarbeidere i NHO-bedrifter	89,7	90,3	90,3	90,5	90,5	90,4	90,6	90,5	90,9	90,9	-	-	-	-
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter	74,2	74,6	75,0	75,6	75,9	76,3	77,1	77,7	-	-	-	-	-	-
HSH-bedrifter i varehandelen [6]	79,4	80,5	81,6	82,4	83,4	84,0	84,4	84,5	84,7	80,2 [5][7]	79,9 [5][7]	274600	219500	40
Forretnings- og sparebanker	81,4	82,7	83,3	83,7	84,0	83,8	83,5	83,0	82,6	75,6 [5]	76,6 [5]	352300	269700	47
Statsansatte [3]	84,8	86,0	87,0	88,0	88,3	88,9	89,7	89,9	89,0	89,0	89,0	284300	253100	36
Skoleverket	89,6	90,2	90,7	91,8	92,5	93,0	94,4 [4]	94,1	93,7	93,7	93,9	279900	262700	55
Ansatte i kommunene	86,6	87,0	87,7	87,8	88,4	89,1	89,3	88,2	88,0	88,0	88,0	268000	235800	60

1) Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.

2) Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper.
3) Særlig etter 1988 er enkelte statsetater omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget. Tallene for 1999 er eksklusive BA-selskapene.
4) Fra og med 1996 ble godtgjørelse for faste overtidstimer tatt ut av beregningsgrunnlaget for gjennomsnittlig månedsfortjeneste.
Denne endringen trakk isolert sett opp kvinners relative lønn med ca 1 prosentpoeng fra 1995 til 1996
5) Ny tallserie hvor alle lederstillinger er inkludert.
6) Gjelder alle HSH-bedrifter. For årene 1990–1998 er disponenter og direktører ikke inkludert.
7) Gjelder ansatte i identiske bedrifter. Se fotnote 4 i tabell 3.1

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 3.13: Gjennomsnittlig årslønn [1] for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i en del næringer/grupper. Heltidsansatte.

											Årslønn 1999		
	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998	1999	Menn Kr	Kvinner Kr	Kvinne-andel [2]
Varehandel i alt:	78,9	79,9	80,5	81,4	82,3	82,4	82,8	83,6	80,9 [5]	81,4 [5]	285 000	231 900	34
Kontorfunksjonærer	70,6	71,5	72,0	72,6	72,9	73,1	74,1	75,3	-	-	-	-	
Butikkfunksjonærer	83,3	85,1	85,5	86,7	87,7	88,6	87,5	87,1	-	-	-	-	
Lagerfunksjonærer	88,1	89,3	90,0	90,1	90,4	91,0	92,3	91,4	-	-	-	-	
Landtransport (arbeidere)	93,4	93,8	93,8	94,8	94,9	94,8	94,5	94,8	-	-	-	-	
Hotell og restaurant	-	89,6	91,8	91,5	92,2	92,0	92,9	93,0	-	-	-	-	
Forretningsmessig tjenesteyting	71,1	72,2	72,6	73,8	74,9	76,1	75,7	75,7	74,5 [5]	76,0 [5]	357 600	271 700	32
Forsikring	70,7	71,8	71,3	71,8	72,4	74,1	74,4	74,4	73,1 [5]	73,2 [5]	379 300	277 700	47
Kommunene:													
Behandling av klienter [4]	75,2	76,2	76,7	77,4	78,3	76,9	75,1	75,0	75,0	75,0	-	-	
Forretningsdrift	-		86,6	87,3	87,7	88,0	87,9	90,3	90,3	90,5	262 700	273 900	21
Statsansatte [3] :													
Sivile ytre etat	84,3	85,9	86,1	86,1	87,4	86,9	86,8	87,6	87,6	89,2	276 700	246 900	40
Anleggs- og næringsdrift	86,9	88,6	89,8	88,9	90,7	91,6	92,4	93,0	93,0	90,5	272 400	246 500	21

1) Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.
2) Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper.
3) Særlig etter 1988 er enkelte statsetater omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget. Fra 1999 er BA-selskapene (Posten NSB etc.) ikke inkludert.
4) Hovedforklaringen til den store forskjellen i gjennomsnittslønn mellom kvinner og menn i klientbehandlende stillinger i kommunesektoren er de har ulik utdanning og stillingsplassering. Om lag 30 prosent av legene og 90 prosent av hjelpepleierne er kvinner. Legene fikk fra 1996 utvidet tariffestet arbeidstid.
5) Ny tallserie hvor alle lederstillinger er inkludert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Kapittel 4
Prisutvikling og konsumprisindeksen

– *Konsumprisindeksen steg i gjennomsnitt 2,8 prosent de fem første månedene i 2000 sammenliknet med tilsvarende periode i fjor. Årsgjennomsnittet for 1999 var 2,3 prosent. Prisøkninger på 12-månedersbasis i første halvdel av 2000 skyldes bl.a. kraftig prisvekst på energiprodukter som bensin, fyringsolje og parafin, grunnet sterk oppgang i råoljeprisene. Prisene på transporttjenester, spesielt billettprisene på flyreiser, har også steget betydelig blant annet som følge av dette, samt høyere avgifter. I motsatt retning trakk reduserte priser på klær og skotøy, post og teletjenester. 12-månedersveksten i konsumprisindeksen for januar var 2,9 prosent, mens tilsvarende stigningstakt for mai var 2,8 prosent. For Norge var gjennomsnittlig 12-månedersrate de fire første månedene i 2000 2,8 prosent (sammenliknet med tilsvarende periode i 1999). Til sammenlikning var veksten i denne perioden i EU-landene og hos gjennomsnittet av våre handelspartnere hhv. 2,1 prosent og 1,9 prosent. Mot slutten av 1999 var det en tendens til økt forskjell i prisstigningstakt mellom Norge, EU-landene og gjennomsnittet av våre handelspartnere. Det var imidlertid tendens til tilnærming i 12-månedersveksten mot slutten av første kvartal 2000 . Tall for april 2000 tyder imidlertid igjen på en svak økning i forskjellene i 12-månedersveksten mellom Norge og disse landene.*

4.1 Konsumprisindeksen

Figur 4.1 gir en oversikt over tolvmånedersveksten i konsumprisindeksen [8] i Norge, for gjennomsnittet av våre handelspartnere og i EU-landene i perioden fra 1995 til og med april 2000. I perioden fra 1989 til 1997 lå prisstigningstakten i Norge under eller på linje med stigningstakten hos våre handelspartnere og i EU-landene. Etter den kraftige økningen i den norske tolvmånedersveksten ved årsskiftet 1996/97, har den norske prisstigningstakten ligget over nivået i EU-landene og gjennomsnittet for våre handelspartnere. I gjennomsnitt var 12-månedersvekstraten i Norge i 1999 2,3 prosent. Til sammenlikning var veksten i samme periode i EU-landene og hos handelspartnerne hhv 1,3 prosent og 1,1 prosent. For Norge var gjennomsnittlig 12-månedersrate de første fire månedene i 2000 2,9 prosent (sammenliknet med tilsvarende periode 1999). Til sammenlikning var veksten i denne perioden i EU-landene og hos gjennomsnittet av våre handelspartnere hhv. 2,1 prosent og 1,9 prosent. Mot slutten av 1999 var det en tendens til økt forskjell i prisstigningstakt mellom Norge, EU-landene og gjennomsnittet av våre handelspartnere. Det var imidlertid tendens til tilnærming i 12-månedersveksten mot slutten av første kvartal 2000. Tall for april 2000 tyder imidlertid igjen på en økning (svak) i forskjellene i 12-

8. Fra og med august 1999 ble ny konsumklassifisering (COICOP) innført i konsumprisindeksen (KPI). Dette innebar bl.a. at antallet konsumgrupper ble utvidet fra 9 til 12. Det vises for øvrig til omtale i vedlegg. Det vises også til eget vedlegg om den harmoniserte konsumprisindeksen.

månedersveksten mellom Norge og disse landene. Vekstratene for mars 2000 for Norge, EU og handelspartnerne var hhv 2,5 prosent, 2,2 prosent og 2,0 prosent. Til sammenlikning var vekstratene for april 2000 hhv 2,6 prosent, 2,1 prosent og 1,9 prosent.

Tabell 4.1: Konsumprisindeksen i noen OECD-land. Prosentvis endring fra perioden før

	Gjennomsnitt 1985 – 1995	1996	1997	1998	1999	jan-april 1999-jan-april 2000
Norge	4,4	1,3	2,6	2,3	2,3	2,8
USA	3,5	2,9	2,3	1,6	2,2	3,1
Japan	1,4	0,1	1,7	0,6	-0,3	-0,7
Tyskland [1)]	2,3	1,5	1,8	0,9	0,6	1,7
Frankrike	2,9	2,0	1,2	0,8	0,5	1,4
Storbritannia	4,8	2,4	3,1	3,4	1,6	2,5
Italia	5,7	3,8	1,8	1,7	1,7	2,3
Sverige	5,4	0,8	0,9	0,4	0,5	0,8
Danmark	3,1	2,1	2,2	1,8	2,5	3,1
Finland	3,8	0,6	1,2	1,4	1,2	2,7
OECD-området [2)]	3,6	3,7	2,7	2,0	1,5	2,2
EU-15 [3)]	4,2	2,5	2,0	1,7	1,3	2,1
Norges handelspartnere [4)]	3,7	1,7	1,8	1,3	1,1	1,9

1) Fra 1993 inkluderer tallene hele Tyskland.
2) Sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum som vekter, eksklusive Tyrkia.
3) Sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum som vekter. EU-12 frem t.o.m. 1992
4) Se fotnote 2, figur 4.1.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

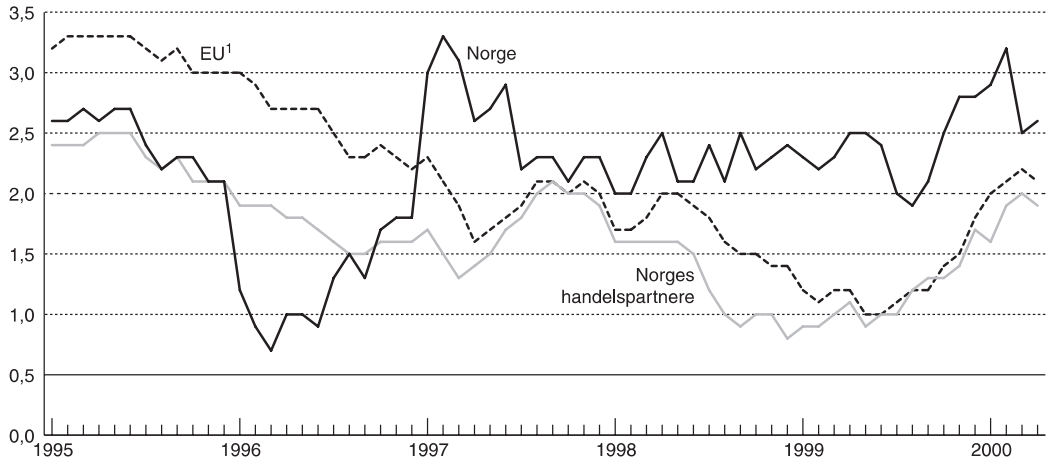

Figur 4.1 Konsumprisene i Norge, hos våre handelspartnere 2) og i EU-landene. Prosentvis endring fra samme måned året før

1) EU-15, sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum som vekter. Frem til og med 1994 viser grafen prisutviklingen for EU-12.
2) Med virkning fra 1. februar 2000 har Norges Bank endret konstruksjonen av industriens effektive valutakurs, og samtidig utvidet antallet valutaer i indeksen, jfr. vedlegg 8. Utvidelsen av antall valutaer innebærer at antall land som inngår i aggregatet «Norges handelspartnere» er utvidet fra 18 til 25 land. Figur 4.1. og tabell 4.1. er basert på det aggregatet som gjaldt før 1.2.2000 og omfatter derfor 18 land.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Utviklingen i konsumprisindeksen for en del OECD-land fremgår av tabell 4.1.

Så langt i 2000 har 12-månedersveksten variert mellom 3,2 prosent i februar (høyeste) og 2,5 prosent i mars (laveste), jfr. tabell 4.2. Vekstraten i januar var 2,9 prosent. Økningen denne måneden skyldtes bl.a høyere elektrisitetspriser, inkludert nettleie og avgifter, prisoppgang på alkoholdrikker og (spesielt) tobakk, særlig på grunn av høyere avgifter fra årsskiftet, samt prisoppgang på ulike transporttjenester. I motsatt retning trakk prisnedgangen på klær og skotøy samt teletjenester.

12-månedersveksten for februar var 3,2 prosent. Økningen skyldes i hovedsakelig høyere priser på transporttjenester, særlig flyreiser som følge av avgiftsøkninger og høyere oljepris. Prisene på frukt og grønnsak hadde høyere stigning fra januar til februar 2000 sammenliknet med tilsvarende periode i fjor, og bidro derfor til økt 12-månedersvekst. I motsatt retning trakk prisnedgangen på klær og skotøy samt post og teletjenester. Fra mars 1999 til mars 2000 økte konsumprisindeksen med 2,5 prosent. Viktige faktorer bak veksten var en kraftig prisøkning på energiprodukter som bensin, fyringsolje og parafin. Prisutviklingen på klær, teletjenester og audiovisuelt utstyr var

med på å bremse veksten. Hyppigere målinger av prisendringer i husleier [9] har påvirket nedgangen i 12-månedersveksten fra februar til mars i år.

12-månedersveksten for april og mai 2000 var hhv 2,6 og 2,8 prosent. Tilsvarende faktorer som for foregående måneder forklarer i hovedsak denne utviklingen. I gg har prisøkningen på transporttjenester, herunder økte billettpriser på flyreiser og økte drosjetakster, også medvirket til oppgangen i indeksen over disse to tolvmånedersperiodene.

Tabell 4.2: Konsumprisindeksen

	Indekstall [1)]			Endring i prosent fra året før [2)]		
	1998	1999	2000	1998	1999	2000
Januar	98,9	101,2	104,1	2,0	2,3	2,9
Februar	99,3	101,4	104,6	2,0	2,2	3,2
Mars	99,8	102,1	104,7	2,3	2,3	2,5
April	99,9	102,4	105,1	2,5	2,5	2,6
Mai	99,7	102,2	105,1	2,1	2,5	2,8
Juni	100,0	102,3		2,1	2,4	
Juli	100,1	102,0		2,4	2,0	
August	99,8	101,7		2,1	1,9	
September	100,5	102,6		2,5	2,1	
Oktober	100,6	103,1		2,2	2,5	
November	100,7	103,5		2,3	2,8	
Desember	100,8	103,6		2,4	2,8	
Årsgjennomsnitt	100,0	102,3		2,3	2,3	

1) Den offisielle konsumprisindeksen fikk fra og med august 1999 nytt basisår med 1998=100. Indekstallene til og med juli 1999 er i denne oppstillingen kjedet til 1998=100 med en desimal og er derfor ikke identisk med den offisielle indeksen i denne perioden.
2) Vekstratene til og med juli 1999 er basert på de offisielle konsumprisindekstallene for denne perioden med 1979=100 og kan derfor avvike fra veksten mellom indekstallene med 1998 som basisår.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tabell 4.3 er konsumprisindeksen inndelt etter *konsumgrupper* . Tabellen gir en oversikt over gjennomsnittlig prisendring fra mai 1998 til 1999 og fra mai 1999 til mai 2000, samt bidragene til den samlede prisveksten fra de ulike konsumgruppene. Konsumgruppene «bolig, lys og brensel» og «transport» bidro aller sterkest til oppgangen i totalindeksen fra mai 99 til mai 2000, begge med 1,07 prosentpoeng. Innenfor førstnevnte konsumgruppe bidro «beregnet husleie» og «elektrisitet og brensel» med hhv 0,44 og 0,38 prosentpoeng til prisveksten. Innenfor «transport» kom vekstbidraget i særlig grad fra «drift og

9. Fra januar 2000 blir husleiene registrert og innarbeidet i konsumprisindeksen månedlig, mot tidligere siste måned i hvert kvartal. Overgangen medfører at endringer i husleiene blir innarbeidet på et tidligere tidspunkt. Dette vil for 2000 påvirke 12-månedersvekstratene forløp innen et kvartal.

vedlikehold av transportmidler» som alene ga 0,66 prosentpoeng økning i totalindeksen. Ellers bidro konsumgruppene matvarer og alkoholfrie drikkevarer samt alkoholdrikker og tobakk til oppgang i totalindeksen, hhv med 0,21 og 0,19 prosentpoeng. Innenfor «matvarer» har det jevnt over vært stigning for de fleste vareslag. Innenfor «alkoholholdige drikker og tobakk» bidro prisøkningen på tobakk alene med 0,13 prosentpoeng.

Tabell 4.3: Konsumprisindeksen - varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt f.o.m	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
	aug. 99	mai 98-mai 99	mai 99-mai 00	mai 98-mai 99	mai 99-mai 00
Totalt	1000,0	2,5	2,8	2,5	2,8
01 Matvarer og alkoholfrie drv.	122,3	3,7	1,7	0,52	0,21
02 Alkoholdrikker og tobakk	25,8	3,1	7,2	0,09	0,19
03 Klær og sko	59,1	0,8	-4,7	0,05	-0,28
04 Bolig, lys og brensel	264,2	2,0	4,0	0,43	1,07
Herav: Betalt husleie	40,8	3,0	3,3	0,16	0,14
Beregnet husleie	122,6	3,1	3,6	0,18	0,44
Elektrisitet og brensel	44,4	-3,8	8,6	-0,18	0,38
05 Møbler og husholdn. art.	65,5	1,7	0,2	0,12	0,01
06 Helsepleie	23,8	5,3	3,3	0,14	0,08
07 Transport	192,7	2,6	5,6	0,50	1,07
Herav: Kjøp av egne transp.m.	98,6	-0,8	1,0	-0,07	0,10
Drift/vedlikehold	62,7	6,1	10,5	0,46	0,66
08 Post og teletjenester	18,0	-6,3	-3,7	-0,13	-0,07
09 Kultur og fritid	116,3	1,9	1,4	0,23	0,16
10 Utdanning	12,4	4,6	5,3	0,06	0,07
11 Hotell- og restauranttjenester	38,5	3,9	2,6	0,16	0,10
12 Andre varer og tjenester	61,4	4,3	2,5	0,30	0,15

Kilde: Statistisk sentralbyrå

På den annen side bidro konsumgruppen «klær og skotøy» til en reduksjon i totalindeksen på 0,28 prosentpoeng. Her bidro prisfallet på klær til en nedgang i indeksen på 0,31 prosentpoeng, mens skotøy marginalt bidro til økning i indeksen (0,03 prosentpoeng). «Post og teletjenester» bidro også marginalt til nedgang i indeksen (0,07 prosent-poeng).

I tabell 4.4 er konsumprisindeksen inndelt etter *leveringssektorer* . Tabellen gir en oversikt over gjennomsnittlig prisendring fra mai 1998 til mai 1999 og fra mai 1999 til mai 2000, samt bidragene til den samlede prisveksten fra de ulike leveringssektorene. «Andre norskproduserte konsumvarer», «andre tjenester » og «husleie» bidro sterkest til prisveksten fra mai 1999 til

mai 2000, hhv med 1,28, 0,98 og 0,62 prosentpoeng, mens «importerte konsumvarer» og «fiskevarer» bidro minst, hhv med -1,28 og 0,03 prosentpoeng. Innenfor «Andre norskproduserte konsumvarer» bidro komponenten «påvirket av verdensmarkedet gjennom stort importinnhold eller råstoffpriser på verdensmarkedet» med 0,75 prosentpoeng til veksten i totalindeksen. Innenfor «andre tjenester» bidro komponenten «andre viktige priskomponenter» sterkt til prisveksten med ca 0,62 prosentpoeng. Innenfor «importerte konsumvarer» bidro komponenten «med norsk konkurranse» til reduksjon i indeksen med 0,27 prosentpoeng.

Tabell 4.4: Konsumprisindeksen - varer og tjenester etter leveringssektor

	Vekt f.o.m	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
	aug. 99	mai 98-mai 99	mai 99-mai 00	mai 98-mai 99	mai 99-mai 00
Totalt	1000,0	2,5	2,8	2,50	2,8
Jordbruksvarer [1)]	64,4	3,9	1,9	0,29	0,13
Fiskevarer	7,6	7,3	4,5	0,06	0,03
Andre norskprod. konsumvarer	255,7	2,9	5.0	0,84	1,28
Importerte konsumvarer	258,9	-0,1	-1,0	-0,03	-0,26
Husleie	182,6	3,1	3,4	0,39	0,62
Andre tjenester	230,8	4,0	4,3	0,99	0,98
Herav:					
- med arb. lønn som dominerende prisfaktor	67,0	7,1	5,6	0,48	0,37
- også med andre viktige priskomponenter	163,8	2,8	3,8	0,50	0,62

1) I hovedsak norskproduserte jordbruksvarer

Kilde: Statistisk sentralbyrå

4.2 Offentlige tjenester

Det offentlige tjenestetilbudet blir finansiert på ulike måter, bl.a. gjennom direkte skatter, avgifter og brukerbetaling. Noen offentlige tjenester tilbys gratis, andre tilbys med en viss egenandel eller til selvkost. I konsumprisindeksen inngår offentlige tjenester bare i den grad det er satt en pris på tjenestene. Noen tjenester leveres eksklusivt av det offentlige til vedtatte priser, mens andre tjenester leveres enten i samarbeid eller i konkurranse med private aktører. Det kan således være problematisk å skille ut og kategorisere tjenester som fullt ut offentlige, og av samme grunn kan det være vanskelig å få en samlet oversikt over prisutviklingen på offentlige tjenester.

Kommunale tjenester utgjør en viktig del av det offentlige tjenestetilbudet. Prisene på kommunale tjenester har økt betydelig i de siste årene. Dette har bl.a. sammenheng med at kommunene har økt selvfinansieringsgraden. Kom-

munene har altså redusert omfanget av subsidier, slik at prisene på kommunale tjenester i større grad enn tidligere reflekterer kostnadene ved å levere tjenestene. Kommunale tjenester har i større grad blitt brukerfinansiert, og for kommunale tjenester som vann, avløp, renovasjon, feiing, barnehagetjenester og hjemmehjelp, er brukerbetaling vanlig. I den kommunale helse- og tannhelsepleien er det i mindre grad egenbetaling. For kommunale tjenester skal ikke kommunene beregne seg høyere priser enn det som reflekterer kostnadene ved å levere tjenestene (inkludert kostnader som følger av ulike offentlige krav og reguleringer).

4.2.1 Kommunale avgifter/gebyrer

Fra og med august 1999 ble ny konsumklassifisering innført i konsumprisindeksen. Den nye klassifiseringen innebærer at husleiekomponenten splittes i betalt og beregnet husleie. *Betalt husleie* bygger på husleier for ulike typer eierformer hvor andelsboliger og rene leieboliger har størst andel. *Beregnet husleie* måler selveiernes bokostnader og baseres på observerte husleier for tilsvarende boliger [10] i leiemarkedet [11] .

Det vil være en viss usikkerhet i hvilken grad endringer i prisene på de kommunale tjenestene fanges opp av konsumprisindeksen. Frem til august 1999 var ikke kommunale gebyr knyttet til bolig representert med egne representantvarer i konsumprisindeksen. Endring i gebyrene var derfor representert ved endring i betalt husleie, inkludert fritidsbolig. Fra august 1999 er kommunale gebyr skilt ut med egne representantvarer i konsumgruppe 044 «Andre tjenester knyttet til bolig». [12] Denne gruppen har en vektandel i konsumprisindeksen på om lag 1,26 prosent. For andelshavere i borettslag betales kommunale gebyrer gjennom husleien. Kommunale gebyrer påvirker dermed konsumprisindeksen på to måter. For det første gjennom den innvirkning som de har på husleiene i borettslag mv. og gjennom bokostandene for selveiere, og for det andre gjennom endringer i budsjett-/vektandelen. Utviklingen i kommunale gebyrer for vann, renovasjon, avløp og feiing, dekkes av en årlig undersøkelse, se tabell 4.5.

Tabell 4.5: Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent. Gjelder hele landet

	jan. 96- jan. 97	jan. 97- jan. 98	jan. 98- jan. 99	jan. 99- jan. 00
Renovasjon	9,6	8,9	16,7	6,9
Feiing	5,0	4,1	8,3	5,8
Vann	5,9	3,1	5,6	5,2
Avløp/kloakk	7,8	4,2	7,6	6,3

10. Utviklingen i husleier for gruppen betalt og beregnet husleie har til nå blitt målt gjennom en kvartalsvis husleieundersøkelse og endringer i husleiene har blitt tatt inn i KPI i mars, juni, september og desember. I 2000 vil denne husleieundersøkelsen innarbeides månedlig i KPI.
11. Fram til august 1999 utgjorde renta til boligformål vektgrunnlaget. Med COICOP benyttes leieekvivalensprinsippet som vektgrunnlag.
12. Virkningen av økningen i gebyrene kan illustreres ved et regneeksempel. Betalt og beregnet husleie inngår i KPI med en samlet vekt på ca 17 prosent. Setter vi vekta for de kommunale gebyrer til 2 prosent, vil en økning i gebyrene på 10 pst gi en økning i totalindeksen på 0,2 prosentpoeng. Dette tilsvarer en husleieøkning på ca 1,2 prosent.

Tabell 4.5: Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent. Gjelder hele landet

	jan. 96- jan. 97	jan. 97- jan. 98	jan. 98- jan. 99	jan. 99- jan. 00
KPI jan 99-jan 00	3,0	2,0	2,3	2,9
Betalt husleie [1)]	1,7	3,0	1,7	3,3
Beregnet husleie	1,7	3,0	1,7	3,6

1) Husleie består i hht til den nye konsumvaregrupperingen av «Betalt husleie» og «Beregnet husleie». Disse er for årene forut for omleggingen beregnet til samme prosentsats.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

De kommunale gebyrene for renovasjon, feiing, vann og avløp har siden 1995 hatt en langt kraftigere vekst enn konsumprisindeksen. Årsakene til denne utviklingen er flere, bl.a. er det grunn til å tro at selvfinansieringsgraden har økt og at subsidiene har blitt tilsvarende redusert. Høyere gebyrer for kommunale tjenester knyttet til egen bolig følger også som et resultat av økte kostnader i tilknytning til nye statlige krav og reguleringer. I løpet av det siste året har samtlige gebyrer for ovennevnte tjenester økt. Årsavgiften for renovasjon, som for øvrig skjer til selvkost, har siste år hatt den sterkeste veksten med 6,9 prosent. Likevel er dette en betydelig nedgang fra fjoråret (9,8 prosentpoeng) hvor bl.a. prisøkningen på 16,7 prosent hadde sammenheng med miljøtiltak. Når det gjelder utviklingen i kommunale gebyrer er det også betydelige geografiske forskjeller, jfr. tabell 4.6.

Tabell 4.6: Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent fra januar til januar

	Renovasjon		Feiing		Vann		Avløp	
	98–99	99–00	98–99	99–00	98–99	99–00	98–99	99–00
Hele landet	16,7	6,9	8,3	5,8	5,6	5,2	7,6	6,3
Østlandet	15,8	6,7	6,5	6,9	5,1	4,1	7,7	5,6
Agder/Rogaland	15,9	14,4	22,8	-1,0	4,8	6,0	5,8	6,1
Vestlandet	16,5	3,6	7,0	6,3	7,5	6,9	7,8	7,6
Trøndelag	19,8	6,8	12,6	10,2	3,3	3,4	7,8	7,7
Nord-Norge	18,1	5,4	7,0	3,9	8,5	8,2	9,0	8,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Generelt kan man si at bakgrunnen for de geografiske forskjellene i veksten i kommunale gebyrer både er å finne i ulike kostnadsforhold, men også i ulike strategier for prissetting av slike tjenester. Prisforskjeller kan også forklares i kvalitetsforskjeller på tjenestene. Gebyrene har hatt en klart sterkere stigning enn KPI i 1999. Som nevnt vil kommunale gebyrer fra 2000 inngå i KPI med egne representantvarer.

4.2.2 Andre kommunale og offentlige tjenester

Konsumgruppen «Sosiale omsorgstjenester» omfatter representantvarene «skolefritidsordningen», «barnehagetakster», «lønn til husmorvikar» og «lønn

til hjemmehjelp». Samlet hadde «Sosiale omsorgstjenester» i 1999 en vekt på omlag 1,4 prosent i konsumprisindeksen.

I representantvaren «barnehagesatser» inngår både kommunale og private barnehager. Tabell 4.7 viser utviklingen i barnehagesatser i perioden 1995 til 1999.

Tabell 4.7 viser at barnehagesatsene i de fem siste årene har hatt en sterkere vekst enn konsumprisindeksen. I perioden fra januar 1997 til januar 2000 økte satsene mest i private barnehager. Dette innebærer et brudd med tendensen gjennom 1990-tallet til kraftigere økning i kommunale enn i private barnehagesatser.

Tabell 4.7: Barnehagesatser. Prosentvis endring over 12 mnd. Gjelder hele landet.

	jan. 95- jan. 96	jan 96- jan. 97	jan 97- jan. 98	jan. 98- jan. 99	jan.99- jan.00
KPI jan - jan	1,2	3.0	2,0	2,3	2,9
Kommunale barnehager	2,8	4,4	3,8	5,5	4,3
Private barnehager	2,5	3,1	4,1	7,3	5,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Under konsumgruppen «helsepleie» finner vi bl.a. tannlegehjelp og legehjelp utenom institusjon. Dette er i hovedsak private tjenester, men har i større eller mindre grad tilskudd fra det offentlige. Dessuten drives det i noen grad lege- og tannlegetjeneste på kommunal basis. Når det gjelder den kommunale tannhelsetjenesten er denne i stor grad rettet mot spesielle grupper (bl.a. skolebarn) og egenandeler er lite utbredt. I den grad kommunale innsparinger skjer gjennom reduksjon av tilbudet, påvirkes ikke prisnivået. For legetjenester, ved f. eks. kommunale legesentre eller poliklinikker på sykehus, følges avtalte satser. Kommunene yter ellers driftstilskudd til private leger etter bestemte regler og etter avtale med den enkelte lege. I konsumprisindeksen registreres bare de fastsatte egenandelssatsene. Betaling for opphold på kommunale sykehjem mv. kommer ikke med i konsumprisindeksen.

Kinodrift inngår også i det kommunale tjenestetilbudet. I tillegg til de kommunale tjenestene inngår noen tjenester i konsumprisindeksen som blir levert av offentlig eide selskaper. Dette gjelder blant annet portotakstene, TV-lisensen og NSBs takster. Tabell 4.8 viser prisutviklingen for utvalgte konsumgrupper og representantvarer som inngår i konsumprisindeksen.

Prisene på de fleste utvalgte offentlige tjenestene i tabell 4.8, med unntak av «kinobesøk», steg i perioden 1998 til 1999 sterkere enn konsumprisindeksen. Sammenholdt med prisutviklingen på kommunale tjenester i tilknytning til egen bolig og utviklingen i de kommunale barnehagesatsene, er det grunnlag for å si at prisene på offentlige tjenester som direkte og indirekte inngår i konsumprisindeksen, i de siste årene har steget kraftigere enn konsumprisindeksen.

Tabell 4.8: Diverse offentlige tjenester. Endring i prosent fra året før

	Vekt 1999	1998	1999
Konsumprisindeksen	1000	2,3	2,3
Sosiale omsorgstjenester	13,9	3,5	5,8
Helsepleie	23,8	7,6	4,8
Kinobesøk	1,5	10,5	0,2
TV-lisenser	7,8	3,0	3,8
Passasjertransport jernbane	4,6	2,4	4,0
Pass. transp, t-bane og trikk	1,6	3,6	6,2
Passasjertransport buss	8,3	1,8	5,7
Posttjenester	1	1,9	7,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kapittel 5
Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

- *Veksten i timelønnskostnadene i norsk industri var høyere enn hos handelspartnerne både i 1998 og 1999. Svekkelsen av kronekursen i disse to årene bidro imidlertid til at de relative timelønnskostnadene regnet i felles valuta var om lag uendret fra 1997 til 1999.*
- *Veksten i timelønnskostnadene i norsk industri var i perioden 1988–94 i gjennomsnitt lavere enn for handelspartnerne. Når en samtidig tar hensyn til at kronekursen svekket seg, gikk relative lønnskostnader i felles valuta ned med om lag 15 prosent fra 1988 til 1994. Fra 1994 til 1997 økte de relative timelønnskostnadene i felles valuta med om lag 5 prosent, hvorav over halvparten av økningen har sammenheng med at kronekursen styrket seg i 1995. I 1998 ble lønnsveksten i norsk industri klart høyere enn hos våre handelspartnere, men dette ble mer enn motvirket av en betydelig svekkelse av kronekursen. Anslag fra beregningsutvalget viser at timelønnskostnadene i norsk industri økte med om lag 5 prosent fra 1998 til 1999. Framskrivinger av timelønnskostnadene hos handelspartnerne indikerer en vekst på om lag 3 prosent i samme periode. Fra 1998 til 1999 svekket industriens effektive valutakurs seg med 0,7 prosent. Foreløpige og usikre tall tyder dermed på at de relative timelønnskostnadene i norsk industri regnet i felles valuta gikk noe opp fra 1998 til 1999.*
- *Sammenliknbare tall som foreligger for arbeidere i industrien, indikerer at lønnskostnadsnivået i 1999 lå 17 prosent over gjennomsnittsnivået for de viktigste handelspartnerne målt i felles valuta. Dette er høyere enn i 1998. Tallmessige indikasjoner for enkelte land innenfor EU-området, peker fortsatt i retning av at lønnskostnadene i Norge ligger langt nærmere våre handelspartnere, dersom funksjonærene hadde vært med i sammenlikningene for industrien.*
- *I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for industriprodukter på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. I perioden 1988–97 økte den tradisjonelle industriens markedsandeler på eksportmarkedene med knapt 11 prosent. Foreløpige tall indikerer at eksportmarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer gikk ned med om lag 6 prosent fra 1997 til 1999. Hjemmemarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer har fortsatt å falle, også som følge av økt internasjonal arbeidsdeling.*

I dette kapitlet ser vi på noen utvalgte indikatorer som kan belyse utviklingen i industriens konkurranseevne. I avsnitt 5.1 kommenteres utviklingen i hhv. lønnskostnader, kapitalkostnader og andre kostnader. I avsnitt 5.2 går vi nærmere inn på tall for produktivitetsutviklingen. For å antyde noe om mulige nivåforskjeller i industriens kostnadsmessige konkurranseevne mellom land, omtales de totale lønnskostnadsnivåene for arbeidere i industrien i Norge og i andre land i avsnitt 5.3. For andre kostnadskomponenter er det svært vanskelig å finne brukbare tall for nivåsammenlikninger. I ettertid kan en et stykke

på vei avlese industriens totale konkurranseevne [13] ved bl.a. å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter hjemme og ute, jfr. omtale i avsnitt 5.4. Det er en nær sammenheng mellom utviklingen i konkurranseevnen og lønnsomheten. I vedlegg 6 beskrives ulike indikatorer for utviklingen i lønnsomheten. Beregningsutvalget vil ved en senere anledning vurdere å utvide konkurranseevneomtalen med en beskrivelse av lønnsomhetsutviklingen.

Boks 5.1 Om konkurranseevnebegrepet

Landets konkurranseevne

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebyttet må over en viss tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv utnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurranseevne. Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter. Dette gjelder for det første på produktmarkedet og for det andre på viktige markeder som for kapital og for mange råvarer. For arbeidskraft konkurrerer næringen i første rekke med andre norske bedrifter. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurranseevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurranseevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurranseevnen for de enkelte næringer. Videre kan en bedring i konkurranseevnen for en næring f.eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurranseevnen i samfunnsøkonomisk forstand. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og dermed for landets samlede konkurranseevne. I 1999 viste

13. Begrepet konkurranseevne kan defineres på flere ulike måter. Hvilken definisjon som vil være mest hensiktsmessig vil bl.a. være avhengig av tidsperspektivet. En definisjon av et lands langsiktige konkurranseevne er gitt i rapporten NOU 1996:17 I Norge for tiden? der en ekspertgruppe har analysert konsekvenser av økt internasjonalisering for en liten åpen økonomi: Landets evne til å sikre høyest mulig avlønning av innsatsfaktorene i samfunnet gitt at man samtidig skal ha full sysselsetting og langsiktig balanse i utenriksøkonomien.» Sett på bakgrunn av at denne definisjonen er gjort innenfor et langsiktig tidsperspektiv, er det lagt til grunn at prisene på innsatsfaktorene er fleksible og at de i stor grad avspeiler verdiskapingen. «Lang sikt» er imidlertid et rent teoretisk begrep. I praksis behøver det ikke være noe godt samsvar mellom faktorpriser og verdiskaping.

driftsregnskapet overfor utlandet et overskudd på knapt 47 mrd. kroner, etter et underskudd på om lag 14 mrd. kroner året før.

Industriens konkurranseevne

Økt produksjon i eksportkonkurrerende næringer og økte markedsandeler for importkonkurrerende næringer vil sikre at utenriksøkonomien blir mer robust overfor svingninger i oljeprisen. Blant de eksport- og importkonkurrerende næringene er industrien den viktigste enkeltnæringen. En rimelig god evne for industrien til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. Dette behøver imidlertid ikke innebære at industriens konkurranseevne hele tiden må være like god. Da oljeinntektene kom inn i norsk økonomi, kunne driftsbalansen ovenfor utlandet sikres med en mindre industrisektor. Men oljeinntektene innebærer ikke at norsk industri på varig basis kan ha svakere konkurranseevne enn industrien hos handelspartnerne. I en moderne økonomi er det hele tiden betydelige omstillinger, og et visst antall bedrifter og arbeidsplasser blir hele tiden lagt ned. Dersom Norge skal opprettholde den nødvendige størrelsen på industrien, og konkurranseutsatt sektor generelt, må de bedrifter og arbeidsplasser som blir lagt ned erstattes med nye bedrifter og arbeidsplasser. For at dette skal kunne skje, må bedriftene og arbeidsplassene som etableres ha minst like god konkurranseevne som industrien hos våre handelspartnere. Spesielt må investeringer i norsk industri gi avkastning på linje med investeringer i andre land. Hvis avkastningen på investeringer i Norge blir lavere enn avkastningen i andre land, vil det ikke være mulig å opprettholde en tilstrekkelig stor industri i Norge.

Industriens konkurranseevne avhenger av flere faktorer. Enkelte av faktorene er først og fremst knyttet til forhold i den enkelte bedrift, og vil i mindre grad påvirkes av endringer i de økonomiske rammevilkårene for bedriften. Dette gjelder i stor grad for produktivitet i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi. Et annet eksempel er markedsføring.

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Det samme vil være tilfellet for offentlige avgifter og subsidier.

For viktige deler av norsk industri er *energi-kostnadene* , særlig knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. Bruken av olje som energikilde er relativt mindre i enkelte næringer i Norge enn i andre land. Derfor vil lave oljepriser på kort sikt bidra til å svekke den relative konkurransesituasjonen for enkelte norske bedrifter.

Bedriftenes *transport- og logistikkostnader* er også av betydning for konkurranseevnen. Undersøkelser indikerer at transportkostnadene i industrien utgjør om lag 8 prosent av omsetningen (per 1997).

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. I teorien er det den såkalte brukerprisen på kapital som gjenspeiler kapitalkostnadene. Brukerprisen tar hensyn til markedsprisen på kapitalutstyret, kostnadene ved å binde kapital i bedriften (renten), kapitalslitet og reglene for bedrifts- og kapitalbeskatning. Brukerprisen på kapital er vanskelig å måle i praksis, men en har data for enkelte viktige komponenter i brukerprisen som f.eks. renter og pris på nytt kapitalutstyr. Det er i prinsippet også mulig å beregne virkninger av skattereglene på brukerprisen.

I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og at reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er tatt bort, er det mindre grunn til å

vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal være vesentlig annerledes i Norge enn i andre land. Likevel er det en klar tendens til at mange bedrifter låner mest i nasjonal valuta. Dette gjelder særlig små og mellomstore bedrifter som produserer for hjemmemarkedene, hvor tilbud av kreditt forutsetter god lokal kunnskap om marked og aktører. Det kan også være rasjonelt å ha gjeld i nasjonal valuta siden andre kostnader og inntekter er i nasjonal valuta. Også slike bedrifter vil imidlertid møte internasjonal konkurranse. Det kan derfor være relevant å sammenlikne lånekostnadene i norske kroner med lånekostnadene for gjennomsnittet av våre handelspartnere. I så fall må en også korrigere for endringer i verdien på den norske kronen i forhold til valutaene til våre handelspartnere.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i lønnskostnadene, slik de måles i dette kapitlet. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO_2 -avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å framskaffe sammenliknbare tall mellom land.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede næringene* . Disse næringene leverer vareinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om enkelte innsatsfaktorer, særlig arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapitalvarer. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

5.1 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling

Tabell 5.1 gir en oversikt over enkelte indikatorer for kostnadsutviklingen i norsk industri i forhold til handelspartnerne. Det understrekes at de angitte tallseriene ikke er ment å gi noe fullstendig og presist bilde av utviklingen i den kostnadsmessige konkurranseevnen, men er ment å antyde noe om tendenser. En nærmere omtale av de enkelte kostnadskomponentene og utviklingen i disse er gitt nedenfor.

Tabell 5.1: Enkelte indikatorer for industriens kostnadsutvikling i Norge i forhold til handelspartnerne [1)2)]. Prosentvis endring fra året før

	Gj.snitt 1981–89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Relative timelønnskostnader [3)] i felles valuta	0,4	-2,2	-2,2	-2,0	-4,8	-1,8	4,4	-0,4	1,3	-1,0	1
Relative investeringspriser for industrien i felles valuta [4)]	-0,4	-5,0	-2,8	-0,3	-2,6	-1,2	5,2	-1,2	1,1	..	..
Rentedifferanse [5)] for nominelle renter korr. for valutakurs- endringer	2,1	0,1	-1,1	2,8	-2,4	-0,7	2,5	-0,2	-0,7	-3,1	2,1
Relative konsumpriser i felles valuta	1,1	-2,0	-3,3	-0,1	-3,2	-1,8	3,3	-1,0	0,5	-3,6	0,2
Memo: Valutakurs [6)]	1,5	0,5	1,7	-1,0	2,5	0,6	-3,4	0,2	-0,2	4,4	0,7

1) For de relative tallene inngår tall for Norge i telleren og handelspartnerne i nevneren. Ved omregning til felles valuta har en benyttet industriens effektive valutakurs. En høyere verdi på den norske kronen bidrar til å øke verdien på de ulike indikatorene.
2) Som følge av at Norges Bank har endret konstruksjonen av industriens effektive valutakurs med virkning fra 1. februar 2000, er antall handelspartnere utvidet fra 18 til 25 land, jfr. nærmere redegjørelse i vedlegg 8.
3) Det er uklart i hvilken grad det er tatt hensyn til endringene i alle enkeltkomponentene i timelønnskostnadene – som indirekte lønnskostnader og virkedager – i tallene for handelspartnerne.
4) Tall for relative investeringspriser i industrien er i mangel av tall for 7 nye handelspartnere beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 18 (de gamle handelspartnere) av totalt 25 handelspartnere. Disse 18 landene utgjør 94,9 prosent av de 25 handelspartnerne, målt ved konkurranseevnevektene i 1997.
5) Rentenivået i Norge fratrukket rentenivået for gjennomsnittet av handelspartnerne.
6) Industriens effektive valutakurs (konkurransekursindeksen). Nominell effektiv kronekurs er beregnet på grunnlag av kursene på norske kroner (NOK) mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere (geometrisk gjennomsnitt veid med OECDs løpende konkurranseevnevekter, beregnet som en kjedet indeks). Indeksen er satt lik 100 i 1990. Positive tall innebærer en svekkelse av den norske kronen.

Kilde: OECD, IMF, nasjonale kilder, Datastream, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

5.1.1 Lønnskostnader

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene i norsk industriproduksjon.

Tabell 5.2 viser øverst utviklingen siden 1980 i lønnskostnader per time i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere. Ved å ta hensyn til endringer i valutakursen, kommer en fram til endringer i relative timelønnskostnader i felles valuta. Tallene gir imidlertid ikke uten videre uttrykk for en enkel årsaks-virknings-sammenheng. For eksempel vil en svekkelse av den norske kronen kunne påvirke prisstigningen, som i neste omgang kan påvirke lønnsveksten [14].

Tabell 5.2: Timelønnskostnader i industrien. Prosentvis endring fra året før [1)]

	Gj.snitt 1981–89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Lønnskostnader pr. time											
Norsk industri	9,3	6,4	6,5	2,2	1,5	2,8	5,0 [2)]	4,2	4,6	6,4	5,3 [3)]
Handelspartnerne	7,3	8,2	7,0	5,3	4,1	4,0	4,0	4,4	3,5	3,1	3 [4)]
Relative timelønnskostnader i nasjonal valuta	1,9	-1,7	-0,5	-3,0	-2,5	-1,2	0,9	-0,2	1,1	3,3	2
Valutakurs [5)]	1,5	0,5	1,7	-1,0	2,5	0,6	-3,4	0,2	-0,2	4,4	0,7
Relative timelønnskostnader i felles valuta	0,4	-2,2	-2,2	-2,0	-4,8	-1,8	4,4	-0,4	1,3	-1,0	1

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregning av industriens effektive valutakurs. Nasjonalregnskapets lønnsbegrep brukes i sammenlikninger av konkurranseevnen mellom land, og det inkluderer både funksjonærer og arbeidere i industrien. Dessuten inngår skifttillegg og overtidsbetaling i industriarbeiderlønningene, jfr. avsnitt 3.1.
2) Om lag prosentpoeng av veksten kan tilskrives at antall virkedager gikk ned fra 1994 til 1995.
3) Anslag fra Beregningsutvalget på basis av tilgjengelig tallmateriale.
4) Anslaget for handelspartnerne er basert på OECDs anslag til Economic Outlook 66. For 3 av de 7 nye handelspartnerne har en lagt til grunn en beregnet vekst i timelønnskostnadene basert på IMF-statistikk.
5) Industriens effektive valutakurs, jfr. tabell 5.1.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

I årene 1989–1994 økte timelønnskostnadene i norsk industri i gjennomsnitt mindre enn hos handelspartnerne, mens økningen var sterkere gjennom størstedelen av 80-tallet. Fra 1988 til 1994 gikk relative timelønnskostnader i felles valuta ned med om lag 15 prosent. Ifølge reviderte tall økte de relative timelønnskostnadene i felles valuta med om lag 5 prosent fra 1994 til 1997, hvorav over halvparten kan tilskrives en styrket kronekurs. Ifølge foreløpige tall ble veksten i timelønnskostnadene i norsk industri klart høyere enn hos våre handelspartnere i 1998, men dette ble mer enn motvirket av en betydelig svekkelse av kronekursen. Alt i alt falt de relative timelønnskostnadene i felles valuta med 1,0 prosent fra 1997 til 1998.

Anslag fra Beregningsutvalget viser at timelønnskostnadene i norsk industri økte med 5,3 prosent fra 1998 til 1999. Tabell 3.3 viser at årslønnsveksten i industrien er anslått å ha økt med 4,7 prosent i samme periode. I anslaget på årslønnsveksten er overtid holdt utenfor, mens dette er inkludert i timelønnskostnadene. Anslaget for årslønnsveksten gjelder NHO-området, mens anslaget på veksten i timelønnskostnadene gjelder både medlemsbedrifter i NHO og ikke-medlemsbedrifter. Følgende forhold bidrar til at veksten

14. Videre vil lønnskostnadsutviklingen per time bli påvirket av endringer i antall virkedager som ikke gir uttrykk for de underliggende tendensene. En økning på 1 virkedag fra et år til et annet vil anslagsvis redusere veksten i timelønnskostnadene i norsk industri med prosentpoeng.

i timelønnskostnadene i industrien i 1999 blir noe høyere enn årslønnsveksten: høyere lønnsvekst i industribedrifter utenfor NHO-området, ulike veiemetoder, ulik periodisering av lønnsglidning, økt overtid og økt innbetalt arbeidsgiveravgift. I tillegg vil økt fravær i 1999 bidra til å øke timelønnskostnadene. Én ekstra virkedag i 1999 bidrar imidlertid til å redusere timelønnskostnadene. Det er lagt til grunn at effekten av økt fravær og virkningen av én ekstra virkedag er om lag av samme størrelsesorden, slik at den samlede effekten på timelønnskostnadene av endringer i fravær og virkedager blir om lag null.

Framskrivinger av timelønnskostnadene hos handelspartnerne indikerer en vekst på om lag 3 prosent fra 1998 til 1999. I anslaget for handelspartnerne har en forutsatt at de indirekte lønnskostnadene (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter) øker prosentvis like mye som de direkte lønnskostnadene [15]. Fra 1998 til 1999 svekket industriens effektive valutakurs seg med 0,7 prosent, jfr. vedlegg 8. Foreløpige og usikre tall tyder dermed på at de relative timelønnskostnadene i norsk industri regnet i felles valuta gikk noe opp fra 1998 til 1999.

Beregningsutvalget lager ikke egne anslag for lønnskostnadsveksten hos Norges handelspartnere. OECD [16] anslår en lønnskostnadsvekst i privat sektor på om lag 3 prosent hos Norges handelspartnere, mens timelønnskostnadene i industrien anslås å øke med 3 prosent. EU-kommisjonen anslår lønnskostnadsveksten for alle ansatte i EU til om lag 3 prosent i 2000. Dette er på linje med OECDs anslag for ansatte i privat sektor i EU. Anslag fra Consensus Economics [17] og AIECE [18], som er en samarbeidsorganisasjon for uavhengige europeiske konjunkturinstitutter, viser en lønnskostnadsvekst hos Norges handelspartnere på om lag 3 prosent.

Det er knyttet usikkerhet til anslagene. OECDs anslag for veksten i timelønnskostnadene i industrien fra 1999 til 2000 ble endret med prosentpoeng på halvannet år. I OECDs anslag for timelønnskostnadene i industrien er det forutsatt at de indirekte lønnskostnadene (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter) øker prosentvis like mye som de direkte lønnskostnadene. Dette bidrar til usikkerhet i tallene.

Boks 5.2 Timelønnskostnader og årslønn

Timelønnskostnadene som omtales i dette kapitlet utgjør samlede lønnskostnader regnet per utførte timeverk. Lønnskostnadene inkluderer i prinsippet

15. Tallene for vekst i timelønnskostnadene for handelspartnerne t.o.m. 1997 er hentet fra IMF-statistikk. For 1998-1999 er OECDs anslag for vekst i lønn per time lagt til grunn, i mangel av tall fra IMF. En har således forutsatt at de indirekte lønnskostnadene øker prosentvis like mye som de direkte lønnskostnadene i disse årene. Dette bidrar til usikkerhet i tallene. For 3 av de 7 nye handelspartnerne, har en lagt til grunn en beregnet vekst i lønn per time basert på IMF-statistikk.
16. OECDs anslag ble offentliggjort 3. november 1999. Anslagene for lønnskostnadsveksten i privat sektor er hentet direkte fra OECD Economic Outlook 66, mens anslagene for timelønnskostnadene i industrien kan bestilles via Internet (www.oecd.org).
17. Anslagene fra Consensus Economics ble offentliggjort 8. mai i år, og kan bestilles via Internet (www.concensuseconomics.com).
18. Anslagene fra AIECE ble offentliggjort i oktober 1999.

direkte lønnskostnader (alle lønnsutbetalinger inklusive overtidsgodtgjørelse og lønn under sykdom, fødselspermisjoner m.v. som betales av arbeidsgiver, samt naturallønn) og indirekte lønnskostnader (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter betalt av arbeidsgiver). Antall utførte timeverk regnes inklusive overtid, mens fravær holdes utenom.

Årslønn for en lønnstakergruppe er definert som gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner m.v. Årslønnen kan dermed sies å gi et samlet uttrykk for veksten i de avtalte lønnssatsene for arbeidstakerne i gruppen som en betrakter.

Det følger av definisjonene ovenfor at bl.a. følgende forhold kan bidra til ulik utvikling i timelønnskostnader og årslønn:

- endringer i overtid
- endringer i betalt fravær, f.eks. sykefravær
- endringer i antall virkedager, f.eks. p.g.a. endringer i bevegelige helligdager og skuddår
- endringer i arbeidsgiveravgift og pensjonspremier
- endret sats for feriepenger

I tillegg til faktorene som er nevnt i strekpunktene ovenfor vil forskyvninger i sysselsettingen mellom ulike regioner med forskjellig arbeidsgiveravgift bidra til at de samlede timelønnskostnadene for en lønnstakergruppe utvikler seg forskjellig fra årslønnen. Forskyvning i alderssammensetningen og endringer i antall som mottar pensjonsytelser fra bedriftene, vil også bidra til at timelønnskostnadene utvikler seg forskjellig fra årslønnen.

Ifølge foreløpige tall var veksten i timelønnskostnadene fra 1998 til 1999 noe høyere enn årslønnsveksten. Mens virkedager og indirekte lønnskostnader er tatt hensyn til i tallene for norsk industri, er det uklart i hvilken grad dette er gjort i tallene for handelspartnerne. Anslaget for årslønnsvekst er nærmere omtalt i kapittel 3.

Utviklingen i enkeltvalutaer kan avvike betydelig fra industriens effektive valutakurs. Dette innebærer bl.a. at et veid gjennomsnitt ikke gir et fullstendig uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bransjene står overfor.

5.1.2 Kapitalkostnader

Ved siden av lønnskostnadene er kostnadene ved bruk av kapital viktig for industrien. Det er enda vanskeligere å finne enkle, sammenliknbare tall her enn for lønnskostnadene. Tabell 5.3 gir imidlertid en framstilling av to indikatorer som kan antyde noe om utviklingen.

Som det framgår av tabell 5.3, har det for kortsiktige pengemarkedsrenter vært forholdsvis store variasjoner fra år til år i rentedifferansen korrigert for valutakursendringer. Gjennom det meste av 1990-tallet har det i de fleste årene vært billigere, eller like billig, å låne i norske kroner som i gjennomsnittet av handelspartnernes valutaer. Et unntak er 1992 da rentedifferansen var særlig stor i Norges disfavør som følge av uroen i det norske pengemarkedet

før kronen begynte å flyte i desember 1992. Også i 1999 var det klart dyrere å låne i norske kroner enn i gjennomsnittet av handelspartnernes valutaer. I fjor var det nominelle rentenivået i gjennomsnitt om lag 3 prosentpoeng høyere enn hos våre handelspartnere. På grunn av svekkelsen av kronekursen var imidlertid rentedifferansen regnet i felles valuta noe lavere enn dette.

Et problem med rentetallene som her er brukt, er at det er usikkert hvor relevante kortsiktige pengemarkedsrenter er for bedriftenes lånekostnader. For det første låner bedriftene i liten grad direkte i pengemarkedet. For det andre foregår en stor del av opplåningen både i Norge og andre land med lengre rentebindingstid enn dette. Graden av rentebinding kan også variere mellom land. Et tredje forhold er at den indikatoren som er stilt opp i tabellen ikke tar hensyn til forskjeller i skattesystemene mellom land, som også er viktig for å vurdere bedriftenes kapitalkostnader. Et fjerde forbehold er at bedriftenes valg mellom lån i ulike valutaer må tas under usikkerhet om framtidige endringer i valutakurs og renter. Kostnadene ved å låne i norske kroner eller i handelspartnernes valuta kan oppfattes ulikt når lånet tas opp og i ettertid. Kostnaden ved bruk av kapital påvirkes også av prisutviklingen på selve kapitalutstyret. For å få med dette momentet, har tabell 5.3 også en tallserie for prisutviklingen på industriens investeringer i forhold til den vi kan beregne for handelspartnerne. Disse tallene kan nok i større grad enn lønnskostnadene påvirkes av mer tilfeldige forhold. Men som vi ser, viser den mye av den samme utviklingstendensen som tallene for lønnskostnadene. Dette kan ha sammenheng med bl.a. at prisnivået for investeringer til dels avhenger av lønningene. De norske lønnskostnadene utgjør, direkte og indirekte gjennom produktinnsatsen, knapt 1/3 av investeringskostnadene til kjøperverdi.

Tabell 5.3: Enkelte indikatorer for kapitalkostnader i industrien [1)]

	Gj.snitt 1981–89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Nominelle kortsiktige renter, nivå [2)] :											
Norge	13,5	11,5	10,6	11,8	7,3	5,9	5,5	4,9	3,7	5,8	6,5
Handelspartnerne	9,5	10,8	9,9	9,9	7,3	6,0	6,5	4,9	4,6	4,7	3,5
Rentedifferanse korr. for endringer i valutakurs [3)]	2,1	0,1	-1,1	2,8	-2,4	-0,7	2,5	-0,2	-0,7	-3,1	2,1
Investeringspriser i industrien [4)]											
Norge	6,4	-0,5	1,7	0,6	3,4	1,0	3,6	-0,2	-0,4	3,2	0,9
Handelspartnerne [5)]	5,3	4,0	2,8	1,9	3,9	1,4	1,7	0,9	-0,9	..	..
Relative investeringspriser i nasjonal valuta [4) 5)]	1,0	-4,4	-1,1	-1,3	-0,5	-0,4	1,9	-1,1	0,5	..	..
Relative investeringspriser i felles valuta [3) 4) 5)]	-0,4	-5,0	-2,8	-0,3	-2,6	-1,2	5,2	-1,2	1,1	..	..

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

2) 3-måneders renter. OECD Economic Outlook 66, Datastream og nasjonale kilder.
3) Valutakursendring er angitt i tabell 5.1.
4) Prosentvis endring fra året før.
5) Tall for investeringspriser i industrien er i mangel av tall for 7 nye handelspartnere beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 18 (de gamle handelspartnerne) av totalt 25 land. Disse 18 landene utgjør 94,9 prosent av de 25 handelspartnerne, målt ved konkurranseevnevektene i 1997.

Kilde: OECD, Datastream, nasjonale kilder, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

5.1.3 Andre kostnader

Industriens kostnadssituasjon påvirkes i tillegg til lønnsnivå og kapitalkostnader av prisen på andre innsatsfaktorer. Særlig er energikostnader, spesielt knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen for viktige deler av norsk industri, jfr. nærmere omtale i boks 5.1. Fra tabell 5.4 ser vi at elektrisitetskostnadene i Norge er vesentlig lavere enn hos handelspartnerne. Prisforskjellen ble klart redusert i perioden 1980–1989, mens den økte fram til 1993. Fra 1993 til 1997 har prisforskjellen blitt noe redusert igjen. I 1998 økte prisforskjellen mellom Norge og handelspartnerne.

Bedriftenes transportkostnader er også av betydning for konkurranseevnen. En undersøkelse foretatt av Transportbrukernes Fellesorganisasjon tyder på at transportkostnadene i norsk industri utgjorde om lag 8 prosent av omsetningen i 1997. En tilsvarende undersøkelse for varehandelen tyder på at transportkostnadene i denne næringen utgjorde knapt 6 prosent av omsetningen i 1996. Tall fra European Logistics Association, som omfatter både industrien, varehandelen og øvrige private næringer, tyder på at europeiske bedrifter i gjennomsnitt hadde transportkostnader tilsvarende drøyt 2 prosent av omsetningen i 1997. Tallene kan derfor tyde på at norske transportkostnader er høye i internasjonal sammenheng.

Tallene for utvikling i lønnskostnadene for industrien sier indirekte også noe om kostnadsutviklingen for de innsatsfaktorene som kjøpes i Norge. Det skyldes at lønnsutviklingen i industrien gjerne setter et visst mønster for andre næringer og dermed for prisene på de varene og tjenestene de leverer til industrien selv. For å utfylle dette bildet har tabell 5.5 også en framstilling av hvordan det generelle prisnivået i Norge utvikler seg i forhold til utlandet. Som indikator har en benyttet tall for konsumpriser i Norge og hos handelspartnerne, i mangel av brukbare pristall for leveranser til bedriftene. Over tid kan en imidlertid regne med at det er en viss parallellitet i prisutviklingen.

Tabell 5.4: Elektrisitetspriser for industrien

	1982	1984	1986	1988	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Elektrisitetspriser i US dollar pr. kWh:												
Norge	0,020	0,018	0,026	0,032	0,035	0,023	0,019	0,020	0,022	0,025	0,024	0,019
Handelspartnerne	0,051	0,044	0,057	0,064	0,074	0,080	0,072	0,071	0,077	0,074	0,065	0,066

Tabell 5.4: Elektrisitetspriser for industrien

	1982	1984	1986	1988	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Relative elektrisitetspriser, prosent [1)]	39,2	40,9	45,6	50,0	47,3	29,4	26,3	27,6	29,0	33,1	36,6	29,5

1) Nivået på prisen i Norge i prosent av nivået for handelspartnerne.

Kilde: International Energy Agency, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

5.1.4 Rammebetingelser

Forutsigbare og stabile rammebetingelser kan bidra til å styrke industriens konkurranseposisjon. Lav og stabil konsumprisvekst samt stabilitet i valutakursutviklingen kan være viktig i denne sammenheng. I tillegg til at konsumprisveksten har vært relativt lav viser tabell 5.5 at Norge gjennom flere år også har hatt en meget stabil konsumprisvekst. De siste fire årene har imidlertid prisveksten hos handelspartnerne falt og blitt klart lavere enn i Norge.

Tabell 5.5: Konsumpriser i Norge og hos handelspartnerne. Prosentvis endring fra året før [1)]

	Gj.snitt 1981–89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Konsumpriser											
Norge	8,0	4,1	3,4	2,3	2,3	1,4	2,5	1,3	2,6	2,3	2,3
Handelspartnerne	5,2	5,7	5,1	3,4	3,1	2,6	2,7	2,0	2,3	1,7	1,3 [3)]
Relative konsumpriser i nasjonal valuta	2,7	-1,5	-1,6	-1,0	-0,8	-1,2	-0,2	-0,8	0,3	0,6	1,0
Relative konsumpriser i felles valuta [2)]	1,1	-2,0	-3,3	-0,1	-3,2	-1,8	3,3	-1,0	0,5	-3,6	0,2

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.
2) Valutakursutviklingen er angitt i tabell 5.1.
3) I påvente av publisering av regnskapstall fra OECD er det lagt til grunn regnskapstall publisert av IMF i World Economic Outlook (april 2000).

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tallene i tabell 5.5 er basert på de nasjonale konsumprisindeksene i de enkelte land. Disse indeksene er ofte mindre egnet når en skal sammenlikne prisutviklingen i ulike land, bl.a fordi ulike komponenter av prisindeksen beregnes og vektlegges forskjellig. Ved å harmonisere det metodiske opplegget produseres det nå harmoniserte konsumprisindekser i alle EU-land, Island og Norge, som er bedre egnet til internasjonale sammenlikninger. En nærmere omtale av den harmoniserte konsumprisindeksen er gitt i vedlegg 7.

Betydningen av å gi næringslivet stabile rammebetingelser har vært en viktig grunn til at pengepolitikken i Norge gjennom mange år har vært rettet inn mot stabilitet i valutakursen. Utviklingen i den nominelle effektive valutakursen for utvalgte land viser at Norge, i likhet med Danmark og til en

viss grad Sverige, har hatt en meget stabil valutakurs de siste 40 årene sammenliknet med bl.a. Storbritannia, Tyskland og USA, jfr. figur 5.1. Dette reflekterer bl.a. at betydningen av å redusere usikkerheten omkring valutakursutviklingen er større i små og åpne økonomier enn i store økonomier med en relativt sett mindre konkurranseutsatt sektor. En nærmere omtale av utviklingen i den norske valutakursen er gitt i vedlegg 8.

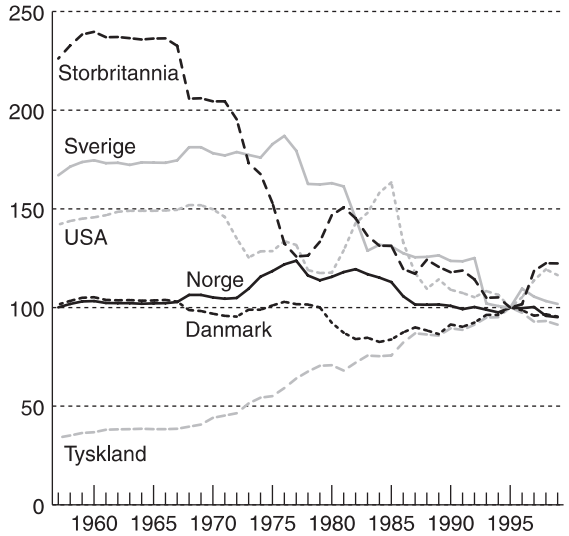

Figur 5.1 Utviklingen i nominell effektiv valutakurs for utvalgte land. Indeks 1990=100.
Kilde: Norges Bank

Tabell 5.6: Produktivitetsutviklingen i industrien. Prosentvis endring fra året før.

	Gj.snitt 1981–89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Produktivitet målt ved produksjon											
Handelspartnerne [1) 2) 5)]	3,1	2,8	2,4	3,3	3,5	7,0	3,9	2,6	4,9	1,7	1
Norsk industri	3,4	6,3	2,5	2,7	0,8	3,4	1,8	3,0	3,6	0,7	0,2
Relativ produktivitet [3)]	0,2	3,5	0,1	-0,5	-2,7	-3,3	-2,1	0,4	-1,3	-1,0	-1
Produktivitet målt ved bruttoprodukt											
Handelspartnerne [1) 4)]	1,6	5,3	0,1	1,7	2,6	5,9	3,4	2,5	5,1	1,9	2
Norsk industri	2,4	2,1	0,9	2,6	0,6	0,8	0,5	0,1	1,0	0,8	-0,5
Relativ produktivitet [3)]	0,8	-3,0	0,8	0,8	-2,0	-4,7	-2,7	-2,4	-4,0	-1,1	-2,4

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

2) I perioden 1996–1999, hvor det ikke foreligger produksjonstall for handelspartnerne, er produktiviteten for handelspartnerne regnet ut med utgangspunkt i tall for bruttoproduktet.
3) P.g.a. problemer med måling av produktivitet er ikke tallene for norsk industri og handelspartnerne direkte sammenliknbare.
4) Anslag for 1999 basert på OECDs Economic Outlook 66. Anslagene for 3 av de nye handelspartnerne er basert på tallmateriale fra IMF og BLS (Bureau of Labor Statistics).
5) Tall for produktivitet målt ved produksjon er i mangel av tall for 7 nye handelspartnere beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 18 (de gamle handelspartnerne) av totalt 25 land. Disse 18 landene utgjør 94,9 prosent av de 25 handelspartnerne, målt ved konkurranseevnevektene i 1997.

Kilde: OECD, IMF, BLS, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

5.2 Produktivitetsutviklingen

Utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten kan motvirke en bestemt utvikling i timelønnskostnadene. Det er imidlertid stor usikkerhet både i de norske og de utenlandske produktivitetstallene.

Arbeidskraftsproduktiviteten måles ofte som bruttoproduktet i faste priser delt på antall utførte timeverk. Tall for produktiviteten som er beregnet med utgangspunkt i bruttoproduktet viser en systematisk svakere produktivitetsvekst i norsk industri enn hos handelspartnerne. Fra 1986 til 1996 var svekkelsen av relativ produktivitet knapt 15 prosent. Måleproblemene knyttet til produktivitetstallene tilsier imidlertid at deler av denne svekkelsen ikke er reell, jfr. også nærmere redegjørelse i Beregningsutvalgets rapport: NOU 1996:4. Usikkerheten i produktivitetstallene beregnet på denne måten er i hovedsak knyttet til tre forhold. For det første er det betydelige metodiske problemer knyttet til målingen av bruttoproduktet i faste priser. Datagrunnlaget for nasjonalregnskapsstatistikken og metoder for bl.a. deflatering ser ut til å variere mellom ulike lands nasjonalregnskapsstatistikker, slik at det er vanskelig å finne gode sammenliknbare tall. Tilgjengelige tall viser bl.a. at siden 1970 har bruttoproduktet i norsk industri målt i løpende priser i felles valuta, i grove trekk utviklet seg parallelt med bruttoproduktet i industrien hos våre handelspartnere. Målt i faste priser har imidlertid bruttoproduktet i norsk industri utviklet seg betydelig svakere enn i industrien hos våre handelspartnere. Den systematiske ulike utviklingen i bruttoproduktet målt i faste og løpende priser kan tyde på at deflateringsmetoden i de norske tallene er forskjellig fra metoden som er benyttet i tallene for handelspartnerne. Ulike deflateringsmetoder slår dermed direkte ut i ulik produktivitetsutvikling. Videre er det en tendens til betydelige revisjoner i produktivitetstallene i ettertid. I de foreløpige regnskapene bygger produksjonsutviklingen på korttidsindikatorer som produksjonsindeksen. Denne indeksen måler den samlede produksjonen, og en får dermed ikke korrigert for bidragene fra utviklingen i produktinnsatsen før senere regnskap foreligger.

For det andre kan tallene for gjennomsnittlig produktivitet i industrien gi et misvisende bilde dersom en ønsker å sammenlikne produktivitetsutviklingen mellom land som har store forskjeller i industristruktur. Det synes imidlertid ikke som om dette er noen sentral faktor bak den svake norske produktivitetsutviklingen.

Det tredje problemet med produktivitetsmålet har sammenheng med at tallene blir påvirket av kortsiktige konjunkturelle svingninger som ikke er sammenfallende med de underliggende tendensene.

Når en måler produktiviteten som produksjonen delt på antall utførte timeverk, viser tallene en langt sterkere produktivitetsutvikling enn om man måler produktiviteten med utgangspunkt i bruttoproduktet. Figur 5.2 gir en indikasjon på hvor stor betydning måleproblemene har for produktivitetstallene. Målt på denne alternative måten var produktivitetsveksten i norsk industri 3,4 prosent i gjennomsnitt per år i perioden fra 1980 til 1988, mot en vekst på 3,1 prosent årlig hos handelspartnerne i denne perioden. Fra slutten av 1980-tallet til litt inn på 1990-tallet hadde norsk industri en klart høyere produktivitetsvekst enn handelspartnerne, bl.a. fordi industrisysselsettingen falt kraftigere i Norge enn hos handelspartnerne. Fra 1988 til 1992 økte produktiviteten i norsk industri årlig med 4,1 prosent i gjennomsnitt, som er om lag 1 prosentpoeng høyere vekst enn hos handelspartnerne i denne perioden. Etter mange år med nedgang begynte imidlertid sysselsettingen i norsk industri å øke sterkt i 1993, noe som isolert sett bidro til å dempe produktivitetsveksten. Begge produktivitetsbegrepene tyder på at norsk industri hadde en svakere produktivitetsvekst enn handelspartnerne fra 1992 til 1999, jfr. figur 5.2.

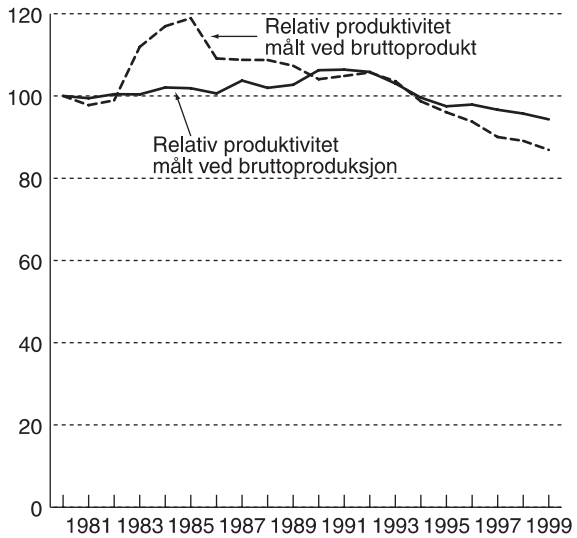

Figur 5.2 Relativ produktivitet målt ved produksjon og bruttoprodukt. Indeks 1980=100.
Kilde: OECD, IMF, BLS og Statistisk sentralbyrå.

5.3 Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og andre land

Avlønningsformen for industriarbeidere har tradisjonelt vært timelønn. En del industriarbeidere kan også ha fast månedslønn. I tillegg til den faste lønnen er

arbeidstid innrapportert og omregnet til timefortjeneste og tatt med i sammenlikningene mellom land.

Lønnskostnadene består av lønn per arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (f.eks. lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkostnader som arbeidsgiveravgifter, pensjonsutgifter osv. og som knytter seg til bruken av arbeidskraft. Beregningsutvalget vil imidlertid understreke at en rangering av nivåtall for lønnskostnader mellom land isolert sett ikke sier noe om konkurranseevnen.

Konkurransevektene baserer seg på (som ellers i kapittel 5) flere land enn tidligere. Så langt man kan fremskaffe sammenliknbare tall forsøker man å ta disse inn i sammenlikningene. I forhold til tidligere er derfor Sør-Korea kommet med i sammenlikningene, tilbakedatert fra 1985. Nivåsammenlikningene omfatter nå 96,6 prosent av landene brukt ellers i kapittel 5. Landene som ikke er med i de relative sammenlikningene (som står for 3,4 prosent av samhandelen) er Thailand, Singapore, Taiwan, Polen, Tsjekkia og Ungarn.

Anslått lønnskostnadsnivå for norske industriarbeidere i Norge lå 17 prosent høyere enn gjennomsnittet regnet i norske kroner for våre handelspartnere som er med i tabell 5.1 i vedlegg 5. Sør-Korea, som er med i sammenstillingen for første gang bidrar i 1999 isolert sett til at det relative lønnsnivå i Norge øker med om lag 2 prosentpoeng.(Jfr. NOU 2000:4)

Tyskland er det eneste landet av de 19 landene, referert i vedlegg 5, som ligger høyere enn det norske nivået (12 prosent høyere) i 1999. I 1999 har imidlertid Tyskland nærmet seg nivået for norske industriarbeidere. Hele Tyskland (inkl. Tyskland-øst) er nå med i sammenlikningene fra 1994. Alle de nordiske landene har et lavere lønnskostnadsnivå i forhold til Norge i 1999 enn i 1998. Japan har nærmet seg Norge mest, fra et lavere nivå. USA har også økt nivået noe i forhold til Norge de siste årene.

Nivået i 1998 er noe høyere enn i 93–96, men klart lavere enn på slutten av 1980-årene. Både som følge av ulik lønnsvekst og endrede valutakurser har det relative nivået variert over tid. For utviklingen de senere år vises det til vedlegg 5.

Strukturen på timelønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger per arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lave faktiske lønninger per arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Mens bare Danmark hadde høyere lønn per arbeidet time enn Norge i 1997, hadde 10 land høyere indirekte personalkostnader per arbeidet time målt i norske kroner. For flere detaljer vises det til vedlegg 5.

Funksjonærene slik de defineres i statistikken, har fått stadig større betydning for lønnssummen både i Norge og i de fleste andre land. Om lag 45 prosent av lønnssummen i norsk industri tilfaller de som i lønnsstatistikken defineres funksjonærer.

Arbeidstid og de indirekte personalkostnader er forskjellige for arbeidere og funksjonærer i de ulike landene. I tillegg kan fordelingen av antall funksjonærer og arbeidere være svært forskjellige. Tallmessige indikasjoner for enkelte land innenfor EU-området, peker fortsatt i retning av at lønnskostnadene i Norge ligger langt nærmere våre handelspartnere, dersom funksjonærene hadde vært med i sammenlikningene for industrien.

Utvalget vil som følge av en stadig mer harmonisert lønnsstatistikk mellom en del land, se på alternative kilder for å sikre at dekningsgraden og kvaliteten på tall for lønnskostnadene i forhold til utlandet blir best mulig.

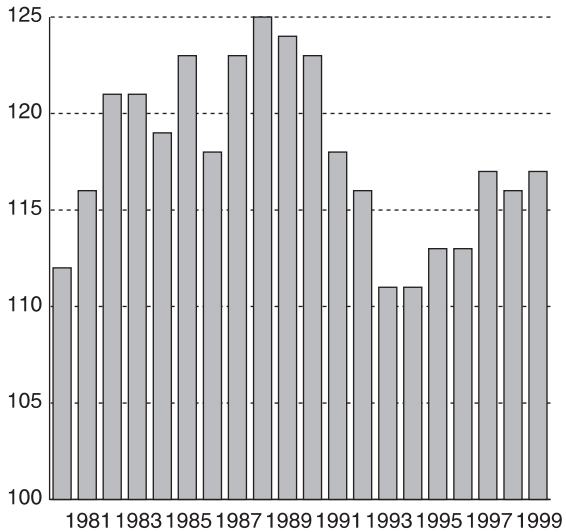

Figur 5.3 Lønnskostnader per arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnerne. Handelspartnerne=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Sammenliknbare direkte nivåtall for arbeidere og funksjonærer totalt foreligger imidlertid ikke.

5.4 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene

I ettertid kan en et stykke på vei avlese industriens totale konkurranseevne ved å se på utviklingen i markedsandeler ute og hjemme. Grunnlaget for dette er utdypet i boks 5.3.

Boks 5.3 Om markedsandeler

I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene og eksportmarkedene* . I tillegg vil utviklingen i industriens konkurranseevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurranseevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve kostnads *nivået* ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurranseevnen og

endringer i markedsandelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen for øvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurranseevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene.

Endringene i norsk industris *eksportmar-kedsandeler* kan beregnes ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer (ekskl. skip og oljeplattformer) med veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Importtallene er aggregert med vekter som gjenspeiler landenes betydning for norsk eksport.

Markedsandeler på hjemmemarkedet er beregnet ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av de enkelte varer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av varer som delvis dekkes av import.

Siden den økonomiske utviklingen er kjennetegnet ved økt internasjonal spesialisering, vil hjemmemarkedsandelene falle trendmessig. Norske hjemmemarkedsandeler bør derfor sammenliknes med hjemmemarkedsandelene hos handelspartnerne, jfr. figur 5.4. Avvik i enkeltår kan ha sammenheng med at konjunkturutviklingen ikke er i fase i Norge og hos handelspartnerne. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall har hjemmemarkedsandelene for de fleste industrivarer falt med om lag 1 prosent fra 1997 til 1999. De siste ti årene er det i første rekke produsenter av metaller, kjemiske og mineralske produkter og treforedlingsprodukter som har hatt de største tapene av markedsandeler, jfr. tabell 9.10 i vedlegg 9.

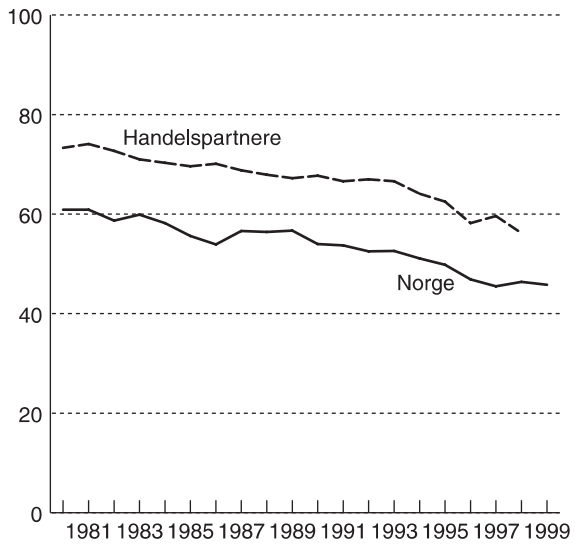

Figur 5.4 Hjemmemarkedsandeler for norsk industri og for handelspartnerne [1)]

1) 18 (de gamle) av totalt 25 handelspartnere.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

I tillegg til en trendmessig nedgang som følge av økende grad av internasjonal arbeidsdeling, vil utviklingen i hjemmemarkedsandelene også kunne avhenge av utviklingen i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser. Det er vanskelig å tallfeste hvor mye av nedgangen i hjemmemarkedsandelene de siste årene som kan tilskrives de ulike forklaringsfaktorene. En analyse [19] av de viktigste industrivarene kan imidlertid tyde på at vel halvparten av nedgangen i hjemmemarkedsandelene fra 1968 til 1994 skyldes økt internasjonal spesialisering. I tillegg har prisene på hjemmemarkedet økt klart kraftigere enn importprisene i denne perioden, noe som også har bidratt til tapet av hjemmemarkedsandeler. Utviklingen i dette prisforholdet kan imidlertid være påvirket av de samme bakenforliggende faktorer som tendensen til økende internasjonal arbeidsdeling. Spesielt kan lavere transportkostnader, bl.a. som følge av utviklingen innenfor informasjonsteknologi, ha bidratt til nedgang i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser i alle land over tid. Betydningen av internasjonal arbeidsdeling samlet sett for nedgangen i hjemmemarkedsandelene er derfor trolig enda større enn antydet over.

Til forskjell fra hjemmemarkedsandelene, tilsier økt internasjonal handel ingen tilsvarende trend i markedsandelene for eksport [20] . Utviklingen i eksportmarkedsandelene bør imidlertid tolkes med stor varsomhet. Endringene i eksportmarkedsandelene blir målt ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer med veksten i den samlede vareimporten hos våre handelspartnere. Forskyvninger i sammensetningen av norsk industris eksport i forhold til handelspartnernes vareimport vil kunne gi endringer i den samlede eksportmarkedsandelen uten at det behøver å være endringer i markedsandelene for undergrupper av industrivarer. Tolkningsproblemet forsterkes når en måler utviklingen i markedsandeler for undergrupper av industrivarer med endringen i den samlede vareimporten hos handelspartnerne som indikator for markedsvekst.

19. B. E. Naug (1999): «Modelling the Demand for Imports and Domestic Output», Discussion Papers No. 243, Statistisk sentralbyrå.
20. Denne forskjellen henger sammen med måten markedsandelene måles på. Eksportmarkedsandelene for norsk industri beregnes ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer med veksten i vareimporten for gjennomsnittet av handelspartnerne. Med økt internasjonal handel vil det være en tendens til at både eksporten og importen i de enkelte land øker. Dersom eksporten av industrivarer i Norge øker med like mye som importen hos gjennomsnittet av handelspartnerne som følge av økt internasjonal arbeidsdeling, vil dette ikke slå ut i eksportmarkedsandelen slik denne beregnes. Først når norsk eksport øker mer enn handelspartnernes import kan en et stykke på vei tolke dette som at norske produsenter vinner markedsandeler på eksportmarkedet. Markedsandelene på hjemmemarkedet for industrivarer beregnes ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av industrivarer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av samme typer varer. Siden den samlede innenlandske anvendelsen inkluderer import som vil ha en tendens til å øke ved økt internasjonal arbeidsdeling, vil det også være en tendens til at hjemmemarkedsandelene faller. Det følger av dette at en bør sammenlikne utviklingen i hjemmemarkedsandelene mellom ulike land for å få et bilde på tap av markedsandeler på hjemmemarkedet som ikke kan tilskrives økt internasjonal arbeidsdeling.

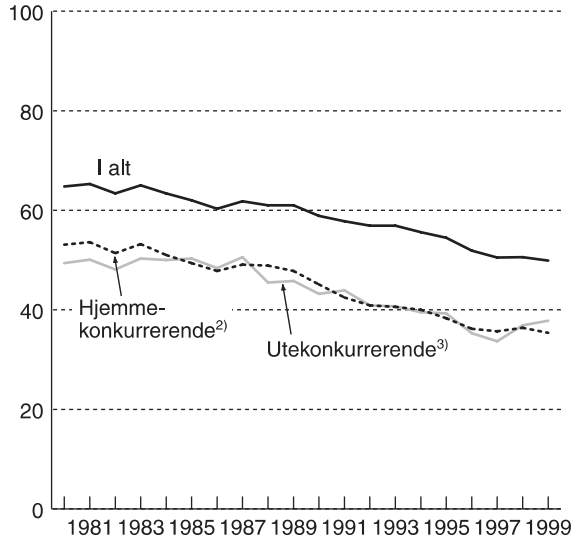

Figur 5.5 Hjemmemarkedsandeler for industrivarer [1]. *Volumandeler*

1) Utenom skip og plattformer.
2) Tekstil- og bekledningsvarer, trevarer, kjemiske og mineralske produkter, andre verkstedprodukter.
3) Treforedling, kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter, metaller, bergverksprodukter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksportmarkedsandelen for norsk industri i alt var relativt stabil i perioden fra 1986 til 1992, etter en nedgang i første halvdel av 1980-årene, jfr. figur 5.6. I 1993 og 1994 økte imidlertid markedsandelen betydelig. Den målte økningen i 1993 og trolig dels 1994 må ses i sammenheng med omlegging av statistikkgrunnlaget i EU i forbindelse med opprettelsen av det indre marked, og kan være misvisende, se rapport 1995:2. Hovedforklaringen på økningen antas likevel å være den internasjonale konjunkturoppgangen, der norske markedsandeler gjerne øker i en tidlig fase. Også reduksjon i enkelte viktige eksportmarkedspriser i forhold til konkurrerende produkter gjennom flere år har trolig bidratt. Fra 1994 til 1995 falt markedsandelen noe tilbake igjen, noe som må ses i sammenheng med avmatningen av aktivitetsveksten hos våre viktigste handelspartnere og med at norske eksportrettede industrinæringer produserer varer som typisk blir etterspurt tidlig i en konjunkturfase. Fra 1995 til 1997 økte eksportmarkedsandelen for tradisjonelle industrivarer igjen. Først og fremst var det markedsandelen for verkstedprodukter som økte, noe som må ses i sammenheng med at eksporten for denne gruppen av industriprodukter økte markert til land som ikke tilhører kjernen av Norges tradisjonelt viktigste handelspartnere.

Foreløpige tall indikerer en nedgang i eksportmarkedsandelen for tradisjonelle industrivarer i alt på om lag 6 prosent fra 1997 til 1999, mens markedsandelen for verkstedprodukter var om lag uendret i samme periode, jfr. figur 5.6.

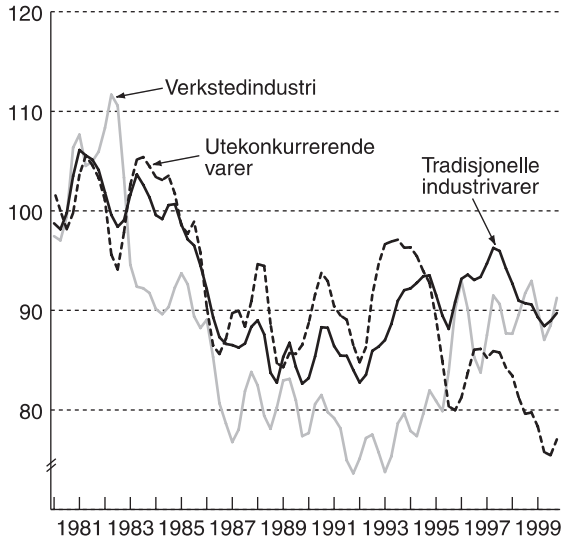

Figur 5.6 Markedsandeler for norsk eksport av tradisjonelle industrivarer. Volumindeks 1980=100
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kapittel 6
Økonomiske utsikter

6.1 Internasjonal økonomi

– *Etter en avdemping av den økonomiske veksten hos handelspartnerne i 1999, er det utsikter til sterkere vekst i år. Den høyere veksten må ses i sammenheng med tiltakende aktivitet i euro-området, samtidig som den anslåtte avmatningen av den langvarige konjunkturoppgangen i USA ikke har vist seg. Virkningene av krisene i Asia, Russland og Brasil ble klart mindre enn frykt-tet for ett år siden. Mens usikkerheten knyttet til utviklingen i disse områdene har avtatt, er usikkerheten omkring den forventede avmatningen i USA fortsatt stor. På grunn av høyere økonomisk vekst ventes nedgangen i arbeidsledigheten hos våre handelspartnere å fortsette i år. Etter svært lave nivåer de tre siste årene ventes inflasjonen blant Norges viktigste handelspartnere å bli klart høyere i år enn i fjor, noe som bl.a. må ses i sammenheng med høyere priser på viktige råvarer.*

Etter en periode med relativt svak økonomisk utvikling i euro-området tok veksten seg noe opp i andre halvår 1996, og styrkingen fortsatte gjennom 1997 og mesteparten av 1998. Veksten i euro-området avtok imidlertid kraftig mot slutten av 1998 og i begynnelsen av fjoråret, i hovedsak som følge av lavere eksport. Krisene i Asia og Russland fikk størst betydning for Tyskland og Italia, noe som må ses i lys av disse landenes handelsmønster. Etter den svake utviklingen i begynnelsen av året tok veksten i euro-området seg opp gjennom 1999, i hovedsak som følge av økt eksportvekst. Den positive utviklingen i eksporten kan tilskrives svekkelsen av euroen og bedringen av situasjonen i Asia og Russland. Storbritannia, de fleste nordiske landene og enkelte mindre europeiske land har hatt god vekst gjennom flere år. I fjor ble imidlertid veksten i Tyskland og Danmark klart avdempet, mens veksten i Sverige tiltok ytterligere. USA hadde i fjor sitt niende år på rad med solid vekst. Veksten i USA er drevet av kraftig vekst i innenlandsk privat etterspørsel, mens utenriksøkonomien isolert sett bidrar til å trekke veksten ned. Japan har hatt svak økonomisk utvikling siden 1992, med unntak av 1996, da bl.a. en ekspansiv finanspolitikk bidro til sterk vekst. Veksten avtok imidlertid markert igjen i 1997 som følge av svak utvikling i innenlandsk etterspørsel etter at den ekspansive finanspolitikken ble reversert. Den økonomiske krisen i Asia bidro til å forsterke den svake utviklingen i 1998. I 1999 tok imidlertid veksten seg noe opp igjen, i hovedsak som følge av økt innenlandsk etterspørsel. Den kraftige styrkingen av japanske yen har imidlertid isolert sett bidratt til å dempe eksportveksten.

Veksten i *bruttonasjonalproduktet* (BNP) for euro-området var 2,3 prosent fra 1998 til 1999, som er 0,4 prosentpoeng lavere enn året før. For gjennomsnittet av Norges viktigste handelspartnere falt veksten fra 2,7 prosent i 1998 til 2,6 prosent i 1999. Prognoser fra bl.a. OECD og Consensus Economics indik-

erer at BNP-veksten for gjennomsnittet av Norges viktigste handelspartnere vil ta seg klart opp igjen fra 1999 til 2000, jfr. tabell 6.1. Det er i hovedsak oppgangen i EU som ventes å bidra til veksten i år, men også fortsatt vekst i USA ventes å bidra til høyere vekst. Etter en oppgang i BNP på 0,3 prosent fra 1998 til 1999 ventes det en klart sterkere utvikling i Japan i år, jfr. tabell 6.1.

Den sterke aktivitetsveksten i 1997 og 1998 ga seg utslag i kraftig økning i importen hos våre handelspartnere [21]. Etter en vekst på 9 prosent i 1997 økte importen hos handelspartnerne med 8 prosent i 1998. På grunn av avmatningen i den økonomiske veksten økte Norges handelspartnernes import med anslagsvis 4,5 prosent i 1999. Veksten i handelspartnernes import ventes å bli sterkere i 2000, noe som bl.a. kan bidra til høyere etterspørsel etter norske eksportvarer.

Usikkerheten knyttet til den økonomiske utviklingen internasjonalt som følge av krisene i Asia, Russland og Brasil er klart mindre enn for ett år siden. Den økonomiske situasjonen i de fleste kriserammede landene i Asia har imidlertid nå stabilisert seg. Etter bunnåret 1998 tok veksten i disse landene seg opp i 1999. Det er imidlertid fortsatt en viss usikkerhet knyttet til hvor bærekraftig denne veksten er. De finansielle krisene i Russland og Brasil har ikke fått de spredningseffektene som mange fryktet for ett år siden. Usikkerheten knyttet til de internasjonale finansmarkedene er derfor også redusert.

Det er imidlertid fortsatt usikkerhet knyttet til vekstutsiktene for Norges handelspartnere. Den viktigste usikkerhetsfaktoren er knyttet til den økonomiske utviklingen i USA. Store underskudd på driftsbalansen overfor utlandet og negativ sparerate i husholdningssektoren tyder på ubalanser i amerikansk økonomi. I tillegg synes fortsatt aksjekursene høye vurdert ut fra en rekke indikatorer, blant annet den såkalte P/E-raten (forholdet mellom aksjekurs og inntjening i selskapene) som fortsatt ligger på et historisk høyt nivå. Høyt aktivitetsnivå over flere år har også økt faren for høyere inflasjon, etterfulgt av ytterligere innstramming i pengepolitikken. Med utgangspunkt i de ubalansene som har bygd seg opp i amerikansk økonomi kan fortsatte renteøkninger fra den amerikanske sentralbanken kombinert med en kraftig nedgang i aksjekursene få store konsekvenser for husholdningssektoren i USA. Dette kan igjen bidra til lavere vekst både i amerikansk og internasjonal økonomi framover.

Prisstigningen i USA har holdt seg moderat til tross for sterk vekst i aktivitetsnivået over flere år. Det er stor uenighet om hva som forklarer denne utviklingen. Enkelte hevder at USA har kommet inn i en «ny økonomi», karakterisert ved vedvarende høyere produktivitetsvekst bl.a. som følge av ny teknologi, hvor høy stabil vekst er forenlig med lav prisstigning. Det argumenteres dessuten bl.a. med fleksibiliteten i arbeidsmarkedet har bidratt til å redusere den strukturelle arbeidsledigheten, og at økt konkurranse bl.a. som følge av økt globalisering har bidratt til å dempe prisveksten. Andre er imidlertid skeptiske til forklaringen, og mener at utviklingen først og fremst sky-

21. Tall for importveksten hos handelspartnere er i mangel av tall for 7 nye handelspartnere beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 18 (de gamle handelspartnerne) av totalt 25 land. Disse 18 landene utgjør 94,9 prosent av de 25 handelspartnerne, målt ved konkurranseevnevektene i 1997.

ldes forbigående heldige omstendigheter, som for eksempel fallende importpriser.

Tabell 6.1: Internasjonale hovedtall. Prosentvis endring fra året før

	Bruttonasjonalprodukt				Konsumprisindeksen				Arbeidsledigheten			
	1998	1999	2000 1)		1998	1999 5)	2000 1) 2)		1998	1999	2000 1)	
USA	4,3	4,2	4,9	4,8	1,6	2,2	2,4	3,0	4,5	4,2	4,0	4,0
Japan	-2,5	0,3	1,7	1,1	0,6	-0,3	-0,3	-0,2	4,1	4,7	4,8	4,8
Storbritannia	2,2	2,1	2,9	3,1	3,4	2,3	2,5	2,1	6,2	5,9	5,7	3,9 3)
Frankrike	3,2	2,9	3,7	3,7	0,8	0,6	1,3	1,2	11,8	11,1	9,8	9,9
Tyskland	2,2	1,5	2,9	2,9	0,9	0,6	1,5	1,6	9,3	9,0	8,5	9,8
Sverige	3,0	3,8	4,4	4,1	0,4	0,4	1,1	1,5	6,5	5,6	4,8	..
Norges handelspartnere	2,7 4)	2,6 4)	3,6 4)	3,4 4)	1,7	1,3	2,0	2,0	7,4	6,9	6,3	..

1) Anslag basert på OECD Economic Outlook 67 (foreløpig utgave) i venstre kolonne, og anslag fra Consensus Economics (publisert 8. mai 2000) i høyre kolonne. I den grad en har manglet anslag for enkeltland fra hhv. OECD og Consensus Economics har en lagt til grunn anslag fra IMF World Economic Outlook (april 2000).
2) OECDs anslag refererer seg til veksten i deflator på privat konsum.
3) Arbeidsledigheten defineres noe annerledes enn i OECDs statistikk.
4) Veksten i bruttonasjonalproduktet hos handelspartnere er beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 18 av totalt 25 handelspartnere. Disse 18 landene utgjør 94,9 prosent av de 25 handelspartnerne, målt ved konkurranseevnevektene i 1997.
5) I påvente av publisering av regnskapstall fra OECD er det lagt til grunn regnskapstall publisert av IMF i World Economic Outlook (april 2000).

Til tross for lavere økonomisk vekst gikk *arbeidsledigheten* for gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere ned fra 7,4 prosent i 1998 til 6,9 prosent i 1999. Det var også nedgang i ledigheten blant EU-landene, som falt fra 10 prosent i 1998 til 9,2 prosent i 1999. Bl.a. i lys av at den økonomiske veksten ventes å ta seg opp igjen, anslås fortsatt nedgang i arbeidsledigheten både i EU-landene og hos våre viktigste handelspartnere i år.

De fire siste årene har *prisstigningen* hos Norges viktigste handelspartnere, målt ved de ulike lands nasjonale konsumprisindekser, vært svært lav. For gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere og for EU-landene utgjorde veksten i konsumprisene i fjor hhv. 1,3 og 1,4 prosent. Prisstigningen hos Norges viktigste handelspartnere ventes imidlertid å ta seg opp i inneværende år, bl.a. som følge av høyere priser på viktige råvarer og svekkelsen av euro i 1999. En nærmere omtale av konsumprisveksten hos Norges handelspartnere er gitt i kapittel 5.1.3 og i vedlegg 7.

De siste års finanspolitiske innstramminger har bidratt til å redusere *budsjettunderskuddene* i de fleste europeiske land og i USA. Målt som andel av BNP falt budsjettunderskuddene for EU-landene samlet fra 1,6 prosent av BNP i 1998 til 0,8 prosent i 1999. I USA økte budsjettoverskuddet fra 0,4 prosent av BNP i 1998 til 1,0 prosent av BNP i 1999. Etter en relativt stram finanspolitikk i flere år, ventes finanspolitikken i EU å bli mer nøytral i årene fra-

mover. Finanspolitikken i USA ventes imidlertid å fortsatt være stram i de nærmeste årene.

Etter de betydelige bevegelsene i de *internasjo-nale valutamarkedene* i 1998, stabiliserte situasjonen seg noe gjennom 1999. Den markerte styrkingen av amerikanske dollar mot japanske yen i 1997 fortsatte gjennom første halvår i 1998, men ble i løpet av andre halvår reversert. Etter å ha vært relativt stabil gjennom første halvår i fjor, fortsatte imidlertid amerikanske dollar å svekke seg mot japanske yen gjennom andre halvdel av 1999. I de første månedene av inneværende år har amerikanske dollar styrket seg mot japanske yen. Denne utviklingen er noe reversert de siste månedene og dollaren har igjen svekket seg mot yen. Sammenliknet med årsskiftet har imidlertid amerikanske dollar likevel styrket seg klart mot japanske yen. Tyske mark holdt seg stabil mot amerikanske dollar gjennom mesteparten av 1998, men styrket seg kraftig mot slutten av året. Denne styrkingen ble imidlertid mer enn reversert i fjor, da euro svekket seg markert gjennom året. Ulike vekstutsikter og rentedifferansen mellom USA og euro-området kan bidra til å forklare denne kursbevegelsen. Frem til midten av mai fortsatte den amerikanske dollaren å styrke seg i forhold til euro. Fra midten av mai til midten av juni har imidlertid euroen styrket seg i forhold til dollar. De fortsatt betydelige vekstforskjellene mellom USA og euro-området bidrar trolig til å forklare hvorfor dollaren likevel fortsatt er relativt sterk i forhold til euro. Valutauroen i andre halvdel av 1998 førte til at både den svenske kronen og det britiske pundet svekket seg kraftig mot tyske mark. Gjennom 1999 styrket imidlertid begge disse valutaene seg igjen. Den svenske kronen var ved utgangen av året om lag på linje med nivået før valutauroen i 1998 startet, mens det britiske pundet var sterkere. Gjennom de fem første månedene av inneværende år har både det britiske pundet og svenske kroner styrket seg kraftig mot euro. Dette skyldes blant annet det markerte oppsvinget i landenes økonomi. Fra midten av mai til midten av juni har imidlertid både svenske kroner og britiske pund svekket seg mot euro.

Så langt i år har aksjemarkedene vært preget av en viss uro. De siste månedene har Nasdaq-indeksen, som for en stor del består av IT-aksjer, falt markert. Særlig var fallet sterkt i begynnelsen av april. Nasdaq-indeksen har styrket seg noe de siste ukene. Bredere sammensatte indeksene har vist langt mindre utslag hittil i år. Børsene i Europa har vært preget av utviklingen i USA.

De *kortsiktige rentene* i USA lå stabilt gjennom første halvår 1998, men falt mot slutten av året som følge av at den amerikanske sentralbanken satte ned signalrenten for å motvirke uroen i de internasjonale finansmarkedene. Gjennom 1999 økte de kortsiktige rentene som følge av at sentralbanken hevet den viktigste signalrenten. Siden sommeren 1999 har den amerikanske sentralbanken hevet signalrenten med 1 prosentpoeng av frykt for at den sterke veksten i den amerikanske økonomien skal føre til høyere prisvekst. I Japan har den kortsiktige renten ligget relativt stabilt rundt prosent i flere år, men falt ytterligere etter at sentralbanken senket en av de viktigste styringsrentene i september 1998. Den kortsiktige renten i Japan har etter dette ligget stabilt nær null prosent. På grunn av nedgang i konsumprisene er imidlertid realrenten fortsatt positiv.

Mens den tyske renten var stabil gjennom det meste av 1998, var det en fallende tendens i de EU-landene som fra før hadde høyest rente. Tilpasningen må ses i sammenheng med gjennomføringen av den økonomiske og monetære union fra 1. januar 1999. Sentralbankene i alle euro-landene senket sine styringsrenter til 3 prosent i desember 1998. Etter dette lå den kortsiktige renten i euro-området stabil frem til april i fjor, da den europeiske sentralbanken senket styringsrenten til 2,5 prosent. Innstramming i pengepolitikken det siste året – hvor den europeiske sentralbanken (ESB) har økt styringsrentene med 1 prosentpoeng - har imidlertid ført til en markert økning i de kortsiktige rentene i euro-området. Signalrentene i euro-området ligger nå på 4 prosent mot 2 prosent sommeren 1999.

Pengemarkedsrentene i Storbritannia falt gjennom annet halvdel av 1998 som følge av at sentralbanken satte ned styringsrenten. I første halvår av 1999 var de kortsiktige rentene relativt stabile, men tok seg noe opp gjennom annet halvår som følge av at sentralbanken fryktet økt inflasjon. I Sverige hvor en også styrer etter et inflasjonsmål, har det gjennom 1999 også vært en viss oppgang i pengemarkedsrentene. Som følge av oppsvinget i landenes økonomi har sentralbankene i både Sverige og England foretatt ytterligere tilstramninger i løpet av første halvår 2000. Dette har ført til en viss økning i de kortsiktige rentene i disse landene.

De *lange rentene* i USA lå relativt stabilt gjennom første halvdel av 1998, men falt kraftig mot slutten av året. Økt etterspørsel etter amerikanske statsobligasjoner som følge av uroen i de internasjonale finansmarkedene bidro sammen med forventninger om lavere inflasjon til nedgangen. Den amerikanske statsobligasjonsrenten med 5 års løpetid har økt jevnt gjennom hele 1999, og var ved utgangen av fjoråret vel 6 prosent, som er om lag 1 prosentpoeng høyere enn ett år tidligere. Den tyske obligasjonsrenten lå ved utgangen av 1998 om lag 1 prosentpoeng lavere enn den amerikanske. De lange tyske rentene økte noe mindre gjennom fjoråret enn de amerikanske, og var ved utgangen av 1999 vel 1 prosentpoeng lavere enn de tilsvarende amerikanske. I første kvartal falt obligasjonsrentene i USA og Europa markert, men de steg noe i begynnelsen av mai. De siste ukene har de lange rentene igjen vist en fallende tendens. Svingningene kan trolig ses i sammenheng med at uroen i aksjemarkedene har ført til at investorer i perioder har redusert eksponeringen i aksjer til fordel for obligasjoner.

6.2 Norsk økonomi

– *Etter seks år med sterk konjunkturoppgang, ble veksten klart avdempet i 1999. Bruttonasjonalproduktet (BNP) i alt og i Fastlands-Norge økte begge med knappe 1 prosent på årsbasis, den laveste veksten siden 1990. Nedgang i investeringene var en viktig faktor bak denne utviklingen. Redusert vekst i tradisjonell vareeksport og i privat og offentlig konsum bidro også til avdempingen av veksten i fastlandsøkonomien i 1999. Til tross for lav aktivitetsvekst gikk sysselsettingen litt opp. Arbeidsledigheten som årsgjennomsnitt holdt seg uforandret, men økte noe i andre halvår. Høy oljepris og redusert import førte til en markert bedring av driftsbalansen overfor utlandet. Foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap for 1. kvartal og prognosene*

fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå peker i retning av en vekst i fastlandsøkonomien inneværende år i underkant av gjennomsnittet for de siste 25 årene. Til tross for utsikter til en moderat økning i arbeidsledigheten, oppfattes store deler av arbeidsmarkedet som stramt. Dette henger sammen med klare forskjeller i utviklingen i arbeidsmarkedene innenfor ulike geografiske, yrkes- og næringsmessige områder. Det er blant annet betydelig mangel på arbeidskraft i sentrale deler av offentlig sektor.

Konjunkturoppgangen 1993–98 var bredt fundert, med vedvarende og sterke etterspørselsimpulser fra *husholdningenes forbruk, tradisjonell vareeksport og private fastlandsinvesteringer.* Etterspørselsimpulsene fra *offentlig forvaltning* var moderate i den første fasen, men bidro i de tre siste årene klart mer til oppgangen. I de siste to årene av oppgangen var det også kraftige vekstbidrag fra utviklingen i *petroleumssektorens investeringer.* I andre halvdel av 1998 kom omslaget i økonomien, utløst av blant annet kraftig oppgang i rentene og ferdigstillelse av en del store investeringsprosjekter i fastlandsøkonomien. Den mest markerte endringen i etterspørselsimpulsene fra 1998 til 1999 er å finne i petroleumsinvesteringene, som etter en oppgang på over 20 prosent i 1998 ble redusert med nær 13 prosent i 1999. Utviklingen i investeringene i Fastlands-Norge ga også klare negative impulser i 1999. Etter en oppgang på 1,6 prosent i 1998, var det i fjor en nedgang på 2,1 prosent. Veksten i husholdningenes forbruk gikk ned med om lag 1 prosentpoeng fra 1998 til 1999. Også eksporten av tradisjonelle varer økte mindre enn året før. Alt dette ledet til at aktivitetsveksten i fastlandsøkonomien, målt ved BNP i Fastlands-Norge, falt fra 3,3 prosent i 1998 til 0,8 prosent i 1999.

Som følge av den markerte oppgangen i aktivitetsnivået steg antall *sysselsatte* ifølge nasjonalregnskapet med 240 000 personer fra 1992 til 1998. Til tross for svak aktivitetsvekst i fjor, økte sysselsettingen med 15 000 personer som årsgjennomsnitt. Dette har sammenheng med svak produktivitetsvekst og redusert gjennomsnittlig arbeidstid.

Den isolerte effekten av endringene i befolkningens størrelse og sammensetning på utviklingen i *arbeidsstyrken* kan for tiden anslås til en årlig økning på rundt 10 000 personer. Etter at yrkesfrekvensene gjennom perioden 1988 til 1993 stort sett gikk ned, har de i konjunkturoppgangen vist en stigende tendens. Dette har bidratt til en betydelig vekst i arbeidsstyrken. I perioden 1992 til 1998 økte arbeidsstyrken årlig med vel 30 000 personer i gjennomsnitt ifølge arbeidskraftsundersøkelsen (AKU), mens økningen fra 1998 til 1999 var 10 000 personer.

Ifølge AKU ble *arbeidsledighetsraten* halvert [22] fra 1992 til 1998 og kom på årsbasis ned i 3,2 prosent. I den samme perioden har antall registrerte helt ledige ved arbeidskontorene utviklet seg om lag i takt med AKU-ledigheten, mens antall personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak har falt betydelig raskere. Summen av registrerte ledige og personer på ordinære tiltak har dermed også gått mer ned enn AKU-ledigheten. Gjennom andre halvår 1999 var det en tendens til økning i arbeidsledigheten, men som årsgjennomsnitt holdt både AKU-arbeidsledigheten og antall registrerte ledige seg om lag på nivået fra 1998. Summen av registrerte ledige og personer på tiltak ble litt

22. Justert for brudd i AKU.

redusert. Justert for normale sesongvariasjoner økte antall helt ledige med 2000 personer fra desember 1999 til mai 2000. Summen av registrerte ledige og personer på tiltak økte i samme periode med 4300 personer.

Arbeidsmarkedet utvikler seg nå forholdsvis forskjellig innenfor ulike geografiske, yrkes- og næringsmessige områder. I forhold til samme periode året før var det i årets fire første måneder en sterk økning i ledigheten i Rogaland, men også i Agderfylkene, Hordaland, Møre og Romsdal, Trøndelag og i Nordland økte arbeidsledigheten markert. I samme periode var det en klar økning i ledigheten blant industriarbeidere, mens den var på samme nivå eller ble redusert innen bygg- og anlegg, service-, helse- og undervisningsyrker. For helsearbeidere var beholdningen av ledige plasser i årets fire første måneder over dobbelt så stor som antall registrerte ledige. I vareproduserende næringer var det en klar reduksjon i sysselsettingen fra 1. kvartal 1999 til 1. kvartal 2000, mens sysselsettingen i privat og offentlig tjenesteyting økte.

Oppgangen i norsk økonomi ble i de første årene møtt av en forholdsvis stram *finanspolitikk.* Målt ved Finansdepartementets olje-, rente- og aktivitetskorrigerte indikator for balansen i statsbudsjettet ble imidlertid innstramningseffekten etter hvert mindre. Målt ved denne indikatoren tilsvarte innstrammingen 0,2 prosent av BNP for Fastlands-Norge i 1998 og 0,9 prosent i 1999, mens det finanspolitiske opplegget i år er anslått å være om lag konjunkturnøytralt.

Driftsbalansen overfor utlandet bedret seg kraftig i 1999. Fra et underskudd på 14,3 milliarder kroner i 1998 bidro oljeprisøkningen til et overskudd på 46,9 milliarder kroner i 1999. Gjennomsnittsprisen på Brent Blend økte fra knappe 13 dollar per fat i 1998 til 18 dollar per fat i 1999. I tillegg bidro investeringsnedgangen til en markert reduksjon av importen. Underskuddet på rente- og stønadsbalansen økte i 1999, mens overskuddet på handelsbalansen ble betydelig større enn året før.

Betydelige bevegelser i oljeprisen kan gjennom de siste 3 årene ha bidratt til ustabilitet i kronekursen. Etter at *norske kroner* svekket seg betydelig mot ECU gjennom 1998, styrket kronen seg om lag tilsvarende mot euro gjennom første halvår 1999. Etter dette har kursbevegelsene vært mer moderate. Målt som årsgjennomsnitt svekket kronen seg med 5,5 prosent mot ECU i 1998, mens den styrket seg med 1,8 prosent mot ECU/euro i 1999. Med uendret nivå fra den første hele uka i juni og ut 2000 vil kronen på årsbasis styrke seg med om lag 1 prosent fra i fjor til i år.

For å motvirke svekkelsen i kronekursen økte Norges Bank i 1998 *signalrentene* med til sammen 4,5 prosentpoeng. Denne renteoppgangen ble delvis reversert i fjor, da Norges Bank satte ned signalrentene med til sammen 2,5 prosentpoeng. Utsikter til et noe sterkere pris- og kostnadspress enn Norges Bank tidligere la til grunn og som strider mot bankens oppfatninger av de grunnleggende forutsetningene for kursstabilitet, er bakgrunnen for at signalrentene ble satt opp i 2. kvartal i år. 13. april ble de økt med 0,25 prosentpoeng og 15. juni ble de ytterligere økt med 0,5 prosentpoeng. Gjennomsnittlig utlåns- og innskuddsrente i de private finansinstitusjonene har i stor grad fulgt utviklingen i pengemarkedsrentene de siste årene. Ved utgangen av 1. kvartal i år lå bankenes gjennomsnittlige utlånsrente vel 1,5 prosentpoeng over nivået ved årsskifte 1997/98, men 2,2 prosentpoeng lavere enn ved årsskiftet 1998/

99. En økning i pengemarkedsrenten fra 6,0 prosent ved utgangen av 1. kvartal til 6,6 prosent midt i juni peker i retning av økte bankrenter i tiden fremover.

Sesongjusterte foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR) viser en vekst i BNP Fastlands-Norge fra 4. kvartal i fjor til 1. kvartal i år, som er om lag på linje med gjennomsnittet for de siste 25 år. Det var klar vekst i privat og offentlig konsum, men en nedgang i tradisjonell eksport. Tall fra utenrikshandelsstatistikken for april og mai indikerer imidlertid en oppgang fra 1. til 2. kvartal i år. Investeringene viste også vekst fra 4. kvartal i fjor til 1. kvartal i år, til tross for fall i oljeinvesteringene. Det er alltid en betydelig usikkerhet knyttet til de første foreløpige tallene fra KNR og sesongjusteringen av 1. (og 2. kvartal) er beheftet med spesielt stor usikkerhet. Ser en de sesongjusterte tallene for de 3 siste kvartalene under ett, forsterkes inntrykket av at BNP Fastlands-Norge igjen vokser om lag i takt med den langsiktige trenden. Det er store endringer i investeringene fra kvartal til kvartal, men med en klar tendens til reduksjon i oljeinvesteringene. Fallet i investeringene i fastlandsøkonomien kan se ut til å ha blitt avløst av en forsiktig oppgang. Gjennom de siste 3 kvartalene har det vært en tendens til klart sterkere vekst i tradisjonell vareeksport enn gjennom de foregående 2 årene.

Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå (SSB) for *den økonomiske utviklingen i 2000* er forholdsvis samstemte. De tre institusjonene venter alle en moderat vekst i aktivitetsnivået i Fastlands-Norge og svakt høyere arbeidsledighet enn året før. Som årsgjennomsnitt antas pengemarkedsrenten å bli om lag på fjorårets nivå.

Tabell 6.2: Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	1998	1999	2000		
	Regnskap		FIN [1)]	NB [2)]	SSB [3)]
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,3	2,4	2,9	3	2,7
Konsum i offentlig forvaltning	3,8	2,7	1,9	2	2,0
Bruttoinvesteringer i fast kapital	5,8	-5,6	-6,3	-4	-3,4
-Fastlands-Norge	1,6	-2,1	1,5	2	2,8
-petroleumsvirksomhet [4)]	20,4	-12,6	-23,5	-23	-21,8
Eksport	0,3	1,7	7,2	5	4,5
- tradisjonelle varer	3,3	2,6	5,4	4	4,5
Import	9,3	-3,1	0,7		-1,1
- tradisjonelle varer	8,6	-2,0	2,6	1	0,1
Bruttonasjonalprodukt	2,0	0,9	3,1	3	3,1
- Fastlands-Norge	3,3	0,8	1,8	1	1,7
Sysselsatte personer	2,3	0,7	0,3		0,6
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,2	3,2	3,6	3	3,6
Årslønn	6,2	4,9	3	4	4,1
Konsumprisindeksen	2,3	2,3	2,6	3	2,8

Tabell 6.2: Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	1998	1999	2000		
	Regnskap		FIN 1)	NB 2)	SSB 3)
Driftsbalansen, mrd. kroner	-14,3	46,9	152,7	170	158,1
MEMO:					
Pengemarkedsrente (nivå)	5,7	6,4	6,4	6,6	6,3
Gjennomsnittlig lånerente (nivå) 5)	7,4	8,4	..	..	8,1
Råoljepris 6) i kroner (nivå)	96,3	142	190	220	207

1) Anslag ifølge Finansdepartementet, Revidert nasjonalbudsjett for 2000, St. meld nr 2, mai 2000.
2) Anslag ifølge Norges Bank. Inflasjonsrapport 2/2000, juni 2000.
3) Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 1/2000, juni 2000
4) Inklusive tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.
5) Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.
6) Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend

Husholdningenes *forbruk* ventes å stige litt mer enn i fjor, mens veksten i offentlig konsum er forutsatt å bli litt lavere. *Investeringene* i petroleumsvirksomheten er ventet å gå kraftig ned i år. Etter en moderat nedgang i fjor, vil boliginvesteringene trolig ta seg markert opp i år. Øvrige investeringer i Fastlands-Norge er ventet å bare endre seg beskjedent. Etterspørselsveksten i de norske eksportmarkedene ventes å bli noe høyere i år enn i fjor, noe som vil bidra til at veksten i *tradisjonell vareeksport* øker noe.

Mens veksten i *BNP Fastlands-Norge* i år antas å bli om lag 1 prosent, vil en markert økning i petroleumsproduksjonen føre til at BNP totalt kan vokse med opp mot 1 prosentpoeng mer. Høy oljepris og moderat utvikling i innenlandsk etterspørsel vil føre til at overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet blir meget stort i år.

Finansdepartementet, Norges Bank og SSB venter at *sysselsettingen* kommer til å øke litt i år. Arbeidsledigheten kommer ifølge prognosene til å øke med rundt 10 000 personer på årsbasis.

6.3 Anslag på konsumprisutviklingen i 2000

Utvalget regnet i sin rapport i mars med en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på om lag 2 prosent fra 1999 til 2000. I rapporten som nå legges fram har utvalget gjennomgått prisutsiktene på nytt på grunnlag av ny informasjon, bl.a. utviklingen i valutakurs, oljepris, konsumprisindeksen til og med mai i år og beregninger med kvartalsmodellen KVARTS. I vedlegg 1 gis det en nærmere beskrivelse av forutsetninger og bakgrunn for anslagene.

Det foreligger nå registrerte tall for konsumprisindeksen fram til og med mai 2000. Målt som vekst over 12 måneder har veksten i konsumprisindeksen hittil i år variert mellom 3,2 og 2,5 prosent, med et gjennomsnitt på 2,8 prosent, jfr. nærmere omtale i kapittel 4. Alt i alt tilsier prisutviklingen hittil i år og utsiktene framover en noe høyere prisvekst i år enn det utvalget anslo i januarrapporten og i oppdateringsrapporten i mars. Dette henger i første rekke sam-

men med høyere olje- og importpriser og svakere kronekurs enn forutsatt. Utviklingen i elektrisitetsprisene trekker i motsatt retning.

I modellberegningene er det lagt til grunn forutsetninger om bl.a. utviklingen i importpriser, råoljepriser og elektrisitetspriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av avgiftsopplegget for inneværende år. Utvalget har teknisk lagt til grunn at den importveide kronekursen, som i tillegg til euroen også omfatter blant annet svenske- og danske kroner, dollar, britiske pund, og japanske yen, holder seg om lag på det gjennomsnittlige kursnivået for årets fem første måneder ut året. Dette gir en svekkelse av den gjennomsnittlige importveide kronekursen i 2000 på rundt 2 prosent i forhold til gjennomsnittskursen i 1999, men innebærer en styrking av kronekursen i tiden framover i forhold til nivået i mai.

Elektrisitets- og bensinprisene har variert betydelig de siste årene. Elektrisitetsprisene til husholdningene økte markert mot slutten av fjoråret og inn i 2000, men har siden dette blitt klart redusert. Bensinprisene økte sterkt gjennom fjoråret og i store deler av første halvår i år, blant annet som følge av høyere råoljepris. Økningen i oljeprisen har i tillegg bidratt til økningen i prisene på flyreiser. Utvalget legger til grunn at elektrisitetsprisene reduseres moderat framover, for så å øke noe i fjerde kvartal i år som en følge av at vinterprisene på elektrisitet antas å ligge noe høyere enn sommerprisene. Videre legger utvalget til grunn at oljeprisen og derigjennom bensinprisen avtar noe utover året.

Modellberegningene gir en gjennomsnittlig stigning i konsumprisene fra 1999 til 2000 på 2,7 prosent. Dersom oljeprisen blir 40 kroner høyere eller lavere i 2. halvår enn forutsatt, indikerer beregninger at prisstigningen vil bli økt eller redusert med 0,1 prosentpoeng på årsbasis. En svekkelse av kronekursen på 3 prosent i annet halvår i forhold til den forutsatte utviklingen - dvs. en kronekurs om lag på det svakere nivået i mai ut året - vil kunne øke prisstigningen med 0,2 prosentpoeng på årsbasis. Tilsvarende vil en styrking av kronekursen på 3 prosent i annet halvår i forhold til den forutsatte utviklingen kunne redusere prisstigningen med 0,2 prosentpoeng på årsbasis i 2000. Ifølge modellberegninger er anslaget på konsumprisveksten fra 1999 til 2000 ganske robust overfor ulike forutsetninger om lønnsveksten i år. Høyere lønn ett år vil imidlertid gi impulser til høyere konsumpriser også på lenger sikt.

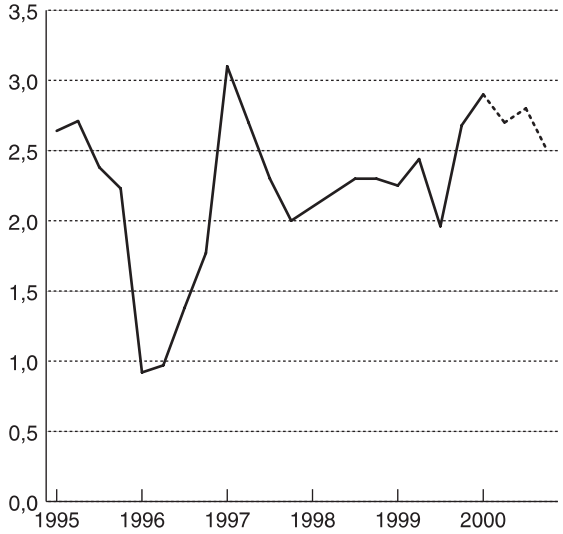

Figur 6.1 Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før [1)]

1) Den heltrukne linjen illustrerer faktisk utvikling, mens stiplet linje er prognose.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Forløpet i beregningene viser en avtakende prisstigning mot slutten av året, jfr. figur 6.1. Prisutviklingen gjennom året påvirkes i stor grad av utviklingen i elektrisitets- og bensinprisene. Prisfallet på elektrisitet i sommermånedene i fjor var noe sterkere enn det som legges til grunn for prognosen. Samtidig er det lagt til grunn en noe mindre stigning i elektrisitetsprisene på høsten i år sammenliknet med i fjor. Dette trekker i retning av redusert stigningstakt mot slutten av året. Økningen i bensinprisene gjennom store deler av fjoråret og første halvår i år, sammen med det antatte fallet i bensinprisene utover 2000, trekker også i retning av lavere prisvekst utover året.

Med bakgrunn i de beregninger og forutsetninger som er gjort, anslår utvalget en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på i størrelsesorden 2 prosent fra 1999 til 2000.

Vedlegg 1

Nærmere om forutsetninger og metoder for anslaget på prisveksten

Utvalget har til denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS.

Nærmere om modellberegningen

KVARTS er en kvartalsmodell for norsk økonomi som er utarbeidet i Statistisk sentralbyrå. Konsumprisutviklingen blir i modellen i stor grad bestemt av utviklingen i importprisene og innenlandske kostnader.

I modellberegninger med KVARTS blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellen (eksogene variabler). I den modellversjonen av KVARTS som utvalget nå har benyttet, er de viktigste størrelsene som anslås utenfor modellen i denne sammenhengen importpriser, råoljepriser, avgifter, og priser på elektrisitet og norskproduserte primærnæringsvarer (jordbruks-, skogbruks- og fiskeprodukter). Utviklingen i flere av disse størrelsene vil i virkeligheten avhenge av andre forhold i økonomien, jfr. omtalen til slutt i avsnittet om forutsetningene for prisanslagene og omtalen av beregningsresultatene. Utviklingen i importprisene anslås med utgangspunkt i forventet prisutvikling internasjonalt. En har også tatt hensyn til den betydning endringene i valutakursene kan ha for importprisene, og til at importprisene de siste årene har utviklet seg noe svakere enn konsumprisene internasjonalt. For størrelser som fastlegges av det offentlige er det lagt til grunn at vedtak som er gjort ved inngangen til året ikke endres i prognoseperioden. Utviklingen i andre størrelser vil i stor grad være et resultat av forhandlinger, og for noen av disse gjøres det beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder i hovedsak utviklingen i prisene på jordbruksvarer.

De økonomiske sammenhengene som er innarbeidet i KVARTS, er tallfestet på grunnlag av tall fra nasjonalregnskapet. I modellen bestemmer importprisene og prisene på norskproduserte varer og tjenester (hjemmepriser), sammen med avgifter og subsidier, prisene på varer og tjenester som går til privat konsum. Hjemmeprisene bestemmes i stor grad av bedriftenes variable enhetskostnader.

Enhetskostnadene bestemmes av produktivitet, timelønnskostnader og produktinnsatspriser. Produktivitetsutviklingen og prisutviklingen for produktinnsats bestemmes i modellen ved egne relasjoner, mens driftsmarginene bestemmes gjennom prisrelasjonene. I flere av prisrelasjonene inngår også graden av kapasitetsutnyttelse.

Videre har modellen egne relasjoner for utviklingen i timelønningene. Hvordan lønnsveksten vil påvirke konsumprisveksten, avhenger også av hvordan lønnsveksten fordeler seg på de ulike sektorene. For eksempel har lønnsutviklingen i varehandelen større betydning for konsumprisveksten enn lønnsutviklingen i industri eller i offentlig sektor, spesielt på kort sikt. Videre vil virkningene på prisutviklingen av en gitt årslønnsvekst også avhenge av forløpet gjennom året, fordi det tar tid før lønnsøkninger slår ut i prisene. Det

betyr at lønnsveksten i ett år også får betydning for konsumprisutviklingen i de påfølgende årene.

I hjemmeprisrelasjonene inngår også hjemmeprisen fra foregående periode(r) som forklaringsvariabel. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i prognoseperioden, i tillegg til at tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene inngår direkte. Dette betyr også at utviklingen i inneværende periode får betydning for senere perioder.

Ser en bort fra virkninger gjennom lønnsutviklingen, påvirker importprisene hjemmeprisene hovedsakelig gjennom produsentenes produktinnsats. For enkelte varer har det også en viss effekt at innenlandske produsenter konkurrerer med importvarer, men for konsumprisutviklingen sett under ett er denne virkningen liten sammenliknet med virkningen gjennom kostnadene på produktinnsats.

Forutsetninger for prisanslagene

Det er alltid usikkerhet knyttet til forutsetningene for modellberegningene. De viktigste størrelsene som er anslått utenfor modellen er summert opp i tabell 1.1.

Utvalget har nå som tidligere benyttet modellens relasjoner for lønnsutviklingen i de enkelte sektorene (endogen lønnsutvikling) sammen med skjønnsmessige vurderinger. Alternativt kunne en ha valgt å legge beregningstekniske forutsetninger om lønnsveksten (eksogen lønnsutvikling) til grunn i prisprognosen. Når en her har valgt å benytte modellens lønnsrelasjoner, er det for å forenkle beregningene. Denne framgangsmåten innebærer ikke at utvalget tar sikte på å anslå lønnsveksten i prognoseåret.

Importprisene avtok gjennom fjoråret. Dette må ses i sammenheng med appresieringen av den norske kronen mot den importveide valutakursen i 1999, et markert fall i prisene på matvarer internasjonalt og lave priser på industrielle råvarer. *Importprisene for tradisjonelle varer* avtok med 2 prosent i 1999. Det var særlig et sterk fall i prisene på metaller, nærings- og nytelsesmidler og kjemiske råvarer, mens prisene på raffinerte oljeprodukter økte. Gjennomsnittsprisen på industriprodukter falt noe mindre enn prisene for tradisjonelle varer totalt, men det er til dels store variasjoner i prisutviklingen for ulike undergrupper av industriprodukter. Prisene på verkstedprodukter, som er den klart største undergruppen avtok noe mindre enn gjennomsnittet, mens prisene på de fleste råvarebaserte industriproduktene falt mer enn gjennomsnittet. Prisene på raffinerte oljeprodukter økte derimot, etter et markert fall i 1998. Det er i modellberegningen lagt til grunn en gjennomsnittlig importprisvekst for tradisjonelle varer på 4 prosent fra 1999 til 2000 regnet i norske kroner. Målt som vekst over fire kvartaler var stigningen 4,7 prosent i 1. kvartal ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall. Utvalget har i utarbeidingen av prisprognosen teknisk lagt til grunn at den importveide kronekursen, som i tillegg til euroen også omfatter blant annet svenske- og danske kroner, dollar, britiske pund, og japanske yen, holder seg om lag på det gjennomsnittlige kursnivået hittil i år ut året. Dette gir en depresiering av den gjennomsnittlige importveide kronekursen i 2000 på rundt 2 prosent i forhold til gjennomsnittskursen i 1999, men en appresiering av kronekursen i tiden framover i for-

hold til nivået i mai. For å illustrere virkningene av en svakere kronekurs har utvalget foretatt en beregning der en ser på virkningene på konsumprisene av at kronen blir 3 prosent svakere i 2. halvår enn det en nå har lagt til grunn.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt 18,1 USD eller 141 kroner per fat i 1999. Oljeprisen har steget kraftig det siste året, og nådde i begynnelsen av mars i år et nivå på over 260 kroner pr. fat. Denne utviklingen må ses i sammenheng med at produksjonsbegrensninger i OPEC og enkelte andre produsentland i 1999 og 2000 førte til at lagrene av råolje falt betydelig. Etter toppnoteringen i mars falt prisen markert, og var under 200 kroner pr. fat i første halvdel av april. Fallet i oljeprisene gjennom mars skyldes i stor grad forventninger om økte produksjonskvoter i OPEC-landene. I slutten av mars vedtok også OPEC-landene, med unntak av Iran, å øke produksjonskvotene samlet med om lag 1,5 mill. fat pr. dag. Selv om ikke Iran har undertegnet denne avtalen, har de signalisert at de kommer til å øke produksjonen for å unngå å tape markedsandeler. Fra midten av april steg oljeprisen igjen markert og var i andre halvdel av mai på om lag 260 kroner. Denne økningen har bl.a. sammenheng med at lagrene av bensin i USA er lave og at det forventes en sterk økning i etterspørselen etter bensin i forbindelse med sommeren. Gjennomsnittlig spotpris på Brent Blend har hittil i år vært på om lag 225 kroner. Det forutsettes imidlertid at oljeprisen vil reduseres noe utover året, bl.a. som følge av økt oljeproduksjon i OPEC-landene. Dette er også i tråd med futuresprisene på olje. Utvalget har lagt til grunn en gjennomsnittlig oljepris på 200 kroner per fat i 2000, som tilsvarer en prisoppgang på vel 40 prosent i forhold til gjennomsnittlig oljepris for 1999. Endringer i oljeprisen slår ut i konsumprisene først og fremst gjennom bensinprisene, men også gjennom blant annet priser på flyreiser. For å illustrere virkningene av å endre på oljeprisforutsetningen, har utvalget foretatt en beregning der en ser på virkningene på konsumprisene av at oljeprisen blir 40 kroner høyere eller lavere per fat i 2. halvår enn det som nå er lagt til grunn.

Utviklingen i prisene på *norskproduserte jordbruksvarer* vil bl.a. være avhengig av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut ved endring i prisene. Det er også av betydning i hvilken grad markedssituasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. Hjemmeprisene på jordbruksvarene gikk ned med drøyt 2 prosent fra 1998 til 1999. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at basisprisnivået for norskproduserte jordbruksvarer reduseres med om lag 2 prosent også fra 1999 til 2000. Prisene ut til forbrukerne blir i tillegg til endringer i basisprisene påvirket av eventuelle øvrige kostnadsendringer i varehandelsleddet og avanseendringer i alle ledd .

Prisene på *elektrisitet* har variert betydelig de siste årene. Høy fyllingsgrad i vannmagasinene bidro til at elektrisitetsprisene falt betydelig fra januar til august 1999, for deretter å øke markert de siste fire månedene av fjoråret. Elektrisitetsprisene økte med 7,3 prosent i januar, i første rekke som følge av økningen i elektrisitetsavgiften ved årsskiftet, og har siden blitt redusert med til sammen 13,3 prosent. Fyllingsgraden i vannmagasinene er nå høyere enn det som er normalt for årstiden. Markedsforholdene for elektrisitet tilsier at elektrisitetsprisene skal være høyere om vinteren enn om sommeren. Terminprisene på kraftbørsen viser også at det forventes en ytterligere nedgang i

kraftprisene gjennom 2. kvartal og en oppgang gjennom 4. kvartal. Endringer i spotprisene på kraft vil slå ut i elektrisitetsprisene til husholdningene, men utslagene vil trolig være mindre. Utvalget har lagt til grunn at elektrisitetsprisene i 4. kvartal blir liggende høyere enn i sommermånedene, men at svingningene i elektrisitetsprisene ikke blir like kraftige som i fjor. Som årsgjennomsnitt innebærer denne banen at elektrisitetsprisene øker med rundt 4 prosent fra 1999 til 2000.

Husleie er den enkeltkomponenten med størst vekt i konsumprisindeksen. Utviklingen i beregnet husleie og betalt husleie måles gjennom en husleieundersøkelse som dekker alle typer boliger. For betalt husleie er det utviklingen i alle husleiene som følges, mens utviklingen i beregnet husleie baserer seg på observerte husleier for tilsvarende boliger i leiemarkedet. I årene fra 1988 til 1993 økte husleieindeksen vesentlig sterkere enn totalindeksen, mens den stort sett økt mindre enn totalindeksen i årene fra 1993 til 1996. I 1997 tok stigningen i husleiene seg opp, og var fra midten av 1997 til midten av 1998 høyere enn veksten i totalindeksen. Stigningen i husleiene avtok midlertidig i siste halvdel av 1998, men har igjen vært høyere enn veksten i konsumprisindeksen gjennom mesteparten av 1999 og hittil i 2000. Rentesatser inngår ikke direkte i konsumprisindeksen, og virkninger av renteendringer på konsumprisindeksen vil komme indirekte gjennom kostnadene for utleiere og borettslag, samt gjennom effekten på det generelle kostnadsnivået i næringslivet. Disse effektene av renteendringer er imidlertid usikre, og det kan ta tid før de får betydning. Det samme gjelder utviklingen i andre kostnader som påvirker husleiene, bl.a. kommunale takster og avgifter, lønnskostnader mv.

I beregningene med KVARTS har en benyttet modellens relasjon for husleie. Dette har gitt en anslått vekst i husleiene fra 1999 til 2000 på 3,7 prosent. Fra 1998 til 1999 økte husleieindeksen med 2,8 prosent, og vekstraten målt over 12-måneder var 3,3 prosent i mai i år.

Prisene på varer som går til konsum i modellen inkluderer *avgifter og subsidier* , og vil dermed bli påvirket av det avgifts- og subsidieopplegget som Stortinget vedtar. I forbindelse med behandlingen av Revidert nasjonalbudsjett for 2000 har Stortinget imidlertid ikke vedtatt avgiftsendringer som vil påvirke konsumprisveksten.

Det er som vanlig usikkerhet knyttet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. Utviklingen i disse påvirkes av den generelle kostnadsutviklingen, men kommunenes relativt frie adgang til å fastsette gebyrer gjør at andre økonomiske forhold i den enkelte kommune vil spille inn. For offentlige varer og tjenester har en ved å benytte modellens prisrelasjoner forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

Som nevnt vil det ofte være en forenkling å forutsette at enkelte størrelser i modellen kan fastlegges uavhengig av de øvrige. Dette gjelder i særlig grad dersom en skal vurdere virkningene av å endre en av forutsetningene. Det er først og fremst på noe lengre sikt at slike effekter virker inn. I vurderingen av prisutsiktene for 2000 betyr forenklingen som ligger i modellen i form av eksogene anslag noe mindre.

Tabell 1.1: Hovedforutsetninger for KVARTS-beregning av konsumprisvekst fra 1999 til 2000. Prosentvis vekst fra året før.

Varegruppe	1999	2000
Importpriser:		
Tradisjonelle varer	-2,3	4,0
Ikke-konkurrerende importvarer	1,8	6,0
Primærnæringsvarer	-4,7	0,4
Råvarer og lite bearbeidede varer	-8,8	7,4
Andre varer	-1,3	3,2
Råolje	46,9	41,8
Priser på jordbruksvarer [1)]	-2,1	-2,2
Elektrisitetspris [2)]	-2,0	4,1

1) Dette anslaget er knyttet til hjemmeprisen på jordbruksprodukter.
2) Dette anslaget er knyttet til den prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler.

Utvalget har i utarbeidingen av prisprognosen som en teknisk forutsetning lagt til grunn at den importveide kronekursen holder seg om lag på det gjennomsnittlige kursnivået hittil i år ut året. Dette gir en depresiering av den gjennomsnittlige importveide kronekursen i 2000 på rundt 2 prosent i forhold til gjennomsnittskursen i 1999, og en appresiering av kronekursen i tiden framover i forhold til nivået i mai. For å illustrere virkningen av en svakere kronekurs har utvalget foretatt en stilisert beregning der en ser på virkningene på konsumprisene av at kronen blir 3 prosent svakere i 2. halvår enn det en nå har lagt til grunn. På årsbasis tilsvarer det om lag det samme som at kronekursen holder seg på det svake kursnivået i mai ut året. I virkningsberegningen holdes kronekursen konstant gjennom 2. halvår 2000, men altså på et nivå som avviker med 3 prosent fra det nivået som er forutsatt i modellberegningen. Rent modellteknisk innarbeides forutsetningen om kronekursen i anslagene for importprisene. I modellberegningene behandles importprisene som eksogene størrelser, dvs. størrelser som brukerne av modellen selv må anslå. Det innebærer at utvalget har måttet gjøre forutsetninger om hvordan importprisene endres som følge av en annen kronekurs. Eksistensen av langsiktige leveringskontrakter med avtalt pris i norsk valuta og det at utenlandske eksportører tar markedsmessige hensyn når prisene fastsettes, innebærer at en ikke kan vente at endringer i valutakursen umiddelbart overveltes i importprisene. Utvalget har derfor gjort forutsetninger om tidsprofilen for gjennomslaget fra endret valutakurs til importpris. I vurderingen av forutsetningen om prisoverveltning har utvalget bl.a. støttet seg til økonometriske arbeider på slike problemstillinger som er utført i Statistisk sentralbyrå og Norges Bank og skjønnsmessige betraktninger. Ut fra en samlet vurdering har utvalget lagt til grunn at 1 prosent svakere krone øker importprisene med 0,5 prosent i første kvartal og 0,65 prosent i andre kvartal. Dette er samme gjennomslag som utvalget la til grunn i januarrapporten for 1997 (NOU 1997:13).

Resultater:

Beregningen som har blitt gjennomført med KVARTS gir en økning i konsumprisene på 2,7 prosent fra 1999 til 2000. Dette er noe høyere enn året før og i modellberegningen til januarrapporten. Utviklingen gjennom året er vist i figur 6.1. i avsnitt 6.3.

Målt som vekst over fire kvartaler indikerer modellberegningen at prisstigningen avtar fra hhv. 2,9 prosent og 2,7 prosent i 1. og 2. kvartal til 2,5 prosent i 4. kvartal, jfr. figur 6.1. Prisutviklingen gjennom året påvirkes i stor grad av utviklingen i elektrisitets- og bensinprisene. Prisfallet på elektrisitet i sommermånedene i fjor var noe sterkere enn det som legges til grunn for prognosen. Samtidig er det lagt til grunn en noe mindre stigning i elektrisitetsprisene på høsten i år sammenlignet med i fjor. Dette kan trekke i retning av redusert stigningstakt mot slutten av året. Bensinprisene har økt markert gjennom fjoråret og i store deler av første halvår i år, blant annet som følge av høyere råoljepris. Oljeprisen og derigjennom bensinprisen forventes å avta gjennom annet halvår 2000, noe som trekker i retning av redusert prisstigningstakt mot slutten av året.

I modellberegningen har en som nevnt i hovedsak nyttet modellens relasjoner for lønnsdannelse. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten i modellberegningen er om lag 4 prosent fra 1999 til 2000, mot 4,9 prosent året før. Nedgangen i årslønnsveksten bidrar således isolert sett til å redusere prisveksten fra 1999 til 2000. Økt prisvekst på importvarer antas imidlertid å trekke i motsatt retning.

Tabell 1.2: Modellresultater. Beregnet vekst i konsumprisindeksen fra 1999 til 2000 og isolerte virkninger av enkelte endringer i forutsetningene. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før

	1. kv	2. kv	3. kv	4. kv	Året
Vekst i konsumprisindeksen	2,9	2,7	2,8	2,5	2,7
Isolerte prisvirkninger av [1)] :					
3 prosent svakere/sterkere kronekurs i 2. halvår			+/-0,4	+/-0,5	+/-0,2
40 kr. høyere/lavere oljepris i 2. halvår			+/-0,1	+/-0,2	+/-0,1

1) Svakere kronekurs bidrar til å øke prisveksten. Høyere oljepris bidrar til å øke prisveksten.

Vedlegg 2

Lønnsoppgjørene i 2000

I 2000 var det etter vanlig mønster igjen hovedrevisjon for de fleste tariffområder. Både i LO/NHO-området og i LO/HSH-området ble oppgjøret gjennomført som et samordnet oppgjør og med forbundsvise tilpasninger. I hovedoppgjørene i staten og kommunene er det alltid sentrale forhandlinger.

Lønnsoppgjørene i privat sektor

LO/NHO-oppgjøret

Representantskapet i LO behandlet kravene foran lønnsoppgjøret 8. februar. Sentrale punkter i vedtaket var:

– generell forbedring av kjøpekraften.
– særskilte tillegg til lavlønte.
– likelønnsprofil og bedre uttelling for langtidsutdannede, særlig i kvinnedominerte områder.
– arbeidet med å innføre den 5. ferieuka fullføres (6 uker for de over 60 år) ved at arbeidstiden reduseres med 30 timer per år med full lønnskompensasjon.

Sekretariatet i LO fikk fullmakt til å utforme de endelige kravene, herunder avtaleperiode og justeringsklausuler.

Hovedstyret i NHO la bl.a. følgende til grunn for de sentrale og lokale lønnsoppgjørene i 2000:

– den lokale og sentrale lønnspolitikk skal føres i samsvar med de forutsetninger som partene sluttet seg til gjennom Riksmeglingsmannens vedtatte forslag til oppgjør for 1999, og som også er nedfelt i Arntsen-utvalgets innstilling. Det vil si at den alminnelig lønnsvekst må bringes på linje med våre handelspartnere.
– de lokale forhandlinger skal gjennomføres etter overenskomstenes bestemmelser – de fire kriterier, dvs. økonomi, produktivitet, konkurranseevne og fremtidsutsikter - og i tråd med NHOs tariffpolitiske mål.
– lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter skal fortsatt følges nøye. Det er viktig at den utvikling som ble påbegynt i 1999 videreføres.
– de sentrale forhandlinger om avtaleperiodens lengde/reguleringsbestemmelser, utløpstid, kompetansereformen, fleksible arbeidstidsordninger og likestilling føres på grunnlag av det fremlagte notat fra Arbeidsutvalget.

Årets inntektsoppgjør startet 6. mars med forhandlinger mellom LO og NHO. Den 16. mars ble det brudd i forhandlingene, og oppgjøret gikk til mekling. Partene ble 1. april enige om å anbefale et meklingsforslag. Forslaget ble forkastet i uravstemming og det ble streik fra 3. mai. Partene gikk i ny mekling 8. mai, og den 9. mai ble partene enige om å anbefale et nytt meklingsforslag. Dette forslaget ble 25. mai godkjent i en ny uravstemming. Forslaget har følgende hovedpunkter:

– det gis et generelt tillegg på 1,50 kroner per time med virkning fra 9. mai 2000.
– i tillegg gis særskilte lavlønn/likelønnstillegg med virkning fra 9. mai 2000. For avtaleområder med lønnsnivå på 87 prosent og lavere av gjenn-

omsnittlig industriarbeiderlønn er tillegget kr. 2 per time, dvs. totalt kr. 3,50 per time. For avtaleområder med lønnsnivå mellom 87 prosent og 92 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn utgjør tillegget 1,50 kroner per time, dvs. totalt kr. 3.- per time.

Som ledd i årets samordnede oppgjør er det også gjennomført forbundsvise tilpasningsforhandlinger. Disse tilleggene utgjør i gjennomsnitt 20 øre per time.

For *2001* er det enighet om:

– det gis et generelt tillegg på kr. 1.- per time fra 1. april 2001.
– i tillegg gis tilsvarende lav- og likelønnstillegg i 2001 som i 2000.

For industriarbeidere er tarifftilleggene i 1999 beregnet til å slå ut med gjennomsnittlig kr. 2,20 per time eller 1,7 prosent fra 9. mai 2000, mens tarifftilleggene i 2001 er beregnet til gjennomsnittlig kr. 1,48 per time eller 1,1 prosent fra 1. april 2001.

Den femte ferieuken innføres med full lønnskompensasjon ved at alle ansatte innen dette avtaleområdet får to ekstra feriedager i 2001 og de resterende to dagene i 2002. Arbeidstakere over 60 år beholder fordelen ved én uke lengre ferie. Kostnadene for bedriftene av de to første feriedagene påløper i 2000 og av de to neste feriedagene i 2001. Opptjeningen av to ekstra feriedager både i 2000 og i 2001 vil isolert sett øke de påløpte kostnadene per arbeidet time med ca. 0,8 prosentpoeng i hvert av disse to årene.

Partene ble også enige om at de lokale forhandlingene skal føres på basis av de enkelte overenskomstene og slik at tillegg skal gis på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs. bedriftens økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.

Kompetansereformen var et sentralt forhandlingstema også i årets oppgjør. Partene var enige om å utrede hvordan en støtteordning til livsopphold under utdanningspermisjon kan utformes. Fra partenes side er det forutsatt at et eventuelt forslag skal gjelde hele arbeidslivet.

I et brev fra Statsministeren av 9. mai 2000 til Riksmeklingsmannen heter det:

> «Jeg viser til brev av 8.5 om meklingen med henblikk på å få slutt på streiken mellom LO/NHO.
>
> Regjeringen legger til grunn at partene er enige om at utviklingen av en eventuell ordning vedrørende støtte til livsopphold ved utdanningspermisjon må skje i et samspill mellom arbeidslivets parter og de politiske myndigheter.
>
> Partene ønsker å få utredet nærmere hvordan en slik støtteordning kan utformes og at dette bør skje i et utredningsarbeid sammen med myndighetene.
>
> Regjeringen bekrefter at et slikt utredningsarbeid vil bli igangsatt med sikte på å etablere en ordning som gjelder hele arbeidslivet. Regjeringen vil utarbeide mandat og framsdriftsplan for utredningsarbeidet i nært samarbeid med partene og fremme nødvendige forslag for Stortinget.»

Oppgjørene i privat sektor utenom LO/NHO-området

Hovedstyret i *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund* (YS) vedtok den 9. februar 2000 bl.a. følgende retningslinjer/krav for hovedoppgjøret 2000:

«Reallønnsvekst for alle yrkesgrupper og for alle inntektsnivåer.

Kvinnedominerte yrkers status både lønnsmessig og på andre måter skal høynes i hovedtariffperioden. Ved hovedtariffoppgjøret 2000 må det tillates nødvendig lønnsvekst utenom den generelle reallønnsveksten i samfunnet, for å løse denne lønnsprioriteringen. For å få til dette, må de statlige bevilgninger, herunder overføringene til kommunene, økes.

Hovedoppgjøret 2000 og statens medfinansiering til kompetansereformen må sees i sammenheng, herunder etablering av en modell for trepartsfinansiering av etter- og videreutdanningsreformen.

En utvidelse av ferien med to virkedager fra ferieåret 2001 og resten av den femte ferieuke fra ferieåret 2002. Den enkelte arbeidstaker skal selv kunne velge hvordan den utvidede ferien skal tas ut.»

YS førte ikke sentrale forhandlinger verken med NHO eller HSH i år. Forhandlingene i disse områdene blir gjennomført som forbundsvise forhandlinger.

I varehandelen ble det brudd i forhandlingene mellom LO og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH). Dermed gikk oppgjøret til mekling. Den 16. mai ble partene enige om et anbefalt meklingsresultat som innebar følgende tillegg fra 1. april 2000:

- Kr 1,50,- per time i generelt tillegg til alle.
- Kr 1,50,- per time i lavlønn/likelønnstillegg for avtaleområder med lønnsnivå mellom 87,1 prosent og 92 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, dvs. totalt kr 3,- per time.
- Kr 2,- per time i lavlønn/likelønnstillegg for avtaleområder med lønnsnivå lavere enn 87 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, dvs. totalt kr. 3,50 per time.

I oppgjøret ble det innen hvert overenskomstområde brukt kr. 0,20 per time til justeringer av minstelønnssatser o.a. Dessuten er det fra 1. februar 2000 gitt et garantitillegg som slår ut med 0,1 pst i rammen for 1999–2000.

For 2001 er det enighet om disse tilleggene fra 1. april:

- det gis er generelt tillegg på kr. 1,- per time
- det gis lavlønn/likelønnstillegg som i 2000, dvs. henholdsvis kr. 2 eller 1,50 per time alt etter gjennomsnittlig lønnsnivå i overenskomstområdet i forholdet til gjennomsnittet for industriarbeidere.

Som i LO/NHO-området er det enighet om at den femte ferieuken innføres med 2 dager i 2001 og resten i 2002 med full lønnskompensasjon, som en avtalefestet rettighet. Deltidsansatte som arbeider 3 dager eller mindre per uke kan kreve at den avtalefestede ferien plasseres i arbeidsfrie perioder.

HSH og forbundene PRIFO og NOFU (YS) fører forhandlinger om funksjonæravtalen.

Både i *forretnings- og sparebanker* og i *forsikringsvirksomhet* ble partene enige om et generelt tillegg på alle trinn på lønnsregulativet fra 1. mai 2000 på 1,3 prosent og på 1,2 prosent fra 1. mai 2001.

Også i disse områdene er det enighet om at den femte ferieuken innføres med 2 dager i 2001 og resten i 2002 med full lønnskompensasjon, som en avtalefestet rettighet.

Oppgjørene i offentlig sektor

Den 10. april innledet Staten og LO-Stat, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund-Stat, Akademikernes Fellesorganisasjon, Akademikerne og Norsk Lærerlag forhandlinger om en ny hovedtariffavtale for det *statlige tariffområdet* for perioden 1. mai 2000 til 30. april 2002. Den 4. mai ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 26. mai ble partene enige om å anbefale Riksmeklingsmannens skisse som bl.a. omfattet følgende:

- det gis et generelt tillegg på kr. 5000 på alle lønnstrinn på lønnstabellen fra 1. mai 2000
- det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 15. juli 2000 innenfor en økonomisk ramme på 2,2 prosent per dato
- med virkning fra 1. september 2000 forhandles det innenfor en ramme på 0,85 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.
- med virkning fra *1. mai 2001* gis et generelt tillegg på kr. 2 200 på lønnstabellen
- det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 1. september 2001 innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent per dato
- med virkning fra 1. oktober 2001 forhandles det innenfor en ramme på 0,6 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.
- Det innføres en del endringer i fellesbestemmelser, bl.a. mulighet for partene lokalt til å avtale fleksible arbeidstidsordninger.

I oppgjørene mellom staten og Politiets Fellesforbund, Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutisk Forening la Riksmeklingsmannen fram en skisse som er tilnærmet lik skissen for hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag og som ble anbefalt av partene.

Som i oppgjørene i privat sektor er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002 for statsansatte. For skoleverket er imidlertid de 2 ekstra feriedagene både i 2001og 2002 tatt ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør 1,6 prosent med virkningsdato 1. januar 2001.

Den 26. mai gikk det et brev til fra statsråden i Arbeids- og administrasjonsdepartementet til hovedsammenslutningene i staten og Norsk Lærerlag. Brevet hadde følgende innhold:

> «Vi viser til møte i dag 25. mai 2000, der arbeidet med oppfølging av rekrutteringsmeldingen ble drøftet.
>
> Stortinget behandlet i vår St. melding nr. 12 (1999–2000) «…. Og yrket skal båten bera»
>
> Regjeringen vil følge opp Stortingets behandling av rekrutteringsmeldingen. Videre vil Regjeringen legge til rette for at den enkelte skole får større frihet til å organisere arbeidet og arbeidstiden for blant annet å gi rom for mer lokalt utviklingsarbeid og mer plass for den enkelte lærers kreativitet.
>
> Vi er derfor innstilt på i samarbeid med organisasjonene å utarbeide en 3-årig handlingsplan tilpasset behovene i dagens og morgendagens skole. Handlingsplanen skal konkretisere tiltak for å nå målene i rekrutteringsmeldingen. Erfaringer gjennom forsøks- og ut-

viklingsarbeid er viktige forutsetninger for bl.a. å gi større muligheter for den enkelte skole til selv å organisere virksomheten.

Regjeringen er innstilt på at de gevinster som oppnås kan tas ut i form av lønnskompensasjon. Lønnskompensasjon som følge av endringer pr 1. august 2000 gis med virkning fra samme dato.

Det er viktig for regjeringen at skolen får god tilgang på kvalifiserte lærere og skoleledere. I den sammenheng er lønn et sentralt virkemiddel».

Partene er enige om å gjennomgå statens lønns- og forhandlingssystem. I en protokolltilførsel heter det bl.a.:

«Med utgangspunkt i det inntektspolitiske samarbeidet, statens behov for omstilling og den økende konkurransen om arbeidskraften i arbeidslivet, er partene enige om å sette ned en partsammensatt intern arbeidsgruppe for å gjennomgå statens lønn- og forhandlingssystem.

Arbeidsgruppen skal på fritt grunnlag evaluere og drøfte forslag om endringer i statens lønns- og forhandlingssystem.

Arbeidsgruppen skal avgi innstilling innen 30. november 2001.»

I hovedoppgjøret i det *kommunale tariffområdet* våren 2000 ble også budd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 26. mai ble KS, LO, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Akademikernes Fellesorganisasjon og Akademikerne enige om å anbefale Riksmeklingsmannens skisse til ny hovedtariffavtale i kommunene fra 1. mai 2000 til 30. april 2002. Avtalen omfattet bl.a. følgende:

- det gis et generelt tillegg på kr. 5 000 fra 1. mai 2000
- det er gjennomført sentrale justeringer per 1. mai på 1,1 prosent
- det er avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. august på 1,5 prosent
- med virkning fra *1. mai 2001* gis et generelt tillegg på kr. 2 200
- det er gjennomført sentrale justering per 1. juli 2001 på 0,4 prosent
- det er avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. november 2001 på 0,9 prosent

Som i oppgjørene i privat sektor og i staten er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002.

I oppgjørene mellom KS og Norges Ingeniørorganisasjon, Norges Farmaceutisk Forening og Norsk Lærerlag la Riksmeklingsmannen fram en skisse som er tilnærmet lik skissen med forhandlingssammenslutningene.

Tre enkeltforbund vedtok ikke å anbefale riksmeklingsmannens forslag og tok ut medlemmer i streik. Det er Norsk Lærerlag, Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere og Det norske maskinistforbund.

Elektrisitetsverkene er eget forhandlingsområde. Det er også ferdigforhandlet en ny hovedtariffavtale for e-verkene. Avtalekomplekset består her av en hovedtariffavtale og lokal sværavtale.

Partene er enige om å sette ned to partsammensatt utvalg som skal se på henholdsvis avtalestruktur og lønnssystemet og forhandlingsbestemmelsene i KSs tariffområde. I mandatet for utvalget for avtalestruktur heter det:

- ivaretakelse av helhetlige løsninger for kommunesektoren

– tilpasning til nye drifts- og styringsformer
– forenkling
– ivaretakelse av ulike sektorers behov for lokale løsninger.

Utvalget har frist til å legge fram sin rapport med forslag innen 31.08.01

Utvalget som skal se på lønnssystemet og forhandlingsbestemmelsene skal vurdere:

– fortsatt sentralt sikret grunnlønnsplassering for tilsatte i KSs tariffområde
– nye avlønningsformer
– virksomhetenes ulike behov, lokale forskjeller og særskilte forhold
– enklere administrasjon
– klarere funksjonsfordeling mellom det sentrale og det lokale nivå
– kjønnsnøytral innretning

Utvalget har frist til å legge fram sin rapport med forslag innen 01.11.01

Statsministeren sendte 26. mai et brev til Kommunenes Sentralforbund om lønnsoppgjøret i kommunesektoren. Brevet lyder som følger:

> «Jeg viser til brev av 26. mai 2000 om meklingen.
>
> Jeg vil innledningsvis understreke at lønnsoppgjøret i kommunesektoren er partenes ansvar.
>
> Det økonomiske opplegget for 2000 var i Nasjonalbudsjettet basert på en forutsetning om lønnsvekst på om lag 3 % fra 1999 til 2000. Anslaget på lønnsvekst ble i Revidert nasjonalbudsjett endret til om lag 3 %. Denne endringen slo blant annet ut i en beregnet høyere skatteinngang og høyere lønnsutgifter for kommunesektoren.
>
> I årets lønnsoppgjør har utvidet ferie vært et særskilt tema. Resultatet av forhandlingene i LO/NHO-området ble en utvidelse av ferien med 2 dager i 2001 og ytterligere 2 dager i 2002. Regjeringen legger til grunn at det vil bli en slik utvidelse også for ansatte i offentlig sektor.
>
> Regnskapsforskriftene for kommunene innebærer at det må avsettes midler til feriepenger året før utbetalingen skjer. Dette er i tråd med de prinsippene som gjelder for privat sektor, mens statlige virksomheter ikke gjør en slik avsetning. Utgifter til samme ferieutvidelse periodiseres m.a.o. ulikt i staten og kommunesektoren. Regjeringen ser at de økonomiske virkningene av en slik forskjell ikke er et tilsiktet resultat. Avsetningene i kommuner og fylkeskommuner kan betraktes som en form for bundet sparing, og gir derfor ikke grunnlag for økt aktivitet det året de avsettes. Denne merutgiften kan stipuleres til ca 1 mrd kr. i 2000.
>
> Av denne grunn er Regjeringen innstilt på å foreslå en tilleggsbevilgning for 2000 til kommuner og fylkeskommuner av tilsvarende størrelse.
>
> Staten forhandler nå også med lærerne. Kommunenes lønnsutgifter i 2000 vil bli påvirket av disse forhandlingene. Regjeringen er innstilt på å vurdere utfallet av disse forhandlingene sin innvirkning på kommunesektorens økonomi.
>
> Regjeringen vil fremme en proposisjon med forslag om tilleggsbevilgninger for 2000 i tråd med det som er beskrevet over. Denne proposisjonen vil bli lagt fram til høsten etter at lønnsoppgjørene er endelig avsluttet.»
>
> I *Oslo kommune* ble partene etter forhandlinger og mekling bl.a. enige om å anbefale følgende tillegg:

- det gis et generelt tillegg på kr. 5 000,- til alle per 1. mai 2000 og kr. 2 200,- per 1. mai 2001
- en pott på 1,55 prosent til sentrale justeringer per 1. juni 2000
- en pott på 1,45 prosent til lokale forhandlinger per 1. juni 2000
- det avsettes 0,35 prosent av lønnsmassen på årsbasis til lokale forhandlinger med virkning fra 1. juli 2001
- den femte ferieuke innføres i løpet av 2002 med 2 dager i 2001 og 2 dager i 2002

En del enkeltforbund i Oslo kommune vedtok ikke å anbefale riksmeklingsmannens forslag og tok ut medlemmer i streik. Det er Norsk Lærerlag, Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere, Norsk Helse- og Sosialforbund, Norsk Musikerforbund, Norsk Kantor- og organistforbund og Skolenes Landsforbund.

Også i Oslo kommune er partene enige om å sette ned to partsammensatt utvalg som skal se på henholdsvis avtalestruktur og lønnssystemet og forhandlingsbestemmelsene. Partene er enige om at utvalgene skal utrede tilsvarende problemstillinger som utvalgene i KSs tariffområde.

Konflikter i 2000-oppgjørene

I LO/NHO-oppgjøret ble meklingsresultatet av 1. april forkastet i uravstemmingen og fra 3. mai gikk over 80 000 arbeidere ut i streik. Den 8. mai ble meklingen gjenopptatt og den 9. mai kom partene fram til et nytt meklingsforslag som partene anbefalte. Streiken ble avsluttet samme dag. Forslaget ble 25. mai godkjent i en ny uravstemming.

Det er foreslått lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene mellom:

- Norsk Helse- og Sosialforbund og Oslo kommune
- Det norske maskinistforbund og Kommunenes Sentralforbund

Ved avslutningen av denne rapporten pågår det streik blant medlemmer av Norsk Lærerlag og Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere i Oslo og i en del andre kommuner. Dessuten er det streik blant medlemmer av Norsk Musikerforbund, Norsk Kantor- og organistforbund og Skolenes Landsforbund i Oslo. Det pågår også en streik i Nordsjøen på noen produksjonsplattformer blant oljearbeidere som er organiserte i Oljearbeidernes Fellessammenslutning og Lederne.

Vedlegg 3

Definisjoner av en del lønnsbegreper

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a. brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Beregningene av årslønnsnivå er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. Utvalget har utført beregningene av lønnsnivå både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk og per årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «per årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sjukefravær, permisjoner mm.

Lønn per normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturallønn og lønn under sjukdom og fødselspermisjon betalt av arbeidsgiver. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jfr. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte. Antall timer per normalårsverk vil kunne variere mellom næringer og over tid.

Overheng

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Tarifftillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

Tariffmessig lønnsøkning

Tariffmessig lønnsøkning er lønnsøkning fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeids-

givernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøkning kan være generelle tillegg, lavlønnstillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnssatser etc. som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger. Tillegg ved lokale forhandlinger er lønnsglidning i privat sektor. I offentlig sektor er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen fastsatt sentralt.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøking i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøking i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a. omfatter lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste pga. økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f. eks. gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid.

Vedlegg 4

Undersøkelser av lønnsgapet mellom kvinner og menn

Det er ingen endringer siden rapport nr. 1 i år. Det vises til vedlegg 5 i NOU 2000:4 «Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2000».

Vedlegg 5

Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og i andre land

Tabell 5.1 viser lønnskostnader per time for industriarbeidere i forhold til våre samhandelsland, målt i felles valuta. De faktiske valutakursene er lagt til grunn sammen med konkurransevektene som er brukt for øvrig i kapittel 5.

Konkurransevektene baserer seg på (som ellers i kapittel 5) flere land enn tidligere. Så langt man kan fremskaffe sammenliknbare tall forsøker man å ta disse inn i sammenlikningene. I forhold til tidligere er derfor Sør-Korea kommet med i sammenlikningene, tilbakedatert fra 1985. Nivåsammenlikningene omfatter nå 96,6 prosent av landene brukt ellers i kapittel 5. Landene som ikke er med i de relative sammenlikningene (som står for 3,4 prosent av samhandelen) er Thailand, Singapore, Taiwan, Polen, Tsjekkia og Ungarn.

Lønnskostnadene består av lønn per faktisk arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (f.eks. lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkostnader som arbeidsgiver- avgifter, pensjonsutgifter osv. og som knytter seg til bruken av arbeidskraft.

Lønnskostnadstallene er i hovedsak sammenstilt av BLS (Bureau of Labor Statistics) i USA, men 1999-tall er også bygd på anslag fra OECD og enkeltland. Innholdet i lønnsbegrepene kan være forskjellige landene imellom. Beregningsutvalget mener likevel at de relative lønnskostnadstallene «grovt sett» vil gi relevante indikasjoner på lønnsforskjellene landene imellom.

Lønnsbegrepene som brukes av BLS i sammenlikningen, faller ikke helt sammen med ILOs definisjon av totale lønnskostnader. Basis for beregningene er arbeidet tid, i dette tilfelle arbeidet time i ulike land. Lønn for ikke-arbeidet tid (feriepenger, sykefravær betalt av bedriften etc.) vil komme som påslag i forhold til arbeidet tid. Av andre indirekte lønnskostnader vil bedriftens pensjonskostnader, enten gjennom arbeidsgiveravgifter og/eller egne spesielle ordninger utgjøre en vesentlig del. En rekke andre ordninger knyttet til arbeidsgivers bruk av arbeidskraft vil også inngå. Noen elementer av indirekte lønnskostnader er ikke med. Blant annet er rekrutteringskostnader, opplæringskostnader, arbeidsklær og bedriftsfasiliteter som f.eks. kafeteria og helsetjenestekostnader ikke med i sammenlikningen. Grunnen til dette er at det ikke finnes data over slike kostnader i alle landene, og at det derfor gir en bedre sammenlikning når man ser bort fra disse kostnadene. I de land hvor slike kostnader er tilgjengelig utgjør de utelatte kostnadene mindre enn 4 prosent av de totale lønnskostnadene. I noen land, særlig i Norden, kan de utelatte kostnadene være påbudt ved lov eller avtale (f.eks. bedriftshelsetjenesten i Norge)og påløper automatisk ved ansettelse. Slike kostnader kan i andre land være frivillige og/eller driftskostnader, ikke knyttet til lønn.

I takt med utviklingen av pensjonsordninger for ansatte betalt av bedriften, ved blant annet oppbygging av fond som skal sikre utbetalinger fra pensjonsalder, er en del av kostnadene for bedriften relatert til et lønnsbegrep som inneholder påløpt, men ikke realiserte lønnskostnadselementer. Et viktig element er bonusutbetalinger. Slike forhold skaper stadig større usikkerhet i sammenlikningen mellom land.

Noen av komponentene i lønnskostnadstallene er nokså løst anslått. Statistikken må derfor ikke ses på som et presist uttrykk for kostnadsforholdene mellom land. Nivåsammenlikningen er basert på gjennomsnitt for industriarbeidere og er ikke representativ for alle deler av industrien. Lønnsforskjellene mellom bransjer i f.eks. Japan og USA kan være svært store, mens bransjeforskjellene i Tyskland og i nordiske landene er langt mindre.

I tabell 5.1 er Tyskland representert med gjennomsnittstall for både tidligere Vest og Øst-Tyskland fra 1994. Ettersom en stor andel av industrisysselsettingen i et samlet Tyskland var lokalisert i tidligere Vest-Tyskland, betydde dette skiftet bare omlag 3 prosent lavere lønnsnivå for Tyskland ved overgangen fra 1993 til 1994. I forhold til de totale relative kostnadene for norske industriarbeidere betydde denne endringen bare omlag 0,5 prosentpoeng.

Utviklingstallene for enkeltland i forhold til Norge viser størst fluktasjoner. Blant annet viste de relative lønnskostnadene omregnet til norske kroner for Japan 60 prosent i 1990, for å stige til 102 i 1994 og videre ned igjen til 76 i 1998. Anslaget for 1999 er opp til 88 prosent. Overfor Storbritannia, som frem til 1996 lå på 56 prosent av det norske nivået har tilnærmingen ført til at lønnsnivået både i 1998 og 1999 ligger på 69 prosent for industriarbeidere.

Tabell 5.1: Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner [2]. Indeks Norge=100

Land	1980	1985	1990	1995	1996	1997	1998	1999 [3]
Tyskland [4]	106	92	102	126	121	113	115	112
Sveits	96	93	97	120	113	102	103	100
Danmark	94	79	84	99	96	93	96	95
Belgia	113	87	89	109	103	96	98	94
Sverige	108	93	98	88	97	94	93	91
Østerrike	77	73	83	104	99	92	94	91
Finland	71	79	98	99	93	90	91	89
Japan	48	61	60	98	84	82	76	88
Nederland	104	85	84	98	92	87	87	84
USA	85	126	70	71	71	77	78	79
Frankrike	77	73	72	82	80	76	77	75
Italia	70	74	81	67	71	74	72	70
Storbritannia	65	60	59	56	56	65	69	69
Canada	75	106	74	67	66	69	66	66
Irland	51	57	30	56	57	57	56	57
Spania	51	45	53	53	54	52	51	50
Hellas		35	32	38	38	39	38	37
Sør-Korea [1]		12	17	30	33	32	21	27
Portugal	18	15	18	22	22	22	23	23
Norge i forhold til gjennomsnitt av landene overfor=100	112	123	121	113	113	117	116	117

1) Sør-Korea er med i sammenstillingen for første gang. Dette bidrar til at det relative lønnsnivå i Norge i forhold til de land som tidligere var med ligger om lag 2 prosentpoeng høyere.
2) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.
3) Lønnstallene for 1999 er basert i hovedsak på OECDs veksttall for arbeidere, tillagt 1998-tall.
4) Hele Tyskland er med fra 1994.

Kilde: Bureau of Labor Statistics(BLS), OECD og lokale anslag.

Strukturen på lønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger per arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lave faktiske lønninger per arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Tabell 5.2 viser hvordan forholdet mellom direkte lønn per arbeidet time og indirekte personalskostnader var i 1997, målt i norske kroner.

Sammenlikningene i tabell 5.1 og 5.2 gjelder bare arbeidere i industrien. Det er først og fremst for denne gruppen at internasjonale sammenlikninger av totale lønnskostnader per time har vært harmonisert.

Funksjonærene har fått stadig større betydning for lønnssummen både i Norge og i de fleste andre land. Om lag 45 prosent av lønnssummen i norsk industri tilfaller de som i lønnsstatistikken defineres funksjonærer.

Arbeidstid og de indirekte personalkostnader er forskjellige for arbeidere og funksjonærer landene imellom. Også fordelingen av antall funksjonærer og arbeidere kan være svært forskjellig. Tallmessige indikasjoner for enkelte land innenfor EU-området peker i retning av at lønnskostnadene i Norge ligger langt nærmere våre handelspartnere dersom funksjonærene hadde vært med i sammenlikningene for industrien.

Tabell 5.2: Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere. I norske kroner i 1997 [1)] **.**

	Gjennomsn.timefortj. per arbeidet time [1)]	Indirekte personalkost. [2)] i % av lønn for arbeidet tid	Totale lønns- kostnader per arbeidet time	
	1997 kr.	1997 pst	1997 kr	Anslag 1999 kr
Tyskland	109	74,9	190	(209)
Norge	119	41,8	168	(187)
Sveits	111	54,4	171	(187)
Danmark	128	21,7	156	(178)
Belgia	85	89,6	162	(176)
Østerrike	79	96,5	155	(171)
Sverige	94	67,2	157	(171)
Finland	88	71,4	151	(167)
Japan	79	73,6	137	(164)
Nederland	85	72,4	146	(158)
USA	93	38,3	129	(149)

Tabell 5.2: Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere. I norske kroner i 1997 [1)] **.**

	Gjennomsn.timefortj. per arbeidet time [1)]	Indirekte personalkost. [2)] i % av lønn for arbeidet tid	Totale lønns- kostnader per arbeidet time	
	1997 kr.	1997 pst	1997 kr	Anslag 1999 kr
Frankrike	67	90,2	127	(140)
Italia	60	107,1	124	(131)
Storbritannia	82	33,0	109	(130)
Canada	86	35,3	116	(123)
Irland	73	31,3	96	(108)
Spania	..	..	86	(93)
Hellas	..	..	66	(70)
Sør-Korea	..	..	53	(50)
Portugal	..	..	37	(43)

1) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.
2) Indirekte personalkostnader omfatter både lønn for ikke-arbeidet tid (lønn under sykdom etc, feriepenger) og andre indirekte personalkostnader.

Kilde: Bureau of Labor Statistics (BLS), USA

Vedlegg 6

Rapport fra arbeidsgruppe som har vurdert ulike lønnsomhetsmål

1 Bakgrunn

Medlemmer i beregningsutvalget har fremmet et ønske om å utvide konkurranseevneomtalen i rapportene til å omfatte en omtale av lønnsomhetsutviklingen. Målet er å komme frem til en eller flere indikatorer som på en dekkende måte beskriver lønnsomhetsutviklingen. En arbeidsgruppe ble nedsatt for å vurdere denne problemstillingen. Arbeidsgruppen har bestått av Camilla Birkeland (leder) og Espen Erlandsen, Finansdepartementet, Håvard Hungnes og Per Morten Holt, Statistisk sentralbyrå, og Einar Jakobsen, Næringslivets Hovedorganisasjon.

Arbeidsgruppen legger med dette frem et arbeidsgruppenotat hvor følgende forhold gjennomgås:

- Makroøkonomiske lønnsomhetsmål (avsnitt 3.1).
- Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål (avsnitt 3.2).
- Sammenlikning av lønnsomhetsutviklingen med andre land (avsnitt 4).
- Sammenfatning og beskrivelse av utviklingen (avsnitt 5)

2 Innledning

Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebyttet må over tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Et lands *konkurranseevne* uttrykker evnen til å opprettholde en balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling (NOU 1999:14). Det er en nær sammenheng mellom *konkurranseevnen* og *lønnsomheten* . Lav lønnsomhet vil redusere størrelsen på konkurranseutsatt sektor.

Industrien er tradisjonelt den største av de næringene som er utsatt for utenlandsk konkurranse. Økt globalisering og sterkere internasjonal konkurranse har imidlertid gradvis slått igjennom i stadig større deler av norsk næringsliv. Med få unntak er alle næringer i noen grad utsatt for konkurranse fra utlandet. Hensynet til å opprettholde en rimelig god lønnsomhet blir derfor viktigere for en økende andel av næringslivet. I den såkalte Aukrust-modellen kjennetegnes konkurranseutsatt sektor ved at sektoren i liten grad kan overvelte generelle kostnadsøkninger i produktprisene fordi en står ovenfor gitte priser på verdensmarkedet, mens skjermet sektor i større grad kan gjøre dette. Generelt vil bedriftenes muligheter til å tilpasse *produktprisene* i tråd med kostnadsutviklingen være bestemt av hvor stor markedsmakt bedriftene har. En generell økning i lønnsnivået i samfunnet vil innenfor Aukrust-modellen redusere fortjenestemarginene i konkurranseutsatt sektor, mens den i skjermet sektor vil slå ut i en tilsvarende prisøkning. Men også skjermet sektor blir i større grad utsatt for konkurranse, men da i større grad fra innenlandske næringer. Krav til effektivitet og kostnadsreduksjoner, og dermed lønnsomhetsutvikling, gjelder derfor også denne.

Lønnsomheten (og konkurranseevnen) er en funksjon av flere faktorer:

– *Produktiviteten i den enkelte bedrift* . Produktivitetsutviklingen reflekterer bedriftenes evne til å benytte arbeidskraft, kapital og annen produktinnsats på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og bedriftenes evne til å ta i bruk ny teknologi. Produktivitetsutviklingen i norske næringer kan over tid forventes å være på linje med produktivitetsutviklingen i tilsvarende næringer i utlandet pga. den raske spredningen av teknologi over landegrensene.
– *Kostnadsutviklingen* er dermed svært viktig for lønnsomheten. *Lønnskostnadene* er den viktigste enkeltfaktor for lønnsomheten og konkurranseevnen. F.eks. vil høyere reallønnsvekst over tid enn det produktivitetsutviklingen gir rom for, føre til redusert lønnsomhet. Kostnadsutviklingen i konkurranseutsatt sektor vil også avhenge av produktivitets- og kostnadsutviklingen i de øvrige sektorer som leverer tjenester, vareinnsats, energi og kapitalvarer til næringer utsatt for utenlandsk konkurranse. Jo billigere og mer effektivt disse leveransene kan skje, desto bedre blir lønnsomheten.
– *Markedsføring* , samt evnen til å utvikle nye produkter som markedet ønsker er viktig både for produktivitet- og lønnsomhetsutviklingen i en tid hvor informasjon flyter stadig raskere.
– *Øvrige rammebetingelser* som skatte- og avgiftsnivå, tilgangen til kvalifisert arbeidskraft, kvalitet på infrastruktur mv. vil også påvirke foretakenes lønnsomhet.

I dette arbeidsgruppenotatet presenteres ulike indikatorer som beskriver lønnsomhetsutviklingen i industrien. Arbeidsgruppen har foreløpig ikke gått grundig inn på de ulike underliggende faktorene bak lønnsomhetsutviklingen og hva som konkret skyldes forskjeller mellom de ulike målene i hvert enkelt år. I en evt. omtale i utvalgets rapport bør imidlertid også flere av disse faktorene beskrives. I en slik omtale bør en også legge vekt på å beskrive lønnsomhetsutviklingen i næringer som er sentrale i forhold til lønnsdannelsen, jfr. for eksempel verkstedsindustriens rolle som såkalt «frontfag» i lønnsoppgjørene.

I vedlegget til dette arbeidsgruppenotatet presenteres også lønnsomhetstall for næringer utenom industrien.

3 Lønnsomhetsmål

3.1 Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

I dette avsnittet beskrives lønnsomhetsmål basert på tall fra Nasjonalregnskapet. Beskrivelsen tar utgangspunkt i sentrale nasjonalregnskapssammenhenger mellom innenlandsk verdiskaping og produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital:

Bruttoproduksjon

- Produktinnsats

=	Brutto(nasjonal)produkt
-	Kapitalslit
=	Netto(nasjonal)produkt
-	Netto produksjonsskatter
=	Faktorinntekt
-	Lønnskostnader
=	Driftsresultat

– Bruttoproduksjon fratrukket produktinnsats gir bruttonasjonalproduktet.
– Bruttonasjonalproduktet fratrukket det beregnede kapitalslitet gir nettonasjonalproduktet.
– Trekkes videre netto produksjonsskatter fra nettonasjonalproduktet, står vi igjen med faktorinntekten. Netto produksjonsskatter er lik produksjonsskatter fratrukket produksjonssubsidier.
– Faktorinntekten kan deles i lønnskostnader og driftsresultat, dvs. inntektene til eierne av produksjonskapitalen.
– Fordelingen av faktorinntekten mellom arbeidskraft og kapitaleiere kalles den funksjonelle inntektsfordelingen.

Tilsvarende sammenhenger gjelder på næringsnivå, der brutto- og nettoprodukt for en næring tilsvarer henholdsvis brutto- og nettonasjonalproduktet.

De makroøkonomiske lønnsomhetsmålene vi har valgt å fokusere på i dette arbeidsgruppenotatet er følgende:

a) driftsresultatandel
b) kapitalavkastningsraten

ad. a) Driftsresultatandelen

Beregningsutvalget benytter lønnskostnader i forhold til faktorinntekt for å vurdere utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen. Et naturlig lønnsomhetsmål vil da være *driftsresultatandelen* (målt i pst.):

$$\text{a) driftsresultatandel} = \frac{\textit{driftresultat}}{\text{totale faktorinntekter}} \quad 100$$

Siden faktorinntektene er summen av lønnskostnadene og driftsresultatet, vil driftsresultatandelen (målt i pst.) være lik 100 minus lønnskostnadsandelen (målt i pst.).

Driftsresultatandelen fanger opp sentrale forhold som påvirker lønnsomheten. F.eks. vil økende lønnskostnader føre til redusert driftsresultatandel, noe som isolert sett innebærer redusert lønnsomhet og svekket konkurran-

seevne. Utviklingen i driftsresultatandelen, slik målet er definert ovenfor, vil imidlertid ikke fange opp:

– virkningen av endringer i kapitalslitet. Dette kan «løses» ved at en bruker brutto driftsresultat, dvs. driftsresultat pluss kapitalslit, i uttrykket for driftsresultatandelen.
– endringer i netto produksjonsskattenes andel av BNP (eller bruttoproduktet i en næring). Alternative lønnsomhetsmål, som i tilfelle vil fange opp dette, er:

$$\frac{\text{driftsresultat}}{brutto(nasjonal)produkt} \quad 100$$

$$\frac{driftsresultat}{bruttoproduksjon} \quad 100$$

Figur 6.1 og 6.2 viser at endring i netto produksjonsskatter likevel ikke har gitt store utslag.

Tallene for driftsresultat i forhold til bruttoprodukt og bruttoproduksjon vil være påvirket av hvor kapitalintensiv en næring er, og bør bl.a. derfor ikke brukes som et lønnsomhetskriterium på tvers av bransjer. Tall for driftsresultat i forhold til bruttoproduksjon vil i tillegg være påvirket av råvareintensiteten. F.eks. er aluminiumsindustrien svært kapital- og råvareintensiv, mens enkelte tjenesteytende næringer er mindre kapital- og råvareintensive.

ad. b) Kapitalavkastningsraten

Kapitalavkastningsraten er et ofte benyttet lønnsomhetsmål i makroøkonomiske analyser, og er definert som (målt i pst.):

$$\text{kastningsraten} = \frac{\text{driftsresultat}}{\text{verdien av realkapitalbeholdn}}$$

Kapitalavkastningsraten er en indikator for hvor mye kapitaleierne får igjen i forhold til innsatsen (innskutt realkapital). Siden realkapitalbeholdningen endres lite fra år til år, vil endringer i kapitalavkastningsraten først og fremst skyldes endringer i driftsresultatet.

I Nasjonalregnskapet og i denne rapporten benyttes nettokapitalbeholdningen som mål på realkapitalbeholdningen. Nettokapitalbeholdningen brukes som mål på formuesverdien, og uttrykker verdien av kapitalen ved nedskrevet gjenanskaffelsesverdi.

Et problem med å benytte driftsresultatet i forhold til realkapitalbeholdningen er knyttet til målingen av realkapitalen. Realkapitalbeholdningen kan ikke observeres direkte men må beregnes ut fra bruttoinvesteringer og anslag på avskrivningssatsen for forskjellige typer realkapital [23]. Slike avskrivningssatser kan være meget usikre, og valget av dem vil i stor grad kunne påvirke nivået på realkapitalbeholdningen. Forholdet mellom driftsresultat og realkapitalbeholdning vil dermed også være beheftet med usikkerhet. Fordi avskrivningen av realkapital skjer over lang tid vil utviklingen i forholdet mellom driftsresultat og realkapitalbeholdningen trolig ikke bli betydelig påvirket av valget av avskrivningssatser.

Figur 6.2 og 6.3 viser utviklingen i ulike lønnsomhetsmål for hele industrien under ett og for utvalgte industrinæringer. Begrepet prosessindustri, som omfatter treforedlings-, metall- og kjemisk råvareindustri, tilsvarer om lag det som ofte omtales som utekonkurrerende industri. Nærings- og nyttelsesmiddelindustrien omtales tradisjonelt som skjermet industri. Tilsvarende beregninger for næringer utenom industrien presenteres i vedlegget til dette arbeidsgruppenotatet. Figur 6.3 viser at det kan være store variasjoner i lønnsomheten fra år til år i de ulike industrinæringene.

Lønnsomhetstallene for fastlandsnæringene samlet viser at lønnsomheten bedret seg i perioden 1990–1995, jfr. figur 6.1. Driftsresultatandelen økte fra 23,7 pst. til 27,4 pst. i denne perioden, og driftsresultat målt som andel av bruttoproduksjonsverdien økte fra 9,7 pst. til 11,8 pst. I løpende priser økte driftsresultatet med knapt 53 mrd. kroner, noe som tilsvarer om lag 50 pst. I perioden 1995- 1999 var det en markert nedgang i lønnsomheten i fastlandsøkonomien. Lønnsomhetstallene viser at lønnsomheten i 1999 var lavere enn ved begynnelsen av 1990- tallet. Målt i løpende priser har driftsresultatet falt med over 10 mrd. siden toppåret 1995. I hovedsak bidrar samtlige næringer innen industri- og varehandelssektoren til denne utviklingen. For bygg- og anleggssektoren, og andre tjenesteytende næringer viser imidlertid lønnsomhetstallene en klar forbedring frem til 1999 (med unntak av situasjonen i bygg- og anleggssektoren i 1998).

23. For å beregne realkapitalbeholdningen er bruttoinvesteringene først regnet om i faste priser. Deretter beregnes kapitalbeholdningen ut fra definisjonssammenhengen $K(t)=K(t-1)+J(t)-D(t)$, hvor en legger til grunn geometrisk depresiering: $D(t)=d*K(t-1)$. Avslutningsvis er de fremkomne realkapitaltallene regnet om til løpende priser.

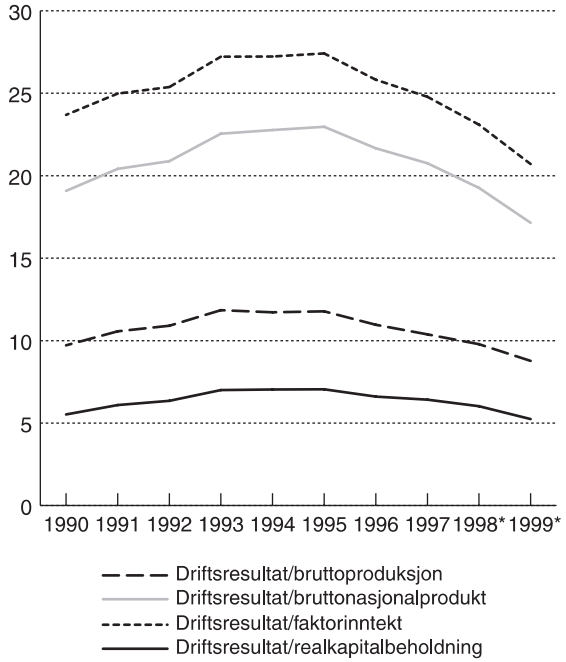

Figur 6.1 Lønnsomhetsutviklingen i Fastlands-Norge. Makrotall
*) Foreløpige tall

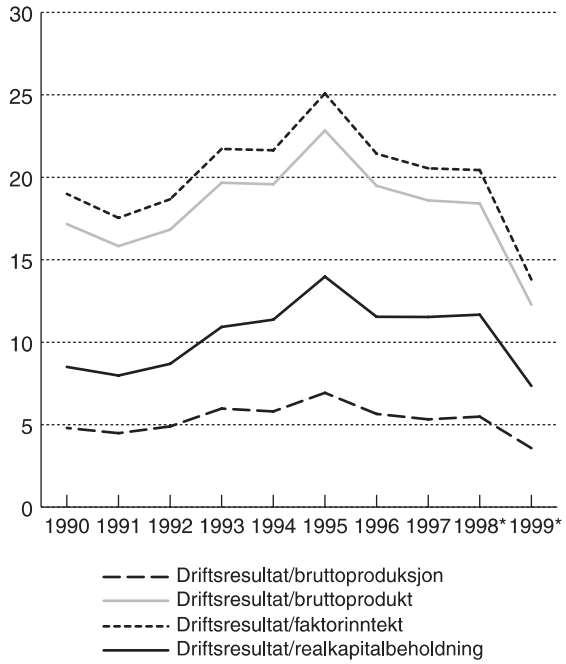

Figur 6.2 Lønnsomhetsutviklingen i industrien. Makrotall
*) Foreløpige tall

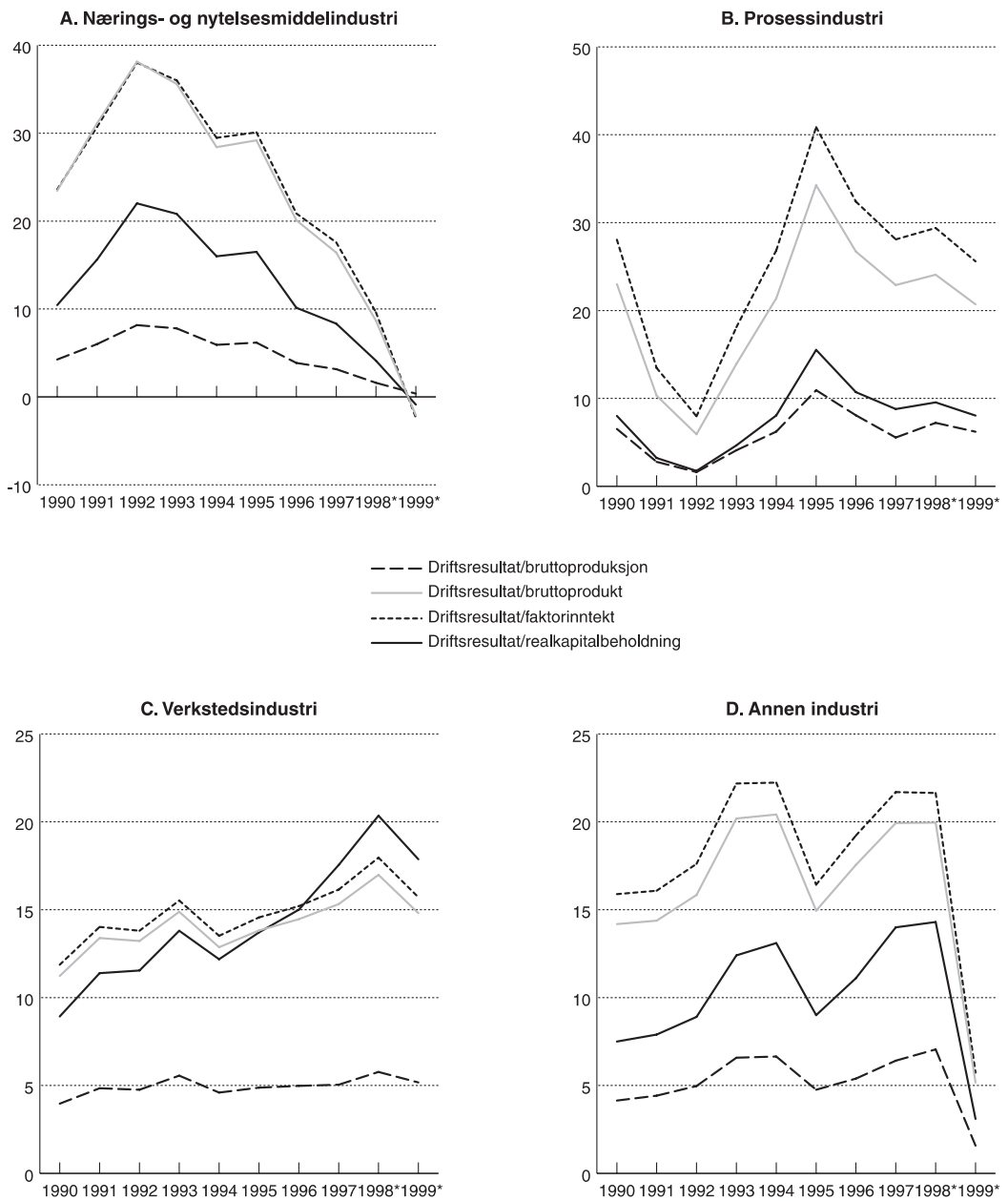

Figur 6.3 Lønnsomhetsutviklingen i utvalgte industrinæringer. Makrotall

*) Foreløpige tall

Vurdering av makroøkonomiske lønnsomhetsmål

Tabell 6.1: Korrelasjon mellom lønnsomhetsmålene

	Fastlands-Norge	Industri
Corr (Ia,II)	0,99	1,00
Corr (Ia,III)	0,99	0,92
Corr (II,III)	0,95	0,92
Corr (Ia,Ib)	0,99	0,99
Corr (Ib,II)	0,99	0,99
Corr (Ib,III)	0,96	0,93

Ia) Driftsresultat/brutto(nasjonal)produkt
Ib) Driftsresultat/bruttoproduksjon
II) Driftsresultat/faktorinntekt
III) Driftsresultat/kapitalbeholdning

- De ulike målene for lønnsomhet som er presentert ovenfor, avviker i relativt liten grad. I tabell 6.1 gjengis korrelasjonen (eller samvariasjonen) mellom målene. Tabellen viser at utviklingen i driftsresultat i forhold til både faktorinntekt, brutto(nasjonal)produkt og bruttoproduksjon gjennomgående er svært like.
- Driftsresultatet i forhold til realkapitalen utvikler seg også om lag som de tre andre målene, med en korrelasjonskoeffisient på mellom 92 og 93 prosent innen industrien. Årsaken til den høye samvariasjonen mellom de ulike målene er knyttet til svingninger i driftsresultatet - som er den klart viktigste årsaken til variasjon i de tre målene over tid.
- Arbeidsgruppen anbefaler som hovedregel å bruke driftsresultatandel kombinert med kapitalavkastningsraten for å måle utviklingen i lønnsomheten over tid i industribedrifter og/eller industrinæringer. Driftsresultatandelen bør imidlertid ikke benyttes som et lønnsomhetskriterium på tvers av bransjer.
- De makroøkonomiske lønnsomhetsmålene presentert ovenfor tar utgangspunkt i tall for driftsresultatet. Siden driftsresultatet beregnes residualt i Nasjonalregnskapet, vil de makroøkonomiske lønnsomhetstallene kunne være beheftet med betydelig usikkerhet. Dette skyldes blant annet at målet på kapitalslitet er usikkert.
- Det kan forekomme betydelige revisjoner fra foreløpige til endelige nasjonalregnskapstall. En vurdering av tallgrunnlaget tyder imidlertid på at det ikke er *systematiske* forskjeller mellom foreløpige og endelige nasjonalregnskapstall som brukes i beregningen av de makroøkonomiske lønnsomhetsmålene.

3.2 Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

I denne gjennomgangen har vi fokusert på lønnsomhetsanalyser som tar utgangspunkt i kjente nøkkeltall basert på ordinære regnskaper. Oppstillingsplan for ordinær regnskapsstatistikk fra SSB omfatter følgende hovedgrupper:

Resultatregnskapet
Driftsinntekter
- Driftskostnader
vareforbruk
lønnskostnader
andre driftskostnader
avskrivninger
= Driftsresultat
+/- Resultat av finansielle poster
= Resultat før ekstraordinære poster
+/- Resultat av ekstraordinære poster
= Resultat før skattekostnad
- Skattekostnad
= Årsoverskudd
avsatt til egenkapital (netto)
avsatt til utbytte
konsernbidrag
Balansen
Omløpsmidler
+ Anleggsmidler
= Sum eiendeler
Kortsiktig gjeld
+ Langsiktig gjeld
+ Egenkapital
= Sum gjeld og egenkapital

De nøkkeltall fra regnskapsstatistikken vi har valgt å fokusere på i dette arbeidsgruppenotatet er følgende:

c) *Brutto/netto driftsmargin*
d) Brutto fortjenestemargin
e) Totalrentabilitet
f) Rentabilitet på sysselsatt kapital
g) Egenkapitalrentabilitet
h) Soliditet (egenkapitalandel)

ad. c)-d) Driftsmarginen og fortjenestemarginen

Netto driftsmargin svarer i prinsippet til lønnsomhetsmålet *driftsresultat i forhold til bruttoproduksjonsverdi* i avsnitt 3.1. Ulike metoder for å beregne forringelsen av realkapitalen mm. i regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet vil imidlertid bidra til at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom tall basert på disse to lønnsomhetsmålene, jfr. videre beskrivelse av forskjeller mellom statistikkildene i vedlegg til dette arbeidsgruppenotatet. Driftsmarginen kan beregnes brutto eller netto, dvs. henholdsvis før og etter ordinære avskrivninger:

$$\text{Brutto driftsmargin} = \frac{\text{Brutto driftsresultat}}{\text{Driftsinntekter}} \quad 100$$

$$\text{Netto } driftsmargin = \frac{Driftsresultat}{\text{Driftsinntekter}} \quad 100$$

I internasjonale sammenlikninger brukes ofte brutto driftsmargin pga. ulike avskrivningsregler i forskjellige land.

Brutto *fortjenestemarginen,* også kalt «overskuddsgraden», er resultat etter netto finansposter eller resultat før ekstraordinære poster. Finanspostene inneholder både renteinntekter/-utgifter, og annen finansiell avkastning (dvs. aksjer mv.):

$$\text{d) Brutto fortjenestemargin} = \frac{\text{Resultat før ekstraordinære poster}}{\text{Driftsinntekter}} \quad 100$$

Tall for driftsmarginen og fortjenestemarginen er påvirket av om en driver i en kapital- og/eller råvareintensiv bransje. For å korrigere for råvareintensiteten kan en beregne marginen i forhold til verdiskapingen (bruttoproduktet). Dette målet svarer i prinsippet til lønnsomhetsmålet *driftsresultat i forhold til bruttoprodukt* i avsnitt 3.1. I regnskapsanalyser og regnskapsberetninger er det imidlertid ikke vanlig å rapportere resultatandeler basert på verdiskaping.

Uavhengig av om driftsresultatet måles mot driftsinntektene eller verdiskapningen, vil ulik kapitalinnsats og ulik omløpshastighet for kapitalen i ulike bransjer kunne innebære at identiske resultatandeler kan gi forskjellig kapitalavkastning. Dette innebærer for det første at marginer er mer egnet til å analysere utviklingen i lønnsomheten innen en bransje, enn utviklingen i lønnsomheten mellom ulike bransjer. For det andre bør bruk av drifts- og fortjenestemarginmål kombineres med mål for kapitalavkastning for å ta hensyn til forskjeller i kapitalintensitet i de ulike næringene.

ad. e)-f) Avkastning på kapitalen (rentabiliteten)

Rentabiliteten beregnes som resultatet i forhold til kapitalen i bedriften. Det mest brukte avkastningsmålet er bedriftens *totalrentabilitet:*

lrentabilitet =

$$\frac{\text{t før ekstraordinære poster + finanskostnader}}{\text{Totalkapital pr. 31.12}} \quad 1$$

Det er resultatet inklusive kostnader knyttet til lånefinansieringen som er relevant for å beregne avkastningen på hele kapitalen. For totalrentabiliteten måles resultatet uavhengig av om kapitalen er finansiert av egenkapitalen eller av lånte midler.

Totalrentabilitetsmålet svarer i prinsippet til lønnsomhetsmål b) (kapitalavkastningsraten) i avsnitt 3.1. Ulike metoder for å beregne forringelsen av realkapitalen mv. i regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet bidrar imidlertid til at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom tall basert på disse to lønnsomhetsmålene.

Med *sysselsatt kapital* menes totalkapitalen minus kortsiktig rentefri gjeld. Den rentefrie gjelden, f.eks. knyttet til varelager, kan variere betydelig mellom bransjer og virksomheter. Ved vurdering av bedriftenes lønnsomhet bør man derfor i prinsippet korrigere for bedriftens kortsiktige rentefrie gjeld. Resultatet ses dermed i relasjon til størrelsen på innskutt kapital *(rentabilitet på sysselsatt (bundet) kapital). Rentabilitet på sysselsatt (bundet) kapital* (dvs. totalkapital – rentefrie kreditter) er dermed et mer nøytralt avkastningsmål:

tabilitet på sysselsatt kapital =

$$\frac{\text{r ekstraordinære poster + finanskostnader}}{\text{Sysselsatt kapital pr. 31.12}} \quad 100$$

Dette lønnsomhetsmålet kan brukes til sammenlikning over tid, og mellom næringer og ved sammenlikninger med alternative kapitalplasseringer. Kravet til avkastning avhenger imidlertid av rentenivå og bedriftens forretningsmessige risiko, og risikoen vil variere fra bransje til bransje.

Forrentningen av egenkapitalen er viktig for investorer som har satset risikovillig kapital siden den utrykker bedriftens / næringens evne til å forrente den kapital som eierne har skutt inn i virksomheten. *Egenkapitalrentabiliteten*

vil dermed kunne være et godt måltall f.eks. med hensyn til hvilke land som fremstår som attraktive lokaliseringssteder. Det resultatmål som er mest relevant mht. egenkapitalforrentningen, er målet hvor finanskostnadene knyttet til fremmedkapitalen, er trukket fra:

$$\text{enkapitalrentabilitet} = \frac{\text{før ekstraordinære poster} - \text{skattekostnad}}{\text{Egenkapital pr. 31.12}} \quad 100$$

ad. h) Soliditet/egenkapitalandelen

God lønnsomhet ett bestemt år vil ikke nødvendigvis innebære noen garanti for god lønnsomhet i fremtiden dersom lønnsomheten i det bestemte året skyldes en forbigående oppgangskonjunktur. Generelt, og spesielt i sykliske og svært konkurranseutsatte bransjer eller i bransjer med stor forretningsmessig risiko, vil en tilfredsstillende soliditet være nødvendig for å sikre bedriftens eksistens gjennom konjunkturforløpet. Soliditeten måles ofte ved *egenkapitalandelen:*

$$\text{h) Egenkapitalandel} = \frac{\text{Egenkapital pr. 31.12}}{\text{Sum eiendeler 31.12}} \quad 100$$

Ulike bransjer krever ulik soliditet fordi risikoen i ulike bransjer er forskjellig.

Figur 6.5 og 6.6 viser utviklingen i ulike lønnsomhetsmål for industrien under ett og for ulike industrinæringer. Tilsvarende beregninger for næringer utenom industrien presenteres i tabellvedlegg. Rentabilitet på sysselsatt kapital (mål f)) er ikke beregnet fordi datagrunnlaget ikke gir entydig skille mellom rentebærende- og ikke-rentebærende gjeld.

Figur 6.4 viser at lønnsomheten, målt ved driftsmarginen og total- og egenkapitalrentabilitet, for fastlandsnæringene samlet har falt etter 1995 samtidig som egenkapitalandelen i norsk fastlandsnæringer har økt. Utviklingen i varehandelen og industrien bidrar til den svake lønnsomhetsutviklingen, jfr. vedlegg og figur 6.5. I motsatt retning trekker en gunstig lønnsomhetsutvikling i bygg- og anleggssektoren.

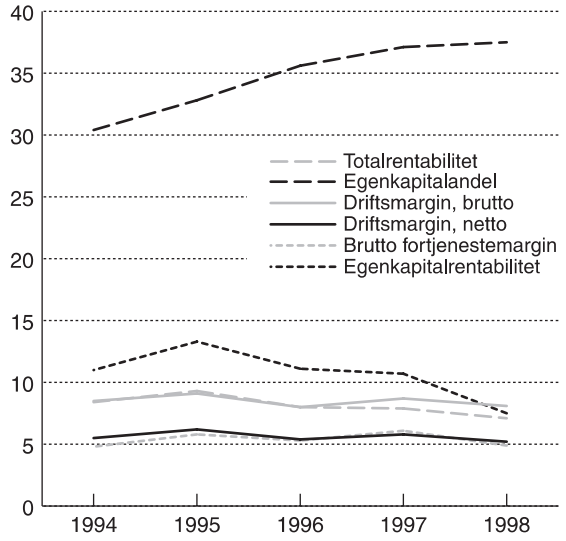

Figur 6.4 Lønnsomhetsutviklingen i Fastlands-Norge. Mikrotall

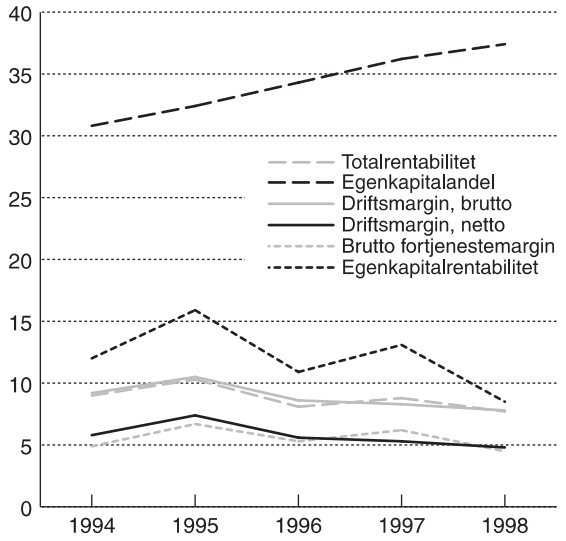

Figur 6.5 Lønnsomhetsutviklingen i industrien. Mikrotall

Når det gjelder utviklingen i egenkapitalrentabiliteten, har lønnsomhetsreduksjonen vært sterkere sammenliknet hva driftsmargintallene viser. Dette skyldes at egenkapitalrentabiliteten påvirkes av rentenivået. Renteoppgangen i 1998 bidro til at svekkelsen i egenkapitalrentabiliteten var noe større enn den ellers ville ha vært.

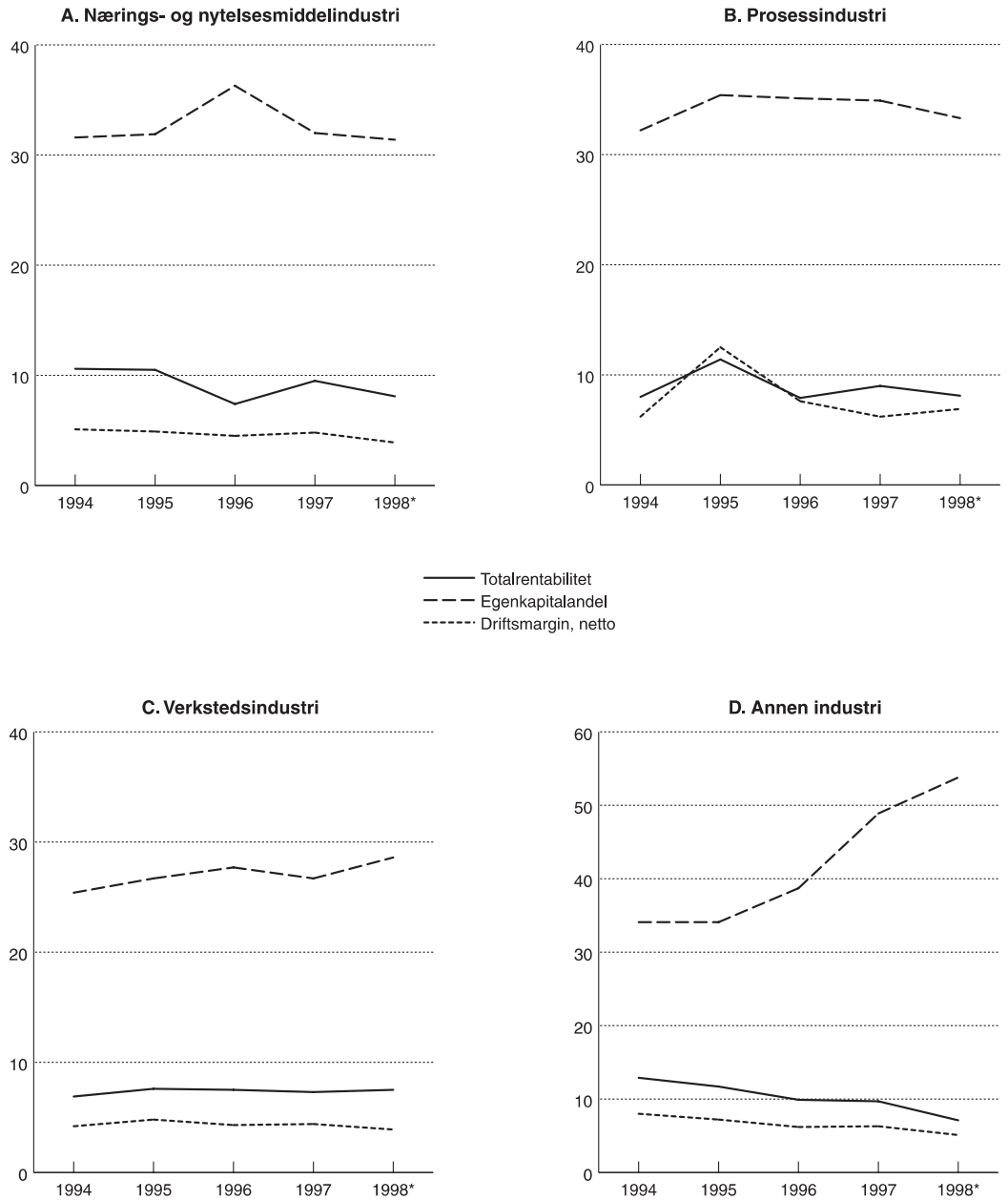

Figur 6.6 Lønnsomhetsutviklingen i utvalgte industrinæringer. Mikrotall

*) Foreløpige tall

Vurdering

- Det anbefales som hovedregel å bruke et kapitalrentabilitetsmål kombinert med brutto/netto driftsmargin for å måle lønnsomheten over tid i industribedrifter og/eller i industrinæringer. Driftsmarginen bør imidlertid ikke benyttes som et lønnsomhetskriterium på tvers av bransjer.
- Driftsmarginen fanger ikke opp utviklingen i foretakenes finansutgifter. Renteutgifter bør i utgangspunktet telle med i vurderingen av foretakenes konkurranseevne. Regnskapskoden «netto finansposter», som skiller

fortjenestemarginen fra driftsmarginen, inneholder imidlertid også kapitalposter som ikke er knyttet til bedriftens ordinære forretningsområde. Slike kapitalposter kan variere betydelig fra år til år, og kan således påvirke fortjenestemarginen betydelig. Fordi det ikke er mulig å fremskaffe rentepostene separat, anbefales det derfor å bruke driftsmarginen fremfor fortjenestemarginen.

– Siden rentenivået gir alternativavkastningen for realkapitalen, vil avkastningen på den rentebærende kapitalen (rentabiliteten på sysselsatt kapital) være det mest hensiktsmessige rentabilitetsmål. Ordinære regnskapsstatistikker skiller imidlertid ikke ut ikke-rentebærende gjeld. Det anbefales derfor å bruke totalrentabilitetsmålet. Tilfredsstillende totalrentabilitet sikrer tilstrekkelig avkastning til at bedriftens totale realkapital kan vedlikeholdes og videreutvikles. Siden rentenivået er et generelt mål for rentabiliteten, kan også totalrentabiliteten sammenliknes mellom ulike bransjer. Nivået på totalrentabiliteten påvirkes imidlertid av rentenivået og må derfor relateres til det nominelle rentenivå ved sammenlikninger over tid.
– Vi anbefaler å bruke totalrentabilitetsmålet fremfor egenkapitalrentabilitetsmålet fordi forrentningen av fremmedkapitalen (lånerenten) bør tas med i vurderingen av lønnsomheten, og utviklingen i konkurranseevnen.
– Siden soliditeten er avgjørende for bedriftens eksistens gjennom ulike konjunkturforløp, samt dens evne til omstilling og ekspansjon, har vi også valgt å presentere utviklingen i egenkapitalandelen.

Drifts- og fortjenestemarginen kan også beregnes på bakgrunn av regnskapstall som presenteres i løpet av året – enten pr. kvartal, tertial eller halvårlig. Dersom det er ønskelig kan en oversikt over slike kvartals-/tertialtall gi gode anslag for drifts- og fortjenestemarginer før årsregnskapene foreligger.

3.3 Sammenlikning av makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

Figur 6.3 og 6.6 viser utviklingen i lønnsomheten for ulike industrinæringer målt ved hhv. makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske mål. For de makroøkonomiske lønnsomhetsmålene foreligger tall for perioden 1990–1999, mens for de bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmålene foreligger tall for perioden 1994–1998.

For alle de ulike industrinæringene viser de makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmålene forskjellig utvikling og/eller forløp.

F.eks. viser de makroøkonomiske lønnsomhetstallene at det etter 1995 har vært en relativt betydelig reduksjon i lønnsomheten i både nærings- og nytelsesmiddelindustrien og i prosessindustrien. En vurdering av underliggende forhold, som utvikling i produsentpriser, kostnader og produktivitet, indikerer at den svake lønnsomhetsutviklingen i disse industrinæringene kan knyttes til:

– økende kostnadsvekst i nærings- og nytelsesmiddelindustrien, noe som bl.a. skyldes en svak vekst i arbeidskraftproduktiviteten.
– svak utvikling i produsentprisene i prosessindustrien, samtidig som produktivitetsveksten har vært lav.

Figur 6.3 viser at lønnsomheten i verkstedindustrien har økt frem til og med 1998. Den gunstige lønnsomhetsutviklingen kan ses i sammenheng med bl.a. en tilfredsstillende produktivitetsutvikling sammenliknet med øvrige industrisektorer.

De bedriftsøkonomiske lønnsomhetstallene viser at det i perioden 1994–1998 har vært en tilsynelatende stabil utvikling i lønnsomheten i industrien sammenliknet med hva de makroøkonomiske lønnsomhetstallene viser. Til tross for små endringer i prosentpoeng i marginer og rentabilitet, har det likevel vært betydelige prosentvise endringer i de bedriftsøkonomiske lønnsomhetstallene. Tabell 6.9 i vedlegget viser f.eks. at netto driftsmargin for industrien varierte mellom 4,8 og 7,4 prosent i perioden 1994 – 1998. Figur 6.6 viser videre svært lave nivåer på netto driftsmargin i verkstedindustrien. I 1998 var driftsmarginen i verkstedsindustrien 3,9 pst. ifølge regnskapsstatistikken, og den har ligget under 5 pst. gjennom hele 1990-tallet, jfr. tabellvedlegg. Ifølge standard lærebøker er en driftsmargin under 5 pst. ikke tilfredsstillende i tradisjonelle industribedrifter.

Forskjeller mellom nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikken kan bidra til å forklare hvorfor de makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske lønnsomhetstallene viser noe forskjellig utvikling. F.eks. vil det vanligvis være avvik mellom det beregnede kapitalslitet i nasjonalregnskapet og avskrivningene i årsregnskapet, jfr. vedlegg til dette arbeidsgruppenotatet som gir en mer utdypende beskrivelse av forskjeller mellom nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikken. Forskjellene mellom de makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmålene kan også skyldes at de ulike industrinæringsinndelingene i nasjonalregnskapet og i regnskapsstatistikken ikke er helt sammenfallende.

4 Sammenlikning av lønnsomhets-utviklingen i Norge og hos handelspartnere

Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

Det kan være betydelig usikkerhet knyttet til internasjonale sammenlikninger av lønnsomhetsutviklingen, blant annet som følge av ulike metoder for å beregne kapitalslitet. Ved å sammenlikne bruttotall kan en unngå noe av denne usikkerheten.

Vurderinger av lønnsomhetsutviklingen i Norge og hos handelspartnere vil også være beheftet med usikkerhet som følge av stor usikkerhet knyttet til sammenlikninger av norske og utenlandske produktivitetstall, jfr. omtale i rapportene fra Beregningsutvalget.

I dette arbeidsgruppenotatet har vi basert oss på følgende makroøkonomiske lønnsomhetsmål for internasjonale sammenlikninger:

– *brutto driftsresultatandel*
– *brutto driftsresultat i forhold til bruttoprodukt* [24]

Brutto driftsresultat er definert som summen av (netto) driftsresultatet og kapitalslitet. Brutto driftsresultatandel er definert som forholdet mellom

24. Det har ikke vært mulig å beregne internasjonale tall for bruttoproduksjonsverdi.

brutto driftsresultat og totale faktorinntekter (=brutto driftsresultat + totale lønnskostnader).

I tabell 6.2 presenteres lønnsomhetsutviklingen for Fastlands-Norge og tre viktige handelspartnere. I tillegg rapporteres (veide) gjennomsnitt for Norges handelspartnere for perioden 1995–1997. OECDs konkurransevekter er benyttet, men Irland er utelukket på grunn av manglende data. Det er ikke mulig å beregne de internasjonale lønnsomhetsmålene for industrisektoren ut fra OECD-dataene.

Tabell 6.2: Utviklingen i internasjonale nasjonalregnskapsstørrelser og makroøkonomiske lønnsomhetsmål. Mrd. kroner (nasjonal valuta), løpende priser

Fastlands-Norge (mrd. kroner)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Bruttonasjonalprodukt	557,5	582,7	604,0	626,4	652,2	692,4	724,0	774,5	834,4
- Netto produksjonsskatter	17,8	15,4	15,6	14,1	11,4	11,3	10,4	14,1	15,8
- Lønnskostnader	342,7	357,4	371,0	377,9	396,8	420,9	450,5	487,8	535,1
= Brutto driftsresultat	197,0	209,9	217,4	234,4	244,0	260,2	263,0	272,7	283,6
Memo:									
Br. driftsres/br.nasjonal-prod. Pst.	35,3	36,0	36,0	37,4	37,4	37,6	36,3	35,2	34,0
Br. driftsres/(br. driftsres + lønn). Pst	36,5	37,0	37,0	38,3	38,1	38,2	36,9	35,9	34,6

Tabell 6.3: Tabell 6.2 fortsetter

Storbritannia (mrd. pund)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Bruttonasjonalprodukt	554,5	582,9	606,6	637,8	676,0	712,5	754,6	803,9	847,4
- Netto produksjonsskatter	68,4	76,5	77,9	81,0	86,6	93,7	98,4	107,3	114,3
- Statistiske avvik	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
- Lønnskostnader	315,2	333,9	347,0	356,3	370,0	385,4	404,5	432,4	463,8
= Brutto driftsresultat	170,8	172,6	181,7	200,5	219,5	233,5	251,7	264,2	268,8
Memo:									
Br. driftsres/br.nasjonal-prod. Pst.	30,8	29,6	30,0	31,4	32,5	32,8	33,4	32,9	31,7
Br. driftsres/(br. driftsres + lønn). Pst	35,2	34,1	34,4	36,0	37,2	37,7	38,4	37,9	36,7

Sverige (mrd. svenske kroner)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Bruttonasjonalprodukt	..	..	..	1497,7	1596,4	1713,3	1756,4	1813,1	1890,2
- Netto produksjonsskatter	..	..	..	158,0	163,4	178,1	200,4	225,6	255,6
- Lønnskostnader	..	..	..	866,8	900,5	938,1	997,0	1022,4	1068,5
= Brutto driftsresultat	..	..	..	472,9	532,5	597,2	559,0	565,1	566,2
Memo:									

Tabell 6.3: Tabell 6.2 fortsetter

Storbritannia (mrd. pund)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Br. driftsres/br.nasjonal-prod. Pst.	..	..	..	31,6	33,4	34,9	31,8	31,2	30,0
Br. driftsres/(br. driftsres + lønn). Pst	..	..	..	35,3	37,2	38,9	35,9	35,6	34,6

USA (mrd. dollar)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Bruttonasjonalprodukt	5554,1	5710,9	6027,7	6341,6	6723,0	7038,4	7418,6	7843,9	..
- Netto produksjonsskatter	414,1	449,1	473,3	495,5	534,8	547,0	572,4	593,8	..
- Statistiske avvik	17,4	10,0	44,8	52,6	14,6	-26,5	-32,2	-55,8	..
- Lønnskostnader	3351,5	3456,5	3644,2	3820,3	4020,5	4221,6	4420,0	4700,6	..
= Brutto driftsresultat	1771,1	1795,3	1865,4	1973,2	2153,1	2296,3	2458,4	2605,3	..
Memo:									
Br. driftsres/br.nasjonal-prod. Pst.	31,9	31,4	31,0	31,1	32,0	32,6	33,1	33,2	..
Br. driftsres/(br. driftsres + lønn). Pst	34,6	34,2	33,9	34,1	34,9	35,2	35,7	35,7	..

*Handelspartnere**	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*
Br. driftsres/br.nasjonal-prod. Pst.	..	..	..	..	..	35,6	35,1	34,9	..
Br. driftsres/(br. driftsres + lønn). Pst	..	..	..	..	..	39,8	39,4	39,4	..

* Vektet med OECDs konkurransevekter 1997. Irland er holdt utenom.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og OECD

Kilden for de internasjonale tallene i tabell 6.2 er OECD-publikasjonen «National Accounts of OECD Countries Volume 1 1988/1998: Main Aggregates». Ifølge publikasjonen er de tallene som presenteres for første gang basert på «System and National Accounts 1993 (1993 SNA)». OECD publiserte disse tallene i februar 2000.

OECD publiserte tidligere tall for lønnsomhetsmålene a) og b) i de halvårlige «Economic Outlook»-pubikasjonene. Denne publiseringen ble imidlertid stoppet fom. Economic Outlook Juni 1999 fordi flere land ikke hadde innført nytt nasjonalregnskapssystem. Etter hvert som alle OECD-landene vil følge 1993SNA/ESA95-systemet, vil publiseringen av lønnsomhetsmål for OECD-land bli gjenopptatt.

I den internasjonale sammenlikningen av lønnsomhetstall presenteres ikke tall for kapitalavkastningsraten fordi det per i dag ikke foreligger tall som gjør det mulig å beregne denne. Tall for kapitalavkastningsraten i ulike land vil trolig også være beheftet med betydelig usikkerhet som følge av at det er ulik praksis for å beregne forringelsen av realkapitalen mv. i nasjonalregnskapene.

Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

Business Accounts Harmonised Databank (BACH) er en database som er utarbeidet og administrert av DGII i EU-kommisjonen. Databasen inneholder aggregert og harmonisert informasjon fra de årlige årsregnskapene til ikke-finansielle foretak, og dekker 11 europeiske land samt Japan og USA. Landene som omfattes av basen er Østerrike, Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Italia, Japan, Nederland, Portugal, Spania, Sverige og USA.

Dataene kan i en viss utstrekning fordeles på næring, og gir balanseoppstilling og resultatregnskap. Harmonisering av regnskapstallene er sentralt i arbeidet med databasen, men det har foreløpig ikke lyktes å harmonisere dataene fullt ut på grunn av forskjeller i regnskapsprinsipper mellom de ulike landene og vanskeligheter med å sette sammen et felles regnskapsoppsett. Sammenlikninger av nivå mellom landene er derfor problematisk, mens sammenlikning av trender er enklere. Det fremgår av tabellene i vedlegget at omfanget av data varierer når det gjelder årgang og næringer. Sammen med de metodiske problemene nevnt ovenfor, kompliserer dette sammenlikning av tall for de ulike landene. Definisjonen av industrinæringen i BACH avviker også noe fra næringsinndelingen som er benyttet for de norske tallene.

I figur 6.7 presenteres utviklingen i lønnsomhetsmålene basert på data fra BACH for et uveid gjennomsnitt av de utvalgte landene.

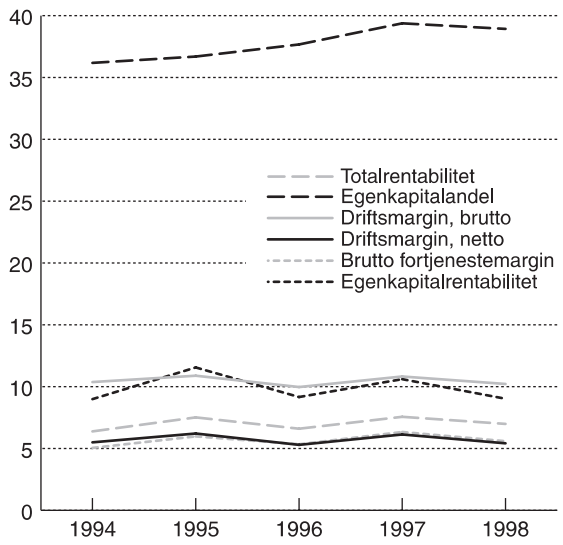

Figur 6.7 Lønnsomhetsutviklingen i industrien i utvalgte land. Mikrotall

Beregning av egenkapitalrentabiliteten betinger at man trekker inn skattekostnaden, og denne kan variere sterkt fra land til land. Sammenliknbarheten mellom landene er derfor mindre her enn for de andre nøkkeltallene. Bakgrunnstallene til figuren viser også at det er betydelige variasjoner i egenkapitalrentabiliteten mellom landene, jfr. tabellvedlegg.

5 Sammenfatning og beskrivelse av utviklingen

5.1 Sammenfatning

1. Lønnsomheten kan måles både ved makroøkonomiske (avsnitt 3.1) og bedriftsøkonomiske mål (avsnitt 3.2). Lønnsomhetsmålene samsvarer til en viss grad. Forskjeller mellom nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikken vil imidlertid bidra til avvik mellom makro- og mikrotallene. I tillegg foreligger tallene på ulike tidspunkter. For de makroøkonomiske lønnsomhetsmålene er det mulig å presentere foreløpige lønnsomhetstall for årene tom. år t-1, men det kan forekomme betydelige revisjoner frem til de endelige regnskapstallene legges frem. For de bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmålene er det bare mulig å presentere lønnsomhetstall for årene tom. år t-2. Arbeidsgruppen er av den oppfatning at lønnsomhetsutviklingen vil bli best mulig belyst ved å ta i bruk både makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske lønnsomhetstall.
2. Arbeidsgruppen har primært konsentrert seg om lønnsomheten i industrien. I vedlegget presenteres lønnsomhetstall også for andre næringer. Det bør vurderes hvilke deler av fastlandsøkonomien som evt. skal presenteres i forbindelse med en omtale av lønnsomhetsutviklingen. De næringsinndelingene arbeidsgruppen har valgt, kan til en viss grad endres.
3. Arbeidsgruppen foreslår at en i en evt. omtale av lønnsomhetsutviklingen konsentrerer seg om følgende lønnsomhetsmål:

Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

– Driftsresultatandelen
– Kapitalavkastningsraten

Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

– Totalkapitalrentabilitet
– Egenkapitalandelen
– Netto driftsmargin

1. Statistikken fra OECD gjør det mulig å beregne driftsresultatandeler og driftsresultat i forhold til BNP for handelspartnere (med unntak av Irland) for år t-3. Nasjonalregnskapstallene for handelspartnere gir imidlertid ikke mulighet for å beregne lønnsomheten for delsektorer av økonomien, f.eks. industrien. Mulighetene er noe større når det gjelder bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål. EU-statistikk gjør det mulig å presentere tall for årene tom. år t-2 for alle de tre bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmålene som anbefales under punkt 3. Statistikken omfatter imidlertid bare tall for utvalgte land, f.eks. er Storbritannia ikke med. Det vil også være mulig å presentere lønnsomhetstall for delsektorer av økonomien, f.eks. industrien. En kan dermed foreta sammenlikninger av lønnsomheten i norsk industri med lønnsomheten hos viktige handelspartnere. En må imidlertid være klar over at definisjonen av industrinæringen i de internasjonale tallene avviker noe fra næringsinndelingen som er benyttet for de norske tal-

lene. Alt i alt vil arbeidsgruppen tilrå at en ved internasjonale sammenlikninger legger mer vekt på å sammenlikne utviklingen enn nivåtallene pga. mulige forskjeller i statistikkgrunnlaget i de ulike land.

2. Det har ikke vært mulig å fremskaffe så gode tall for handelspartnerne som vi i utgangspunktet hadde ønsket. Publiseringen av tallene for handelspartnerne vil imidlertid bli bedre etter hvert som flere land legger om til internasjonale standarder. Blant annet vil tallene fra OECD trolig publiseres for flere land fram til og med det inneværende året. Arbeidsgruppen synes derfor ikke at et mangelfullt sammenlikningsgrunnlag nå bør virke begrensende på arbeidet med en omtale av lønnsomhetsutviklingen i rapportene. Arbeidsgruppen foreslår at en ved en evt. internasjonal sammenlikning av lønnsomhetsutviklingen konsentrerer seg om følgende lønnsomhetsmål:

Makroøkonomiske lønnsomhetsmål/Tall fra Nasjonalregnskapet

- Brutto driftsresultatandel
- Når OECD gjenopptar publiseringen av sine lønnsomhetsmål, bør det vurderes å presentere kapitalavkastningsrater.

Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål/Tall fra BACH

- Totalkapitalrentabilitet
- Egenkapitalandelen
- Brutto driftsmargin

5.2 Beskrivelse av lønnsomhetsutviklingen i Norge og hos handelspartnerne

Figur 6.8 viser utviklingen i brutto driftsresultatandelene for Fastlands-Norge og handelspartnere (utenom Irland). For Norge foreligger tall for perioden 1990–1999, mens det for handelspartnere kun foreligger tall for perioden 1995–1997. Figuren viser følgende:

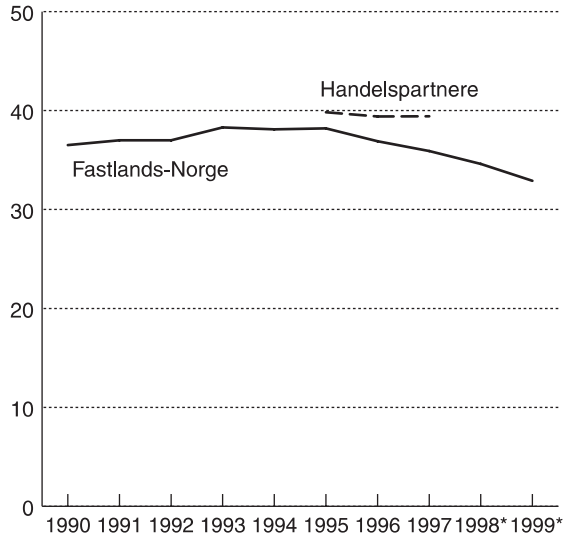

Figur 6.8 Makroøkonomiske lønnsomhetsmål. Brutto driftsresultatandel Fastlands-Norge og handelspartnere.

*) Foreløpige tall

- Norske bedrifter har hatt et fall i lønnsomheten i perioden 1995–1997 mot en mer stabil utvikling hos handelspartnere.
- Norske bedrifter har lavere lønnsomhet målt ved brutto driftsresultatandelen sammenliknet med handelspartnere.
- Bakgrunnstallene til figuren viser at lønnsomheten i Fastlands-Norge, målt ved brutto driftsresultatandel, er lavere enn hos alle våre viktigste handelspartnere, med unntak av Sveits og USA.

Lønnsomhetsforskjellene mellom Norge og handelspartnerne i perioden 1995–1997 kan knyttes til bl.a. følgende forhold (jfr. kap. 5 i Beregningsutvalgets rapport):

- økte relative timelønnskostnader, målt i nasjonal valuta.
- reduserte relative konsumpriser, målt i nasjonal valuta.
- markert nedgang i relativ arbeidskraftproduktivitet.

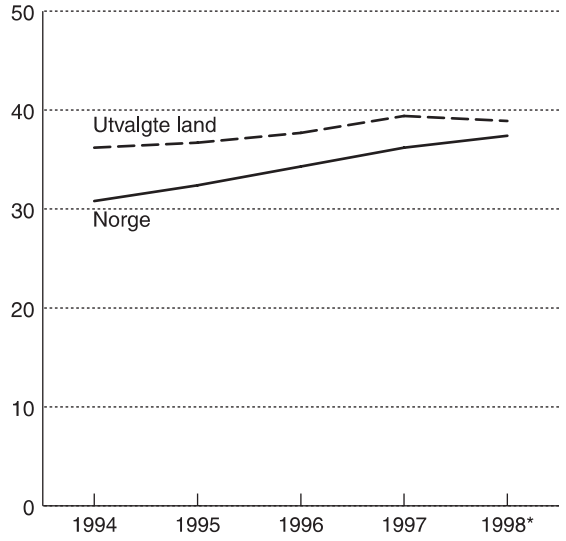

Figur 6.9 Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål. Egenkapitalandel i industrien. Norge og handelspartnere

*) Foreløpige tall

Figur 6.9 og 6.10 viser utviklingen i bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål for industrien i Norge og utvalgte land for perioden 1994–1998. Figur 6.9, utviklingen i egenkapitalandelen, viser at:

– Norske industribedrifter har hatt en lavere egenkapitalandel i perioden 1994–1998 sammenliknet med et gjennomsnitt av utvalgte land.
– Norske industribedrifter har hatt en økning i egenkapitalandelen gjennom perioden 1994–1998 mot en mer stabil utvikling hos utvalgte land. I 1998 er egenkapitalandelen i norske industribedrifter nesten på linje med nivået hos utvalgte land.

Figur 6.10 viser utviklingen i brutto driftsmargin og totalrentabilitet for industrien i Norge og utvalgte land. Figuren viser at:

– Norske industribedrifter har hatt lavere brutto driftsmargin i perioden 1994–1998 sammenliknet med et gjennomsnitt for utvalgte land.
– Norske industribedrifter har hatt et fall i driftsmarginen gjennom perioden 1994–1998 mot en mer stabil utvikling hos utvalgte land.
– Norske industribedrifter har hatt høyere totalrentabilitet i perioden 1994–1998 sammenliknet med et gjennomsnitt for utvalgte land, men forskjellen har gradvis avtatt gjennom perioden.

Vedlegg 1

Sammenhengen mellom regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet

Regnskapsstatistikken

Statistisk sentralbyrå har fra og med 1993 mottatt regnskapsdata for ikke-finansielle aksjeselskaper basert på selskapenes årsregnskap innsendt til Regnskapsregisteret i Brønnøysund. Dette datamaterialet er utnyttet til statistikk.

Sist publiserte statistikk gir foreløpige tall for 1998, og omfatter 124 192 aksjeselskaper. Regnskapsstatistikken er utarbeidet for ikke-finansielle aksjeselskaper, og omfatter ikke selskaper som driver finansielle aktiviteter og tilbyr finansielle tjenester (forretningsbanker, sparebanker, kredittforetak, finansieringsselskaper og andre finansielle foretak).

Datagrunnlaget er det enkelte foretaks offisielle årsregnskap. Kun et mindre utvalg av noteopplysningene inngår i materialet som hentes inn til SSB. Innholdet i årsregnskapene vil være aggregerte regnskapsoppgaver basert på bestemmelsene i aksjeloven og regnskapsloven og på innarbeidet regnskapspraksis. Statistikken er basert på de enkelte konsernselskapenes (mor- og datterselskaps) regnskaper og ikke på konsernregnskapet.

De enkelte årsregnskap er påkoblet registeropplysninger. Opplysninger om enhetstype mv. er hentet fra Enhetsregisteret i Brønnøysund. Nærings- og sektorkode mv. stammer fra Statistisk sentralbyrås Sentrale Bedrifts- og Foretaksregister (BoF) i SSB.

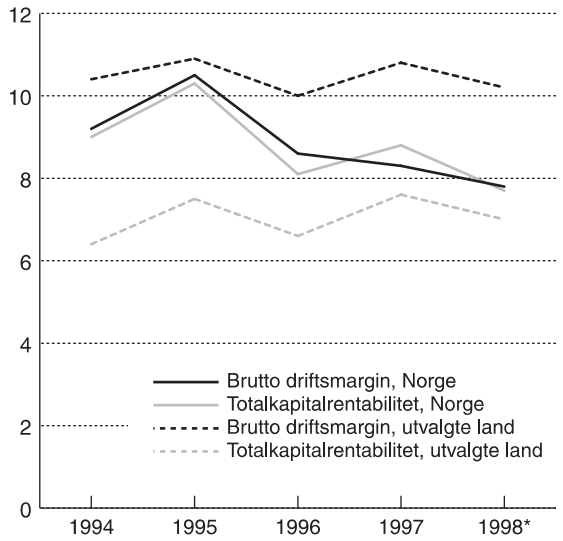

Figur 6.10 Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål. Industrien. Norge og handelspartnere

SSB har tidligere utarbeidet regnskapsstatistikk basert på utvalg innenfor bestemte næringer. Denne statistikken bygger på innsendte oppgaver fra det enkelte foretak, og omfatter også andre virksomheter enn aksjeselskaper. Den utvalgsbaserte statistikken har tatt for seg industrinæringen og varehandelsnæringen spesielt. Av hensyn til sammenliknbarhet i lønnsomhetsmålene og oppdatering av statistikken for kommende år, har arbeidsgruppen kommet til at regnskapsstatistikken basert på Brønnøysundmaterialet bør legges til grunn.

Kvalitet

SSB har kontrollert materialet, foretatt korreksjoner og opprettinger for en del regnskap. Kvaliteten er gjennomgående bedre for hovedposter enn for mer detaljerte oppsplittinger.

Spesifiseringsgraden i de ulike resultatregnskaps- og balanseoppstillinger varierer mellom de enkelte regnskapene. Selv om det i aksje- og regnskapslovgivningen er fastsatt en oppstillingsplan med spesifisering av poster, eksisterer det også anledning til å slå sammen poster dersom det fører til et mer oversiktlig årsregnskap. Utover denne uensartethet i materialet kan det reelle innholdet i enkelte poster være ulikt alt etter hvilken type virksomhet foretaket driver. For foretak som ikke følger kalenderåret i sin regnskapsføring, er det regnskapet som er avsluttet i kalenderåret som er lagt til grunn.

Enkelte regnskap er på grunn av betydelige feil og/eller mangler holdt utenfor ved publisering av resultatene. Avviklingsregnskap er utelatt fra statistikken. Dette vil være regnskap som ikke er utarbeidet under forutsetning om fortsatt drift og som dermed kan være lite sammenliknbare. Videre er det aksjeselskaper som ikke oppfyller innsendingsplikten til Brønnøysundregistrene. Dette kan skyldes nyetableringer, at noen foretak meldes oppløst eller åpner konkurs i løpet av regnskapsåret og at enkelte foretak unnlater å sende inn årsregnskapet.

Enkelte sider ved kvaliteten bør vies særskilt oppmerksomhet ved bruk av lønnsomhetstall for detaljerte næringer. I alt 5 419 foretak i de foreløpige tallene for 1998 har uoppgitt næringsplassering. Andelen med uoppgitt næring har sunket siden 1993 og frem til 1998-statistikken. I 1993 hadde over 40 prosent av foretakene uoppgitt næring. Dette er årsaken til at SSB ikke publiserte næringsfordelte tall for 1993, og at 1993-tall heller ikke er inkludert i denne beskrivelsen. Andelen med uoppgitt næring i 1994 er på nær 27 prosent. Kvaliteten på næringsfordelte tall er bedre jo mindre andelen uoppgitt er. Videre er det foretakets hovednæring som legges til grunn. Dersom et aksjeselskap driver virksomhet innenfor ulike næringer, vil derfor selskapet plasseres i den næringen hvor selskapet hovedsakelig har sin virksomhet. Dette medfører at statistikken har begrensninger i hvor finfordelte næringsgrupper som kan publiseres, spesielt i kombinasjon med andre kjennemerker. Ved sammenlikning av tall for ulike år vil endringer i næringsplassering og strukturelle endringer innen ulike næringer kunne påvirke tallene. Desto mer detaljerte næringsinndelinger som benyttes i statistikken, jo sterkere vil påvirkningen av endret næring kunne gi seg utslag.

Føringsmåten av finanspostene påvirker totalrentabiliteten. For en del av foretakene er finansinntekter og -kostnader ført netto. Disse har dermed fått en for lav beregnet totalrentabilitet, og gjelder spesielt foretak med høy gjeldsgrad.

Sammenhengen mellom nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikk

Tallene i avsnitt 3.1 er basert på Nasjonalregnskapet, mens lønnsomhetsmålene i avsnitt 3.2 er basert på tall fra bedriftsregnskapene. I dette avsnittet forklares forskjeller mellom disse statistikkkildene.

Nasjonalregnskapet(NR) gir en sammenfattet beskrivelse av økonomien under ett og en detaljert beskrivelse av transaksjoner mellom ulike deler av økonomien og mellom Norge og utlandet. I tillegg gir regnskapet informasjon om kapital og sysselsetting.

Regnskapsstatistikk for aksjeselskaper til bruk i NR blir innsamlet fra Skattedirektoratets alminnelig næringsoppgave 2 og utgjør en del av grunnlag for beregningene av nasjonalregnskapsstørrelser. I tillegg utnyttes informasjon samlet inn via ulike strukturstatistikker og innsendte årsregnskap til Brønnøysundregisteret. Prinsippene som ligger til grunn for utarbeidelse av et nasjonalregnskap fraviker i en del tilfeller fra de som årsregnskapene til aksjeselskapene bygger på. Dette medfører at man må gjøre en del korreksjoner når en tar i bruk regnskapsstatistikk i utarbeidelse av nasjonalregnskapet.

Nasjonalregnskapet har fokus på hvilke aktiviteter som foregår i økonomien. Dette medfører at NR-størrelsen produksjon av varer og tjenester er forskjellig fra regnskapsstatistikkens salg av varer og tjenester på grunn av forskjellige periodiseringsprinsipp. Eksempler på periodiseringsforskjeller er varelagerendringer og kostnadsføring kontra aktivering av utgifter. En viktig forskjell mellom produksjon og salg er at det for handelsvirksomhet kun er bruttoavansen for varer som er innkjøpt for videresalg som inngår i produksjonsbegrepet.

I NR skal alt utstyr og inventar med varighet over ett år regnes som realinvesteringer. Siden regnskapslovgivningen opererer med et annet skille mellom forbruk og investering enn nasjonalregnskapet, blir 50 % av beløpet i årsregnskapet(AN) av posten «Verktøy, inventar og driftsmateriell mv. som ikke skal aktiveres», ført som investering i NR. Kun utgifter relatert til produksjon og driftsinntekter er etter NR definert som produktinnsats.

Det er store definisjonsforskjeller mellom avskrivninger i årsregnskapet og kapitalslit i NR pga. bl.a. ulike forutsetninger om levetid og avskrivningsprofil.

Lønnsbegrepet i NR er mer omfattende og dekker bl.a. naturallønn, overskudd tilknyttet reisevirksomhet samt største parten av beløpene som føres under pensjonskostnader og andre indirekte personalkostnader. De samlede lønnskostnadene kommer ikke klart frem i årsregnskapet fordi lønn blir ført på flere poster enn de vanlige lønnspostene. F.eks. finner en lønn ført som forskning og utvikling og aktiverte egne investeringsarbeider.

Figurvedlegg til vedlegg 6

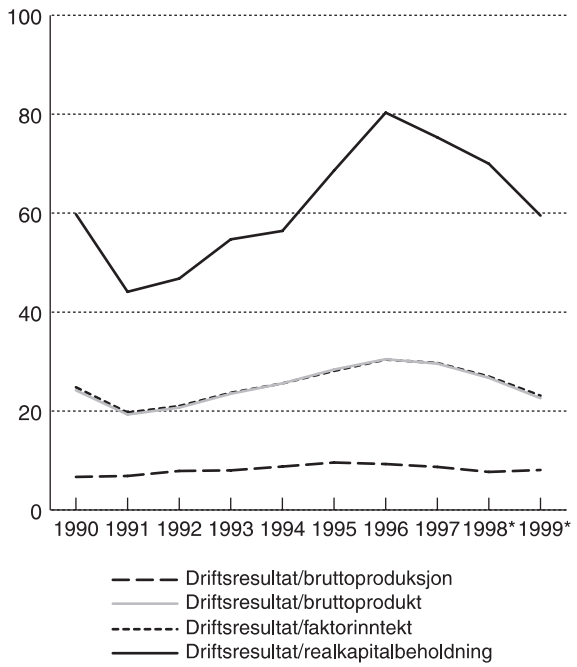

Figur 6.11 Makrotall. Lønnsomhetsutviklingen i bygge- og anleggsvirksomhet i Norge

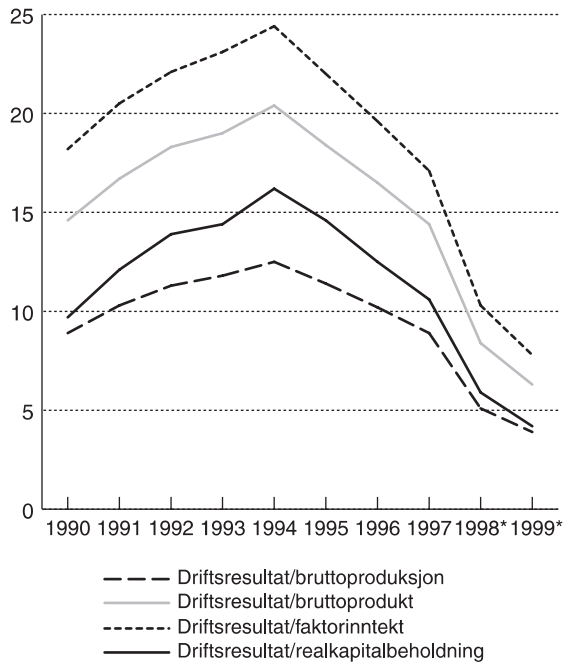

Figur 6.12 Makrotall. Lønnsomhetsutviklingen i varehandelen i Norge

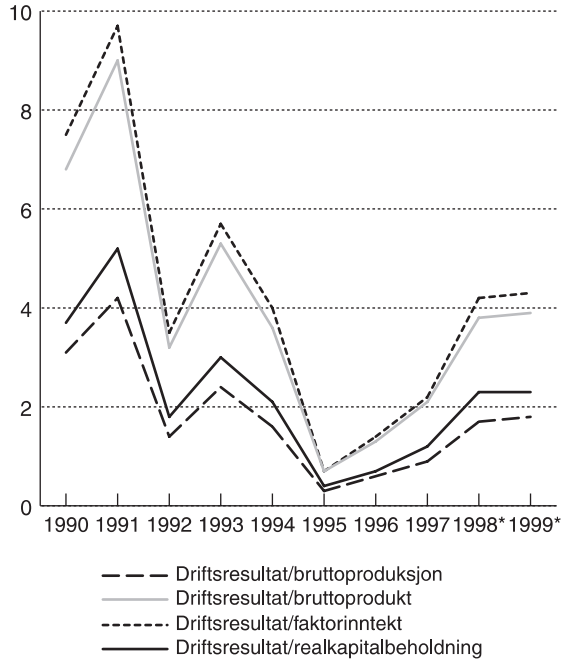

Figur 6.13 Makrotall. Lønnsomhetsutviklingen i hotell- og restaurantvirksomhet i Norge

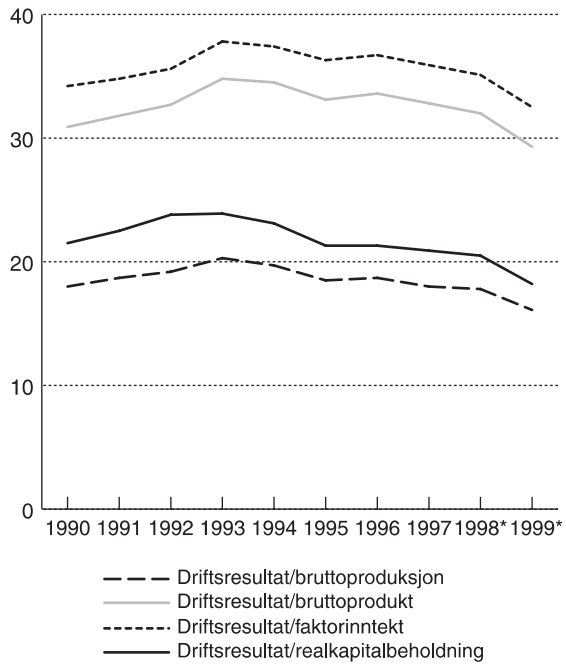

Figur 6.14 Makrotall. Lønnsomhetsutviklingen i andre tjenesteytende næringer i Norge

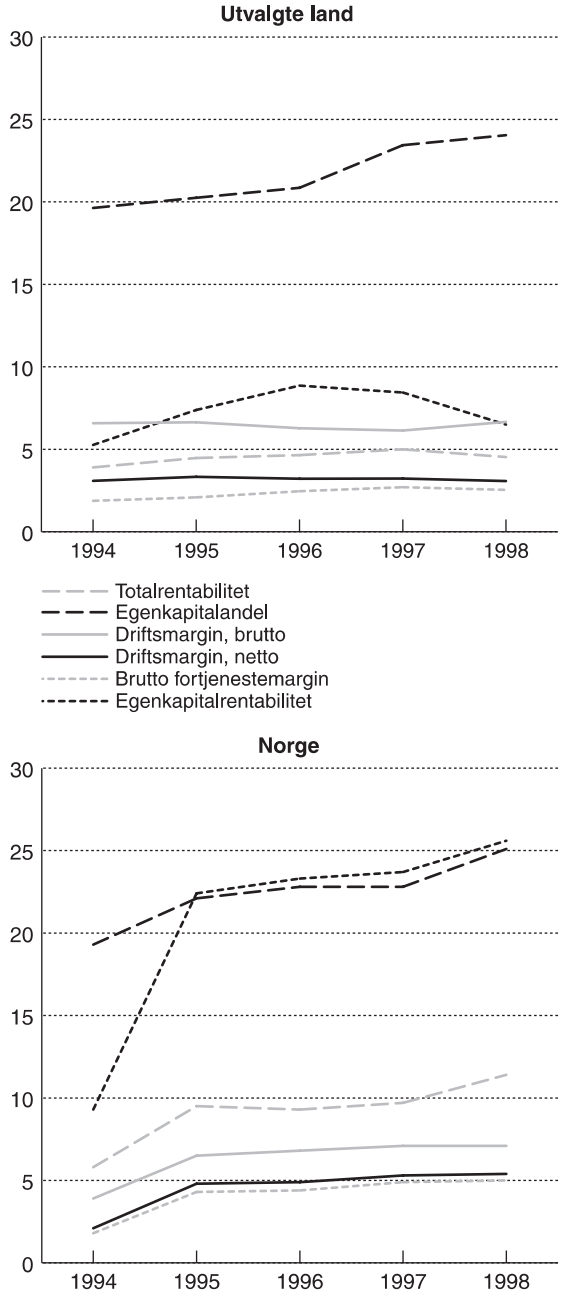

Figur 6.15 Mikrotall. Nøkkeltall for næringen bygge- og anleggsvirksomhet 1994–1998.

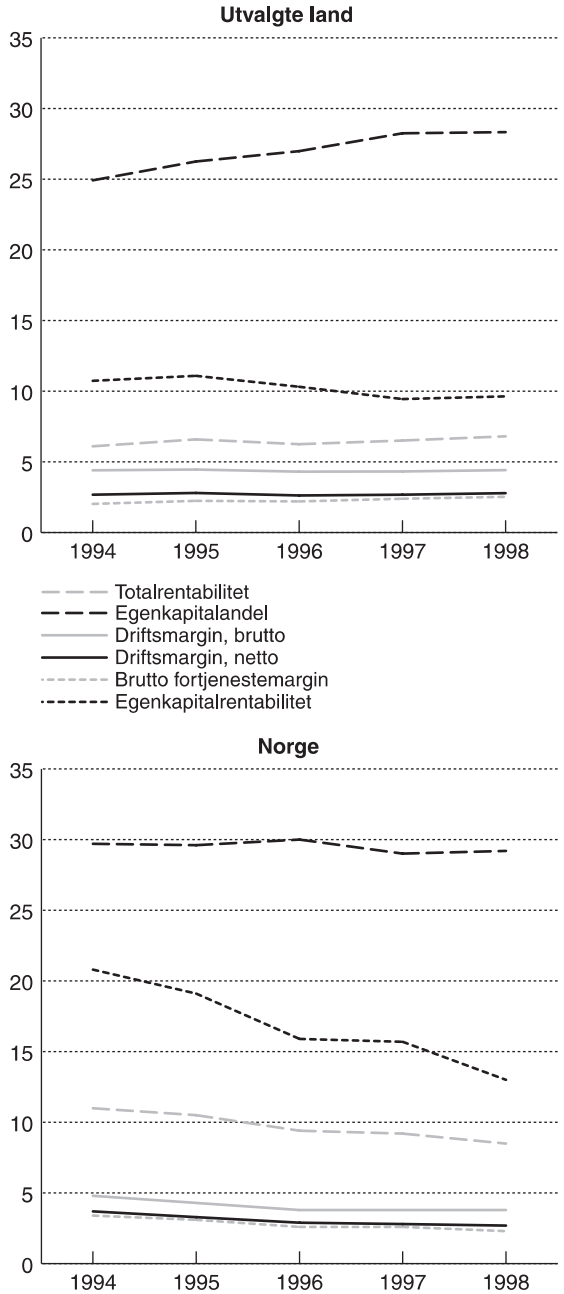

Figur 6.16 Mikrotall. Nøkkeltall for næringen varehandel 1994–1998.

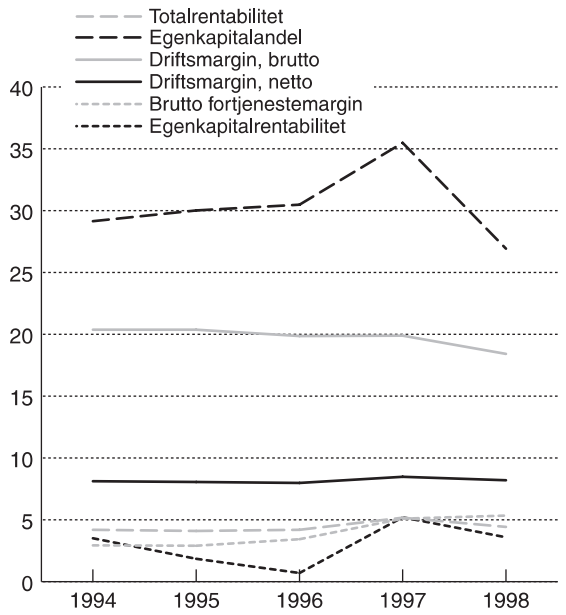

Figur 6.17 Mikrotall. Nøkkeltall for næringen transport og kommunikasjon 1994–1998.Utvalgte land

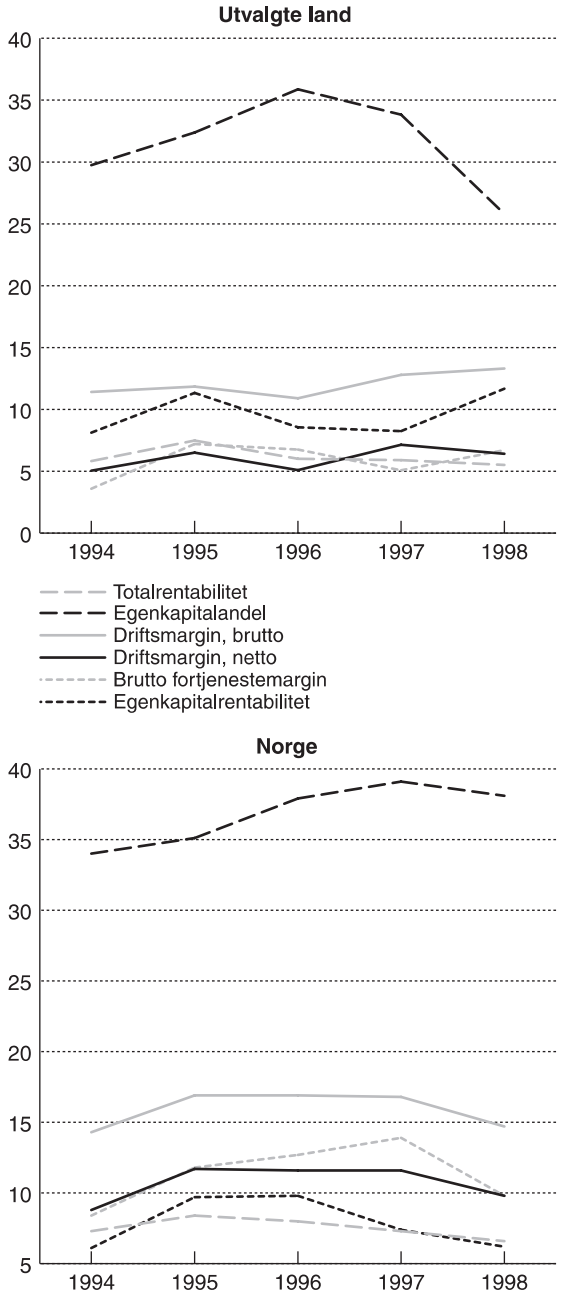

Figur 6.18 Mikrotall. Nøkkeltall for næringen annen tjenesteyting 1994–1998.

Tabellvedlegg til vedlegg 6

Tabell 6.4: Utviklingen i nasjonalregnskapsstørrelser og makroøkonomiske lønnsomhetsmål. Mrd. kroner, løpende priser

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999*
Fastlands-Norge										
Bruttoproduksjon	1093.55	1125.83	1156.54	1193.54	1267.33	1349.80	1430.30	1548.73	1643.61	1693.58
- Produktinnsats	536.07	543.14	552.55	567.12	615.13	657.41	706.29	774.20	809.17	827.66
=Bruttonasjonalprodukt	557.49	582.69	603.99	626.43	652.19	692.39	724.01	774.53	834.44	865.92
- Kapitalslit	90.65	90.86	91.25	93.16	95.51	101.30	106.23	112.70	122.58	130.55
=Nettonasjonalprodukt	466.84	491.83	512.74	533.27	556.68	591.10	617.78	661.83	711.86	735.37
- Netto produksjonsskatter	17.78	15.42	15.63	14.09	11.36	11.29	10.44	13.35	16.10	18.16
=Faktorinntekt	449.06	476.41	497.11	519.18	545.32	579.81	607.34	648.48	695.76	717.21
- Lønnskostnader	342.74	357.43	370.99	377.89	396.83	420.86	450.53	487.79	535.08	568.76
=Driftsresultat	106.32	118.99	126.12	141.29	148.50	158.94	156.82	160.69	160.69	148.45
Realkapitalbeholdning	1924.77	1954.39	1987.05	2019.06	2108.42	2256.04	2370.90	2504.23	2663.92	2833.77
Memo (i pst.):										
Driftsres./bruttoproduksjon	9.72	10.57	10.90	11.84	11.72	11.78	10.96	10.38	9.78	8.77
Driftsres./bruttonasjonalprod.	19.07	20.42	20.88	22.55	22.77	22.96	21.66	20.75	19.26	17.14
Driftsres./faktorinntekt	23.68	24.98	25.37	27.21	27.23	27.41	25.82	24.78	23.09	20.70
Driftsres./realkapitalbehold.	5.52	6.09	6.35	7.00	7.04	7.05	6.61	6.42	6.03	5.24
Industri										
Bruttoproduksjon	300.88	302.83	303.98	311.57	338.76	366.19	385.03	421.65	436.41	427.78
- Produktinnsats	216.68	216.99	215.66	216.90	238.47	255.12	273.29	300.86	306.34	303.01
=Bruttonasjonalprodukt	84.20	85.84	88.33	94.67	100.30	111.07	111.74	120.78	130.07	124.77
- Kapitalslit	12.89	12.90	13.00	13.17	13.06	13.35	13.60	14.11	15.04	15.80
=Nettonasjonalprodukt	71.30	72.94	75.33	81.50	87.23	97.73	98.14	106.68	115.02	108.97
- Netto produksjonsskatter	-4.84	-4.51	-4.29	-4.24	-3.52	-3.42	-3.41	-2.67	-2.13	-2.08
=Faktorinntekt	76.14	77.45	79.62	85.74	90.75	101.15	101.55	109.35	117.15	111.05
- Lønnskostnader	61.68	63.86	64.75	67.12	71.11	75.78	79.79	86.88	93.20	95.73

Tabell 6.4: Utviklingen i nasjonalregnskapsstørrelser og makroøkonomiske lønnsomhetsmål. Mrd. kroner, løpende priser

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999*
=Driftsresultat	14.46	13.59	14.87	18.63	19.64	25.37	21.76	22.47	23.95	15.33
Realkapitalbeholdning	169.95	170.18	171.04	170.35	172.70	181.41	188.57	194.79	205.18	208.51
Memo (i pst.):										
Driftsres./Bruttoproduksjon	4.80	4.49	4.89	5.98	5.80	6.93	5.65	5.33	5.49	3.58
Driftsres./bruttonasjonalprod.	17.17	15.83	16.83	19.67	19.58	22.84	19.48	18.60	18.41	12.28
Driftsres./faktorinntekt	18.99	17.54	18.67	21.72	21.64	25.08	21.43	20.54	20.44	13.80
Driftsres./realkapitalbehold.	8.51	7.98	8.69	10.93	11.37	13.98	11.54	11.53	11.67	7.35
Bygge- og anleggsvirksomhet										
Bruttoproduksjon	85.04	82.68	83.14	82.97	91.46	101.56	109.99	122.30	131.35	134.73
- Produktinnsats	55.67	55.18	55.17	57.21	63.23	69.76	75.59	82.33	86.73	86.53
=Bruttonasjonalprodukt	29.36	27.50	27.97	25.76	28.22	31.80	34.40	39.97	44.62	48.21
- Kapitalslit	1.28	1.21	1.13	1.10	1.07	1.10	1.13	1.79	1.79	2.06
=Nettonasjonalprodukt	28.09	26.29	26.84	24.66	27.16	30.70	33.27	38.19	42.84	46.14
- Netto produksjonsskatter	-0.71	-0.86	-0.89	-1.16	-1.28	-1.20	-1.06	-1.37	-0.92	-0.79
=Faktorinntekt	28.79	27.15	27.73	25.83	28.44	31.90	34.33	39.56	43.76	46.93
- Lønnskostnader	23.13	21.45	21.17	19.23	20.44	22.21	24.15	28.90	33.66	36.08
=Driftsresultat	5.66	5.70	6.56	6.60	8.00	9.70	10.19	10.66	10.09	10.85
Realkapitalbeholdning	12.85	12.18	12.00	11.71	11.66	12.08	13.54	15.23	16.98	17.81
Memo (i pst.):										
Driftsres./Bruttoproduksjon	6.66	6.90	7.89	7.95	8.75	9.55	9.26	8.72	7.68	8.05
Driftsres./bruttonasjonalprod.	19.28	20.74	23.47	25.62	28.35	30.50	29.61	26.68	22.62	22.51
Driftsres./faktorinntekt	19.66	21.01	23.67	25.56	28.14	30.40	29.67	26.95	23.07	23.12
Driftsres./realkapitalbehold.	44.05	46.82	54.72	56.35	68.63	80.27	75.26	70.04	59.46	60.93
Varehandel										
Bruttoproduksjon	117.37	122.42	126.51	126.22	135.80	141.77	148.53	156.40	164.64	171.69
- Produktinnsats	46.17	46.82	48.20	47.95	52.38	53.82	56.66	59.85	64.41	65.94
=Bruttonasjonalprodukt	71.19	75.60	78.31	78.27	83.42	87.95	91.87	96.55	100.23	105.75
- Kapitalslit	13.08	12.51	12.20	12.28	12.45	13.43	14.20	15.57	17.96	19.61
=Nettonasjonalprodukt	58.11	63.09	66.11	65.98	70.98	74.51	77.67	80.98	82.27	86.15
- Netto produksjonsskatter	1.00	1.51	1.52	1.45	1.26	0.71	0.23	0.05	0.61	1.09
=Faktorinntekt	57.11	61.59	64.59	64.53	69.72	73.80	77.44	80.93	81.66	85.06

Tabell 6.4: Utviklingen i nasjonalregnskapsstørrelser og makroøkonomiske lønnsomhetsmål. Mrd. kroner, løpende priser

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999*
- Lønnskostnader	46.70	48.99	50.29	49.66	52.70	57.58	62.28	67.06	73.22	78.41
=Driftsresultat	10.40	12.60	14.30	14.88	17.02	16.22	15.16	13.86	8.44	6.65
Realkapitalbeholdning	107.32	104.13	103.14	103.44	105.35	110.79	120.92	131.02	143.16	160.20
Memo (i pst.):										
Driftsres./Bruttoproduksjon	8.86	10.29	11.31	11.79	12.53	11.44	10.21	8.86	5.13	3.87
Driftsres./bruttonasjonalprod.	14.61	16.67	18.26	19.01	20.40	18.44	16.50	14.36	8.42	6.29
Driftsres./faktorinntekt	18.22	20.46	22.14	23.05	24.41	21.98	19.57	17.13	10.34	7.82
Driftsres./realkapitalbehold.	9.69	12.10	13.87	14.38	16.16	14.64	12.54	10.58	5.90	4.15
Hotell- og restaurantvirksomhet										
Bruttoproduksjon	21.09	22.38	23.17	23.13	24.59	25.75	28.30	30.90	34.496	36.05
- Produktinnsats	11.41	11.96	12.89	12.72	13.53	14.49	16.12	17.60	19.33	19.71
=Bruttonasjonalprodukt	9.68	10.42	10.27	10.41	11.06	11.26	12.18	13.30	15.17	16.35
- Kapitalslit	0.97	0.99	1.01	1.05	1.13	1.24	1.32	1.43	1.63	1.78
=Nettonasjonalprodukt	8.71	9.43	9.26	9.36	9.93	10.03	10.86	11.87	13.54	14.56
- Netto produksjonsskatter	-0.16	-0.19	-0.23	-0.29	-0.26	-0.24	-0.28	-0.29	-0.21	-0.12
=Faktorinntekt	8.88	9.62	9.49	9.65	10.19	10.27	11.13	12.15	13.75	14.68
- Lønnskostnader	8.21	8.69	9.17	9.10	9.79	10.20	10.97	11.88	13.17	14.05
=Driftsresultat	0.66	0.94	0.33	0.55	0.40	0.08	0.16	0.27	0.58	0.63
Realkapitalbeholdning	18.14	18.14	18.24	18.61	19.04	20.08	21.74	23.05	24.87	26.91
Memo (i pst.):										
Driftsres./Bruttoproduksjon	3.14	4.18	1.42	2.38	1.64	0.29	0.56	0.88	1.67	1.75
Driftsres./bruttonasjonalprod.	6.84	8.97	3.19	5.29	3.64	0.67	1.31	2.05	3.80	3.85
Driftsres./faktorinntekt	7.46	9.72	3.45	5.70	3.95	0.73	1.43	2.24	4.20	4.29
Driftsres./realkapitalbehold.	3.65	5.16	1.80	2.96	2.12	0.37	0.73	1.18	2.32	2.34
Andre tjenesteytende næringer**										
Bruttoproduksjon	259.55	267.02	280.31	300.33	318.25	340.86	368.81	405.48	440.22	464.65
- Produktinnsats	108.53	110.30	115.90	124.75	136.34	150.06	163.73	182.83	195.33	208.26
=Bruttonasjonalprodukt	151.02	156.72	164.40	175.57	181.91	190.81	205.08	222.66	244.88	256.39
- Kapitalslit	18.12	18.23	18.06	19.54	19.91	21.58	23.42	25.44	28.52	30.98
=Nettonasjonalprodukt	132.91	138.49	146.34	156.03	162.00	169.23	181.67	197.22	216.37	225.41

Tabell 6.4: Utviklingen i nasjonalregnskapsstørrelser og makroøkonomiske lønnsomhetsmål. Mrd. kroner, løpende priser

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999*
- Netto produksjonsskatter	-3.70	-4.74	-4.70	-5.42	-5.63	-4.48	-6.38	-6.05	-6.64	-5.26
=Faktorinntekt	136.61	143.23	151.04	161.45	167.63	173.71	188.04	203.27	223.01	230.67
- Lønnskostnader	89.89	93.37	97.34	100.43	104.87	110.59	119.06	130.27	144.76	155.68
=Driftsresultat	46.72	49.86	53.70	61.02	62.76	63.12	68.99	73.01	78.25	74.99
Realkapitalbeholdning	217.04	221.43	225.88	255.85	271.20	296.26	324.30	350.14	381.77	411.93
Memo (i pst.):										
Driftsres./Bruttoproduksjon	18.00	18.67	19.16	20.32	19.72	18.52	18.71	18.00	17.78	16.14
Driftsres./bruttonasjonalprod.	30.94	31.81	32.66	34.76	34.50	33.08	33.64	32.79	31.95	29.25
Driftsres./faktorinntekt	34.20	34.81	35.55	37.80	37.44	36.33	36.69	35.92	35.09	32.51
Driftsres./realkapitalbehold.	21.53	22.52	23.77	23.85	23.14	21.30	21.27	20.85	20.50	18.20

*) Foreløpige tall
**) Omfatter transport unntatt rør- og sjøtransport, post og telekommunikasjon, finansiell tjenesteyting, forretningsmessig tjenesteyting, og personlig tjenesteyting

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.5: Lønnsomhetsutviklingen i industrinæringer. Makrotall. Pst.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*	1999*
Driftsresultat/produksjon										
Nærings- og nytelsesmiddelind.	4.26	6.01	8.17	7.80	5.92	6.18	3.86	3.15	1.60	-0.37
Prosessindustri 1)	6.53	2.78	1.62	4.11	6.23	10.94	8.09	6.56	7.22	6.22
Verkstedsindustri 2)	3.97	4.84	4.76	5.56	4.60	4.88	4.98	5.05	5.77	5.17
Annen industri	4.14	4.42	4.97	6.58	6.65	4.76	5.39	6.41	7.05	1.58
Driftsresultat/bruttoprodukt										
Nærings- og nytelsesmiddelind.	23.46	31.13	38.15	35.61	28.41	29.19	20.09	16.42	8.67	-2.09
Prosessindustri 1)	23.01	10.31	5.92	13.92	21.40	34.26	26.72	22.90	24.08	20.70
Verkstedsindustri 2)	11.23	13.39	13.22	14.88	12.87	13.82	14.46	15.32	16.98	14.81
Annen industri	14.18	14.38	15.84	20.19	20.42	14.95	17.55	19.93	19.95	5.16
Driftsresultat/faktorinntekt										

Tabell 6.5: Lønnsomhetsutviklingen i industrinæringer. Makrotall. Pst.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *
Nærings- og nytelsesmiddelind.	23.61	30.72	38.03	36.00	29.48	30.11	20.87	17.59	9.62	-2.36
Prosessindustri 1)	28.06	13.46	7.97	18.10	26.85	40.86	32.40	28.10	29.40	25.60
Verkstedsindustri 2)	11.87	14.02	13.80	15.52	13.52	14.56	15.20	16.15	17.96	15.71
Annen industri	15.89	16.08	17.61	22.18	22.23	16.43	19.22	21.69	21.64	5.73
Driftsresultat/kapitalbeholdning										
Nærings- og nytelsesmiddelind.	10.45	15.63	22.02	20.83	15.99	16.50	10.14	8.34	4.12	-0.88
Prosessindustri 1)	8.02	3.23	1.76	4.66	8.07	15.53	10.71	8.79	9.56	8.05
Verkstedsindustri 2)	8.93	11.39	11.54	13.80	12.18	13.71	15.00	17.55	20.35	17.87
Annen industri	7.52	7.89	8.87	12.37	13.14	8.99	11.14	13.99	14.26	3.11

1) Består av treforedling, kjemiske råvarer, kjemisk og mineralsk industri mv. og metallindustri
2) Består av verkstedsindustri og bygging av skip og boreplattformer
*) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.6: Mikrotall. Totalrentabilitet 1) for aksjeselskaper. 1994–1998. Prosent.

Næring	1994	1995	1996	1997	1998*
I alt	9,4	9,9	9,5	9,2	7,0
Herav Fastlands-Norge 2)	8,4	9,3	8,0	7,9	7,1
Industri	9,0	10,3	8,1	8,8	7,7
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	10,6	10,5	7,4	9,5	8,1
Prosessindustri	8,0	11,4	7,9	9,0	8,1
Verkstedsindustri	6,9	7,6	7,5	7,3	7,5
Annen industri	12,9	11,7	9,9	9,7	7,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,8	9,5	9,3	9,7	11,4
Varehandel	11,0	10,5	9,4	9,2	8,5
Hotell- og restaurantvirksomhet	8,6	6,5	7,2	7,3	6,8
Omsetning og drift av eiendom og utleie av maskiner mm	8,2	8,1	8,3	7,9	6,9
Annen tjenesteyting	6,7	8,7	7,8	6,8	6,3
Andre næringer	7,4	8,6	6,7	7,1	6,0

1) Resultat før ekstraordinære poster + finanskostnader i prosent av sum gjeld og egenkapital pr. 31. desember.

2) Eksklusive næringene utvinning av råolje og naturgass, tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning, rørtransport, utenriks sjøfart og kysttrafikk i Europa. Se for øvrig definisjon av næringsgrupperingen i vedlegg.
*) Foreløpige tall.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.7: Mikrotall. Egenkapitalrentabilitet [1)] for aksjeselskaper. 1994–1998. Prosent.

Næring	1994	1995	1996	1997	1998*
I alt	11,4	13,1	12,2	10,8	7,0
Herav Fastlands-Norge [2)]	11,0	13,3	11,1	10,7	7,5
Industri	12,0	15,9	10,9	13,1	8,5
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	17,0	16,2	6,5	16,9	12,4
Prosessindustri	6,0	15,3	10,5	13,8	9,8
Verkstedsindustri	11,8	14,4	14,5	14,8	11,8
Annen industri	22,7	18,9	12,1	10,6	4,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	9,3	22,4	23,3	23,7	25,6
Varehandel	20,8	19,1	15,9	15,7	13,0
Hotell- og restaurantvirksomhet	14,2	7,7	11,8	13,9	7,9
Omsetning og drift av eiendom og utleie av maskiner mm	10,3	10,9	11,2	10,2	6,3
Annen tjenesteyting	6,1	9,7	9,8	7,4	6,2
Andre næringer	8,1	10,3	8,3	8,8	5,3

1) Resultat før ekstraordinære poster – skattekostnader i prosent av egenkapital pr. 31. desember.
2) Eksklusive næringene utvinning av råolje og naturgass, tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning, rørtransport, utenriks sjøfart og kysttrafikk i Europa. Se for øvrig definisjon av næringsgrupperingen i vedlegg.
*) Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.8: Mikrotall. Egenkapitalandel [1)] for aksjeselskaper. 1994–1998. Prosent.

Næring	1994	1995	1996	1997	1998*
I alt	30,5	32,5	35,1	37,2	37,7
Herav Fastlands-Norge	30,4	32,8	35,6	37,1	37,5
Industri	30,8	32,4	34,3	36,2	37,4
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	31,6	31,9	36,3	32,0	31,4
Prosessindustri	32,2	35,4	35,1	34,9	33,3
Verkstedsindustri	25,4	26,7	27,7	26,7	28,6
Annen industri	34,1	34,1	38,7	48,9	53,8

Tabell 6.8: Mikrotall. Egenkapitalandel [1] for aksjeselskaper. 1994–1998. Prosent.

Næring	1994	1995	1996	1997	1998*
Bygge- og anleggsvirksomhet	19,3	22,1	22,8	22,8	25,1
Varehandel	29,7	29,6	30,0	29,0	29,2
Hotell- og restaurantvirksomhet	18,9	17,5	17,1	19,4	19,7
Omsetning og drift av eiendom og utleie av maskiner mm	26,5	28,2	33,1	35,5	34,5
Annen tjenesteyting	39,3	41,8	43,4	42,7	41,9
Andre næringer	28,6	34,2	40,1	41,8	42,6

1) Egenkapital i prosent av sum gjeld og egenkapital pr. 31. desember.
*) Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.9: Mikrotall. Driftsmargin, brutto [1] for aksjeselskaper. 1994–1998. Prosent.

Næring	1994	1995	1996	1997	1998*
I alt	11,5	12,0	11,9	12,2	10,2
Herav Fastlands-Norge	8,5	9,1	8,0	8,7	8,1
Industri	9,2	10,5	8,6	8,3	7,8
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	8,3	8,0	7,5	7,8	6,8
Prosessindustri	10,7	16,4	11,6	10,0	10,9
Verkstedsindustri	6,8	7,1	6,4	6,5	5,8
Annen industri	11,3	10,5	9,6	9,6	8,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	3,9	6,5	6,8	7,1	7,1
Varehandel	4,8	4,3	3,8	3,8	3,8
Hotell- og restaurantvirksomhet	8,0	7,3	7,8	7,9	7,4
Omsetning og drift av eiendom og utleie av maskiner mm	42,3	40,7	43,4	40,0	41,5
Annen tjenesteyting	9,4	11,2	10,5	10,9	8,3
Andre næringer	16,3	16,3	12,3	17,0	15,4

1) Driftsresultat + avskrivninger i prosent av sum driftsinntekter.
*) Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.10: Mikrotall. Driftsmargin, netto [1] for aksjeselskaper. 1994–1998. Prosent.

Næring	1994	1995	1996	1997	1998*
I alt	7,2	7,7	8,0	8,3	6,1
Herav Fastlands-Norge	5,5	6,2	5,4	5,8	5,2

Tabell 6.10: Mikrotall. Driftsmargin, netto [1] for aksjeselskaper. 1994–1998. Prosent.

Næring	1994	1995	1996	1997	1998*
Industri	5,8	7,4	5,6	5,3	4,8
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	5,1	4,9	4,5	4,8	3,9
Prosessindustri	6,2	12,5	7,6	6,2	6,9
Verkstedsindustri	4,2	4,8	4,3	4,4	3,9
Annen industri	8,0	7,2	6,2	6,3	5,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	2,1	4,8	4,9	5,3	5,4
Varehandel	3,7	3,3	2,9	2,8	2,7
Hotell- og restaurantvirksomhet	4,6	3,7	4,3	4,6	4,0
Omsetning og drift av eiendom og utleie av maskiner mm	29,4	29,9	32,5	30,1	30,9
Annen tjenesteyting	5,1	7,4	6,5	7,0	4,7
Andre næringer	9,4	8,7	7,0	9,9	8,2

1) Driftsresultat i prosent av sum driftsinntekter.
*) Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.11: Mikrotall. Brutto fortjenestemargin [1] for aksjeselskaper. 1994–1998. Prosent.

Næring	1994	1995	1996	1997	1998*
I alt	6,7	7,3	7,6	8,0	5,6
Herav Fastlands-Norge	4,8	5,8	5,3	6,1	4,9
Industri	4,9	6,7	5,3	6,2	4,5
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	4,1	4,2	3,3	4,3	3,0
Prosessindustri	4,5	11,6	7,9	9,0	7,6
Verkstedsindustri	3,5	4,4	3,9	4,0	3,4
Annen industri	7,3	6,5	6,2	8,0	4,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	1,8	4,3	4,4	4,9	5,0
Varehandel	3,4	3,1	2,6	2,6	2,3
Hotell- og restaurantvirksomhet	2,6	1,7	2,3	3,0	2,4
Omsetning og drift av eiendom og utleie av maskiner mm	18,5	20,6	25,8	26,9	19,3
Annen tjenesteyting	7,6	11,2	10,8	11,7	8,4
Andre næringer	7,4	8,1	7,1	9,3	7,6

1) Resultat før ekstraordinære poster i prosent av sum driftsinntekter.
*) Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.12: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen industri [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Egenkapitalandel [2]					
USA	37,0	37,8	38,8	38,7	37,0
Nederland	52,9	52,7	53,5	55,7	51,6
Belgia	39,4	38,9	40,2	39,3	41,2
Frankrike	36,6	35,3	36,8	37,9	39,1
Spania	35,4	38,3	43,6	45,7	.
Italia	26,7	27,0	28,0	28,1	28,3
Østerrike	30,1	31,0	30,0	.	.
Danmark	40,4	39,1	40,2	41,2	.
Sverige	33,9	33,5	33,1	.	.
Tyskland	30,7	31,1	31,5	32,2	33,6
Japan	32,7	33,0	34,5	35,4	37,0
Portugal	42,6	44,4	42,9	40,1	43,5
Finland	32,1	34,7	36,5	39,0	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	36,2	36,7	37,7	39,4	38,9
Norge	30,8	32,4	34,3	36,2	37,4
Egenkapitalrentabilitet [7]					
USA	15,7	16,1	15,7	16,3	16,9
Nederland	16,2	16,4	15,9	16,2	13,4
Belgia	4,4	6,1	5,7	7,7	8,6
Frankrike	7,8	8,6	8,3	8,7	10,0
Spania	0,4	6,9	6,1	8,4	.
Italia	3,6	9,4	5,4	7,1	5,9
Østerrike	11,9	13,2	8,4	.	.
Danmark	13,2	17,7	14,8	18,0	.
Sverige	22,5	23,0	15,5	.	.
Japan	3,3	4,7	5,8	5,6	3,4
Portugal	0,5	3,9	1,0	4,6	4,2
Tyskland	5,7	8,7	5,8	8,9	9,7
Finland	11,8	15,7	10,8	15,1	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	9,0	11,6	9,2	10,6	9,0
Norge	12,0	15,9	10,9	13,1	8,5
Driftsmargin, brutto [3]					
USA	11,2	11,2	11,0	11,3	11,4

Tabell 6.12: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen industri [1)] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Nederland	11,5	12,1	12,5	11,9	12,0
Belgia	10,0	10,4	10,0	10,5	10,7
Frankrike	9,7	9,8	9,2	9,5	9,6
Spania	8,8	10,3	8,9	9,6	.
Italia	9,6	10,5	9,3	10,1	9,4
Østerrike	9,8	9,7	8,5	.	.
Danmark	10,4	10,9	10,3	11,7	.
Sverige	12,5	11,9	9,0	.	.
Tyskland	7,2	7,6	7,0	7,8	7,7
Japan	9,0	9,0	9,4	9,2	8,9
Portugal	12,4	13,0	11,3	12,1	12,2
Finland	12,9	15,1	13,3	15,6	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	10,4	10,9	10,0	10,8	10,2
Norge	9,2	10,5	8,6	8,3	7,8
Driftsmargin, netto [4)]					
USA	7,7	7,7	7,4	7,6	7,7
Nederland	6,8	7,8	8,1	7,7	7,8
Belgia	3,7	4,1	3,8	4,6	4,7
Frankrike	4,1	4,3	3,7	4,3	4,5
Spania	3,5	5,4	4,4	4,8	.
Italia	4,3	5,8	4,5	5,1	4,8
Østerrike	4,5	4,5	3,3	.	.
Danmark	6,4	7,0	6,3	7,8	.
Sverige	9,2	8,7	5,5	.	.
Tyskland	2,4	3,2	2,9	3,7	3,8
Japan	5,5	5,7	6,1	5,8	5,3
Portugal	5,2	6,0	4,3	5,2	4,9
Finland	8,5	10,6	8,5	11,0	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	5,5	6,2	5,3	6,1	5,4
Norge	5,8	7,4	5,6	5,3	4,8
Brutto fortjenestemargin [5)]					
USA	7,6	8,0	8,0	8,2	8,2
Nederland	12,4	13,0	13,8	14,9	11,9
Belgia	2,7	3,3	3,3	4,2	4,9
Frankrike	3,5	3,7	3,7	4,1	4,6

Tabell 6.12: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen industri [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Spania	1,0	3,5	3,3	4,2	.
Italia	2,6	4,0	3,2	3,9	4,1
Østerrike	4,1	4,3	3,3	.	.
Danmark	6,2	7,2	6,7	8,3	.
Sverige	11,4	10,9	7,7	.	.
Tyskland	2,5	3,4	2,8	3,8	4,5
Japan	3,4	3,9	4,4	4,2	3,3
Portugal	1,8	3,2	1,9	3,2	3,4
Finland	6,6	9,3	7,4	10,6	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	5,0	6,0	5,3	6,3	5,6
Norge	4,9	6,7	5,3	6,2	4,5
Totalrentabilitet [6]					
USA	8,2	8,5	8,4	8,7	10,5
Nederland	10,0	12,0	11,8	12,3	9,9
Belgia	5,6	6,1	5,7	6,4	6,9
Frankrike	6,4	6,6	6,4	6,8	7,4
Spania	4,0	6,8	6,0	6,8	.
Italia	6,0	8,1	6,9	7,2	6,7
Østerrike	4,4	4,8	3,7	.	.
Danmark	7,5	9,3	8,2	10,2	.
Sverige	11,4	11,6	8,2	.	.
Tyskland	4,8	5,9	5,0	6,3	7,0
Japan	5,2	5,4	5,7	5,4	4,2
Portugal	1,8	3,2	2,0	3,5	3,5
Finland	7,8	9,5	7,8	9,8	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	6,4	7,5	6,6	7,6	7,0
Norge	9,0	10,3	8,1	8,8	7,7

1) Næringen omfatter Nace-kodene (jf. Standard for næringsgruppering, C182); 13, 27, 14, 26, 24, 28, 29, 33, 30, 31, 32, 34, 35, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25 og 36.
2) Egenkapitalandel er definert som «Capital and reserves» i prosent av «Total assets».
3) Driftsmargin, brutto er definert som «Gross operating profit» (driftsresultat før av- og nedskrvninger) i prosent av «Net turnover» (salgsinntekter).
4) Driftsmargin, netto er definert som «Net operating profit» (driftsresultat) i prosent av «Net turnover».
5) Brutto fortjenestemargin er definert som «Profit on ordinary acticities before taxes» i prosent av «Net turnover».
6) Totalrentabilitet er definert som («Profit on ordinary activities before taxes» + «Interest paid on financial debt») i prosent av «Total assets».
7) Egenkapitalrentabilitet er definert som «Profit on ordinary activities before taxes» minus «Taxes on profit» i prosent av «Capital and reserves».

Kilde: BACH og Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.13: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen bygge- og anleggsvirksomhet [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Egenkapitalandel [2]					
Nederland	29,6	30,3	32,1	32,7	31,4
Belgia	27,5	27,5	28,2	26,6	28,3
Frankrike	19,5	18,0	17,1	16,5	22,0
Spania	25,3	23,7	24,5	26,3	.
Italia	10,4	8,8	9,6	14,9	15,8
Østerrike	13,5	13,3	11,7	.	.
Danmark	.	23,3	27,0	28,7	.
Sverige	18,9	19,6	23,0	.	.
Tyskland	17,0	15,3	14,0	14,3	.
Japan	18,2	18,4	18,4	20,3	21,4
Portugal	24,7	24,6	23,6	25,3	25,4
Finland	11,5	.	.	28,8	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	19,6	20,3	20,8	23,4	24,0
Norge	19,3	22,1	22,8	22,8	25,1
Egenkapitalrentabilitet [7]					
USA	.	.	.	.	.
Nederland	12,5	12,3	13,6	16,9	19,7
Belgia	3,1	2,8	3,5	4,3	6,7
Frankrike	6,5	-2,8	3,8	2,6	7,0
Spania	3,3	6,1	4,9	7,6	.
Italia	-26,9	-17,5	-12,0	-4,5	-3,7
Østerrike	26,5	7,7	12,2	.	.
Danmark	.	48,1	40,7	43,3	.
Sverige	26,2	15,5	22,2	.	.
Japan	6,7	5,7	6,0	4,7	4,6
Portugal	0,6	2,1	2,3	6,9	4,8
Tyskland	7,5	1,1	0,3	-7,9	.
Finland	-8,1	.	.	10,8	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	5,3	7,4	8,9	8,5	6,5
Norge	9,3	22,4	23,3	23,7	25,6
Driftsmargin, brutto [3]					
Nederland	6,0	6,0	6,0	6,5	6,3

Tabell 6.13: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen bygge- og anleggsvirksomhet [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Belgia	6,5	7,0	6,9	7,4	7,4
Frankrike	6,2	6,0	4,9	5,2	5,8
Spania	6,5	5,8	5,5	5,4	.
Italia	7,4	8,4	6,4	7,2	8,0
Østerrike	7,4	5,9	5,9	.	.
Danmark	.	10,9	10,4	10,8	.
Sverige	7,0	6,0	6,5	.	.
Tyskland	5,1	2,7	2,7	0,4	.
Japan	5,9	5,3	5,2	4,7	4,6
Portugal	9,9	9,1	8,5	7,9	7,8
Finland	4,4	.	.	5,9	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	6,6	6,6	6,3	6,1	6,7
Norge	3,9	6,5	6,8	7,1	7,1
Driftsmargin, netto [4]					
Nederland	3,1	3,2	3,5	4,0	4,1
Belgia	2,3	2,5	2,6	2,8	2,9
Frankrike	1,4	1,7	1,1	1,4	1,6
Spania	4,0	3,4	3,0	3,3	.
Italia	0,7	2,1	1,5	2,1	2,3
Østerrike	3,9	2,4	2,6	.	.
Danmark	.	8,7	8,1	8,5	.
Sverige	5,0	3,8	4,8	.	.
Tyskland	1,7	-0,2	-0,1	-2,0	.
Japan	4,5	4,1	3,9	3,5	3,5
Portugal	5,3	5,0	4,5	4,5	4,1
Finland	2,0	.	.	4,3	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	3,1	3,3	3,2	3,2	3,1
Norge	2,1	4,8	4,9	5,3	5,4
Brutto fortjenestemargin [5]					
Nederland	3,2	3,4	3,6	4,6	4,7
Belgia	1,8	1,8	2,0	2,3	3,1
Frankrike	2,0	0,3	1,1	1,1	2,0
Spania	2,1	2,3	2,2	3,0	.
Italia	-4,5	-2,2	-1,2	0,0	0,8
Østerrike	3,9	1,3	1,6	.	.

Tabell 6.13: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen bygge- og anleggsvirksomhet [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Danmark	.	7,6	7,4	8,0	.
Sverige	5,6	3,4	5,2	.	.
Tyskland	2,6	0,8	0,6	-0,6	.
Japan	3,2	2,9	2,8	2,4	2,3
Portugal	1,1	1,5	1,6	2,7	2,3
Finland	-0,2	.	.	3,8	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	1,9	2,1	2,5	2,7	2,5
Norge	1,8	4,3	4,4	4,9	5,0

Totalrentabilitet [6]					
Nederland	5,2	6,6	7,4	8,6	9,7
Belgia	3,6	3,6	3,6	3,9	4,5
Frankrike	3,4	1,7	2,7	2,3	3,9
Spania	4,3	3,9	3,5	3,9	.
Italia	1,9	3,7	3,1	3,4	3,2
Østerrike	3,9	1,3	1,9	.	.
Danmark	.	13,0	12,8	14,4	.
Sverige	8,7	7,5	8,8	.	.
Tyskland	3,3	1,7	1,4	0,4	.
Japan	5,6	4,9	4,6	4,0	3,9
Portugal	0,8	1,3	1,4	2,6	2,1
Finland	2,2	.	.	6,5	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	3,9	4,5	4,6	5,0	4,5
Norge	5,8	9,5	9,3	9,7	11,4

1) Næringen omfatter Nace-kode (jfr. Standard for næringsgruppering, C182) 45, bygge- og anleggsvirksomhet.
2) Egenkapitalandel er definert som «Capital and reserves» i prosent av «Total assets».
3) Driftsmargin, brutto er definert som «Gross operating profit» (driftsresultat før av- og nedskrvninger) i prosent av «Net turnover» (salgsinntekter).
4) Driftsmargin, netto er definert som «Net operating profit» (driftsresultat) i prosent av «Net turnover».
5) Brutto fortjenestemargin er definert som «Profit on ordinary acticities before taxes» i prosent av «Net turnover».
6) Totalrentabilitet er definert som («Profit on ordinary activities before taxes» + «Interest paid on financial debt») i prosent av «Total assets».
7) Egenkapitalrentabilitet er definert som «Profit on ordinary activities before taxes» minus «Taxes on profit» i prosent av «Capital and reserves».

Kilde: BACH og Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.14: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen varehandel [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Egenkapitalandel [2]					
USA	31,8	32,1	33,1	.	34,0
Nederland	33,0	33,8	36,8	35,1	35,9
Belgia	30,5	31,0	30,1	28,2	31,5
Frankrike	28,1	29,1	29,7	31,6	31,1
Spania	37,5	38,3	40,1	40,6	.
Italia	18,1	18,5	19,1	19,0	20,2
Østerrike	18,7	19,6	17,5	.	.
Sverige	21,3	22,9	23,6	.	.
Tyskland	18,3	19,0	18,7	19,8	.
Japan	15,1	16,0	17,1	16,9	17,2
Finland	21,6	28,3	31,0	34,8	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	24,9	26,2	27,0	28,2	28,3
Norge	29,7	29,6	30,0	29,0	29,2
Egenkapitalrentabilitet [7]					
USA	9,3	9,2	10,2	.	11,5
Nederland	10,0	10,3	13,9	15,5	17,1
Belgia	3,4	5,4	4,5	5,5	6,7
Frankrike	11,2	10,4	9,6	10,1	11,7
Spania	6,3	9,0	8,9	9,6	.
Italia	4,4	7,5	5,6	8,1	8,5
Østerrike	17,5	13,8	12,4	.	.
Danmark	.	.	.	.	.
Sverige	25,2	23,9	23,1	.	.
Japan	3,2	4,6	5,0	5,0	2,3
Portugal	.	.	.	.	.
Tyskland	5,3	6,3	4,6	6,6	.
Finland	22,4	21,6	15,7	15,2	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	10,7	11,1	10,3	9,4	9,6
Norge	20,8	19,1	15,9	15,7	13,0
Driftsmargin, brutto [3]					
USA	4,6	4,5	4,6	.	5,3
Nederland	5,2	5,5	5,6	5,4	5,1
Belgia	4,0	4,0	3,8	3,9	3,9

Tabell 6.14: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen varehandel [1)] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Frankrike	4,7	4,4	4,2	4,3	4,6
Spania	5,2	5,9	5,5	6,0	.
Italia	4,4	4,6	4,5	4,2	4,6
Østerrike	4,5	4,2	4,4	.	.
Sverige	4,2	4,1	4,1	.	.
Tyskland	2,9	2,8	2,5	2,5	.
Japan	3,5	3,6	3,4	3,3	3,1
Finland	5,3	5,6	5,0	5,1	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	4,4	4,5	4,3	4,3	4,4
Norge	4,8	4,3	3,8	3,8	3,8
Driftsmargin, netto [4)]					
USA	3,1	3,0	3,1	.	3,6
Nederland	3,1	3,3	3,5	3,5	3,4
Belgia	1,9	1,9	1,9	2,0	2,1
Frankrike	2,3	2,3	2,1	2,3	2,5
Spania	3,1	3,4	3,2	3,6	.
Italia	2,4	2,9	2,6	2,6	2,8
Østerrike	2,6	2,3	2,3	.	.
Sverige	3,0	3,0	2,9	.	.
Tyskland	1,4	1,4	1,2	1,3	.
Japan	2,7	2,9	2,6	2,6	2,3
Finland	3,9	4,4	3,6	3,7	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	2,7	2,8	2,6	2,7	2,8
Norge	3,7	3,3	2,9	2,8	2,7
Brutto fortjenestemargin [5)]					
USA	2,4	2,3	2,5	.	3,1
Nederland	2,9	3,3	4,1	4,3	4,5
Belgia	1,2	1,6	1,4	1,5	1,8
Frankrike	2,2	2,1	2,0	2,2	2,5
Spania	2,3	2,8	2,9	3,2	.
Italia	1,3	1,8	1,5	1,9	2,2
Østerrike	1,9	1,7	1,6	.	.
Sverige	2,9	2,8	2,9	.	.
Tyskland	0,8	0,9	0,7	0,9	.
Japan	1,3	1,5	1,4	1,4	1,1

Tabell 6.14: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen varehandel [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Finland	3,2	4,0	3,4	3,7	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	2,0	2,2	2,2	2,4	2,5
Norge	3,4	3,1	2,6	2,6	2,3
Totalrentabilitet [6]					
USA	4,9	4,8	5,5	.	8,6
Nederland	4,9	7,7	8,9	9,2	9,8
Belgia	5,2	5,7	5,1	5,2	6,0
Frankrike	6,7	6,9	6,1	6,6	7,1
Spania	6,1	6,8	6,8	7,0	.
Italia	5,9	7,0	6,6	6,3	6,3
Østerrike	4,3	3,7	3,3	.	.
Sverige	10,0	9,8	9,6	.	.
Tyskland	5,3	5,3	4,6	5,0	.
Japan	4,5	4,4	3,8	3,9	3,1
Finland	9,3	10,5	8,6	8,9	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	6,1	6,6	6,3	6,5	6,8
Norge	11,0	10,5	9,4	9,2	8,5

1) Næringen omfatter Nace-kodene (jfr. Standard for næringsgruppering, C182) 51, 50.1, 50.3, 50.4, 52.1 - 52.6, 50.5 og 55.
2) Egenkapitalandel er definert som «Capital and reserves» i prosent av «Total assets».
3) Driftsmargin, brutto er definert som «Gross operating profit» (driftsresultat før av- og nedskrvninger) i prosent av «Net turnover» (salgsinntekter).
4) Driftsmargin, netto er definert som «Net operating profit» (driftsresultat) i prosent av «Net turnover».
5) Brutto fortjenestemargin er definert som «Profit on ordinary acticities before taxes» i prosent av «Net turnover».
6) Totalrentabilitet er definert som («Profit on ordinary activities before taxes» + «Interest paid on financial debt») i prosent av «Total assets».
7) Egenkapitalrentabilitet er definert som «Profit on ordinary activities before taxes» minus «Taxes on profit» i prosent av «Capital and reserves».

Kilde: BACH og Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.15: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen energi- og vannforsyning [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Egenkapitalandel [2]					
USA	41,1	42,3	44,7	47,4	43,8
Nederland	24,0	24,7	26,5	29,2	31,0

Tabell 6.15: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen energi- og vannforsyning [1)] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Belgia	59,4	58,2	55,1	59,1	60,0
Frankrike	8,7	11,2	11,2	20,6	9,6
Spania	41,5	43,2	52,6	49,4	.
Italia	31,2	32,5	34,8	34,6	44,7
Østerrike	42,1	43,6	43,3	.	.
Danmark	.	30,6	34,9	32,9	.
Sverige	16,9	19,8	22,4	.	.
Japan	18,4	17,9	17,5	17,9	17,7
Portugal	36,3	43,9	43,0	40,8	44,8
Finland	29,0	28,6	33,8	34,4	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	31,7	33,1	35,0	36,6	36,0
Egenkapitalrentabilitet [7)]					
USA	11,3	10,5	18,2	18,3	5,7
Nederland	15,7	17,0	16,2	19,5	15,7
Belgia	10,8	11,3	14,3	12,6	12,8
Frankrike	12,3	5,3	6,0	-11,0	-34,5
Spania	6,4	8,7	8,2	7,5	.
Italia	13,1	12,6	15,8	13,2	15,9
Østerrike	3,7	5,2	3,8	.	.
Danmark	.	13,5	13,2	28,4	.
Sverige	24,4	28,3	14,5	.	.
Japan	5,3	4,5	4,3	4,8	4,0
Portugal	8,5	4,2	4,6	5,9	8,8
Tyskland	.	.	.	.	.
Finland	4,0	7,5	9,1	4,2	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	10,5	10,7	10,7	10,3	4,1
Norge	.	.	.	.	.
Driftsmargin, brutto [3)]					
USA	11,5	12,1	11,9	12,5	10,5
Nederland	15,4	16,3	15,6	14,9	15,6
Belgia	18,4	15,2	15,3	15,4	15,7
Frankrike	22,6	21,7	21,0	3,3	2,9
Spania	29,0	27,7	27,1	25,3	.
Italia	30,9	27,9	27,7	25,4	30,3
Østerrike	16,0	18,7	18,2	.	.

Tabell 6.15: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen energi- og vannforsyning [1)] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Danmark	.	13,2	14,3	14,7	.
Sverige	27,0	27,8	21,3	.	.
Japan	26,3	26,4	24,8	26,5	26,9
Portugal	24,5	22,6	21,4	21,8	23,6
Finland	19,2	12,1	14,4	15,4	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	21,9	20,1	19,4	17,5	17,9
Driftsmargin, netto [4)]					
USA	5,1	6,2	7,0	7,6	4,6
Nederland	8,3	8,8	8,7	8,4	8,3
Belgia	9,7	8,0	8,3	8,5	9,0
Frankrike	5,6	3,5	3,8	0,2	-1,1
Spania	16,4	16,6	16,1	13,2	.
Italia	17,2	15,6	16,4	14,0	16,5
Østerrike	4,8	6,9	5,6	.	.
Danmark	.	8,4	9,0	10,4	.
Sverige	19,3	21,0	14,1	.	.
Japan	15,4	15,0	13,5	15,1	14,3
Portugal	14,5	13,2	11,9	12,4	13,8
Finland	8,9	6,2	7,8	8,3	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	11,4	10,8	10,2	9,8	9,4
Brutto fortjenestemargin [5)]					
USA	6,4	5,8	10,1	11,5	3,8
Nederland	5,2	5,8	6,4	6,3	6,4
Belgia	12,9	10,7	11,4	11,4	12,4
Frankrike	2,4	1,6	1,3	-0,9	-1,6
Spania	9,0	10,7	12,3	10,7	.
Italia	11,8	11,4	13,9	11,0	18,2
Østerrike	4,0	5,9	5,2	.	.
Danmark	.	6,4	7,7	11,4	.
Sverige	12,7	16,5	10,2	.	.
Japan	8,5	8,1	7,3	9,0	7,8
Portugal	7,1	6,6	6,9	8,0	11,1
Finland	3,4	4,5	6,7	4,9	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	7,6	7,8	8,3	8,3	8,3

Tabell 6.15: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen energi- og vannforsyning [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Totalrentabilitet [6]					
USA	5,3	5,3	10,0	10,8	4,6
Nederland	5,2	9,6	10,1	11,3	9,4
Belgia	8,5	8,6	10,1	9,7	9,8
Frankrike	3,9	3,3	2,5	0,4	-0,5
Spania	7,2	8,3	8,0	6,5	.
Italia	10,0	10,6	11,8	9,4	11,4
Østerrike	1,7	2,4	2,1	.	.
Danmark	.	5,8	6,5	11,6	.
Sverige	8,2	9,6	8,1	.	.
Japan	7,8	7,3	6,8	7,8	6,5
Portugal	3,5	3,7	4,0	4,3	6,2
Finland	4,5	5,5	5,9	5,1	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	6,0	6,7	7,1	7,7	6,8

1) Næringen omfatter nace 10 (bryting av steinkull og brunkull, utvinning av torv), 11 (utvinning av råolje og naturgass, tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning), 12 (bryting av uran- og thoriummalm), 23 (produksjon av kull- og petroleumsprodukter og kjernebrensel), 40 (elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning) og 41 (oppsamling, rensing og distribusjon av vann). Jf. Standard for næringsgruppering, C 182
2) Egenkapitalandel er definert som «Capital and reserves» i prosent av «Total assets».
3) Driftsmargin, brutto er definert som «Gross operating profit» (driftsresultat før av- og nedskrvninger) i prosent av «Net turnover» (salgsinntekter).
4) Driftsmargin, netto er definert som «Net operating profit» (driftsresultat) i prosent av «Net turnover».
5) Brutto fortjenestemargin er definert som «Profit on ordinary acticities before taxes» i prosent av «Net turnover».
6) Totalrentabilitet er definert som («Profit on ordinary activities before taxes» + «Interest paid on financial debt») i prosent av «Total assets».
7) Egenkapitalrentabilitet er definert som «Profit on ordinary activities before taxes» minus «Taxes on profit» i prosent av «Capital and reserves».

Kilde: BACH og Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.16: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen transport og kommunikasjon [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Egenkapitalandel [2]					
Nederland	41,6	43,0	43,3	45,7	42,9
Belgia	31,1	32,9	26,4	33,8	29,9
Frankrike	18,8	15,7	10,3	13,9	13,5

Tabell 6.16: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen transport og kommunikasjon [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Spania	40,2	43,3	48,1	47,8	.
Italia	35,6	41,7	49,0	50,5	21,4
Østerrike	23,1	23,1	21,9	.	.
Sverige	21,0	20,4	23,9	.	.
Japan	21,1	21,6	21,7	21,6	22,5
Portugal	27,3	28,5	29,8	34,2	31,4
Finland	31,9	.	.	36,4	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	29,1	30,0	30,5	35,5	26,9
Egenkapitalrentabilitet [7]					
USA	.	.	.	.	.
Nederland	7,2	8,1	6,7	7,5	2,5
Belgia	-2,3	-0,3	1,7	2,9	6,0
Frankrike	-6,7	-17,9	-29,7	-0,6	1,5
Spania	1,6	3,9	5,1	4,4	.
Italia	1,5	1,8	1,9	-2,6	4,7
Østerrike	0,9	3,1	3,6	.	.
Danmark	.	.	.	.	.
Sverige	15,7	15,2	11,1	.	.
Japan	2,2	2,7	3,4	3,0	2,8
Portugal	-0,9	0,2	2,5	3,6	4,2
Tyskland	.	.	.	.	.
Finland	15,9	.	.	23,5	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	3,5	1,9	0,7	5,2	3,6
Norge	.	.	.	.	.
Driftsmargin, brutto [3]					
Nederland	20,5	20,3	18,5	18,3	10,0
Belgia	12,5	13,1	12,3	11,8	13,6
Frankrike	20,8	18,2	19,4	16,1	16,8
Spania	41,6	42,5	40,3	39,6	.
Italia	28,3	28,4	28,1	15,7	25,4
Østerrike	5,9	6,9	7,6	.	.
Sverige	9,9	9,4	9,8	.	.
Japan	17,1	17,3	16,9	16,8	19,7
Portugal	26,3	27,3	26,0	24,7	25,1
Finland	20,8	.	.	16,2	.

Tabell 6.16: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen transport og kommunikasjon [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	20,4	20,4	19,9	19,9	18,4
Driftsmargin, netto [4]					
Nederland	9,7	9,9	8,8	8,6	3,6
Belgia	2,1	2,4	3,0	3,3	4,6
Frankrike	9,2	6,5	7,0	8,6	9,1
Spania	17,2	18,1	18,3	16,4	.
Italia	8,6	9,6	9,0	3,2	10,1
Østerrike	1,1	1,2	1,5	.	.
Sverige	3,8	3,7	4,0	.	.
Japan	9,3	9,7	9,4	9,1	12,0
Portugal	10,5	11,6	10,9	10,1	9,8
Finland	9,9	.	.	8,7	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	8,1	8,1	8,0	8,5	8,2
Brutto fortjenestemargin [5]					
Nederland	6,8	7,8	7,2	7,7	2,5
Belgia	0,0	0,7	1,7	2,4	3,7
Frankrike	-2,9	-7,8	-9,0	0,5	1,1
Spania	4,0	7,0	9,4	8,7	.
Italia	4,6	6,2	7,4	2,2	9,4
Østerrike	0,3	0,7	0,8	.	.
Sverige	3,6	3,3	3,4	.	.
Japan	3,4	4,1	4,0	3,8	7,2
Portugal	2,9	4,3	5,9	7,0	8,2
Finland	6,8	.	.	8,6	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	2,9	2,9	3,4	5,1	5,3
Totalrentabilitet [6]					
Nederland	4,6	7,5	6,8	7,0	4,0
Belgia	2,9	3,3	3,6	3,7	5,7
Frankrike	3,3	1,9	1,5	4,0	4,4
Spania	5,1	5,7	6,0	5,5	.
Italia	3,2	3,8	4,7	2,4	2,8
Østerrike	0,4	1,0	1,1	.	.
Sverige	7,2	6,7	6,5	.	.

Tabell 6.16: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen transport og kommunikasjon [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Japan	5,1	5,4	5,2	5,1	7,3
Portugal	1,4	1,8	2,5	2,6	2,5
Finland	8,9	.	.	11,2	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	4,2	4,1	4,2	5,2	4,4

1) Omfatter Nace-kodene (jfr. Standard for næringsgruppering, C182) 60, 61, 62, 63 og 64.
2) Egenkapitalandel er definert som «Capital and reserves» i prosent av «Total assets».
3) Driftsmargin, brutto er definert som «Gross operating profit» (driftsresultat før av- og nedskrvninger) i prosent av «Net turnover» (salgsinntekter).
4) Driftsmargin, netto er definert som «Net operating profit» (driftsresultat) i prosent av «Net turnover».
5) Brutto fortjenestemargin er definert som «Profit on ordinary acticities before taxes» i prosent av «Net turnover».
6) Totalrentabilitet er definert som («Profit on ordinary activities before taxes» + «Interest paid on financial debt») i prosent av «Total assets».
7) Egenkapitalrentabilitet er definert som «Profit on ordinary activities before taxes» minus «Taxes on profit» i prosent av «Capital and reserves».

Kilde: Kilde: BACH og Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.17: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen annen tjenesteyting [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Egenkapitalandel [2]					
Nederland	28,9	30,1	34,0	34,0	27,0
Belgia	43,9	44,1	44,7	43,2	44,1
Frankrike	36,0	36,4	36,6	35,7	32,3
Spania	39,3	44,7	42,9	43,3	.
Italia	20,8	21,9	21,3	20,9	24,5
Østerrike	37,6	43,7	43,2	.	.
Sverige	28,4	35,0	40,9	.	.
Japan	7,0	5,9	7,0	5,2	1,1
Finland	26,0	29,7	52,4	54,6	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	29,8	32,4	35,9	33,8	25,8
Norge	34,0	35,1	37,9	39,1	38,1
Egenkapitalrentabilitet [7]					
USA	.	.	.	.	.

Tabell 6.17: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen annen tjenesteyting [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Nederland	15,6	18,0	21,1	20,9	17,1
Belgia	5,1	4,9	5,9	5,6	5,2
Frankrike	8,6	8,2	9,6	8,1	10,1
Spania	-11,1	-2,4	-0,8	-6,2	.
Italia	-2,5	1,2	3,5	4,3	6,4
Østerrike	6,9	24,9	9,7	.	.
Danmark	.	.	.	.	.
Sverige	25,4	18,0	12,5	.	.
Japan	-3,0	0,5	-0,6	4,7	19,6
Portugal	.	.	.	.	.
Tyskland	.	.	.	.	.
Finland	28,1	28,7	16,0	20,3	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	8,1	11,3	8,6	8,2	11,7
Norge	6,1	9,7	9,8	7,4	6,2
Driftsmargin, brutto [3]					
Nederland	12,6	13,1	13,7	13,1	10,2
Belgia	15,0	16,6	16,3	16,7	19,4
Frankrike	12,1	12,2	12,6	11,1	10,3
Spania	6,3	7,4	4,2	6,9	.
Italia	10,9	11,7	11,6	10,4	12,6
Østerrike	6,4	9,5	7,9	.	.
Sverige	9,9	10,5	6,9	.	.
Japan	15,4	14,4	14,2	13,9	14,1
Finland	14,1	11,3	10,8	17,5	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	11,4	11,8	10,9	12,8	13,3
Norge	14,3	16,9	16,9	16,8	14,7
Driftsmargin, netto [4]					
Nederland	6,7	7,8	8,7	8,5	5,6
Belgia	6,7	7,5	7,3	7,9	9,3
Frankrike	4,4	4,5	4,6	4,2	3,7
Spania	-3,0	7,8	0,8	4,0	.
Italia	3,0	3,9	4,5	4,1	5,5
Østerrike	3,0	4,1	3,7	.	.

Tabell 6.17: Mikrotall. Nøkkeltall for næringen annen tjenesteyting [1] 1994–1998 fordelt på land.

	1994	1995	1996	1997	1998
Sverige	6,1	6,8	2,0	.	.
Japan	9,0	8,4	8,1	8,2	8,0
Finland	9,6	7,7	6,3	13,2	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	5,0	6,5	5,1	7,1	6,4
Norge	8,8	11,7	11,6	11,6	9,8
Brutto fortjenestemargin [5]					
Nederland	6,9	8,2	10,0	9,1	5,3
Belgia	10,2	11,3	12,1	13,4	15,7
Frankrike	5,3	5,4	6,2	5,0	4,4
Spania	-17,7	-4,5	0,1	-12,8	.
Italia	0,6	2,1	3,4	3,4	5,2
Østerrike	3,1	22,0	7,9	.	.
Sverige	13,1	10,6	11,3	.	.
Japan	2,4	2,7	2,9	3,2	3,0
Finland	8,2	7,2	7,1	14,2	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	3,6	7,2	6,8	5,1	6,7
Norge	8,4	11,8	12,7	13,9	9,8
Totalrentabilitet [6]					
Nederland	6,5	9,9	11,7	11,5	8,4
Belgia	5,7	5,5	2,9	0,8	2,9
Frankrike	6,3	6,1	6,3	5,7	6,2
Spania	-0,5	1,9	2,7	-0,1	.
Italia	3,7	4,7	5,4	5,4	6,4
Østerrike	3,0	11,2	4,8	.	.
Sverige	11,7	10,6	9,0	.	.
Japan	3,9	3,6	3,6	3,4	3,6
Finland	12,1	13,9	7,8	14,7	.
Memo:					
Gjennomsnitt (uvektet)	5,8	7,5	6,0	5,9	5,5
Norge	7,3	8,4	8,0	7,3	6,6

1) Omfatter Nace-kode (jfr. Standard for næringsgruppering, C182), 50.2, 52.7, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 80 85, 90, 91, 92, 93 og 95.

2) Egenkapitalandel er definert som «Capital and reserves» i prosent av «Total assets».
3) Driftsmargin, brutto er definert som «Gross operating profit» (driftsresultat før av- og ned-skrvninger) i prosent av «Net turnover» (salgsinntekter).
4) Driftsmargin, netto er definert som «Net operating profit» (driftsresultat) i prosent av «Net turnover».
5) Brutto fortjenestemargin er definert som «Profit on ordinary acticities before taxes» i prosent av «Net turnover».
6) Totalrentabilitet er definert som («Profit on ordinary activities before taxes» + «Interest paid on financial debt») i prosent av «Total assets».
7) Egenkapitalrentabilitet er definert som «Profit on ordinary activities before taxes» minus «Taxes on profit» i prosent av «Capital and reserves».

Kilde: BACH og Statistisk sentralbyrå.

Forklaringer til tabeller over bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

Grupperinger

Fastlands-Norge er definert som alle næringer med unntak av:

11 Olje- og gassutvinning
60.3 Rørtransport
61.101 Utenriks sjøfart
61.102 Kysttrafikk i Europa
Hovednæringene er definert slik;

Industri

15 produksjon av næringsmidler og drikkevarer
16 produksjon av tobakksvarer
17 produksjon av tekstiler
18 produksjon av klær, beredning og farging av pelsskinn
19 beredning av lær, produksjon av reiseeffekter, salmakerartikler og skotøy
20 produksjon av trelast og varer av tre, kork, strå og flettemateriale, unntatt møbler
21 produksjon av papirmasse, papir og papirvarer
22 forlagsvirksomhet, grafisk produksjon og reproduksjon av innspilte opptak
23 produksjon av kull- og petroleumsprodukter og kjernebrensel
24 produksjon av kjemikalier og kjemiske produkter
25 produksjon av gummi- og plastprodukter
26 produksjon av andre ikke-metallholdige mineralprodukter
27 produksjon av metaller
28 produksjon av metallvarer, unntatt maskiner og utstyr
29 produksjon av maskiner og utstyr
30 produksjon av kontor- og datamaskiner
31 produksjon av andre elektriske maskiner og apparater
32 produksjon av radio-, fjernsyns- og annet kommunikasjonsutstyr
33 produksjon av medisinske instrumenter, presisjonsinstrumenter, optiske instrumenter, klokker og ur.
34 produksjon av motorkjøretøyer, tilhengere og deler
35 produksjon av andre transportmidler
36 produksjon av møbler. Annen industriproduksjon

37 gjenvinning

Bygge- og anleggsvirksomhet

45 bygge- og anleggsvirksomhet

Varehandel

50 handel med, vedlikehold og reparasjon av motorkjøretøyer og motorsykler. Detaljhandel med drivstoff til motorkjøretøyer og motorsykler.

51 agentur- og engroshandel, unntatt med motorkjøretøyer og motorsykler

52 detaljhandel, unntatt med motorkjøretøyer og motorsykler. Reparasjon av husholdningsvarer og varer til personlig bruk.

Hotell- og restaurantvirksomhet

55 hotell- og restaurantvirksomhet

Omsetning og drift av eiendom og utleie av maskiner mm

70 Omsetning og drift av fast eiendom

71 utleie av maskiner og utstyr uten personell. Utleie av husholdningsvarer og varer til personlig bruk

Annen tjenesteyting

72 databehandlingsvirksomhet

73 forsknings- og utviklingsarbeid

74 annen forretningsmessig tjenesteyting

80 undervisning

85 helse- og sosialtjenester

Andre næringer

Omfatter alle andre næringer som ikke tidligere er nevnt.

Oppdelingen av industrinæringen er gjort slik;

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien

15 produksjon av næringsmidler og drikkevarer

Prosessindustrien

21 produksjon av papirmasse, papir og papirvarer

24.1 produksjon av kjemiske råvarer

26 produksjon av andre ikke-metallholdige mineralprodukter

27 produksjon av metaller

Verkstedsindustrien

28 produksjon av metallvarer, unntatt maskiner og utstyr
29 produksjon av maskiner og utstyr
30 produksjon av kontor- og datamaskiner
31 produksjon av andre elektriske maskiner og apparater
32 produksjon av radio-, fjernsyns- og annet kommunikasjonsutstyr
33 produksjon av medisinske instrumenter, presisjonsinstrumenter, optiske instrumenter, klokker og ur.
34 produksjon av motorkjøretøyer, tilhengere og deler
35 produksjon av andre transportmidler

Annen industri

Alle industrinæringer som ikke inngår i næringsmiddelindustrien, prosessindustrien eller verkstedsindustrien.

Nøkkeltall

Nøkkeltallene i tabellene er beregnet slik;

c) **Driftsmargin, brutto** = driftsresultat + av- skrivninger i prosent av sum driftsinntekter.

Driftsmargin, netto = driftsresultat i prosent av sum driftsinntekter.

d) **Brutto fortjenestemargin** = resultat før ekstraordinære poster i prosent av sum driftsinntekter

e) **Totalkapitalens rentabilitet** = resultat før ekstraordinære poster + finanskostnader i prosent av sum gjeld og egenkapital pr. 31. desember.

g) **Egenkapitalrentabilitet** = resultat før ekstraordinære poster - skattekostnad i prosent av sum egenkapital pr. 31. desember.

h) **Egenkapitalandel** = egenkapital i prosent av sum gjeld og egenkapital pr. 31. desember.

Vedlegg 7

Nærmere om den harmoniserte konsumprisindeksen

Maastricht-traktaten, som ble vedtatt i 1991, inneholder konvergenskriterier som måtte oppfylles før endelig etablering av den Økonomiske og Monetære Union. Et av kriteriene var knyttet til nivået på inflasjonen og at den målbare størrelsen skal være sammenlignbar mellom land. De nasjonale konsumprisindeksene i de enkelte landene er ofte lite egnet når en skal sammenligne prisutviklingen mellom land, bl.a. fordi ulike komponenter av prisindeksen beregnes og vektlegges forskjellig. Dette er noe av grunnen til etableringen av en harmonisert konsumprisindeks (HKPI).

Ved å samordne det metodiske opplegget produseres det nå harmoniserte konsumprisindekser i alle EU-land, samt Island og Norge, som er bedre egnet til internasjonale sammenlikninger. Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) vil for de fleste land eksistere parallelt med den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI).

I Norge dekker den harmoniserte konsumprisindeksen om lag 88 prosent av forbruksutgiftene som inngår i den tradisjonelle konsumprisindeksen. Det eneste området som nå er utelatt fra den harmoniserte indeksen (HKPI), men som derimot er dekket i den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI), er selveieres bokostnader (beregnet husleie) [25] . Vektgrunnlaget i HKPI og KPI er imidlertid ikke identisk, fordi basisåret er forskjellig. Ifølge EØS-bestemmelser skal alle land som lager harmoniserte konsumprisindekser operere med vektbasis i samme år, som er fastsatt til å være året før. I Norge bygger vektene i både KPI og HKPI på et gjennomsnitt av resultater fra Forbruksundersøkelsen siste tre år. I HKPI er imidlertid forbruksutgiftene prisjustert, mens en tar utgangspunkt i de nominelle forbruksutgiftene i KPI.

I HKPI er beregnet husleie utelatt. Derimot inngår betalt husleie. Dette innebærer totalt sett at husholdningenes gjennomsnittlige boutgifter blir mindre vektlagt i HKPI enn i KPI, og tilsvarende får utviklingen mindre innvirkning.

Figur 7.1 viser utviklingen i HKPI, KPI og husleie i Norge for perioden 1996-mai 2000. Figuren viser at HKPI har vært noe lavere enn KPI i perioden 1996-mai 2000, bortsett fra i første halvår 1997 og i deler av første halvår 2000. I siste halvår i 1998 og i begynnelsen av 1999 var KPI høyere enn HKPI, selv om veksten i husleieindeksen var lavere enn veksten i totalindeksen. Dette skyldes i hovedsak at barnehagetakster, skolegang og enkelte helsetjenester, som den gang var utelatt fra HKPI men inngikk i KPI, hadde en vesentlig høyere 12-månedersvekst enn KPI totalt i perioden, jfr. figur 7.2. At HKPI var moderat høyere enn KPI i deler av første halvår 2000, til tross for at veksten i beregnet husleie var høyere enn veksten i totalindeksen [26] , skyldes trolig blant annet enkelte omlegginger av HKPI fra og med januar i år.

25. Helse og utdanningstilbud berørt av offentlige overføringer og forsikringstjenester ble tatt inn i HKPI fra og med januarindeksen i år.
26. Den markerte stigningstakten i husleieindeksen i januar og februar 2000 skyldes tekniske endringer. Fra og med januar 2000 blir husleiene registrert og innarbeidet i konsumprisindeksen månedlig, mot siste måned i hvert kvartal i fjor.

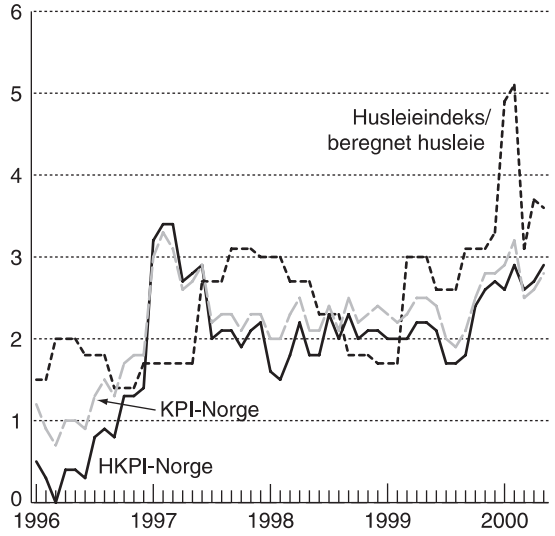

Figur 7.1 Prisutviklingen i Norge. Vekst i prosent fra samme måned året før. KPI, HKPI, og husleieindeksen/beregnet husleie

I 1999 var den gjennomsnittlige stigningen i HKPI i Norge 2,1 prosent, mens den tilsvarende veksten i KPI var 2,3 prosent. Tilsvarende er det variasjoner mellom KPI og HKPI i andre land. For eksempel var veksten i den nasjonale konsumprisindeksen i Sverige 0,4 prosent i 1999, mens årsveksten i den harmoniserte indeksen var 0,6 prosent.

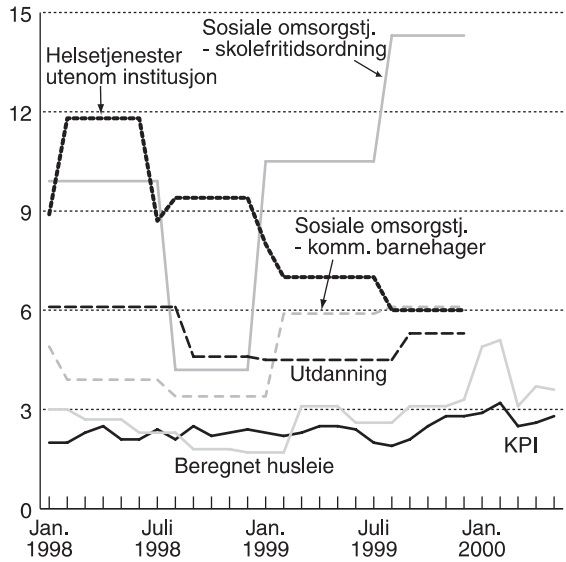

Figur 7.2 Andre tjenester som er utelatt fra HKPI[1]. Prosentvis vekst målt over 12-måneder i 1998, 1999 og 2000

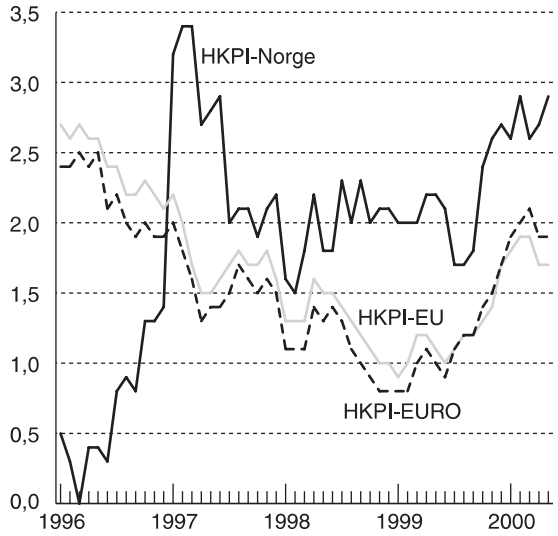

Figur 7.3 Harmonisert konsumprisindeks (HKPI) i Norge, EU-landene og euro-området. Vekst i prosent fra samme måned året før

Figur 7.3 gir en oversikt over tolvmånedersveksten i den harmoniserte konsumprisindeksen i Norge, EU-landene og euro-området i perioden fra 1996 til mai 2000. I 1996 var prisstigningen i Norge lavere enn prisstigningen i EU-landene og euro-området. Fra og med 1997 har prisstigningen i Norge vært høyere enn prisstigningen i EU og euro-området. For eksempel var gjennomsnittlig årlig konsumprisvekst i Norge, målt ved HKPI, 2,1 prosent i 1999, mens den tilsvarende prisstigningen var 1,2 prosent i EU-landene og 1,1 prosent euro-området, jfr. tabell 7.1.

Tabell 7.1: Harmonisert konsumprisindeks for Norge, EU-landene og euro-området. Gjennomsnittlig årlig vekst

	1996	1997	1998	1999
Norge	0,7	2,6	2,0	2,1
EU-landene	2,4 1)	1,7	1,3	1,2
Euro-området	2,2	1,6	1,1	1,1

1) Estimert

Vedlegg 8

Kursutviklingen for norske kroner

Endringer i kursordningen for norske kroner

Verdien av den norske kronen var fra desember 1978 knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Kurven ble opprinnelig beregnet som et veid aritmetisk gjennomsnitt av indekser for de aktuelle valutaene. Enkeltindeksene ble på sin side beregnet som forholdet mellom den løpende kursen på den enkelte valuta og gjennomsnittskursen i august 1978; den såkalte basiskursen. I juni 1984 gikk en over til å beregne kurven som et veid geometrisk gjennomsnitt av de enkelte valutakursindeksene.

Vektene i kurven gjenspeilte opprinnelig tilnærmet de enkelte lands direkte betydning for norsk utenrikshandel, målt som deres andel av summen av norsk eksport og import. Dollaren hadde en større vekt i kurven enn det den direkte handelen med USA skulle tilsi, mens de resterende valutaer til sammen hadde en tilsvarende mindre vekt. I august 1982 gikk en over til nye vekter i kursindeksen basert på IMFs såkalte konkurransevekter. Disse vektene tok i tillegg til bilaterale handelsforhold også hensyn til konkurransen norske eksportører møter fra andre eksportører på eksportmarkedene.

Når en ser bort fra variasjoner innenfor de tillatte svingningsmarginene ble verdien av den norske kronen justert fem ganger fra 1982 til 1992:

- I august 1982 ble antallet valutaslag i kurven utvidet fra 12 til 14 i forbindelse med at en gikk over til vekter basert på IMFs konkurransevekter.
- I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene justert opp med 3 prosent.
- I juni 1984 ble beregningsmetoden for kursindeksen endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.
- I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedel av det tillatte svingningsintervallet.
- 11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

Slik kurven var konstruert hadde den en gjennomsnittsverdi lik 100 i august 1978. Dette var kursindeksens opprinnelige sentralverdi. I august 1985 ble svingningsmarginen offisielt fastlagt til +/-2,25 prosent av kursindeksens sentralverdi.

Sett under ett bidro de fire første justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 prosent. I 1986 fram til devalueringen i mai lå kurvindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet i den øvre fjerdedelen av det fastsatte svingningsområdet (101,69). Den nye sentralverdien som ble fastsatt ved devalueringen 11. mai 1986 lå 10,1 prosent over dette nivået.

Den 19. oktober 1990 bestemte Regjeringen Syse at kronens internasjonale verdi med virkning fra 22. oktober skulle knyttes til regne- og valutaenheten European Currency Unit (ECU). Dette innebar et endret vektgrunnlag for norske kroner. Sentralkursen for norske kroner ble satt til 7,9940 kroner

for en ECU, som var markedsverdien torsdag 18. oktober kl. 1415. Omleggingen medførte således ingen opp- eller nedskriving av kronekursen. Kronens tillatte svingningsmargin rundt sentralkursen var som før +/-2,25 prosent. Sverige og Finland knyttet sine valutaer til ECU henholdsvis i mai og juni 1991.

Den 10. desember 1992 ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. Den 6. mai 1994 ble det ved kongelig resolusjon fastsatt ny forskrift for kronens kursordning. Den nye forskriften var en presisering og videreføring av retningslinjene som var fulgt siden kronens svingningsmarginer ble opphevet i 1992. Den operative retningslinjen for Norges Bank er at pengepolitikken skal innrettes mot å videreføre en stabil valutakurs overfor de europeiske valutaene, med utgangspunkt i kursleiet siden kronen begynte å flyte den 10. desember 1992.

I forbindelse med etableringen av ØMU fra 1. januar 1999 opphørte ECU å eksistere. Samtidig ble euro etablert som ny valuta, og kursforholdet mellom ECU og euro ble satt lik 1:1 på overgangstidspunktet. I denne sammenheng uttalte Norges Bank at euro dermed ville inngå som en viktig europeisk valuta på samme måte som ECU har vært en sentral styringsparameter i gjennomføringen av pengepolitikken. Videreføring av gjeldende retningslinjer kunne dermed skje uten at kronens internasjonale verdi ble endret.

Nærmere om euro, ECU og effektiv kronekurs

ØMU ble formelt vedtatt etablert gjennom Maastricht-traktaten fra 1992. Etableringen av ØMU fra 1. januar 1999 innebar en felles valuta og en felles pengepolitikk i de elleve EU-landene som deltok i unionen fra starten av. Disse deltakerlandene var Belgia, Finland, Frankrike, Irland, Italia, Luxembourg, Nederland, Portugal, Spania, Tyskland og Østerrike. Euro erstatter de nasjonale valutaene i deltakerlandene. I første omgang er det kun mulig å benytte euroen ved bruk av kort eller ved overføringer mellom bankkonti. Sedler og mynt vil bli innført fra 1. januar 2002.

Euroen er den klart viktigste valutaen i både industriens effektive valutakurs og i den importveide valutakursen, jfr. tabell 8.1.

Tabell 8.1: Nåværende konkurranseevnevekter og importvekter

	Vekter i industriens effektive valutakurs [1)]	Importvekter [2)3)]
Euro (EUR)	41,6	44,1
Dansk krone (DKK)	7,2	8,2
Svensk krone (SEK)	18,0	18,3
Gresk drachme (GRD)	0,2	0,1
Britisk pund (GBP)	12,5	11,7
Sveitsisk franc (CHF)	1,3	1,7
Japansk yen (JPY)	5,6	4,9
Amerikansk dollar (USD)	7,9	9,0
Kanadisk dollar (CAD)	0,6	2,1

Tabell 8.1: Nåværende konkurranseevnevekter og importvekter

	Vekter i industriens effektive valutakurs 1)	Importvekter 2)3)
Singaporiansk dollar (SGD)	0,8	..
Sør-Koreansk won (KRW)	1,7	..
Thailandsk baht (THB)	0,4	..
Taiwansk ny dollar (TWD)	0,9	..
Polsk zloty (PLN)	0,7	..
Tsjekkisk koruna (CZK)	0,4	..
Ungarsk forint (HUF)	0,2	..
	100,0	100,0

1) OECD-vekter i 1997.
2) 1998-vekter.
3) Importveid nominell effektiv kurs er beregnet på grunnlag av 18 handelspartnere.

Fram til 1. januar 1999 ble ECU benyttet som regne- og valutaenhet for transaksjoner mellom EU-landene. ECU bestod av et visst antall enheter av de enkelte EU-landenes valutaer. Sammensetningen av ECU ble vurdert hvert femte år, eller hvis en valutas effektive vekt endret seg med mer enn 25 prosent.

Tabell 8.2 gir bl.a. en sammenlikning av vektene i den tidligere kurvindeksen og beregnede vekter i oktober 1990 for de valutaene som var med i ECU. Før omleggingen av kurssystemet var ECU-landenes vekt i kurvindeksen i underkant av 60 prosent. Tar en hensyn til at svenske kroner og finske mark dengang fulgte en kurv av valutaer og at østerrikske schilling og sveitsiske franc var nært knyttet til tyske mark, hadde ECU-landene en vekt på vel 74 prosent.

Vektene i den tidligere kurvindeksen var konstruert slik at utviklingen i denne indeksen kunne benyttes som uttrykk for den effektive valutakursen. Det var også kurvindeksen som inngikk i beregningene av industriens kostnadsmessige konkurranseevne. Som nevnt innebar tilknytningen av kronen til ECU et endret vektgrunnlag for norske kroner. Som tabell 8.2 viser var det betydelig forskjell mellom ECU-vektene og de tidligere kurvvektene. Kurvvektene var beregnet med utgangspunkt i relativt gamle data (1975). En valgte derfor å ta i bruk nye vekter ved beregning av effektiv valutakurs.

Tabell 8.2: Vekter i den tidligere kurvindeksen, ECU-indeksen og konkurranseevnevekter

	Vekter i den tidligere kurvindeksen per 18.10.90	Direkte + indirekte 1)	Tidligere vekter i ECU-indeksen per 18.10.90 2)	Tidligere konkurranseevnevekter (IMF-vekter i 1994)
Østerriksk schilling (ATS)	1,5	..	..	1,6
Belgisk franc (BEF)	2,4	3,2	7,8	3,2
Kanadisk dollar (CAD)	3,6	..	..	1,5
Dansk krone (DKK)	6,8	8,3	2,6	5,0

Tabell 8.2: Vekter i den tidligere kurvindeksen, ECU-indeksen og konkurranseevnevekter

	Vekter i den tidligere kurvindeksen per 18.10.90	Direkte + indirekte 1)	Tidligere vekter i ECU-indeksen per 18.10.90 2)	Tidligere konkurranseevnevekter (IMF-vekter i 1994)
Finsk mark (FIM)	3,0	..	..	4,0
Fransk franc (FRF)	9,2	10,5	19,3	7,3
Tysk mark (DEM)	17,7	24,9	30,3	14,7
Italiensk lire (ITL)	3,3	4,2	9,8	5,4
Japansk yen (JPY)	6,0	6,9	..	10,1
Nederlandsk gylden (NLG)	4,6	5,6	9,5	6,1
Svensk krone (SEK)	15,0	..	..	13,4
Sveitsisk franc (CHF)	1,2	..	..	1,6
Britisk pund (GBP)	14,7	17,2	12,6	12,7
Amerikansk dollar (USD)	11,0	18,8	..	10,5
Spansk peseta (ESP)	..	0,3	5,3	1,9
Luxembourgsk franc (LUF)	..		0,3	..
Portugisisk escudo (PTE)	..	..	0,8	..
Irsk pund (IEP)	..	..	1,1	1,0
Gresk drachme (GRD)	..	..	0,7	0,0
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

1) Beregnede vekter per 18. oktober 1990, der en har tatt utgangspunkt i de direkte vektene i kurvindeksen samtidig som en har tatt hensyn til at svenske kroner og finske mark fulgte en kurv av valutaer, at østerrikske schilling fulgte tyske mark, at utviklingen i sveitsiske franc og tyske mark ofte var parallell og tilsvarende for utviklingen i kanadiske dollar og amerikanske dollar.
2) Vektene er basert på gjennomsnittlige valutakurser i 1997.

De nye vektene for beregning av effektiv valutakurs ga en mye bredere dekning av norsk industris konkurranseforhold sammenliknet med vektene i den tidligere kurvindeksen. Dette har sammenheng med at de nye vektene også tok hensyn til konkurranse fra hjemlandets produsenter på eksportmarkedene for norsk industri og konkurransen som den hjemmekonkurrerende industrien møtte på det norske markedet. Det krevdes betydelige datamengder og et stort beregningsopplegg for å beregne slike vekter. IMF hadde utført slike beregninger på bakgrunn av data fra 1980. I tillegg til de tidligere såkalte kurvlandene inngikk også Spania og Irland i disse vektene. For å fange opp endringer i handelsmønsteret etter 1980 ble IMFs vekter korrigert løpende for endringer i de bilaterale handelsstrømmene.

I en geometrisk indeks med løpende oppdaterte vekter ville valg av basiskurser påvirke utviklingen i indeksen fra periode til periode. Som basiskurser nyttet en de bilaterale valutakursene som ble registrert torsdag 18. oktober 1990. Det innebar at kursindeksens verdi ved tidspunktet for kronens tilknytning til ECU var lik 100.

En svakhet med denne metoden for beregning av konkurransekursindeksen var at metoden som ble brukt for årlig oppdatering av IMFs 1980-vekter ga et noe unøyaktig bilde av konkurransesituasjonen. Bl.a. på bakgrunn av dette tok en i september 1995 i bruk nye vekter i konkurransekursindeksen basert på beregninger fra OECD. Både IMF og OECDs beregningsmetoder er basert på aggregerte handelsstrømmer for industrivarer. Ut fra dette beregnes de ulike landenes betydning for Norges eksport og import av industrivarer, hvor det også tas hensyn til konkurransen på hjemmemarkedet og i tredjeland. En fordel med å gå over til vektene fra OECD er at det er lagt opp til en løpende oppdatering.

Overgangen fra IMF- til OECD-vekter innebar at amerikanske dollar, tyske mark og japanske yen fikk noe mindre vekt enn tidligere, samtidig som de nordiske landene, særlig svenske kroner, fikk økt vekt. I forbindelse med omleggingen av konkurransekursindeksen i 1995 ble også Hellas og Portugal inkludert, slik at indeksen etter dette besto av valutaene til 18 av Norges viktigste handelspartnere. Hovedforklaringen på at enkelte land fikk vesentlig større eller mindre vekt enn i den gamle indeksen, lå ikke i overgangen fra IMF til OECD som kilde for vektene, men at metoden som tidligere ble brukt for årlig oppdatering av IMFs 1980-vekter som nevnt ga et noe unøyaktig bilde av konkurransesituasjonen.

Med virkning fra 1. februar 2000 har Norges Bank endret konstruksjonen av industriens effektive valutakurs, og samtidig utvidet antallet valutaer i indeksen. Omleggingen har sin bakgrunn i flere forhold:

- Industriens effektive valutakurs har før omleggingen i februar vært beregnet med utgangspunkt i valutakursenes endring i forhold til basiskursene 18. oktober 1990. Kursene for enkeltvalutaer veies med løpende årlige handelsvekter. Denne metoden har enkelte svakheter. Blant annet vil endringer i vekten til en valuta som ligger langt fra sin basiskurs føre til relativt store endringer i den aggregerte indeksen.
- Elleve av valutaene i dagens kurv ble fra 1. januar 1999 erstattet av euro.
- Landene som er inkludert i dagens indeks utgjør en synkende andel av norsk utenrikshandel. Fra å dekke 98,5 prosent av handelen med industrivarer i 1970 har dekningsgraden falt til 89 prosent i 1996. Det er særlig Asia som er underrepresentert i dagens indeks.

Industriens effektive valutakurs blir nå beregnet som en kjedeindeks. En unngår dermed store endringer i indeksen som følge av endringer i vektene. Vektene vil som før bli oppdatert fortløpende. I tillegg til de eksisterende 18 landene i indeksen inkluderes Singapore, Sør-Korea, Taiwan og Thailand fra 1984, og Polen, Tsjekkia og Ungarn fra 1994, slik at konkurransekursindeksen heretter omfatter 25 land. Utvidelsen medfører at rundt 94 prosent av handelen med industrivarer dekkes av indeksen i 1996, mot 89 prosent i den tidligere indeksen. For eurolandene er dagens valutakurser erstattet med euro.

Figur 8.1 gir en oversikt over utviklingen i kronens internasjonale verdi målt ved den tidligere konkurransekursindeksen (for 18 land) , med henholdsvis de gamle (IMF-) vektene og de nye (OECD-) vektene som er omtalt ovenfor. For årene før 1980 er den tidligere kurvindeksen sammenfallende med konkurransekursindeksen beregnet på bakgrunn av IMF-vektene. Fig-

uren er basert på årstall for de bilaterale valutakursene. Fallende kurve i figuren innebærer en styrking av kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs og bidrar dermed isolert sett til svekkelse av industriens kostnadsmessige konkurranseevne. Også i indeksen med OECD-vekter er det brukt basisvekter fra 18. oktober 1990, og som det også framgår av figuren er det derfor relativt små endringer i forløpet. Den svenske kronen svekket seg imidlertid betydelig mot norske kroner ved årsskiftet 1992/93 og ble liggende på et historisk lavt nivå fram til og med første halvår 1995. Ettersom svenske kroner har betydelig større vekt i indeksen med OECD-vekter, har dette ført til at industriens effektive kronekurs de siste årene er sterkere målt ved indeksen med OECD-vekter.

Figur 8.2 viser utviklingen i kronens internasjonale verdi målt ved industriens effektive valutakurs etter nytt og gammelt beregningsopplegg, basert på OECD-vekter. For årene før 1986 innebærer nytt beregningsopplegg en noe svakere verdi på kronen. I perioden 1986–1997 er gammel og ny konkurransekursindeks om lag sammenfallende. I 1998 og 1999 viser nytt beregningsopplegg en noe mindre svekkelse av kronens internasjonale verdi sammenliknet med tidligere beregningsopplegg. Dette skyldes i hovedsak en nedjustering av vektene for Sverige, Sveits og Tyskland samtidig som de bilaterale valutakursene for disse landene appresierte i forhold til norske kroner.

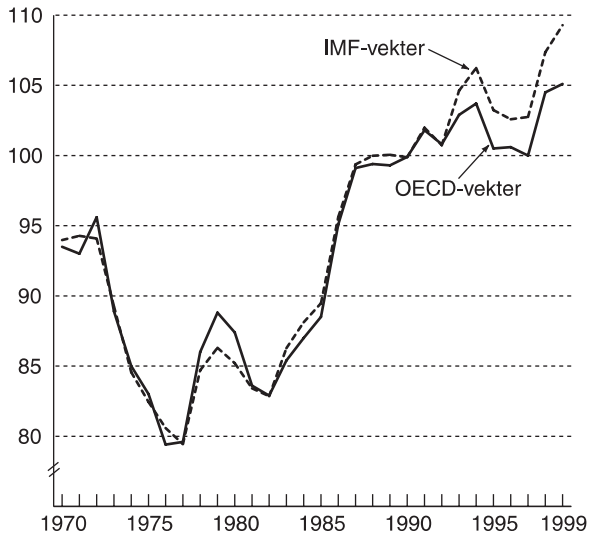

Figur 8.1 Industriens effektive kronekurs (gammelt beregningsopplegg)
Kilde: Norges Bank

Utviklingen i den norske kronekursen

Før tilknytningen til ECU var det betydelige svingninger i kursen mellom norske kroner og ECU, mens kurvindeksen viste en mer stabil utvikling omkring sentralverdien. Den ulike utviklingen avspeilte i stor grad endringer i kursen på amerikanske dollar og japanske yen mot ECU. Etter ECU-tilknytningen fram til desember 1992 (da den norske kronen ble gjort flytende) var forholdet

mellom norske kroner og ECU svært stabilt rundt sentralverdien, mens kronens verdi målt ved industriens effektive valutakurs viste betydelige svingninger.

Fra oktober 1990 fram til juni 1991 svekket industriens effektive valutakurs seg med 3,1 prosent for så å styrke seg med 2,3 prosent fra juni til desember 1991. Denne utviklingen må ses i sammenheng med kursutviklingen for amerikanske dollar og japanske yen, samt devalueringen av finske mark med 12,3 prosent 15. november 1991. Høsten 1992 var preget av betydelig uro på valutamarkedene i Norden og i EU. Valutakrisene i Norden og i EU var i utgangspunktet delvis uavhengige, men virket også til å forsterke hverandre.

De mange kursjusteringene i Europa bidro i seg selv til svakere tillit til ordningen med faste kurser i Europa. Hver ny kursnedskriving økte dessuten presset for konkurrerende nedskriving i de øvrige landene, for å unngå at konkurranseevnen ble for sterkt svekket.

Disse forholdene førte til en rekke ekstraordinære begivenheter på valutamarkedet:

- 8. september 1992 oppga Finland den faste valutakursen overfor ECU.
- 14. september 1992 ble italienske lire skrevet ned med 7 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 17. september 1992 lot Italia sin valuta flyte. Storbritannia trakk seg helt ut av valutakursmekanismen ERM, men er fortsatt med i EMS (Det europeiske monetære systemet). Samtidig ble spanske pesetas nedskrevet med 5 prosent.
- 19. november 1992 lot Sverige kronen flyte.
- 22. november 1992 ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 23. november 1992 ble den islandske kronen skrevet ned med 6 prosent.
- februar 1993 ble irske pund skrevet ned med 10 prosent overfor de andre EMS- valutaene.
- 13. mai 1993 ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med hhv. 8 prosent og 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.

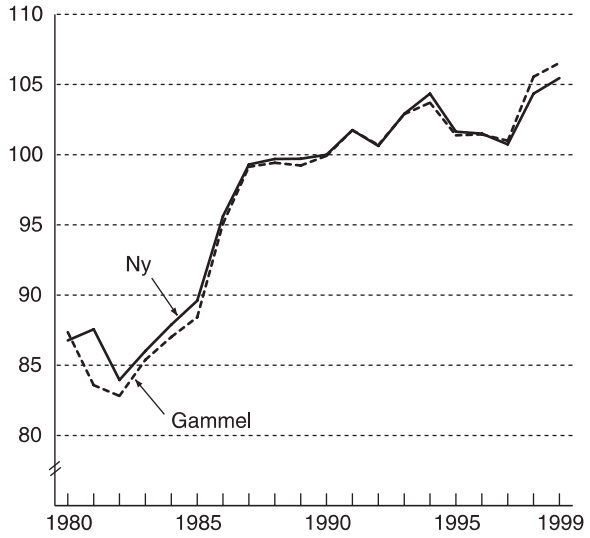

Figur 8.2 Industriens effektive kronekurs (nytt og gammelt beregningsopplegg)
Kilde: Norges Bank

Etter den svenske beslutningen om å la kursen flyte 19. november 1992 opplevde Norge en betydelig valutautgang. Fra begynnelsen av desember slo spekulasjoner mot flere av EU-valutaene over på norske kroner og stanset den påbegynte rentenedgangen. Den 10. desember ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. Umiddelbart svekket kronekursen seg med 6 prosent mot ECU. Deretter styrket kronen seg noe igjen fram til utgangen av året.

Gjennom første halvår 1993 syntes det som om spenningene innenfor det europeiske valutasystemet var redusert, til tross for uroen i markedene for spanske pesetas og portugisiske escudos. Uroen blusset imidlertid opp igjen i juli 1993 med press først mot danske kroner og noe senere mot franske og belgiske franc. Uroen som toppet seg i begynnelsen av august, ledet fram til at svingningsmarginene rundt sentralverdiene for EMS-valutaene ble midlertidig utvidet til +/- 15 prosent. På bilateral basis ble imidlertid Tyskland og Nederland enige om å holde fast på den tidligere svingningsmarginen på +/- 2,25 prosent for sine valutaer.

Siden utvidelsen av svingningsmarginene i begynnelsen av august 1993, avtok spenningene innen det europeiske valutasystemet igjen. Flere av valutaene lå tidlig høsten 1993 utenfor de tidligere yttergrensene rundt sentralverdien, men i løpet av høsten konvergerte valutaene, og mot slutten av 1993 lå de fleste valutaene innenfor det tidligere svingningsintervallet. Verdien av norske kroner var relativt stabil gjennom hele 1993, og opphevelsen av svingningsmarginene innenfor det europeiske valutasamarbeidet fra 2. august bidro heller ikke til å endre situasjonen for den norske kronen.

Kronekursen lå gjennom 1994 i intervallet 4–5 prosent svakere enn den tidligere sentralverdien mot ECU. Etter å ha svekket seg de første månedene av 1994, styrket industriens effektive valutakurs seg igjen, og var i desember 1994 0,6 prosent sterkere enn gjennomsnittet for hele 1994. I gjennomsnitt

svekket den norske kronen seg med 0,6 prosent fra 1993 til 1994 målt ved industriens effektive valutakurs.

Også i 1995 var de internasjonale valutamarkedene preget av uro. Kursbevegelsene mellom hovedvalutaene, amerikanske dollar, japanske yen og tyske mark, var svært store og preget av en betydelig svekkelse av amerikanske dollar i første halvår. Gjennom hele 1995 styrket imidlertid kursen på amerikanske dollar seg mot yen, mens den svekket seg mot tyske mark. Også for flere av de europeiske valutaene var det periodevis nokså urolig, noe som til tider resulterte i spenning i det europeiske valutakurssamarbeidet ERM. Kursen på svenske kroner styrket seg betydelig i slutten av 1995. Styrkingen skjedde imidlertid fra et svakt nivå de første månedene av året, og gjennomsnittlig kurs på svenske kroner svekket seg med 4,5 prosent mot tyske mark fra 1994 til 1995.

Den norske kronen var relativt lite påvirket av uroen i valutamarkedet i 1995. Målt i forhold til ECU var valutakursen ved utgangen av året om lag uendret i forhold til ved årets begynnelse. Målt ved industriens effektive valutakurs (OECD-vekter) appresierte kronen 3,4 prosent fra 1994 til 1995. Appresieringen gjennom 1995 hadde i stor grad sammenheng med den betydelige svekkelsen av kursen på britiske pund i løpet av året, men også den markerte svekkelsen av amerikanske dollar bidro. Styrkingen av kursen på svenske kroner gjennom 1995 virket i motsatt retning på den norske kronen.

I løpet av 1996 styrket den norske kronen seg med knapt 3 prosent mot ECU, fra indeksverdien 104 ved årsskiftet til 101 ved utgangen av året. Industriens effektive kronekurs var likevel om lag uendret i 1996 i forhold til året før, i hovedsak som følge av appresieringen av amerikanske dollar, britiske pund og svenske kroner i forhold til norske kroner. Etter et betydelig appresieringspress styrket kronen seg i løpet av høsten 1996 og inn i 1997. Industriens effektive valutakurs appresierte med rundt 1 prosent gjennom de tre siste månedene i 1996.

Det var betydelige bevegelser i de internasjonale valutamarkedene i 1997 og 1998. Amerikanske dollar styrket seg markert mot japanske yen gjennom 1997 og i første halvår i 1998. I løpet av andre halvår 1998 ble imidlertid styrkingen av den amerikanske dollaren mer enn reversert, og var ved utgangen av 1998 klart svakere enn ved begynnelsen av året. Den amerikanske dollaren styrket seg også mot tyske mark gjennom 1997, men stabiliserte seg i første halvår 1998. Gjennom andre halvår 1998 svekket dollaren seg også mot tyske mark, men svekkelsen var mindre markert enn mot japanske yen. Valutamarkedet i Europa var i 1998 preget av stabilitet mellom de elleve valutaene som inngår i euro, mens det var større svingninger i en del av de øvrige valutakursene, som for eksempel britiske pund og svenske kroner.

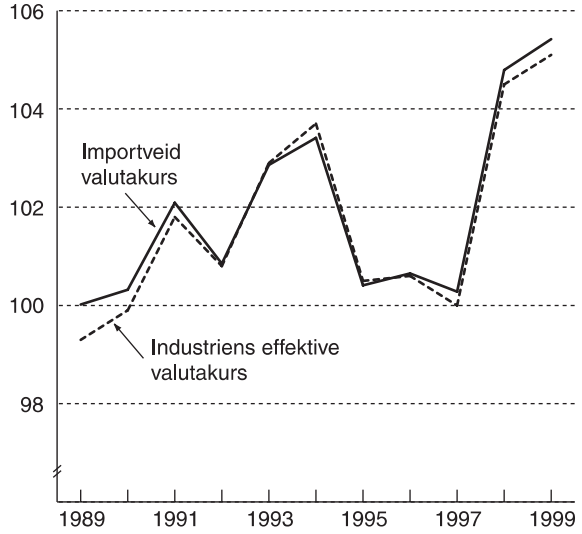

Figur 8.3 Importveid kronekurs (18 land) og industriens effektive kronekurs (nytt beregningsopplegg)
Kilde: Norges Bank

Den norske kronen styrket seg med 2,2 prosent fra 1996 til 1997, målt i forhold til ECU, mens industriens effektive valutakurs i samme periode styrket seg med 0,2 prosent. Styrkingen av kronen som tok til høsten 1996 fortsatte de første månedene i 1997, men ble mer enn reversert i 2. kvartal. Industriens effektive valutakurs svekket seg i perioden fra mai til august 1997 betydelig mer enn ECU-indeksen. Det hadde sammenheng med at amerikanske dollar styrket seg mot norske kroner.

Målt mot ECU viste den norske kronen en svak svekkelse gjennom første halvår 1998. Fra slutten av august svekket imidlertid kronen seg kraftig mot ECU, og kom i midten av oktober helt ned mot 115 mot ECU-indeksen. I slutten av oktober styrket kronen seg igjen, og lå på et nivå rundt 108–109 målt mot ECU-indeksen fram til desember. Etter at kronen igjen ble satt under press i desember svekket kronen seg igjen helt ned mot 115 målt mot ECU-indeksen. I gjennomsnitt svekket kronen seg med 5,5 prosent mot ECU-indeksen fra 1997 til 1998. På grunn av svekkelsen av den amerikanske dollaren gjennom annen halvdel av 1998 var svekkelsen av industriens valutakurs mindre enn målt mot ECU-indeksen. Svekkelsen av kronekursen i 1998 må ses i lys av den internasjonale uroen generelt i finansmarkedene. Råvareprodusenter som Norge ble rammet spesielt hardt som følge av uroen i råvaremarkedene.

Etter de betydelige bevegelsene i de internasjonale valutamarkedene i 1998, stabiliserte situasjonen seg noe gjennom 1999. Etter å ha vært relativt stabil gjennom første halvår i fjor, svekket amerikanske dollar seg mot japanske yen gjennom andre halvdel av 1999. Etter introduksjonen i januar 1999 svekket euroen seg markert mot både amerikanske dollar og japanske yen gjennom fjoråret. Ulike vekstutsikter og rentedifferansen mellom USA og euro-området kan forklare denne kursbevegelsen. Valutauroen i andre halvdel av 1998 førte til at både den svenske kronen og det britiske pundet

svekket seg kraftig mot tyske mark. Gjennom 1999 styrket imidlertid begge disse valutaene seg igjen.

Etter den markerte svekkelsen mot ECU gjennom annet halvår 1998 styrket kronen seg markert mot euro gjennom første halvår 1999. Fra et nivå ved årsskiftet på 8,9 målt mot euro styrket kronen seg til under 8,1 i begynnelsen av juli i fjor. Etter dette har kronekursen ligget mellom 8,1 og 8,4 målt mot euro, og var i desember 1999 9,0 prosent sterkere enn i samme måned året før. Styrkingen av kronekursen gjennom 1999 må ses i sammenheng med rentedifferansen mellom Norge og euro-området, samt svekkelsen av euro mot amerikanske dollar. I tillegg har trolig utsikter til avdemping i innenlandsk kostnadsvekst samt oljeprisøkningen i annet halvår bidratt. I gjennomsnitt styrket kronen seg med 1,8 pst. mot euro fra 1998 til 1999. Verdien av den norske kronen endret seg ikke like markert mot andre viktige valutaer som svenske kroner og amerikanske dollar. Industriens effektive valutakurs styrket seg derfor mindre enn eurokursen gjennom første halvår 1999. Gjennom annet halvår svekket industriens effektive valutakurs seg mer enn eurokursen, i hovedsak som følge av at styrkingen mot den svenske kronen i første halvår ble reversert. I desember 1999 var industriens effektive valutakurs 2,7 prosent sterkere enn i samme måned året før. I gjennomsnitt var imidlertid industriens effektive valutakurs 0,7 prosent svakere i 1999 enn i 1998.

Frem til midten av mai i år var kursen på norske kroner relativt stabil målt mot euro. Kronen har imidlertid svekket seg noe mot euro i første del av juni. Siden årsskiftet har kursen ligget mellom 8,1 og 8,3, og den 15. juni var kursen 8,2. Dette er 0,4 prosent svakere enn på samme tid i fjor. Stabiliteten i kronens verdi målt mot euro må bl.a. ses i sammenheng med en relativt stabil rentedifferanse mellom Norge og euro-området. Verdien av den norske kronen svekket seg markert mot amerikanske dollar frem til midten av mai i år. Frem til midten av juni har imidlertid norske kroner styrket seg noe mot dollar. Fra et nivå ved årsskiftet på rundt 8,0 var kursen den 15. juni 8,6. Frem til midten av mai styrket amerikanske dollar seg markert mot euro. Denne utviklingen ble reversert noe frem mot midten av juni, trolig som følge av bl.a. en viss reduksjon i rentedifferansen mellom USA og euro-området. De fortsatt betydelige vekstforskjellene mellom USA og euro-området bidrar trolig til å forklare hvorfor dollaren likevel fortsatt er sterk i forhold til euro. Målt mot svenske kroner har den norske kronen svekket seg så langt i år, noe som trolig kan knyttes til vekstforskjeller mellom landene. Målt mot britiske pund svekket den norske kronen seg betydelig gjennom mars og april i år, men denne utviklingen er for en stor del blitt reversert i mai og juni. Den norske kronekursen, målt ved industriens effektive valutakurs, har siden årsskiftet svekket seg med om lag 3 prosent (per 15. juni).

Vektene for den importveide kronekursen er basert på bilateral handel i varer eksklusive olje og gass, skip og oljeplattformer. Vektene blir oppdatert løpende. Figur 8.3 viser utviklingen i den importveide kronekursen de siste årene. Fra 1994 til 1995 styrket den importveide kronekursen seg med 2,9 prosent. Etter at den importveide valutakursen i gjennomsnitt holdt seg relativt stabil fra 1995 til 1997, svekket den seg med hele 4,5 prosent i gjennomsnitt fra 1997 til 1998. Den importveide valutakursen svekket seg ytterligere

med 0,6 prosent i gjennomsnitt fra 1998 til 1999. Hittil i år har den importveide valutakursen svekket seg med rundt 3 prosent (per 15. juni).

Vedlegg 9

Tabellvedlegg

Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1996-, 1997-, 1998-,1999 og 2000-regler

	1996-regler	1997-regler	1998-regler	1999-regler	2000-regler
a. Trygdeavgift					
Lønnsinntekt	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Annen næringsinntekt [1)]	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst
Pensjonsinntekt	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst
b. Toppskatt til staten					
Sats, 1. trinn	9,5 pst	9,5 pst	9,5 pst	Opphevet	Opphevet
Nedre grense:					
1. trinn, klasse 1	220 500 kr	233 000 kr	248 000 kr	Opphevet	Opphevet
1. trinn, klasse 2	267 500 kr	282 500 kr	300 000 kr	Opphevet	Opphevet
Sats, 2. trinn [2)]	13,7 pst	13,7 pst	13,7 pst	Opphevet	Opphevet
Nedre grense:					
1. trinn, klasse 1	248 500 kr	262 500 kr	272 000 kr	Opphevet	Opphevet
2. trinn, klasse 2	278 500 kr	294 000 kr	305 000 kr	Opphevet	Opphevet
Sats, nytt trinn [3)]				13,5 pst.	13,5 pst.
Nedre grense:					
Nytt trinn, klasse 1				269 100 kr	277 800 kr
Nytt trinn, klasse 2				318 600 kr	329 000 kr
Sats, nytt 2. trinn					19,5 pst.
Nedre grense:					
Nytt 2. trinn klasse 1					762 700 kr
Nytt 2. trinn, klasse 2					762 700 kr
Skatter på alminnelig inntekt					
c. Kommune, fylkes- og fellesskatt					
Finnmark og Nord-Troms	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst
Landet ellers	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst
d. Maksimale marginale skattesatser					
Samlet maksimal marginalskatt på lønn og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	49,5 pst	49,5 pst	49,5 pst	49,3 pst	55,3 pst
Samlet maksimal marginalskatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	52,4 pst	52,4 pst	52,4 pst	52,2 pst	58,2 pst

Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1996-, 1997-, 1998-,1999 og 2000-regler

	1996-regler	1997-regler	1998-regler	1999-regler	2000-regler
Standardfradrag mv.					
e. Klassefradrag					
Klasse 1	23 300 kr	24 100 kr	25 000 kr	26 300 kr	27 700 kr
Klasse 2	46 600 kr	48 200 kr	50 000 kr	52 600 kr	55 400 kr
f. Minstefradrag					
Sats	20,0 pst	20,0 pst	20,0 pst	21,0 pst	22,0 pst.
Øvre grense	29 800 kr	31 300 kr	32 600 kr	34 900 kr	36 600 kr
Nedre grense	3 600 kr	3 700 kr	3 700 kr	3 900 kr	4 000 kr
Lønnsfradrag [4)]					30 600 kr
g. Særfradrag for alder	17 640 kr	17 640 kr	12 000 kr	17 640 kr	17 640 kr
h. Særfradrag for uførhet	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr
i. Avtrappingssats, skattereduksjon-sregelen	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst
j. Skattefrie nettoinntekter, pensjonis-ter					
Enslige	64 700 kr	67 000 kr	69 700 kr	71 800 kr	73 800 kr
Ektepar	100 900 kr	104 400 kr	108 500 kr	117 500 kr	120 600 kr
k. AMS					
Maksimalt sparebeløp:					
Klasse 1	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr	Opphevet
Klasse 2	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr	Opphevet
Sats	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst	Opphevet
l. Foreldrefradrag (for barn under 12 år)					
Standardbeløp:					
Ett barn					
Sats	43 pst	43 pst	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Øvre grense	3 900 kr	4 000 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet
To eller flere barn					
Sats	53 pst	53 pst	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Øvre grense	4 900 kr	5 100 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Legitimert pass og stell av barn:					
Ett barn					
Sats	43 pst	43 pst	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Øvre grense	19 300	20 000 kr	20 700 kr	25 000 kr	25 000 kr
To eller flere barn					
Sats	53 pst	53 pst	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Øvre grense	23 100 kr	23 900 kr	24 700 kr	30 000 kr	30 000 kr
m. Forsørgerfradrag i skatt (pr. barn)					
Barn (under 16 år)	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr

Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1996-, 1997-, 1998-,1999 og 2000-regler

	1996-regler	1997-regler	1998-regler	1999-regler	2000-regler
Ungdom (mellom 16 og 18 år)	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr	1 820 kr5)
n. Generelle satser for barnetrygd [6)]					
1. barn	10 842 kr	11 112 kr	11 112 kr	11 112 kr	9 948 kr
2. barn	11 358 kr	11 628 kr	11 628 kr	11 112 kr	9 948 kr
3. barn	12 822 kr	13 092 kr	13 092 kr	13 092 kr	10 944 kr
4. barn	13 740 kr	13 740 kr	13 740 kr	13 092 kr	10 944 kr
5. og følgende barn	13 866 kr	14 136 kr	14 136 kr	13 092 kr	10 944 kr
o. Sum barnetrygd og forsørgerfradrag					
1. barn	12 662 kr	12 932 kr	12 932 kr	12 932 kr	11 768 kr
2. barn	25 840 kr	26 380 kr	26 380 kr	25 864 kr	23 536 kr
3. barn	40 482 kr	41 292 kr	41 292 kr	40 776 kr	36 300 kr
4. barn	55 772 kr	56 852 kr	56 852 kr	55 688 kr	49 064 kr
Tillegg pr. barn utover 4 barn	15 686 kr	15 956 kr	15 956 kr	14 912 kr	12 764 kr
p. Ekstra barnetrygd til barn mellom 1–3 år	7 692 kr	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr
q. Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms (for barn under 16 år)	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr

1) For næringsdrivende over 12 g betales 7,8 pst. trygdeavgift.
2) For skattytere i Finnmark og Troms gjelder kun trinn 1.
3) For skattytere i Finnmark og Nord-Troms utgjør satsen 9,5 pst.
4) Skattyter må velge mellom minstefradrag og lønnsfradrag.
5) Det gis ikke ekstra forsørgerfradrag i skatt til enslige forsørgere med yngste barn 16–18 år.
6) Fom. 2000 utvides barnetrygden til å gjelde t.o.m. den måneden barnet fyller 18 år.

Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 9.2: Utvikling i grunnbeløpet, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993–1.5.2001. Kroner

	Grunnbeløpet	Årlig minstepensjon for enslig	Årlig minstepensjon for ektepar	Årlig pensjon til enslige fødte uføre/unge uføre [1)]	
				Pensjon før 1.1.92 [2)]	Pensjon tidligst fra 1.1.92 [3)]
1.05.93–31.12.93	37 300	59 868	96 816	92 688	88 992
1.01.94–30.04.94	37 300	59 868	101 088 [4)]	92 688	88 992
1.05.94–31.12.94	38 080	61 116	103 200	94 620	90 852
1.01.95–30.04.95 [5)]	38 080	61 512	103 992	94 620	90 852
1.05.95–30.04.96	39 230	63 372	107 136	97 488	93 600
1.05.96–30.04.97	41 000	66 240	111 984	101 892	97 836
1.05.97–30.04.98 [6)]	42 500	69 360	117 456	105 672	101 412

Tabell 9.2: Utvikling i grunnbeløpet, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993–1.5.2001. Kroner

	Grunnbeløpet	Årlig minstepensjon for enslig	Årlig minstepensjon for ektepar	Årlig pensjon til enslige fødte uføre/unge uføre [1)]	
				Pensjon før 1.1.92 [2)]	Pensjon tidligst fra 1.1.92 [3)]
1.05.98–30.04.99 [7)]	45 370	81 360	140 040	112 752	108 252
1.05.99–30.04.00	46 950	84 204	144 912	116 676	112 032
1.05.00–30.04.01	49 090	86 754	149 320	121 992	117 132

1) Personer som er født uføre eller har blitt uføre før fylte 26 år har rett til en garantert minstetilleggspensjon fra folketrygden.
2) Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 45 pst.
3) Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 42 pst.
4) Hevingen av særtilleggsats for ektepar fra 1.1.94. Ny sats 2*60,5 pst. av grunnbeløpet, dvs. dobbelt av satsen for enslige.
5) Heving av særtilleggssatsen fra 1.1.95. Høy sats utgjør 61,55 pst. av grunnbeløpet.
6) Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.97. Høy sats utgjør 63,2 pst. av grunnbeløpet.
7) Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.98. Høy sats utgjør 70,33 pst. av grunnbeløpet.

Kilde: Sosial- og helsedepartementet.

Tabell 9.3: Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for pensjonister [1)] . Andel i prosent av samlet inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1993 og 1998

1993 Desil	Lønnsinntekt	Næringsinntekt	Kapitalinntekt [2)]	Overføringer	Samlet gj.sn.inntekt før skatt, nivå	Skatt m.m.	Inntekt etter skatt
1	2,8	-0,5	-0,7	98,3	43 354	7,7	92,3
2	1,9	0,1	6,0	92,0	60 716	6,4	93,6
3	1,4	0,2	7,5	90,8	68 811	5,7	94,3
4	1,7	0,4	8,3	89,7	78 853	8,0	92,0
5	1,9	0,4	7,5	90,2	90 180	10,6	89,4
6	2,3	0,5	7,2	90,0	102 772	12,8	87,2
7	2,6	0,5	7,1	89,9	116 760	14,3	85,7
8	3,1	0,6	7,6	88,7	133 324	15,4	84,6
9	4,3	0,7	8,6	86,4	157 061	16,6	83,4
10	6,1	1,3	19,1	73,6	254 095	21,9	78,1
Alle	3,4	0,6	9,9	86,0	110 591	14,4	85,6
1998Desil							
1	2,8	-0,9	0,3	97,8	59 423	11,6	88,4
2	2,4	0,1	4,3	93,2	80 323	8,9	91,2
3	1,8	0,3	5,6	92,3	90 861	8,1	91,9
4	2,1	0,4	4,7	92,9	102 800	10,3	89,7

Tabell 9.3: Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for pensjonister [1)] . Andel i prosent av samlet inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1993 og 1998

1993 Desil	Lønnsinntekt	Næringsinntekt	Kapitalinntekt [2)]	Overføringer	Samlet gj.sn.inntekt før skatt, nivå	Skatt m.m.	Inntekt etter skatt
5	2,3	0,4	4,2	93,0	114 966	12,2	87,8
6	2,9	0,5	4,3	92,4	129 130	14,3	85,7
7	3,4	0,4	4,4	91,8	145 635	16,1	83,9
8	4,0	0,5	4,7	90,8	164 688	17,2	82,8
9	5,6	0,7	5,3	88,5	192 275	18,4	81,6
10	6,9	1,3	18,6	73,2	308 333	23,0	77,0
Alle	4,1	0,6	7,6	87,7	138 843	16,0	84,0

1) Trygdede og pensjonister hvor pensjonsytelsene er minst lik minstepensjon og overstiger eventuell yrkesinntekt. Dette var en gruppe på 936 082 personer i 1993 og 958 445 personer i 1998.
2) Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 9.4: Gjennomsnittlig kapitalinntekt [1)] for pensjonister [2)] . Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1998-priser. 1993 og 1998

1993 Desil	Renteinntekt	Utbytte	Realisasjonsgevinst/tap	Andre kapitalinntekter	Kapitalinntekter i alt	
					Nivå	Andel
1	2 754	106	-3 447	274	-313	-0,3
2	4 158	32	-329	150	4 012	3,3
3	5 747	31	-224	175	5 730	4,7
4	7 160	42	-265	277	7 214	6,0
5	7 209	54	-229	392	7 425	6,1
6	7 839	56	-264	542	8 174	6,8
7	8 663	86	-340	709	9 119	7,5
8	10 414	122	-346	1 003	11 193	9,2
9	13 496	231	-399	1 610	14 937	12,3
10	28 200	8 709	4 247	12 422	53 578	44,3
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	16 167	372	-473	2 569	18 634	3,1
93/94	17 881	526	-479	3 220	21 148	3,5
95/96	20 542	797	-653	4 209	24 895	4,1
97/98	25 445	1 685	-503	6 591	33 218	5,5
99/100	60 967	40 167	23 347	45 528	170 009	28,1
Alle	9 564	947	-160	1 755	12 106	100,0
1998 Desil						

Tabell 9.4: Gjennomsnittlig kapitalinntekt 1) for pensjonister 2) . Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 1998-priser. 1993 og 1998

1993 Desil	Renteinntekt	Utbytte	Realisasjonsgevinst/tap	Andre kapitalinntekter	Kapitalinntekter i alt	
					Nivå	Andel
1	2 278	235	-2728	369	154	0,1
2	3 314	101	-126	182	3 471	3,3
3	4 864	79	-37	218	5 124	4,9
4	4 444	100	-31	295	4 808	4,6
5	4 426	127	-44	373	4 882	4,6
6	4 739	258	7	494	5 498	5,2
7	5 437	227	9	692	6 365	6,0
8	6 290	306	132	949	7 677	7,3
9	7 722	578	306	1 631	10 237	9,7
10	16 881	16 182	10 325	14 021	57 409	54,4
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	8 988	961	578	2 625	13 152	2,5
93/94	10 095	1 330	724	2 980	15 129	2,9
95/96	11 441	1 848	1 092	4 081	18 462	3,5
97/98	14 084	3 430	2 633	6 790	26 937	5,1
99/100	39 801	73 346	46 600	53 633	213 380	40,4
Alle	6 039	1 819	781	1 922	10 561	100,0

1) Beregnet inntekt av egen bolig og renteutgifter er ikke inkludert.
2) Omfatter trygdede og pensjonister hvor pensjonsytelsene overstiger eventuell yrkesinntekt og er minst lik minstepensjon. Dette var en gruppe på 936 082 personer i 1993 og 958 445 personer i 1998.

Kilde: Inntekts- og Formuesundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 9.5: Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980–98

Kvinneandel i prosent 1)		Lønns-nivå kr/t													
1980	1998	1998 2)	Bransje	1980	1983	1985	1987	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
16	17	117,80	Industrien i alt	84,0	86,4	86,4	87,1	89,7	90,3	90,5	90,5	90,4	90,6	90,5	90,9
28	33	107,70	Kjøttindustri	87,9	89,9	89,6	90,1	91,0	91,5	92,1	91,4	92,0	92,4	92,4	91,7
44	43	103,24	Fiskeindustri	93,7	93,2	91,7	93,9	96,1	94,7	93,7	92,8	93,1	93,7	94,0	94,6
61	55	119,41	Sjokolade, sukkervareind.	91,1	91,3	92,5	92,6	95,2	95,4	95,7	95,8	96,3	96,9	96,2	95,3

Tabell 9.5: Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980–98

Kvinneandel i prosent 1)		Lønns-nivå kr/t													
1980	1998	1998 2)	Bransje	1980	1983	1985	1987	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
29	30	113,62	Bakeri og konditori	80,7	84,8	83,6	84,8	83,7	88,9	90,5	89,3	90,2	90,3	89,6	89,3
68	60	102,10	Tekstil- og bekledning	89,7	91,6	89,6	88,8	91,0	92,1	92,5	92,6	92,2	92,2	92,3	91,7
87	82	96,77	Konfeksjonsfabrikker	88,0	91,8	86,8	86,2	85,1	93,4	94,4	94,8	96,0	95,4	96,0	94,4
7	18	106,79	Treindustri	91,8	93,9	96,8	94,9	98,7	100,0	100,7	101,5	100,8	100,1	100,7	100,2
12	11	116,17	Treforedling-papirvareind.	89,0	92,4	92,4	92,9	93,0	93,5	93,1	93,1	92,4	91,5	92,2	92,0
17	21	146,99	Grafisk industri	82,3	82,4	82,0	81,0	85,9	86,5	87,2	87,5	87,5	88,3	88,3	88,4
21	19	113,02	Kjemisk industri ialt	88,3	91,1	91,6	91,9	92,4	91,8	92,9	93,0	93,0	92,9	92,3	92,4
4	9	126,47	Elektrokjemisk industri	94,6	97,1	98,3	96,5	97,3	99,3	99,9	100,3	100,1	100,7	99,8	102,5
8	8	116,55	Mekaniske verksteder	89,4	91,2	92,1	91,6	92,9	92,3	92,1	92,6	92,0	92,9	92,7	93,0
75	67	94,27	Vaskerier og renserier	89,3	93,2	92,1	93,1	94,6	95,0	94,5	96,0	96,6	96,9	97,4	96,9

1) Antall arbeidstimer utført av kvinner som andel av det totale antall arbeidstimer.
2) Gjennomsnittlig timefortjeneste for voksne arbeidere (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/ uke).

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere

Tabell 9.6: Beregnet årslønnsvekst for flere grupper. Utfyllingstabell til tabellene 3.1 og 3.2.

	Arbeidere i NHO-bedrifter 1):									
År	Arbeidere i alt	Industri-arbeidere	Næringsmiddel- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Tre-industri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbearb. industri	Elektro-kjemisk industri
1990–91	4,8	4,8	5,6	4,7	4,2	4,7	4,5	5,2	3,8	7,0
1991–92	3,0	3,0	3,5	3,1	1,4	2,0	2,0	3,2	3,0	3,0
1992–93	2,8	2,4	2,4	2,9	1,9	2,4	1,8	3,1	1,2	2,0
1993–94	2,6	2,9	2,7	2,1	3,8	3,5	0,8	2,7	2,9	3,9
1994–95	2,9	3,4	3,1	2,3	3,7	5,2	2,8	3,8	3,7	2,9

Tabell 9.6: Beregnet årslønnsvekst for flere grupper. Utfyllingstabell til tabellene 3.1 og 3.2.

	Arbeidere i NHO-bedrifter [1]:									
År	Arbeidere i alt	Industri-arbeidere	Næringsmiddel- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Tre-industri	Trefordling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbearb. industri	Elektro-kjemisk industri
1995–96	4,2	4,2	3,6	4,2	4,8	6,0	3,4	4,5	3,8	6,0
1996–97	4,3	3,7	3,4	3,6	4,1	2,0	3,9	4,3	4,1	2,7
1997–98	6,2	5,6	5,3	6,6	6,4	5,6	5,3	5,6	5,7	4,8
1998–99	4,9	4,7	4,2	3,1	2,5	5,3	4,2	3,2	6,1	6,0
1990–99	41,8	40,5	39,3	37,6	37,9	43,2	32,5	41,7	39,9	45,3
Gj. sn per år	4,0	3,9	3,8	3,6	3,6	4,1	3,2	4,0	3,8	4,2
Årslønn 1999, kr	247 100	242 400	227 200	207 500	216 200	234 100	281 900 [5]	229 800	220 600	263 500

Tabell 9.6 fortsetter

	Arbeidere i NHO-bedrifter [1]:									
			Bygg- og anleggs-virksomhet			Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		
År	Jern- og metall-industri	I alt	Byggevirk.	Land-transport	I alt	Industrifunk.	Forretnings- og spare-banker [4]	I alt	Engros-handel	Detalj-handel
1990–91	4,9	3,4	1,8	6,1	5,8	5,4	5,9	5,6	5,8	6,2
1991–92	2,9	2,5	0,9	2,1	4,3	3,8	3,0	3,7	4,0	3,6
1992–93	3,0	2,7	1,3	1,9	3,7	3,5	3,6	3,2	2,9	3,1
1993–94	2,9	0,3	2,5	2,3	3,5	3,5	3,8	2,8	3,0	3,2
1994–95	3,4	1,1	3,7	2,4	3,7	3,8	3,7	3,3	3,3	4,2
1995–96	3,4	4,3	4,5	5,2	4,3	4,3	4,7	5,3	5,0	4,6
1996–97	4,6	5,8	5,8	3,9	4,8	4,7	4,9	4,7	5,1	4,1
1997–98	5,6	6,9	6,8	6,4	6,6	6,8	6,8	6,2	5,4	7,1
1998–99	5,3	5,7	5,9	4,8	4,8	4,9	5,9	5,0	4,8	3,7
1990–99	42,3	37,6	38,3	40,9	50,0	48,8	51,1	47,5	46,8	47,5
Gj. sn per år	4,0	3,6	3,7	3,9	4,6	4,5	4,7	4,4	4,4	4,4

	Arbeidere i NHO-bedrifter 1):									
			Bygg- og anleggs-virksomhet			Funksjonærer i NHO-bedrifter			Varehandel	
År	Jern- og metall-industri	I alt	Byggevirk.	Land-transport	I alt	Industrifunk.	Forretnings- og spare-banker 4)	I alt	Engros-handel	Detalj-handel
Årslønn 1999, kr	249 100	258 900	256 500	216 600	343 800	334 800	313 600	256 100	299 300	226 500

Tabell 9.6 fortsetter

					Staten			Kommunene		
År	Hotell-ogrest. 2)	Forsikring	Forretningsm.tjenesteyting	I alt	Sivilytre etat 3)	Forretn. drift 3)	Skole-verket	I alt	Helse	Forretn. drift 3)
1990–91	6,6	4,4	5,4	4,9	6,2	6,9	3,8	5,5	5,6	-
1991–92	3,3	3,3	4,2	4,3	1,4	0,4	3,6	2,9	3,5	-
1992–93	1,7	3,4	3,9	2,6	4,2	2,4	2,1	2,5	2,8	3,5
1993–94	1,9	5,0	2,8	2,2	2,3	3,8	1,7	2,4	2,4	2,2
1994–95	2,3	2,3	2,6	3,1	3,6	2,7	2,7	2,8	2,9	4,2
1995–96	4,3	4,1	4,0	4,4	4,5	3,8	4,1	4,4	5,1	5,0
1996–97	4,0	5,5	4,3	4,3	4,2	2,1	3,5	3,9	4,0	2,4
1997–98	6,2	7,3	5,9	6,4	7,6	6,8	5,8	5,9	5,9	-
1998–99	4,1	4,5	5,4	4,7	2,0	3,1	4,5	5,0	-	-
1990–99	40,0	47,5	45,7	43,3	42,1	36,7	36,6	41,3	-	-
Gj.sn. per år	3,8	4,4	4,3	4,1	4,0	3,5	3,5	3,9	-	-
Årslønn 1999, kr	198 100	331 500	327 200	272 200	267 200	248 300	268 300	240 800	-	-

Merknad: Veksttallene er per årsverk for arbeidere i NHO-bedrifter, staten, skoleverket, kommunene og for hotell- og restaurantvirksomhet. For de andre er de for heltidsansatte.
1) Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.
2) Omfatter månedslønte, prosentlønte og timelønte arbeidstakere. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallet. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte. Veksttallet fra 1996 til 1997 er justert for bedrifter som tidligere var medlemmer i Forbundet for Overnatting og Servering (FOS), og som ikke var med i statistikken for 1996. Denne gruppen utgjør 30–40 prosent i grunnlagsmaterialet og er med i veksttallet for 1997–98 og 1998–99.

3) Lønnsutviklingen mellom lønnsstatistikkens tellingstidspunkter. For de andre gruppene i tabellen er det lagt til grunn årsgjennomsnittet.
4) Fondsmeklere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994–95, men er med i beregningen for årene etter.
5) Det mangler noen store aviser med høyt lønnsnivå.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 9.7: Gjennomsnittlig årslønn [1] per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring fordelt på utdanningsgrupper.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10			Vekst fra året før	
	1999	1997	1998	1999	1998	1999
Industri						
I alt	126 442	240 100	257 000	269 300	7,0	4,8
Utdanning på ungdomsskolenivå	20 237	215 100	230 300	237 600	7,1	3,2
Utdanning på videregående skolenivå	80 478	228 300	245 100	256 000	7,4	4,4
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	14 456	306 000	329 100	352 600	7,5	7,1
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	4 408	386 400	419 100	447 900	8,5	6,9
Annen eller uoppgitt utdanning	6 863	230 700	240 600	252 000	4,3	4,7
Bygge- og anleggsvirsomhet						
I alt	40 193	236 600	254 100	266 500	7,4	4,9
Utdanning på ungdomsskolenivå	5 370	226 000	242 200	253 500	7,2	4,7
Utdanning på videregående skolenivå	27 929	228 700	245 600	258 500	7,4	5,3
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	3 127	314 400	330 300	349 000	5,1	5,7
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	695	424 900	426 600	447 200	0,4	4,8
Annen eller uoppgitt utdanning	3 072	232 000	246 400	255 400	6,2	3,7
Varehandel						
I alt	85 070	243 100	261 500	271 100	7,6	3,7
Utdanning på ungdomsskolenivå	11 306	219 700	233 000	240 300	6,1	3,1
Utdanning på videregående skolenivå	57 689	232 600	248 100	258 200	6,7	4,1
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	11 335	306 500	331 000	349 000	8,0	5,4
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	1 487	384 400	417 600	443 900	8,6	6,3
Annen eller uoppgitt utdanning	3 253	251 500	260 700	260 500	3,7	-0,1
Finanstjenester [2]						
I alt	29 408	291 300	314 200	329 000	7,9	4,7
Utdanning på ungdomsskolenivå	953	241 900	262 900	273 800	8,7	4,1

Tabell 9.7: Gjennomsnittlig årslønn [1] per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring fordelt på utdanningsgrupper.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10			Vekst fra året før	
	1999	1997	1998	1999	1998	1999
Utdanning på videregående skolenivå	17 664	261 600	280 000	294 000	7,0	5,0
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	8 936	336 700	361 000	374 100	7,2	3,6
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	1 447	448 500	476 000	488 800	6,1	2,7
Annen eller uoppgitt utdanning	408	334 900	377 200	385 200	12,6	2,1
Statsansatte [3]						
I alt	129 570	244 500	264 200	271 600	8,1	2,8
Utdanning på ungdomsskolenivå	7 564	214 600	230 500	236 900	7,4	2,8
Utdanning på videregående skolenivå	57 767	224 000	241 800	247 500	7,9	2,4
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	35 745	246 900	269 000	275 800	9,0	2,5
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	25 529	293 800	317 700	329 600	8,1	3,7
Annen eller uoppgitt utdanning	2 965	255 600	272 600	278 600	6,7	2,2
Skoleverket						
I alt	66 021	247 100	268 400	273 400	8,6	1,9
Utdanning på videregående skolenivå	4 053	218 100	232 900	238 600	6,8	2,4
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	54 246	243 900	266 200	271 400	9,1	2,0
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	7 005	281 100	302 500	311 400	7,6	2,9
Annen eller uoppgitt utdanning	717	225 000	246 500	253 100	9,6	2,7
Kommuneansatte [4]						
I alt	135 031	225 100	244 900	250 100	8,8	2,1
Utdanning på ungdomsskolenivå	10 512	191 200	209 600	212 200	9,6	1,2
Utdanning på videregående skolenivå	61 117	200 000	218 900	222 100	9,5	1,5
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	49 086	233 500	252 500	259 400	8,1	2,7
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet [5]	10 028	350 500	381 300	395 200	8,8	3,6
Annen eller uoppgitt utdanning	4 288	260 900	286 400	297 000	9,8	3,7

1) Beregnet årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabellene 3.1 og 3.2 som viser gjennomsnittlig årslønn for året.
2) Omfatter bank- og forsikringsvirksomhet og annen finansiell tjenesteyting.
3) Omfatter ikke NSB BA og Luftfartsverket.
4) Omfatter ikke Oslo kommune og ansatte i kraftproduksjon og kraftforsyning.

5) Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.8: Gjennomsnittlig lønn [1] per årsverk [2] 1.9/1.10 og vekst fra året før etter næring fordelt på utdanningsgrupper.

	Ansatte med i undersøkelsen	Lønn per 1.9/1.10			Vekst fra året før	
	1999	1997	1998	1999	1998	1999
Industri						
I alt	136 478	238 300	255 500	267 400	7,2	4,7
Utdanning på ungdomsskolenivå	22 455	213 500	229 000	236 100	7,3	3,1
Utdanning på videregående skolenivå	86 695	227 200	244 000	254 700	7,4	4,4
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	15 462	303 200	326 400	349 200	7,7	7,0
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	4 544	384 600	417 700	445 600	8,6	6,7
Annen eller uoppgitt utdanning	7 322	227 600	239 400	250 300	5,2	4,6
Bygge- og anleggsvirksomhet						
I alt	41 851	236 300	253 300	265 800	7,2	4,9
Utdanning på ungdomsskolenivå	5 656	225 700	241 400	252 700	7,0	4,7
Utdanning på videregående skolenivå	29 002	228 500	245 000	257 900	7,2	5,3
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	3 296	313 100	327 600	345 500	4,6	5,5
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	706	424 800	425 800	446 400	0,2	4,8
Annen eller uoppgitt utdanning	3 191	231 800	245 600	254 500	6,0	3,6
Varehandel						
I alt	133 641	232 000	247 900	259 100	6,9	4,5
Utdanning på ungdomsskolenivå	21 076	209 500	221 600	229 700	5,8	3,7
Utdanning på videregående skolenivå	88 589	223 200	236 800	248 800	6,1	5,1
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	14 968	293 200	317 000	336 700	8,1	6,2
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	1 701	378 800	413 000	437 500	9,0	5,9
Annen eller uoppgitt utdanning	7 307	236 300	239 900	236 300	1,5	-1,5
Finanstjenester [3]						
I alt	35 385	283 800	306 800	320 800	8,1	4,6
Utdanning på ungdomsskolenivå	1 303	236 700	257 100	266 000	8,6	3,5
Utdanning på videregående skolenivå	22 178	256 000	274 800	288 000	7,3	4,8
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	9 935	330 800	355 300	367 800	7,4	3,5

Tabell 9.8: Gjennomsnittlig lønn [1] per årsverk [2] 1.9/1.10 og vekst fra året før etter næring fordelt på utdanningsgrupper.

	Ansatte med i undersøkelsen	Lønn per 1.9/1.10			Vekst fra året før	
	1999	1997	1998	1999	1998	1999
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	1 499	446 200	472 800	484 800	6,0	2,5
Annen eller uoppgitt utdanning	470	324 200	365 500	375 300	12,7	2,7

1) Beregnet lønn per årsverk ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabellene 3.1 og 3.2 som viser gjennomsnittlig årslønn for året.
2) Begrepet "per årsverk" omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.
3) Omfatter bank- og forsikringsvirksomhet og annen finansiell tjenesteyting.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.9: Årslønnsvekst og lønnsnivå etter utdanningsnivå i kommunene.1996–99. Per årsverk.

	Utdanningsnivå I [1]	Utdanningsnivå II [2]	Utdanningsnivå III [3]	Utdanningsnivå IV [4]
1996–97	4,9	3,9	3,5	3,6
1997–98	7,8 [6]	4,8	6,0	6,3
1998–99 [5]	3 2/3	4 1/3	5	4 2/3
1996–99	17,2	13,6	15,2	15,3
Lønnsnivå 1998, kr	364 800	246 000	217 200	201 600

1) Høyere akademisk utdanning
2) Akademisk utdanning lavere grad og 3-årig utdanning
3) Fagbrev og videregående utdanning
4) Ungdomsskole, folkeskole
5) Foreløpige tall
6) Veksttallet kan være påvirket av større omfang av arbeid på ubekvem tid, frivillig utvidet arbeidstid for leger bl.a. som følge av endringer i folketrygdloven, strukturendringer m.m.

Kilde: Kommunenes Sentralforbund

Tabell 9.10: Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Volumandeler [1] . Faste 1997-priser.

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Nærings- og nytelsesmidler	88,6	88,5	88,3	88,6	87,5	87,7	87,8	86,8	85,9	85,6	83,7
Treforedling	70,4	70,6	69,6	67,0	64,8	63,2	62,9	54,2	52,6	53,5	50,1
Kjemiske råvarer	42,2	42,3	44,7	41,7	39,4	42,3	39,6	36,1	36,7	39,4	36,8
Raffinerte oljeprodukter	48,6	48,9	49,0	48,1	51,8	45,9	42,2	53,6	46,7	48,0	48,3
Metaller	19,7	13,9	16,2	13,8	15,0	15,5	21,4	7,2	8,6	19,5	23,2

Tabell 9.10: Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Volumandeler [1]. Faste 1997-priser.

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Tekstil- og bekledningsvarer	20,3	19,8	19,1	19,4	19,8	17,9	16,7	17,5	15,9	16,1	13,5
Trevarer	84,9	84,4	83,4	81,0	77,9	76,1	75,9	74,5	73,0	72,5	71,4
Kjemiske og mineralske produkter	53,8	49,9	46,4	46,3	45,6	43,9	41,4	42,0	41,1	41,8	39,9
Grafiske produkter	91,4	91,6	90,5	90,3	91,2	91,3	90,9	89,8	89,0	88,3	87,5
Bergverksprodukter	58,7	52,4	54,8	52,9	52,0	55,8	48,7	59,0	55,6	54,3	56,5
Andre verkstedsprodukter	41,7	40,1	38,1	36,5	36,8	36,6	35,0	30,9	30,7	32,2	32,0
Varene ovenfor i alt	61,0	58,9	57,8	57,0	56,9	55,6	54,6	51,9	50,5	50,6	49,9
Skip og oljeplattformer	35,2	42,6	41,3	48,2	47,0	59,5	62,5	59,9	63,2	59,7	64,5
Varene ovenfor i alt	58,5	57,4	56,3	56,4	56,0	55,9	55,0	52,5	51,9	51,6	51,2

1) Volumet av norskproduserte varer levert innenlands som andel av totale leveranser til vareinnsats og sluttleveringer inkludert lager.

Kilde: Statistisk sentralbyrå